

**MUHAMMED MEHDİ EL-CEVÂHİRÎ'NİN
ŞİİRLERİNDEKİ TRAJEDİ**

Ahmed ALMUHAMMED AL SÜLEYMAN

**Yüksek Lisans Tezi
Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Nurullah YILMAZ
2023
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Ahmed ALMUHAMMED AL SÜLEYMAN

MUHAMMED MEHDİ EL-CEVÂHİRÎ'NİN ŞİİRLERİNDEKİ
TRAJEDİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Nurullah YILMAZ

ERZURUM-2023

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "MUHAMMED MEHDİ EL-CEVÂHİRÎ'NİN ŞİİRLERİNDEKİ TRAJEDİ" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanması için verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

✓ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

– Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

20.12.2023

Aslı ıslak imzalıdır

Ahmed Almuhammed Al Süleyman

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Nurullah YILMAZ danışmanlığında, MUHAMMED MEHDİ EL-CEVÂHİRÎ'NİN ŞİİRLERİNDEKİ TRAJEDİ tarafından hazırlanan bu çalışma 20/12/2023 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Hayati ÖNCEL İmza: Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Nurullah YILMAZ İmza: Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Mahmut ÜSTÜN İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü
Aslı ıslak imzalıdır

OF27_V4_03.11.2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	V
TRANSKRİPSİYON	VI
ÖNSÖZ.....	VII
GİRİŞ	1
IRAK'TA 20. YÜZYILIN SİYASİ, SOSYAL VE EDEBİ DURUMU	1
I. IRAK'TAKİ SİYASİ DURUM.....	1
II. SOSYAL DURUM VE KÜLTÜREL YAŞAM.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM EL-CEVÂHİRÎ'NİN HAYATI

1.1. EL-CEVÂHİRÎ.....	13
1.1.1. Hayatı	13
1.1.2. Edebi Kişiliği.....	22
1.2.3 Eserleri	29

İKİNCİ BÖLÜM TRAJEDİ VE MUHAMMED MEHDİ EL-CEVÂHİRÎ'NİN ŞİİRLERİNE YANSIMALARI

2.1. TRAJEDİ	31
2.1.1. Dilde Tragedi.....	31
2.1.2. Deyimsel Olarak Tragedi	32
2.2. EL-CEVÂHİRÎ'NİN ŞİİRİNDE TRAJEDİ	36
2.2.1. Kişisel Tragedi	37
2.2.1.1. Kişiliği	37
2.2.1.2. Ölümler ve Kayıplar	52
2.2.1.3. el-Cevâhirî'nin Gurbet ve Sürgün Dramı.....	76
2.2.1.4. Veda Tragedisi	82
2.2.1.5. Özlem Tragedisi	86
2.2.2. Genel Tragedi.....	94

2.2.2.1. el-Cevahiri'nin Şiirinde Irak Trajedisi	95
2.2.2.1.1. Irak'ta Siyasi Trajedi	95
2.2.2.1.2. Irak'ta Sosyal Trajedi.....	108
2.2.2.2 el-Cevahiri'nin Arap Ülkelerine Duyduğu Trajedi	121
2.2.2.2.1. El-Cevâhirî'nin Şiirinde Filistin Trajedisi.....	124
2.2.2.2.2. El-Cevâhirî'nin Şiirinde Mısır Trajedisi	135
2.2.2.2.3. El-Cevâhirî'nin Şiirinde Suriye Trajedisi.....	139
2.2.2.3. El-Cevhari'nin Dünya Trajedisi	147
SONUÇ.....	155
KAYNAKLAR	159
ÖZGEÇMİŞ.....	164

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMED MEHDİ EL-CEVÂHİRÎ'NİN BAZI ŞİİRDEKİ TRAJEDİ

Ahmed ALMUHAMMED AL SÜLEYMAN

Tez Danışmanı: Nurullah YILMAZ

2023, 164 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Nurullah YILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi Hayati ÖNCEL

Dr. Öğr. Üyesi Mahmur ÜSTÜN

Bu araştırma, Muhammed Mehdi el-Cevâhîrî'nin şiirlerindeki trajedi fenomenini incelemeyi amaçlamaktadır. el-Cevâhîrî, "Arapların en büyük şairi" olarak adlandırılmış ve şiirlerindeki etkileyici edebi konumunu geniş etkisiyle göstermektedir. Araştırma, onun şiirlerindeki üzüntü ve trajik duyguları nesnel ve analitik bir yaklaşımla incelemektedir. Aynı zamanda, çağdaş bir şair olan el-Cevâhîrî'nin bazı üzücü olaylara karşı duygusal tepkilerini ve hislerini takip etmektedir. Bu, Muhammed el-Cevâhîrî'nin şiirlerinde trajedi konusundaki psikolojik durumunu anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Araştırma, bir giriş, iki bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Girişte, 20. yüzyıl boyunca Irak'taki siyasi, sosyal ve kültürel durumlar ele alınmıştır. İlk bölümde Muhammed el-Cevâhîrî'ye odaklanılmış, onun hayatı, edebi dil kullanımı, gazetecilik çalışmaları ve eserlerinden bahsedilmiştir. İkinci bölüm, el-Cevâhîrî'nin şiirlerindeki trajedi konusuna ayrılmış, onun özel ve genel trajedi konularını ele alarak devam edilmiştir. Araştırma, bu bölümlerden sonra elde edilen sonuçla tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: el-Cevâhîrî'nin Şiirlerinde Trajedi, Muhammed Mehdi el-Cevâhîrî, Büyük Arap Şairi. Modern Dönemde Irak Edebiyatı. Modern Arap Şiiri.

ABSTRACT**MASTER THESIS****THE TRAGEDY IN POETRY OF MUHAMMED MEHDI AL-JAWAHIRI****Ahmed ALMUHAMMED AL SÜLEYMAN****Advisor: Prof. Dr. Nurullah YILMAZ****2023, Page: 164****Jury: Prof. Dr. Nurullah YILMAZ****Assist. Prof. Dr. Hayati ÖNCEL****Assist. Prof. Dr. Mahmur ÜSTÜN**

This research aims to study the phenomenon of tragedy in the poetry of Muhammad Mahdi Al-Jawahiri, who is known as the greatest Arab poet. It seeks to highlight his distinguished literary position and wide influence through an objective and analytical study of some of his poems in which melancholy and tragic sentiments are evident. The research also traces his behavior as a contemporary poet and his sentiments towards certain sad events, which can reveal some of the psychological motives behind Al-Jawahiri's poetry of tragedy.

The research is composed of an introduction, two main sections, and a conclusion. In the introduction, we discussed the political, social, and cultural conditions in Iraq during the 20th century. The first section of the study is dedicated to Al-Jawahiri, where we discussed his life, upbringing, poetic style, journalism work, and literary contributions. The second section of the study delves into the theme of tragedy in Al-Jawahiri's poetry, exploring both specific and general themes of tragedy in his work. Finally, we concluded the research by summarizing the key findings.

Keywords: Tragedy in Al-Jawahiri's poetry, Muhammad Mahdi Al-Jawahiri, Greatest Arab Poet, Modern Iraqi Literature, Contemporary Arabic Poetry.

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.s : Aleyhis selam

b. : bin

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

Hız. : Hazreti

Tsz : Tarihsiz

Y.L : Yüksek Lisans

TRANSKRİPSİYON

ء: ʾ	ر: r	غ: ğ	آ, إ, ا: â
ب: b	ز: z	ق: k	ي: î
ت: t	س: s	ك: k	أ: a, e
ث: ṡ	ش: ş	ل: l	إ: ı, i
ج: c	ص: ş	م: m	أ: u, ü
ح: ḥ	ض: ḍ	ن: n	و: û
خ: ḫ	ط: ṭ	و: v	قا: kâ
د: d	ظ: ṣ	ه: h	
ذ: z	ع: ʿ	ي: y	

1. Dipnot ve kaynakçada da Arapça kaynaklar bu transkripsiyon sistemine göre yazılmıştır.
2. Başlarına “ال” takısı getirilerek okunan Şemsî ve Kamerî harfler telaffuz esas alınarak yazılmıştır. el-Cevâhirî, ez-Zehâvî. gibi.

ÖNSÖZ

Yirminci yüzyıl, farklı alanlarda büyük gelişmelerle başlamıştır. Arap toplumlarının ve özellikle Irak'ın tanıklık ettiği çok sayıda köklü değişiklik ve çeşitli zorlukların yaşandığı bir dönem olarak kabul edilmiştir. Bu dönem, eski dünya ile modern dünya arasında bir geçiş dönemi olarak görülmüş ve ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel değişikliklere sahne olmuştur. Bu da yaşamın tüm yönlerine net bir şekilde yansımıştır. Bu dönüşüm ve zorluklar arasında, edebiyat ve özellikle Arap şiiri büyük bir rol oynamıştır. Şairlerin eserleri, bu değişen çağda farklı çağdaş yönleri ve yaşam deneyimlerini yansıtmıştır. Şiirler, toplumsal ve kültürel dönüşümlerin yanı sıra bölgeyi sarsan siyasi değişimlerin yankılarını taşımaya başlamıştır.

20. yüzyılın başında Arap şiirinin dikkat çeken özelliklerinden biri trajedinin önemli bir edebi konu olarak ortaya çıkmasıydı. Şairler; yoksulluk, sömürgecilik, savaş ve toplumsal ayrışma deneyimlerini birey ve toplumun acısını yansıtan bir tarzda ifade etmeye başladılar. Bu şekilde şiir, bu zorlu dönemin bireyler ve toplumlar tarafından yaşanan acıları ve sıkıntıları ifade etmek için kullanılan bir platform haline geldi. Bu bağlamda, şair Muhammed Mehdi el-Cevâhirî, trajediyi ve hüznü iç dünyayı işleyen şairlerden biri olarak ortaya çıktı ve çağdaş zorluklarla yüzleşen insanların ve toplumların yaşadığı sıkıntıları dile getirdi. el-Cevâhirî, bölgenin tanıklık ettiği yoksulluk, savaş ve toplumsal değişim deneyimleriyle ilişkilendirdiği sözleriyle acı ve kayıp üzerine tablolar çizdi. Bu, şiirinin insanlık trajedisini kendi şairane tarzıyla ifade ettiği şiirlerinde açıkça görülmektedir ve bizi araştırmaya yönlendiren bir ışık kaynağıdır.

Üzüntü duygusu el-Cevâhirî'nin şiirlerine yansıttığı bir duygu olduğu için, onun şiirlerindeki trajediyi araştırmaya karar verdik. Bu araştırmayı seçmemin nedeni, el-Cevâhirî'nin şiirlerinde acı ve trajediyi çok fazla işlemesi nedeniyle ortaya çıkmıştır.

Trajedi, edebi çalışmalarda yeterince ilgi görmedi ve çoğu zaman bağımsız bir şiir türü olarak işlenmedi. Genellikle geleneksel şiir türleri arasına alınmadı. Son zamanlarda, bu alanda bazı çalışmalar yapılmış olup, her biri bu alanda farklı yaklaşımlar sunmuştur ve bu tür çalışmalar önemlidir. el-Cevâhirî'nin şiirine gelince, çeşitli konuları ele alan birçok farklı çalışma yapılmış olmasına rağmen, şiirindeki trajediye dair özel bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak el-Cevâhirî'nin şiirlerindeki

trajediye değinmeden yapılan bir çalışmada ifade edilen şu cümle şiirlerindeki trajedi için önemlidir. *el-Cevâhirî'nin şiirindeki ağıt, örnek şahsiyetlerin ağıtlarıdır. ER-RASÂU FÎ ŞÎ'RÎ'L-CEVÂHİRÎ- RASÂU'Ş-ŞAHSİYYÂTİ NEMÛZECEN (DİRÂSETUN TAHYÎLİYYETUN)*. Fırat Üniversitesi'nde yüksek lisans tez olarak yayınlanmış bir çalışmadan alınmıştır. Bu çalışmada , geleneksel şiir amaçlarından biri olan hüznün duygusunu işlemiştir. Genel olarak bir kişiye ifade edilen hüznü ele almıştır. Ancak benim çalışmamda hüznün duygusu ele almak yerine trajedi konusunu ele alır ve bu trajedinin özel ve genel yönlerini ayırır. Ayrıca, bu trajediden etkilenen psikolojik faktörü şiirsel metinlerin analitik ve estetik bir bakış açısıyla inceler.

Bu araştırma, el-Cevâhirî'nin şiirinde trajedinin varlığını ele almaktadır. Araştırmanın amaçlarından biri el-Cevâhirî'nin şiirlerinde işlenen trajedi unsurunun hangi nedenden işlendiği sorusuna cevap aramaktır. Bu trajedinin sebebi kendi yaşamından kaynaklı mı yoksa yaşadığı ülkenin zorluklarından mı kaynaklıdır? Bu soru beraberinde birçok soruyu da ortaya çıkarmıştır. el-Cevâhirî'nin hüznün ve acı ile işlenmiş birçok şiirini okurken bu sorulara cevap aradık. Cevap aradığımız bazı sorular şunlardır.

Trajedinin gerçek doğası nedir ve şiirlerde nasıl işlenmiştir?

el-Cevâhirî'nin şiirlerine trajedi nasıl yansımıştır?

el-Cevâhirî'nin şiirlerinde trajediyi belirleyen unsurlar nelerdir?

Araştırma, edebi metinlerin analizi ve açıklamasına dayalıdır. Bu nedenle çalışmamız, giriş, diğer detayları kapsayan iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Araştırmanın giriş bölümünde; 20. yüzyılda Irak'ın yaşam koşullarına genel bir bakış açısıyla incelenmesine yer verilmiştir. Bu bölümde Irak'ın siyasi, sosyal ve kültürel yaşamı genel bir şekilde bakılmıştır. İlk bölümde, el-Cevâhirî'nin biyografisi, edebi kişiliği, eserleri ve gazetecilik çalışmaları gibi konulara yer verilmiştir. Araştırmanın ikinci bölümü "el-Cevâhirî'nin Şiirinde Trajedi" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde trajedinin tanımı ve el-Cevâhirî'nin şiirinde ortaya çıkan konular ele alınmıştır ve bu şiirlerin analizi ve incelenmesi yapılmıştır. el-Cevâhirî'nin kişisel olarak yaşadığı trajedi, şair olarak yaşadığı zaman, akrabalarının ölümü, sürgün, veda ve özlem gibi, bireysel olarak yaşadığı trajediye odaklanmıştır. Ardından, el-Cevâhirî'nin bir Iraklı olarak yaşadığı genel trajediye yer verilmiştir. Bunlar yöneticilerin zulmü ve baskısı,

sömürgecilik ve despotizm gibi siyasi trajediden; cehalet, yoksulluk ve toprak sahiplerinin zulmü gibi toplumsal trajedilerine kadar uzanmıştır. Son olarak, el-Cevâhirî'nin şiirlerinde Filistin, Suriye ve Mısır gibi Arap ülkelerinin yaşadığı trajediye ve felaketin evrensel boyutlarına atıfta bulunmuştur.

Bu çalışma, bahsedilen sebeplerin önemli sonuçlarını kısaca özetleyen bir sonuç bölümü ile sona ermiştir.

Çalışma, belirli bir yönetime bağlı kalmadan, analitik ve tanımlayıcı bir yöntem benimsemiştir. Bu çalışma yöntemi, şiir metinlerinin incelenmesini içerdiği gibi, bilgi taraması ve terimlerin açıklanmasını içeren teorik bir metodolojiyi de içermiştir. Bu yöntem, bütünsel bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Şiirleri analiz etmiş ve bu şiirlerdeki trajik duygularını ve temalarını incelemiştir. Bu, çalışmanın, el-Cevâhirî'nin şiirindeki trajedi fenomenini incelemek için en uygun yöntem olduğuna karar verilmiştir.

Araştırmamızın eksiksiz veya mükemmele yakın olduğunu iddia etmemekteyiz. Bu çalışmanın bu alanda eksiliği bir nebze gidermesi ve talebi karşılaması temennimizdir. Ancak umudumuz, edebi araştırmaların vizyonunu genişleten çalışmalara kapı açmasıdır. Araştırmanın eksiklikleri ve kusurları için özür dileriz. Çünkü bir şeyin mükemmel olmasını istemek, bir işi tamamlamamak ve bir hedefe ulaşmamak anlamına gelir. Ancak, akıllı insan, çalışmasını iyileştirmek ve zamanında yapabileceğinin en iyisini sunmak için çaba sarf etmeye devam edendir.

Araştırmamıza başlamadan önce, bize sabrı ve bilgeliği ile destek olan büyük danışman hocam Saygıdeğer Doç. Dr. Nurullah Yılmaz'a içtenlikle teşekkür ederim. Bana bilgi ve deneyimini cömertçe sundu ve bu araştırmaya girmem için bana yol açtı. Ayrıca, değerli komite üyelerine eksikliklerime rağmen anlayışla bana yardım ettikleri ve sabır gösterdikleri için teşekkürlerimi sunuyorum. Çünkü mükemmel olan yalnızca Allah'tır. Bu çalışmaya katkıda bulunan herkese ve beni destekleyip benimle zorlukları paylaşan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Erzurum-2023

Ahmed A. AL SÜLEYMAN

GİRİŞ

IRAK'TA 20. YÜZYILIN SİYASİ, SOSYAL VE EDEBİ DURUMU

I. IRAK'TAKİ SİYASİ DURUM

Irak, birkaç yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında yaşamıştır. Ancak 19. yüzyılın sonlarına ve 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde, bölgede tüm alanlarda büyük değişiklikler yaşanmıştır. Başta Fransa ve Birleşik Krallık olmak üzere müttefik devletler etkin olmaya başlamıştır. Bu sebeple Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş bölgelerini işgal etmek için Arap ülkeleri arasında Irak büyük bir parça oluşturmaktaydı. . Irak, 1916'da gizlice imzalanan Sykes-Picot Anlaşması'na göre Birleşik Krallık'a bırakılmıştır. Bunun sebebi Britanya'nın İpek Yolu üzerindeki stratejik konumundan kaynaklıdır. Ancak Türk ordusu, Britanya'yı 1915 Kuveyt Kuşatması'nda yenerek tekrar Irak'a egemen olmuştur. Daha sonrasında Birleşik Krallık, 1920 yılında Irak'ı Birleşmiş Milletler himayesinde bulunan bir mandayı ilan ederek Irak'ı yönetmeye başlamıştır. Bu durum, Iraklılar için büyük bir şaşkınlık yaratmıştır. Bu olaydan sonra Irak, Osmanlı İmparatorluğundan ayrılarak bağımsız bir devlet olmuştur.

Fransızların 1920'de Suriye'yi işgal etmesinin ardından Kral Faysal, Suriye'den ayrılarak Irak'a gitti ve 1921 yılında Irak'ta kral ilan edildi ve Irak Krallığı'nın yönetimi kuruldu. Ancak bu monarşi biraz sembolikti çünkü Irak resmi olarak 1932 yılına kadar bağımsızlığını elde edemedi. Britanya'nın 1932'de Irak'ı Milletler Cemiyeti'ne kabul etme önerisini içeren bir plan sunmuş ardından Irak, resmi olarak bağımsızlığını kazanmıştır.¹ O dönemde Irak devleti Bağdat ve Basra vilayetlerinden oluşuyordu ve 1926'da Musul vilayeti de dahil edilmiştir.² Manda döneminde İngilizler, Irak halkına karşı her türlü işkenceyi uygulamışlardır. Kral Faysal'dan sonra 1933 yılında oğlu Kral Gazi tahta geçmiş ve İngiliz politikalarına karşı çıkmıştır. Ancak beş yıl sonra bir trafik kazasında hayatını kaybetmiş ve yerine dört yaşındaki oğlu II. Faysal geçmiştir. Bu dönemde monarşi yerine vasiyetname yönetimi uygulanmış ve tahtın vasisi Kral II.

¹ Abdurrezzâk el-Hasanî, *Târîhu'l-'Irâkissiyâsiyyi'l-Hadîs*, I-II, 7. Baskı, er-Râfidîn li't-tibâ'a, Beyrut Lübnân 2008, II, 281.

² Kemâl Edîb, *Mûcezu Târîhi'l-'Irâk*, 1. Baskı, Dâru'l-Fârâbî, Beyrut 2013, 41.

Faysal'ın dayısı olan Abdülilah Ali Haşimi olmuştur. Abdülilah, büyük ölçüde Britanyalılara eğilimli olmuştur.

Kral Gazi döneminde, ülkenin yönetiminde kısa bir süre içinde hükümette ve bakanlıklıklarda birçok değişiklikler yaşanmıştır. Bu dönemde yaşanan bu olaylar ülkenin her açıdan istikrarını zayıflatmış ve Irak'ın zor durumunu daha da kötüleştirmiştir. Hükümetlerin sürekli değişmesi, ülkede çeşitli isyan hareketlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur bunlardan biri de Yasin el-Haşimi hükümetine karşı Bakr Sıdkı liderliğindeki darbe olmuştur. Irak ordusu, 29 Ekim 1936'da Bağdat'a girmiş ve Yasin el-Haşimi aynı gün istifa etmiştir. Ardından Hikmet Süleyman'a hükümeti kurma görevi verilmiştir.³

Nisan 1941'de Reşid Ali el-Geylani, Kral Naip Abdülilah'ı tahttan indirmeye ve devirmeye yönelik bir darbe girişiminde bulunmuştur. Bu darbe Irak'ın, İngiltere ile birlikte İkinci Dünya Savaşı'na katılmasına karşı çıkmak için yapılmıştır. Ancak Kral Naip Abdülilah, darbenin bastırılması için İngilizlerden yardım istemiş ve İngilizler, Irak'ı işgal ederek ayaklanmayı sonlandırmışlar , Raşid Ali el-Geylani'nin darbesini engellemişlerdir. İngilizlerin yeniden Irak'ı işgaliyle birlikte monarşi altı yıl daha devam etmiş ve yönetim, Naip Abdülilah'ın rehberliğinde, otoriter Başbakan Nuri Said tarafından 1958 yılına kadar sürdürülmüştür.⁴ Bu olayın ardından Abdülilah, bir temizlik kampanyası başlatmış ve darbenin liderlerinden bazılarını idam etmiş ve orduda ki birçok subayı görevden almıştır. Bu olay, İngilizlerle işbirliği yapanlar ve işgalcilerle işbirliği yapanlar arasında Irak halkının gözünde derin bir memnuniyetsizliğe yol açmıştır. Irak halkı, Geylani'nin ayaklanmasını, Filistin topraklarını işgal eden İngilizlere karşı bir zafer olarak görmüş ve onları zulüm ve baskıya uğrayanlar olarak simgeleştirmiştir.

1947 yılında, Şii bir liderin ilk kez Irak'ın başında olduğu bir dönemde, Salih Cabr'in hükümeti iktidara gelmiş ve İngilizlerle Portsmouth Anlaşması'nı yeniden imzalamıştır. Bu nedenle Irak birkaç hafta boyunca süren protestolara sahne olmuştur. Bu protestolar sırasında, Salih Cabr hükümetinin silahlarıyla öldürülen Iraklıların sayısı artmış; bunlar arasında şair Muhammed Mehdi el-Cevâhirî'nin kardeşi olan Ca'fer el-

³ Mahmûd Şâkir, *et-Târîhu'l- İslâmî, et-Târîhu'l-Mu'âsır, Bilâdu'r-Râfidin*, 1. Baskı, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 1992, 155.

⁴ Edîb, *Mûcezu Târîhi'l- 'Irâk*, 46

Cevâhirî de bulunmuştur. Birçok milletvekili olaya karşı çıkarak istifasını sunmuş, bu da sonunda hükümetin istifasına ve görevden ayrılmasına yol açmıştır.

Irak, Arap siyasi sahnesinde büyük bir rol oynamış ve Arap Ligi'nin kuruluşuna önemli destek sağlamıştır. Irak, Arap Devletler Birliği'nin kurulmasında anahtar rol alan ülkelerden biri olmuştur ve 1945 yılında Birleşmiş Milletler'e katılmıştır. Ayrıca Irak, Arap ve bölgesel meselelerle dayanışma içinde kalmıştır. 1948'deki İsrail'in işgaline karşı Filistin meselesini savunmak amacıyla düzenlenen savaşta Irak'da yer almıştır. Ancak bu katılım başarısızlıkla sonuçlanmış ve Filistin felaketi yaşanmıştır. Irak 'ın yenilmesiyle Irak siyasetide olumsuz etkilenmiştir.

Irak'taki monarşinin sonu 1958'de Abdülkerim Kasım ve Abdüsselam Arif tarafından liderlik edilen bir darbe olmuştur. Ordu, Kral Naip Abdülilâh'ı tahttan indirmiş, monarşi sistemini sona erdirmiş ve ülkede cumhuriyet rejimini ilan etmiştir. Kasım, cumhurbaşkanı olarak atanırken, Arif başbakan olarak göreve getirilmiştir. Kraliyet ailesinin tamamını öldürerek, monarşinin Irak'a dönmemesi için önlem almışlardır. Irak'ı birleştirmek ve yönetimi sağlamlaştırmak amacıyla Kral Faysal tarafından 1921'de kurulan ordu, 1958'de monarşinin sonunu getiren ordu olmuştur.⁵

Geçmiş yüzyıl Irak siyasi tarihine bakıldığında, monarşi dönemi tüm zorluklarına rağmen geçmiş yüzyıla bakıldığında kıyasla daha iyi bir dönem olmuştur. Monarşi dönemi, Arap dünyasında 1950'lerde yaşanan darbeler sonrası kurulan diktatoriyal rejimlere kıyasla daha istikrarlı ve daha az kanlı bir dönem temsil etmiştir. Bu dönemde, farklı siyasi görüşlere sahip partiler parlamentoda temsil edilmiş ve muhalefet, iktidarı oterite korkusu olmadan eleştirebilmiştir. Ayrıca ifade ve düşünce özgürlüğü, monarşi döneminde sorunsuz bir şekilde yaşanmıştır. Darbeden önce Bağdat ve Basra'da yayınlanan gazete sayısı yaklaşık 25'ti, darbenin ardından hükümetin izlediği veya hoşgörü gösterdiği gazete yayını bu sayıyla sınırlı kalmıştır.

Darbenin liderleri arasındaki uyumu uzun sürmemiş ve görev dağılımında anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Abdülkerim Kasım, Abdüsselam Arifi tutuklamasının ardından siyasi sahada çalkantılar başlamıştır. Irak, Arap meselelerinden uzaklaşmış, Mısır'a karşı üçlü saldırıda tarafsızlık politikasını benimsemiş ve Suriye, Mısır ile Arap birliğine karşı çıkmıştır. Tüm bunlar gençleri ve bazı askeri liderleri heyecanlandırmış

⁵ Edîb, 61.

bu da Abdülkerim Kasım'ın kendisine karşı bir darbenin belirtilerini görmesine neden olmuştur. Kasım, Reşit Ali el-Geylani'nin bir darbe girişimini kışkırttığını fark etmiş ve el-Geylani'yi tutuklatarak idamla cezalandırılmasını emrettiği halde idam kararı uygulanamamış ve el-Geylani Beyrut'a kaçarak orada ölmüştür.⁶

27 Aralık 1962'de, bir subayın oğlunu okulda koruması üzerine öğrenci gösterileri başlamıştır. Ancak bu gösteriler, Ba's Partisi üyeleri tarafından kışkırtılmış, kışkırtanlar arasında o zamanlarda parti lideri olan Salih es-Sa'di de varmış. Kasım, bu toplantıları öğrendiğinde, bu kişilerin tutuklanmasını emretmiştir. Albay Ahmed Hasan el-Bakr, devrimin ilanında acele etmeye karar vermiş ve 8 Şubat 1962'de isyana girişmiştir. Abu Greyib Hapishanesi'nden yayılan isyan sonucu Abdülkerim Kasım'ın iktidarının çöktüğü ilan edilmiştir. Abdüsselam Arif geçici olarak ülkenin başkanı olmuş ve Abdülkerim Kasım askeri bir mahkemede idam edilmiştir.⁷

1966 yılında Arif'in öldürülmesinin ardından, Irak, Mısır'dan Camal Abdülnasır hükümeti tarafından desteklenen darbe girişimleri ve Suriye ve Lübnan'dan gelen Ba's Partisi hükümeti tarafından yönetilen dönemler arasında sallanmaya devam etmiştir. 1967'de Arap kuvvetlerinin Filistin'deki başarısızlığı da dahil olmak üzere ülkedeki hükümeti zayıflatan olaylar meydana gelmiştir. Bu durum, subaylar arasında gizli bir örgütün kurulmasını teşvik etmiştir. Bu subaylar, ordu içindeki Ba's Partisi üyeleriyle işbirliği yaparak ülkede bir askeri darbe gerçekleştirmeyi planlamışlar ve bu darbeye Ahmed Hasan el-Bakr önderlik etmiştir. 17 Temmuz 1968'de tanklar Cumhuriyet Sarayı'na doğru ilerlemeye başlamış ve bu olayın ardından Abdüsselam Arif teslim olmuş ve el-Bakr ülkenin başkanı olarak seçilmiştir.⁸

Ancak bu dönemde Irak, yurt içinde ve dışında istikrarı elde edememiştir. İçerde, Ba's Partisi iktidarı ele geçirmiş ve darbeye yardımcı olan diğer grupları dışlamıştır. Ardından Irak'ın kuzeyinde Kürtlerle çatışmalar yeniden başlamış bu da ülke içinde bölünmelere yol açmıştır. Dış ilişkiler açısından, Basra Körfezi'nin suları nedeniyle İran ile ilişkiler zorlaşmış ve diğer taraftan Ürdün ve bazı Arap ülkeleriyle gerilmiştir.⁹ Bu dönemde, sahnede Saddam Hüseyin'in adı ortaya çıkmaya başlamış, o da ülkenin yönetimini ele geçirerek 16 Temmuz 1979'da el-Bakr'ı görevden almış ve Irak'ın uzun

⁶ Şâkir, *et-Târîhu 'l- İslâmî, et-Târîhu 'l-Mu 'âsır, Bilâdu'r-Râfidin*, 340-342.

⁷ Şâkir, 351-353

⁸ Şâkir, 386.

⁹ Şâkir, 398.

ve zorlu bir döneminin başlamasına yol açmıştır. Sonraki yıl sekiz yıl sürecek Irak-İran Savaşı başlamıştır. Bu savaş, ülkeyi zorlamış ve halkı da çok etkilemiştir. Bu savaşta Irak, İran'dan daha fazla zarar görmüştür. Savaş sırasında Irak'ta iç karışıklıklar başlamış ve savaş sonrasında da devam etmiştir. Irak bu savaştan yorgun bir şekilde çıkmıştır. Irak lideri, iç karışıklıklara son vermek ve muhalefeti susturmak için savaştan dönen askerleri yeni bir savaşa sürükleyerek yalnız bir strateji uygulamıştır. Irak kuvvetleri, 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmek için ilerlemiş, bu da o zamanlar Arap dünyasında bir şok yaratmıştır. Savaş, 1991'de müttefik güçlerin müdahalesiyle ve Irak ordusunun büyük kayıplar vermesiyle sona ermiş ve bu savaşın en büyük kazananı, İsrail'in varlığını tehdit eden Arap gücünü zayıflatan Amerika olmuştur. Ayrıca Amerika, Kürdistan bölgelerinde askeri üsler kurarak Irak'ı bölmeye çalışan bağımsızlık hareketlerinede destek vermiştir. Saddam Hüseyin'in iktidarda kalması, onun güvenlik ve Ba's rejimi üzerindeki kontrolünü artırmış ve ülkedeki özgürlükleri kısıtlamıştır.¹⁰

Irak'taki iç karışıklığının birçok nedeni olabilir ancak en önemli nedenlerden biri hala işgalcilerin uzantıları ve Batılı güçlerin Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra ülkeyi istikrarsızlaştırmaya devam etmiş olamasıdır. Ayrıca Irak'ın stratejik konumu da önemli olmuştur çünkü bu, Doğu'nun Körfez'e açılan kapısıdır. Batılı güçlerin hırsı ve Irak'ın petrol zenginliği de önemli bir rol oynamıştır. Irak toplumunun etnik, mezhebi ve dini çeşitliliği, bu güçlerin ayrılmasına yardımcı olmuştur. Bu ve diğer faktörler, Irak'ı 20. yüzyılın en trajik Arap ülkesi haline getirmiş ve bu sorunlar günümüze kadar devam etmiştir.

II. SOSYAL DURUM VE KÜLTÜREL YAŞAM

Irak, tarihi boyunca birçok farklı ırk ve milletten insanların göç ettiği bir merkez olarak kalmıştır. Bu, Babil ve Asur'dan başlayarak Bağdat'ı dünyanın merkezi ve kültür ile bilimde bir odak haline getirmiş olan Abbâsî Halifeliği dönemine kadar uzanmış farklı dönemlerde gerçekleşmiştir. Hem ilim arayan hem de geçimi sağlamaya çalışanlar için tarih boyunca gözde bir ülke olmuştur.

Irak, büyük bir toplumsal ve kültürel çeşitliliğe var olan çok ırklı, farklı dinlere ve mezheplere sahip bir toplum olmuştur. 20. yüzyıl, Irak'ı birçok toplumsal değişiklik

¹⁰ Şâkir, 465-502.

tanıştırmıştır. Çünkü ülke bir dizi zorluğa, siyasi, ekonomik ve toplumsal değişikliklere maruz kalmıştır. 20. yüzyılın başlarından ortasına kadar, Irak toplumları geleneksel bir toplumsal sistemde yaşamış, bu sistem geniş aile, kabileden oluşan ve aşireti içeren özellikler taşımıştır. Irak Krallığı'nın kurulması ve ardından gelen toplumsal ve siyasi yenilik hareketi, Irak'ı önemli toplumsal değişikliklerine tanık olmuştur. Ülkenin genel tabusu büyük ölçüde değişmiştir.¹¹

Irak, çok kültürlü bir ülke olmuş ve nüfus yapısı, tarihî, coğrafi ve kültürel faktörlerin etkisiyle yüzyıllar boyunca varolmuştur. Irak, tarih boyunca birçok insan medeniyetinin merkezi olmuş ve bu medeniyetlerin bazıları Irak'ın günümüz sınırlarının ötesine uzanmıştır.

Irak'taki Araplar, ülkenin nüfusunun çoğunluğunu oluşturarak ülkedeki en büyük etnik grubu oluşturmuşlardır. Bununla birlikte, Kürtler, Türkmenler, Ermeniler, Keldaniler, Asuriler ve diğerleri de dahil olmak üzere geniş bir etnik çeşitliliğe sahip olmuştur. Dini açıdan, Irak'ta İslam egemen olmuş ancak Hristiyanlık etkisi ve bazı dinler de bulunmuştur. Bu mezhepler arasında Sünni-Şii çatışması Irak'ta önemli bir dinî çatışma olmuştur. Irak, Şii topluluğunun büyük bir kısmını ülkesinde barındırmış ve Kerbela ve Necef gibi kutsal şehirleride hac yapılan bir dini merkez olarak kabul edilmiştir. Bu, çatışmalar sıcak çatışmalara dönüşmemiş olsa da Irak toplumunu Araplar ve Kürtler gibi farklı etnik gruplar arasında ve Sünni ve Şii mezhepleri arasında paylaşmıştır. Etnik, dini ve mezhebi çeşitliliğin Irak toplumuna etkisi, çeşitli ve karmaşık olmuştur. Tarih boyunca Irak, farklı etnik ve mezhep grupları arasındaki çatışmalara ve gerilimlere tanıklık etmiş, bu da ulusal birlik, siyasi ve toplumsal istikrarın bozulmasına neden olmuştur.

Irak toplumu, servet, eğitim, ekonomik ve sosyal fırsatlar açısından farklılık gösteren çeşitli toplumsal sınıflardan oluşmuştur. Zengin ve aristokrat sınıflar, büyük mülk sahipleri, soylu aileler, hükümet yetkilileri ve başarılı iş insanları bu grubu oluşturmuştur.

Yüksek toplumsal statüye, zenginliğe ve etkiye sahip orta sınıf; profesyonelleri, öğretmenleri, memurları ve makul bir varlık seviyesine sahip çiftçilerden oluşturmuştur.

¹¹ 'Akıl en-Nâsirî, "el-A'dâ'u'l-İctimâ'iyye ve'l-İktisadiyye fi'l-Irak Mâtla'u'l-kâr'n'l-Madi", *El-hîvaru'l-Mutameddin*, 977, Yayın Tarihi: 05.10.2004, عقيل الناصري - في: الأوضاع الاجتماعية والاقتصادية لعراق مطلع القرن الماضي (ahewar.org), (Erişim Tarihi: 26.11.2023).

Sosyal sınıf piramidinin en altında ise fakir sınıftakiler bulunmuştur ve bu sınıf köylüleri ve ekonomik ve sosyal zorluklarla karşı karşıya olan işçileri temsil etmiştir. Zorlu yaşam koşullarında yaşamışlar ve temel hizmetlerden yoksun olmuşlardır. Çoğu toprak sahipleri onlara kölesi gibi davranmıştır.

Irak'ta sosyal durum coğrafi bölgelere ve belirli zaman koşullarına bağlı olarak hafif farklılıklar göstermiştir. Güneyde, Şii otoritelerin Irak'ın toplumsal ve siyasi hayatında önemli bir rol oynamıştır. Bu, bazı yönlerden toplumun ilerlemesi ve gelişmesini olumsuz etkilemiştir. Şii otoriteler, Irak'taki Şii kitleleri üzerinde büyük siyasi etkiye sahip olmuştur. Bazı otoriteler siyasi ve sosyal meselelere müdahale etmiş ve bu, reformların ve toplumsal dönüşümlerin engellenmesine yol açmıştır. Ayrıca, bazı Şii otoriteler, modern fikirleri ve dönemin yeni kültürünü eleştirmiş ve bu, dönemin eğitim reformlarını ve toplumsal değişiklikleri geciktirmiştir. Bazı Şii okulları, özellikle kadınların eğitimini teşvik eden kararlar gibi eğitim reformlarını kabul etmeyi reddetmiş, bu da eğitimde geriliğe yol açmıştır. Ayrıca, bazı Şii otoriteler, sıkı sıkıya dini değerlere bağlı hareket etmiş ve toplumsal ve kültürel değişikliklere karşı çıkmış, bu da toplumun yükselmesini ve küresel uygarlığın ilerlemesini engellemiştir.

Diğer bölgeler Irak'ta güneyden farklı olmamıştır. Orta bölgede ise kabilecilik, kabile üyelerinin toplumsal ve ekonomik gerçekliliğini kontrol etmiştir. Kabilelerin pozitif yönleri ve Irak'ın modern yapısına katkıları olmasına rağmen, kabilesel bağlılıklar bireyler arasında ayrımcılığa ve ulusal kimlikle çatışmaya yol açmıştır. Irak, zaman zaman kabileler ve hükümet yetkilileri arasında artan anlaşmazlık ve zorluklar yaşamış, bu da ülkenin istikrarını ve toplumsal ve ekonomik ilerlemeyi etkilemiştir. Kuzeyde ise etnik azınlıkları barındıran Kürtlerin olduğu bir bölge olmuş ve bazı dönemlerde siyasi dışlanma ve bazı hükümetler tarafından sınıf tabanlı sömürü yaşanmıştır. Kürt kimliği ulusal olarak tanınmamış, Kürtler kimliklerinin inkâr edildiği bir dönemde büyük zorluklarla karşı karşıya kalmıştır.. Ayrıca, Kürtler, eğitim ve iş için eşit fırsatlara sahip olmamışlar, yoksul ve dışlanmış bölgelerde yaşamışlar bu da onlar arasında yoksulluğun yayılmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda, milli ve etnik nedenlerle kaynaklanan birçok silahlı çatışma ve iç savaş patlak vermiştir.

Irak, bazı bölgelerde ve sosyal sınıflarda cehaletin ve geriliğin yaygın olduğu bir ülke olarak mücadele etmiştir. Bu dönemde Irak toplumunu etkileyen ve cehalet

oranlarını artıran birçok faktör bulunmuştur. Eğitimle ilgili olarak, Irak'taki eğitim sistemi zayıf ve gelişmemiştir. Eğitim fırsatları sınırlı olmuş ve sadece az sayıda insan faydalanmış, özellikle kırsal bölgelerde ve uzak illerde nerdeyse hiç kimse eğitim fırsatından yararlanamamıştır. Birçok okul, maddi ve insan kaynakları eksikliği nedeniyle sorunlar yaşamış ve bu da öğrencilere bilgi sunma kalitesini etkilemiştir.

Ayrıca, Irak genelinde yoksulluk ve ekonomik koşulların etkisi, cehalet oranlarını etkileyen en önemli faktörlerden biri olmuştur. Çocuklar ve gençler, ailelerini desteklemek amacıyla eğitim yerine iş gücüne katılmak zorunda kalmışlardır. Ayrıca silahlı çatışmaların toplumu dağıttığı ve şiddet olaylarına tanık olduğu dikkate alınmıştır. Bu dönemde şiddet olaylarının yaşandığı bölgelerde bazı okulların tahrip edildiği görülmüştür.

Ancak, toplumun bu çeşitliliği, Irak'ın zengin kültürel gelenekleri ve tarihini kucaklamasına ve farklı ırklar ve mezhepler arasında bir arada yaşama yeteneğine de katkıda bulunmuştur. Irak toplumundaki bu kültürel ve medeniyet çeşitliliği, onu benzersiz kılan ve zengin bir toplumsal dokuya sahip olan bir özellik olmuştur.

Toplumların ilerlemesi ve gerilemesi, ülkenin ekonomik ve siyasi durumuyla büyük ölçüde ilişkilidir ve Irak devleti uzun yıllar boyunca siyasi, ekonomik ve hatta sosyal dalgalanmaların verimli bir ortamı olmuştur. Bu dalgalanmalar, ülkenin kültürlerini yönlendirmekte ve edebi zihinleri etkilemekte büyük bir rol oynamıştır. Arap edebiyatı genelinde ve özellikle Irak'ta, uzun bir tarih boyunca birçok dönemden geçmiştir. Siyasi, sosyal ve diğer faktörlerden etkilenmiştir ve yaşadığı tarihsel döneme bağlı olarak gelişme ve zayıflama göstermiştir.

Bağdat'ın düşüşünden sonra Arap şiiri gelenekselleşmeye başlamış, içerikler tekrarlanmaya başlamış ve sözcük oyunlarına dayalı retorik becerileri yücelten mevcut tarzlar karşı zayıflamıştır.

19. yüzyılın çoğu şairi geleneksel kalıplarda şiirler yazmış ve hem kişisel hem de genel olarak gerçek deneyimden uzak kalmıştır. Şairler, şiirle ilgisi olmayan çeşitli

yabancı konularda da şiirler yazmışlardır. Bu dönemin son şairleri Mûsâ et-Talkâni, Haydar el-Hilli ve Abdülğani Cemil'dir.¹²

O dönemde Irak toplumu, edebiyat ve kültürü canlandırmak için az da olsa çabalar göstermiştir. Bağdat ve diğer Irak şehirlerinde, edebiyat için bir platform işlevi gören toplantıların çeşitli biçimleri bulunmuştur. Bu toplantılarda farklı sosyal sınıflardan ve kültürel geçmişlerden gelen insanlar katılmışlardır. Büyük yazarlar, bilim adamları ve refah sahibi insanlar bu toplantılara büyük ilgi göstermiş, aynı zamanda gazeteciler ve şairler de önemli roller üstlenmiştir. Bu toplantılar Irak'ın çeşitli şehirlerine dağılmış, Necef şehri bu toplantılardan birine ev sahipliği yapmıştır. Bu toplantılarda birçok yazar, bilim adamı ve şairin adı öne çıkmıştır. Bu ortamlarda adını duyuran şairlerden biri, gençlik yıllarında bu toplantılara katılmış olan ve burada diğer şairlerle yarışan el-Cevâhirî idi. Şiirsel yeteneği bu toplantılarda daha da gelişmiştir. Bu edebi ve kültürel topluluklar, Irak toplumunun ve kültürünün şekillenmesinde etkili bir rol oynamıştır.

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Irak'taki şiir, temelde iki ana eksene dayanmıştır. İlk olarak, siyasi şiir büyük bir rol oynamış ve şairler sık sık iktidarın yanında yer alarak övgü şiirleri yazmışlardır. Övgü şiirleri bu dönemde yaygın bir tür olmuştur. İkincisini ise dini şiirler oluşturmuştur. Bu dini şiir üç ana kategoriye ayrılabilir; Peygamber övgüsü, tasavvuf şiiri ve Ehl-i Beyt yasları. Bu eğilimler, dini ve mezhebi yönelimlerin etkisi altında gelişmiştir. Bu eğilimlerden ilk ikisi genellikle Sünni şairler arasında yaygın olmuş ancak sonuncusu özellikle Şii şairler arasında yaygın bulunmuştur. Özellikle de Abd ul-Baki El-'Umari gibi önde gelen Şii şairler tarafından benimsenmiştir. Şii şairler, Hz. Hüseyin'in Kerbela'daki şehit edilmesini merkeze alarak şiirlerini acılar ve trajedilerle dolu bu olaylara adanmışlardır.¹³

Matbaa ve yayıncılığın başlamasıyla, edebiyat ve kültürde önemli bir gelişme gözlemlenmiştir. 18. yüzyılda İstanbul'da bir matbaanın kurulması, Osmanlı-Arap entelektüel ve kültürel yaşamı için büyük bir öneme sahip olmuştur. Bu önem, İslam dünyasına yeni bir entelektüel teknoloji sunması ve aynı zamanda medeniyette nitel bir sıçramayı temsil etmesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Arap ve İslam kültürüne yeni içerikler kazandıran bir araç olarak da işlev görmüştür. Ardından valiler,

¹² Celâl Hayyât, *eş-Şi'ru'l-'Irâkiyyu'l-Hadîs Marhala ve Te'avvur*, 1.Baskı, Dâru'r-Râidi'l- 'Arabî, Beyrut 1987, 12.

¹³ Ali 'Abbas Alvan, *Te'avvur eş-Şi'r'l-'Arabi'l-Hadîs Fi'l-Irak*, Manşuratu Vizaratu'l-İlam, Bağdat-Irak 1975, 15.

matbaaları Arap ülkelerine tanıtmışlardır. Bağdat valisi olan Midhat Paşa (1869-1872) gibi Osmanlı valileri, modern baskı teknolojisini Irak'a tanıtarak bu konuda öncü roller üstlenmişlerdirler.¹⁴

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında Irak, bir dizi reform görmüş ve bu reformların bir parçası olarak gazetecilik ülkeye erken dönemde getirilmiş, ancak bu gazeteler sadece vilayet haberlerini yayınlamayla sınırlı kalmıştır. Irak'ta yayınlanan ilk gazetelerden biri olan ez-Zavra gazetesi 1869 yılında yayınlanmaya başlamış ve 1917 yılına kadar devam etmiştir.¹⁵ ez-Zavra gazetesi resmi bir devlet gazetesi olarak yayınlanmıştır. Ancak 1908 yılında anayasa ilan edildikten sonra, Irak'ta özel sektörün gazeteleri de ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Irak, kültürel ve edebi bir canlanma dönemi yaşamıştır. Yayıncılık alanında büyük bir gelişme yaşanmış ve farklı edebi türler, şairlik, roman ve tiyatro gibi alanda eserler gelişmiştir. Bu dönemde basın özgürlüğü ve ifade özgürlüğü sağlanmış ve birçok gazete, dergi ortaya çıkmıştır. Basın ve yayıncılığın varlığı, bilim ve kültürün yayılmasına büyük katkı sağlamış ve aynı zamanda olayların ve haberlerin yayılmasına ve halk arasındaki genel bilincin artmasına yardımcı olmuştur.

20. yüzyılın başlarında Irak'ta yaşam yavaşça değişmeye başlamıştır. I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı arasındaki dönemde, şairlerin yetenekleri en üst düzeye çıkaran bir başka grup şair ortaya çıkmıştır. Bu şairler, toplumlarının sorunlarına ve karşılaştığı zorluklara odaklanmışlardır. Onlar için şairlik, sadece sanatsal bir ifade aracı değil, aynı zamanda toplumsal değişimi amaçlayan bir sosyal reform aracı olmuştur. Ülkenin modern uyanışının başlangıcında, ülkenin önde gelen figürleri arasında yer almışlardır. Bu dönemdeki şairler, toplumlarının ihtiyaçlarını ve sorunlarını ele alarak şiirlerinde önemli bir rol oynamışlardır. Irak'ın o dönemdeki modern uyanışının bir parçası olarak, şairler toplumsal değişimi teşvik etmeye çalışmışlar ve ülkelerindeki sorunların üstesinden gelmek için sanatlarını bir araç olarak kullanmışlardır.¹⁶ I. Dünya Savaşı sonrasında ve Arap dünyasının bir parçası olarak Irak işgal ve manda denilecek yeni bir döneme girilmiştir. Irak, Birleşik Krallık'ın yönetimi altına girdiği bu zorlu

¹⁴ Umer İbrahim eş-Şalâl, *et-Tatavvurâtü's-Sakaî fi'l-'Irâk fi 'Ahdi'l-'usmâniyyi'l-Ahîr*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Samsun 2015, 253.

¹⁵ Mahmûd el-Vindi, “Târîhu's-Sihâfe”, *El-Hiyâru'l-Mutemeddin*, Sayı: 2313. <https://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=137885>, (Erişim tarihi: 02/05/2023).

¹⁶ Hayyât, eş-Şi'ru'l-'Irâkiyyu'l-Hadîs, 53.

döneme rağmen, edebiyat gelişimini sürdürmüştür. Birçok şair ve yazar, Irak halkının deneyimlerini ve zengin kültürel mirasını yansıtan edebi ve düşünsel eserler yazmışlardır. Bu dönemin en ünlü şairlerinden bazıları ez-Zehâvî, er-Rusâfî örnek verilebilir. Iraklı yazarlar ve şairler, halklarının tarihini, kültürünü ve sosyal değişimlerini ele alan eserler üreterek ülkelerinin edebi sahnesine katkıda bulunmuşlardır. Bu dönem, Irak edebiyatının ve kültürünün zengin ve çeşitli bir mirasının oluşturulduğu önemli bir dönem olmuştur.

I. ve II. Dünya Savaşları arasında bulunan dönemdeki şairlerin ünleri sadece şairlik yeteneklerinden kaynaklanmamış, aynı zamanda insanları esaretten kurtarmış yeni ve yabancı bir dünyayla tanıştıran hayret verici deneyimlerini de yansıtmışlardır. Bu dönemde, Avrupa'nın Arap topraklarını işgal ettiği ve Endüstri Devrimi ve büyük bilimsel ilerlemelerin yaşandığı bir dönemde, Irak halkı büyük bir sürprizle karşılaşmıştır. Bu nedenle şairler, bilim, astronomi, modern icatlar gibi konuları ele alan şiirler yazarak gelişme ve modernizmin yoluyla bilinç oluşturmaya amaçlamışlardır. Bu dönemde dilin yanı sıra içerikleri de önemli olmuştur çünkü şiirleri toplumun geniş kesimlerine ulaşan bir reform mesajı olarak iletmek istemişlerdir. Bu nedenle, sembolizm gibi diğer dil özelliklerine kıyasla açık bir dil tercih etmişlerdir.

Bu büyük değişikliklerin sonucunda, Irak edebiyatı, önce bireysel konularla tanınan şairlerle tanımlanmış, ardından bireysel konular yerine toplumsal konular işlenmeye başlamıştır. Sonrasında ise, bireysel ve toplumsal yönelimleri birleştiren şairler ortaya çıkmıştır. 19. ve 20. yüzyıllarda Arap edebiyatı, Avrupa'dan gelen farklı edebi akımların etkisi altına girmiştir. Klasisizm akımının etkisinde kalan Ba's veya İhya' diye adlandırılan okul olmuştur. Bu okul, Arap şiirini tamamen orijinal ve eski biçimiyle korumayı amaçlamıştır. Şairler, eski Arap şiirinin nazım kurallarını takip etmeye çalışmışlardır. Bu, Arap şiirine yeniden canlılık kazandırmıştır. Irak'taki klasisizm etkisinde kalan İhya okulunun önde gelen temsilcileri arasında es-Şafi, eş-Şarkî ve el-Cevâhirî gibi ünlü şairler olmuştur, özellikle el-Cevâhirî en tanınmışlarındandır

Modern Irak edebiyatına trajedi çok hakimdir ve hatta dinamik olarak kabul edilmiştir. Modern Irak metinleri, dil, duygu ve duygusal yapısıyla acı ve hüznle dolmuştur. Bu trajedi, yeni çağın koşulları, bölgedeki siyasi, ekonomik ve sosyal

değişimler tarafından dayatılan gerçeklikten kaynaklanmıştır. Ayrıca, Irak edebiyatında trajik unsurlar yeni bir şey değildir. Irak toprakları üzerinde tarihten önceki dönemlere uzanan efsanevi veya epik hikayelerin bir parçası olan trajediler bulunmuştur; örneğin ünlü Babil destanı olan "Gılgamış Destanı" gibi. Bu derin köklü hüznün, Irak'ın tarihinde derin bir şekilde yer etmiş ve Irak toplumunun psikolojisini şekillendirmiştir. Bu hüznün, Iraklıların kişisel kimliklerinin bir parçası haline gelmiş ve yapısal bir özellik olarak tanınmıştır. Bu, o dönemin birçok Iraklı şairinin eserlerinde açıkça görülebilir, örneğin el-Beyâtî, es-Seyyâb, El-Cevâhirî ve diğer Iraklı şairlerin eserlerinde bu hüznün belirgin bir şekilde ifade edilmiştir. ¹⁷

Modern Irak edebiyatı, tüm zorluklara ve gerilemelere rağmen insan deneyimleri, siyasi gelişmeler ve toplumsal olaylar hakkında ifade yeteneğine sahip olmuştur. Aynı zamanda kolektif bilinci şekillendirmede ve çoklu kimlikleri ifade etmede önemli bir rol oynamıştır. Modern Irak edebiyatı, Irak'ın çeşitli kültürel yapısını yansıtmış ve Irak'ın duygusal derinliklerini, acılarını ve trajediyi şiirlerinde bol bol işlemişlerdir. ¹⁸

¹⁷ Ahmed Zekî Abu Şadî, *Kâdaye eş-Şi'ri'l-Mu'âsir*, Muessesetu Hindavi, İngiltere 2014, 94.

¹⁸ Abdülkerîm İbrahim, "Huzûn Irakî", en-Nakîdu'l-Irakî, 07.09.2015, عبدالكريم ابراهيم : حزن عراقي – الناقد العراقي (alnaked-aliraqi.net), (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

BİRİNCİ BÖLÜM

EL-CEVÂHİRÎ'NİN HAYATI

1.1. EL-CEVÂHİRÎ

1.1.1. Hayatı

Ebû Fûrat, Muhammed Mehdi bin Abdülhüseyin bin Abd Ali bin Muhammed Hassan el-Cevâhirî, Irak'ın güneyindeki Şiiler için dini bir merkez olarak kabul edilen Necef şehrinde doğmuştur. el-Cevâhirî, Necefte dini ilimler, edebiyat ve şiirdeki seçkinliğiyle tanınan kadim bir aileye mensuptur. Muhammed Hasan'ın bir *Cevâhirü'l-Kelâm fi Şerh-i Şerî'ati'l-İslâm*¹⁹ adlı eserinin yayınlamasıyla, edebiyat ve bilim alanında ünü Necef sınırlarını aşmıştır. Kitabın ünü o kadar yayılmıştı ki ailesi "el-Cevâhirî" unvanıyla anılmaya başlamıştır.

el-Cevâhirî, Necefteki doğumu ile ilgili şunları söylemiştir: "Doğduğum ve büyüdüğüm ev, üst avluya yakındı. Bu nedenle, gözlerim önce avluyu, tapınağı ve onu çevreleyen kaymaktaş duvarı içeren bu harika, iç içe geçmiş, çelişkili insan mozağine açıldı... Bu deneyimi, özellikle sabah ezanıyla başlayan şarkıcıların şarkılarıyla süslenen evimin çatısından yükselen sesleri unutmuyacağım." ²⁰ Bu açıklama aracılığıyla, doğduğu şehre ve vatanına olan sevgisinin derinliği görülmektedir. Bu tanım, bir aşık gibi kendi sevdiğiyle olan bağlantısını ifade etmiştir.

el-Cevâhirî gerçek yaşını genelde saklamış ve yaşını küçültmüştür. Gerçek yaşını belirtmemek için yaşam öyküsündeki tüm olayları değiştirmeye çalışmıştır. Hatta *Mûzekkarâtî* adlı kitabında bile doğum tarihini açıkça belirtmemiş, hatta değinmemiştir sadece yirminci yüzyılın başında doğduğu bilinmektedir. "Bu çalkantılı yüzyılın doğuşuyla doğdum ben... Doksanıma yaklaşmış olsam da aslında -bu sırrı bilmeyenler için- on yaşını geçmemiş o çocuğum ben." diye söylemiştir.²¹ Yirminci yüzyılın başında doğduğu ve Osmanlı İmparatorluğu'nu, İngilizlerin Irak'ı işgali ve manda'yı, halk devrimlerinin yükselişi, bağımsızlık savaşları ve hatta daha sonra askeri darbeleri idrak

¹⁹ Süleyman Cibran, *Mu'cemu'l- Ezdâd: Dirase fi Siretu'l-Cevâhirî ve Şi'rihi*, 1. Baskı, el-Muessesetu'l-'Arabiyye, Beyrut- Lübnan 2003, 20.

²⁰ Muhammed Mehdi el-Cevâhirî, *Mûzekkarâtî*, 1. Baskı, Dâru'l-Moctaba, Najaf-Irak 2005, I, 35.

²¹ el-Cevâhirî, *Mûzekkarâtî*, 39.

ettiği yıllardaki siyasi ve sosyal dalgalanmalarına büyük ölçüde tanık olduğu için yaşını saklasa da yine de açığa çıkmıştır.

1927 yılında, kendisinin ve babasının Osmanlıya mensup olduğunu söylemiştir. Ama soyunu genellikle inkar edebilmek için İran vatandaşlığıda almıştır. el-Cevâhirî, genel düzeyde büyük sorunlarla, kişisel ve şiirsel düzeyde ise olaylar ve çatışmalarla dolu bir hayat yaşamıştır.²²

el-Cevâhirî hayatında dört defa evlenmiştir ve bu evliliklerin her biri şairin ruhuna ve şiirine etkisi olmuştur. İlk evliliği 1928 yazında kuzeni Ca'fer el-Cevâhirî'nin kızı Manahil ile olmuştur ve şairin onu şiirlerinde ölümsüzleştirmiştir. İlk evliliğinden Felâh adında bir çocuğu olmuştur Ama uzun yaşayamamıştır. 1938 yılının sonlarında erken yaşta ve ani bir şekilde vefat etmiştir. el-Cevâhirî onun için çok üzölmüş ve keder ve endişeye kapılmıştır. Daha sonra Amuna ile evlenmiştir.²³ İkinci evliliğinden Kifah, Necaḥ, Zölal ve Ḥayal adında dört çocuğu olmuştur. Ama belki de Ümmü Fûrat'ın ölümüyle aldığı yaranın derinliğinden dolayı bu evlilikte de mutlu olamamıştır. Amuna da 1992 yılında vefat etmiştir. 1944 yılında Şam'da düzenlenen bir konferansa katıldığı sırada Remziyye adında Bint'u Bayḍoun adlı biriyle evlenmiştir.²⁴ Ama onunla da anlaşamamış ve iki yılın sonunda ayrılarak tekrar Şam'a dönmüştür. 1957'de Na'ima Bint'u Karim el-Hacim adında Amarah bölgesindeki Elbû-Daraj aşiretine mensup bir köylü kızıyla evlenmiştir. O da onunla iki yıl evli kalmış sonra aralarındaki büyük yaş farkı nedeniyle onunla da boşanmıştır. Aralarında 42 yaş fark varken evlenmişlerdir.²⁵

Yaşadığı duygu dalgalanmaları şairin hayatında duygusal karmaşıklığı artırmış, onun bir kayıp ve belirsizlik hali içinde yaşamasına sebep olmuştur. Duygusal deneyimleri şiirlerini de yansıtmıştır. Ayrılıklar ve ölümler şiirlerine yaratıcılık ve ilham olarak dönmüş, sözleri; şairin ruhsal deneyimini yansıtan ve insani çelişkileri ve yaşam yolunu ifade eden duyguların aynası olmuştur. Böylece şair, etkileyici ve trajik bir tabloyu okuyucuya iletmek için kişisel deneyimlerinin derinliğinden ilham almıştır.

²² Abdullah el-Cuburi, *el-Cevâhirî ve nâḳdu' cevḥâratihî – Naẓarât fî ş'rihi ve hayâtihî*, Dâr Aleml'l-Kutub, Beyrut-Lübnan 1968, 11.

²³ Rafid Salem es-Sarhan Şehab, "Eşeru'l-ğurbe ve'l-İğtirab fî ş'ri'l-Cevahiri", *Macalatu't-Tikani*, 26(6), 2013, 110.

²⁴ el-Cuburi, *el-Cevâhirî ve nâḳdu' cevḥâratihî*, 24.

²⁵ Vatullah abdulhamid Yusuf, *er-Rasâu fî ş'ri'l-Cevâhirî- rasâu'ş-şahsiyyâti nemûzecen*, Fırat Üniversitesi, Elazığ 2017, 11.

Çocukluk dönemi, bireyin kişiliğinin ve psikolojisinin şekillenmesinde belirleyici bir role sahiptir. İnsan büyür, hayatı tanır, deneyimler ve kültür kazanır, öğrenir ve kendi deneyimlerinden dersler çıkarır. Bununla birlikte, ne kadar dönüşmüş ve büyümüş olursa olsun, çocukluk dönemleri onunla kalır. Şair şu şekilde ifade etmiştir. İlk on yılının varlığını şekillendirmede ve kişiliğini inşa etmede ana faktör olarak kaldığını ve uzun yıllara, şehirlerin uzaklığına ve yaşadığı farklı ülkelere rağmen köklerinin Necefte, sonsuza dek kaldığını iddia etmiştir. Şair, çocukluğundan söz ederken, bunun sıradan bir çocukluk olmadığından sık sık bahsetmiştir. Tüm çocukların çocukluğu gibi eğlence ve oyun dolu bir çocukluk yaşamamıştır. Babasının baskılarıyla edebiyata düşkünlüğüne rağmen dini bir okula gitmiştir. Belki de Muhammed Mehdi el-Cevâhirî'ye şiir sevgisi babasının şiirden vazgeçtirmek için yaptığı baskılardan kaynaklanmıştır. Babası hiçbir zaman onu çocuk olarak görmemiş baba ve kendi peşinden görevini yapacak bir yetişkin gibi büyüt müştür.²⁶ Bu yaşadıkları onda büyük bir travma yaratmıştır. Kaygısızlık olarak bilinen çocukluktan mahrum bırakıldığı için el-Cevâhirî'de trajik bir psikolojik etki yaratmıştır. Kanıtı ise, şiirlerinde hâlâ bundan bahsetmesi ve hafızasında bir yumru kalmasındandır.

Çocukluğunu hiç hatırlamak istememesine rağmen çocukluğuna geri dönüp, anılarını değiştirmek istemeside aslında duygusal dünyasındaki çelişkiyi ifade etmiştir. Babasının onu yetiştirme tarzına hep itiraz etmiştir ve şu cümlelerle de bunu ifade etmiştir. "Babam, ne yazık ki, beni yetişkinlerin ve onların püriten dünyasının içine itmek, çocukluğumu gereğinden fazla küçültmek, hatta bazen geçersiz kılmak istedi ve en acı olanı da bunu sevgisinden yaptı... ve bu aşkın aşırılığından, ne zaman şekerleme yapsa yanında uyumak zorunda kalıyordum. Bu durum ani ölümüne kadar devam etti".²⁷ Böylece el-Cevâhirî'nin hüznü babasının ona yaşattıklarından kaynaklı olabilir. Belki de küçük el-Cevâhirî sadece oynamayı ve eğlenmeyi umursayan bir çocuğun hayatını yaşayamadan, babasının kayıp hayallerinde kaybolmuştur. Babası ona başka bir yön çizmiş ama o istediği yöne babasından gizli şekilde gitmeyi tercih etmiştir. Bu ağır kısıtlama ve katı kural, on yedi yaşındayken babasının ölümüne kadar sürmüştür. Babasının ölümüyle rahat bir nefes almış, kendi kişiliğiyle ve hayalleriyle baş başa kalmış, kendini bulmuştur. Babasının vefatı ile ona zorla giydirilen fakih cübbesinden

²⁶ Cibran, *Mu'cemu'l- Ezdâd: Dirâse fî Sîreti'l-Cevâhirî ve Şi'rihi*, 23.

²⁷ Cibran, 24.

çıkıp şiir cüppesini giymiştir. O yaşında sanki bambaşka biri olarak yeniden doğmuş ve istedikleri kişinin görevinin bittiğini farketmiş ve hayallerindeki kişinin yeni hayatı başlamıştır.

el-Cevâhirî, sert geleneklerle dolu bir ortamda, yaşamı kısıtlayan alışkanlıklar içinde boğulmuş ve çelişkilerle dolu bir toplumda büyümüştür. Bu da onu belli bir tarafa ait hissedememesine neden olmuş ve aidiyeti zor bir insan haline gelmiştir. Hayatının çeşitli dönemlerinde ve olaylarında bireyselliği ön plana çıkmış hasmının nezaketini ve zora teslimiyetini geçmiş, sınırları böyle bir ortama dayanamayan gururlu bir ruha sahip bir insana dönüşmüştür. Babasına karşı taktığı maskeyi çıkarana kadar halkının geleneklerine karşıda isyan etmiştir.

Beş yaşında yazma ve okumanın ilkelerini öğrenmiş ve altı yaşında temel öğrenim aşamasına geçmiştir, böylece şehirde çocuklara zulüm yapan ve onlara sert ve disiplinli davranmasıyla halk arasında tanınan Cenab Ali adlı bir öğretmen tarafından yönetilen bir kursa katılmıştır.²⁸ Kurstan sonra beşinci sınıfa kadar Necef'te ilkokula devam etmiştir. I. Dünya Savaşı'na kadar eğitimine devam etmek üzere Rüşdiye Okulu'na geçmiş ve İngilizlerin Irak'ı işgalinden sonrada okullar kapanmıştır. Babası devrime ve İngilizlere karşı Irak direnişine katılmıştır.²⁹ İsyanla iç içe büyümüş olmasından dolayıda bu durum tüm kişiliğine yansımıştır.

Eğitim hayatı bu noktaya kadar böyle devam etmiş, el-Cevâhirî'nin eğitim hayatı bu noktadan sonra ciddileşmiş ve Arapçayı mükemmel şekilde öğrenmiştir. Böylece sarf, nahiv, belagat, şiir ve nesir gibi geleneksel konuların öğrenimine başlamış böylece eğitim döneminin en zor ve faydalı aşamasına girmiştir. Babası eğitim için fıkıh istemiş ancak kendisi yalnızca şiire ve şiir okumaya ilgi duymuştur. Irak'ta şiir, onu okumak isteyen herkes için mevcut olmuştur. el-Cevâhirî şiir yazmaya on dört yaşında başlamıştır. Ancak başlangıçta yazdığı şiirler yayımlanmayı değer bulunmayan çocuksu şiirler olmuştur. Başlangıçtaki şiiri hakkında şöyle deamıştır: “İlk şiirlerimi gizli tuttum çünkü bu başlangıçlardan emin değildim”³⁰ Bununla birlikte, bu başlangıç, onun şiirde profesyonel olma kararlılığını göstermiş ve babasının ona şiiri yasaklamasına sebep

²⁸ Cibran, 25.

²⁹ Cibran, 15.

³⁰ el-Cevâhirî, *Mûzekkarâtî*, 92.

olmuştur. İlerki zamanlarda yazdığı şiirlerinde mezhepsel yönü örttüğü gibi, hayatında ve şiirinde Arap tarafını ve Arap kültürünü birden çok kez vurgulamıştır.

el-Cevâhirî'nin şiirsel hayatının ilk zamanları Necef çevresinde popüler şiir toplantılarında olmuştur. Ardından, kısa bir süre sonra el-Cevâhirî, bu dar çevrelerden çıkmış, Bağdat gazetelerinde ve ardından bir bütün olarak Irak gazetelerinde yayın yapmaya başlamıştır. Kısa süre sonra şiirleri Lübnan ve Mısır gazetelerine ulaşmış, anavatanı Irak'ta ve bir bütün olarak Arap dünyasında adını duyurmuştur. 1920'li yılların başından geçen yüzyılın doksanlı yıllarına kadar şiir yazmaya, okumaya ve yayınlamaya devam etmiştir.

Necef'teki okullar, kulüpler ve forumlar, Kur'an, Hadis ve fıkıh gibi dine ve şekil bilgisi, dilbilgisi, belagat ve ister el-Câhiz, ister İbn Kuteybe ve hatta İbn Haldûn'dan olsun, eski edebi mirase büyük özen göstermiştir. Ancak bu ilimler ve konular arasında şiir birinci sırada yer almıştır. Bu ilimlere olan bu büyük ilgisi, şairin doğuşundan ve ilk çıkışlarından itibaren büyük bir kültürel ve dilsel altyapıyı oluşturmuş, bu da onu düz dilli, belagat sahibi, şiir alanında delil ve delili kuvvetli bir kişi yapmıştır. Şiir, olaylarda ve partilerde birinci ses, insanlar arasındaki rekabet, şöhrat ve itibar arenasıdır. Belki de şair el-Cevâhirî'nin taleplerinden biride bu olmuştur.³¹

1924 yılı, şiirlerinin Irak ve Arap çevrelerinde büyük kabul görmesi nedeniyle daha sonra Bağdat'a seyahat etmiş ve bu seyahat onun için farklı bir yaklaşım olmuştur ve ayrıca el-Cevâhirî'nin hayatındaki paradoksun başlangıcı olarak da kabul edilmiştir. Bağdat'ı ziyaret etmiş ve hayran kalmış, orada şiirlerini yayınlayan gazetelerin arasında geçirmiştir. Sonra Necef'e dönmüş ve ardından yolculuklarla dolu bir hayata başlamıştır. İran ziyareti için Necef'ten ayrılmış ve orada doğaya hayranlık duyan ve Irak'ı özlediğini belirten altı şiir yazmıştır. Daha sonra İran'dan Necef'e dönmüş ve kısa süre sonra 1927'de kalıcı olarak Bağdat'a gitmek üzere oradan ayrılmıştır. Bundan sonraki hayatını Irak'ın içinde veya başka ülkelere seyahat ederek geçirmiştir. Aslında içinde bulunduğu sıkıntılı ruh halinden kurtulmak için bir çıkış yolu aramıştır.³²

Bağdat'ta dönemin Maarif Vekili Abdolmehdi el-Muntefaki'nin ricası üzerine öğretmenlik mesleğine ilkokul sınıflarında başlamıştır. Birkaç hafta sonra eğitim

³¹ Cibran, *Mu'cemu'l- Ezdâd: Dirase fî Siretu'l-Cevahiri ve Şi'rihi*, 17.

³² Cibran, 32-33.

yöneticisi Şatih el-Huşari onu işten kovmuştur. Ve öğretmekte ki amacını, görünüşe ve liderliğe olan susuzluğunu giderecek şeyi bulamayınca, Kral Faysal'ın sarayı onun için bir ihtiyaç haline gelmiştir. Faysal'ı hıslı ve açgözlü olarak suçlamıştır. Onun üzerine kral onu elçi yoluyla çağırması ve sarayda protokol dairesine atamıştır. Saraya giren el-Cevâhirî, burada üç yıl kalmıştır. Sarayda kısa süre içinde Necef'ten yanında taşıdığı dini kıyafetlerini çıkarmış yerine Batılı bir kıyafet giymiştir. Ayrıca Saray ve hükümet yanlısı çıkan şiirleri ve ilgili konuları yayınlarken artık adını kullanmamıştır.³³ el-Cevâhirî, görevde geçirdiği bu dönemde siyaset ve siyaset adamlarıyla ilk kez yüz yüze gelmiş, saraya gidenlerin dalkavukluğunu ve ikiyüzlülüğünü görmüştür. el-Cevâhirî verilen işi beğenmemiş ve daha iyisini istemiştir. Şiir yazarken hissettiği tutkunun aynısını bakan olmak isterken hissetmiştir. "Elbette, insanın gerçekçi olması, biraz riya, biraz hile, biraz akıl ve dirayetle bakan, hükümdar, milletvekili, hatta başbakan olması güzeldir." diye ifade etmiştir.³⁴ Bakan olma isteği kendi başına bir hırs trajedisi olmuş, çünkü ruhu ulaşamayacağı şeyi arzulamış ve bu duygu onda eksiklik kompleksine neden olmuştur. Bu arada şair el-Cevâhirî, el-Mütenebbî lakabını alana kadar el-Mütenebbî ile benzerliği dilemiş ve ima etmiştir.

20. yüzyılın otuzlu yıllarında, genel olarak Irak ve Arap sahnesinde birçok siyasi ve entelektüel karışıklıklar olmuş ve bu rahatsızlıklar, değişiklikler, daha sonra el-Cevâhirî'nin hayatı üzerinde belirgin bir etkiye sahip olmuştur. Bu dönem, şiirlerinde olduğu gibi biyografisinde ve düşüncesinde şiddetli çalkantılar damgasını vurmuştur. Bu dönemde saraydaki işinden ayrılarak gazetecilik mesleğine yönelmiştir. Daha sonra Necef'te bir okulda öğretmenlik yapmıştır. Necef ortaokulları ile Nasiriyah ve Basra gibi diğer Irak şehirlerinde de öğretmenliğe devam etmiş ardından Milli Eğitim Bakanlığı'nda editör olarak çalışmıştır.³⁵ Ancak okulların hiçbirinde uzun süre kalmamış ve şiirleri nedeniyle bir gazeteden diğerine geçmiş, gazetecilik eğitiminden böylelikle uzak kalmıştır. Gazetecilikte Irak'taki solcularla temasa geçmeye başlamış ve aynı zamanda devrimci güçlerin ve ilerici unsurların yanında yer almıştır. Ancak bu temas kesin değildir, çünkü iktidardan kendisini tatmin edecek bir pozisyon almayı hep dilemiştir. Bu birçok aktarım ve hareket, ister ısrar ettiği gibi kendi isteğiyle, ister

³³ Cibran, 36.

³⁴ el-Cevâhirî, *Mûzekkarâtî*, 194.

³⁵ el-Cuburi, *el-Cevâhirî ve nâkdu cevâhârihi*, 13.

iradesi dışında olmuş olsun, ruhundaki o isteğin sonucudur. el-Cevâhirî'nin başarısız olduğu bir zamanda ulaşmaya çalıştığı o hırs duygusu çok tehlikeli olmuştur.

el-Cevâhirî'nin saray çatısından gazeteciliğe geçişi onu hayal ettiği ve arzuladığı şeyden çok uzaklaştırmış, aynı şekilde muhalif siyasetçilerle teması, ona birçok yolu ve pozisyonu yeniden gözden geçirmesini sağlamıştır. Bu, şair el-Cevâhirî'nin şiirine ve düşüncesine büyük ölçüde yön vermiş, eski değerlerinin sarsılmasına yol açmıştır. "O zamandan beri tarih, insan kavramlarının ve özellikle şairin geliştiği engebeli bir yolculuktan geçti ve bu çağlardan sonraki yaşam, nesiller boyu insanların yaşadığı çok karmaşık bir çelişkiler, düşmanlıklar ve çatışan hayatlar yığını haline geldi ve ben onlardan biriydim".³⁶ Aynı şekilde ruhu da şiddetli bir kaygıyla dolup taşmış, dizginlenemeyen hırsların zulmüne kapılmış, zaman zaman isyankâr, zaman zaman kibirli olmuştur. Artık kendisine medeniyet ve kültürün kolaylıklarını sağlamadığından, kendini makam hırsıyla, şöhret arzusuyla siyaset cehennemine atmıştır. el-Cevâhirî, partizan savaşları ve seçim kampanyaları yürütmüş ve Ulusal Birlik Partisi'nin kurucularından biri ve merkez komitesinin bir üyesi olmuş, ancak kısa bir süre sonra partiden istifa etmiştir. Bu dönem boyunca, Irak'ın içinde ve dışında birçok kez seyahat etmiş ve bu deneyimlerden edindiği sanatsal deneyimler şiirini tatlılaştırmış ve üzerinde ezici duygu perdeleri ve yankılanan tonlar bırakmıştır. Lübnan, Londra, Paris, Suriye ve Mısır ve İran'a gitmiştir....³⁷

Şair, bu dönemde ulaştığı şöhrete rağmen, bakanlık isteğinden hiç vazgeçmemiştir. ed-Ducâili, şairin bu çelişkisi hakkında şunları ifade etmiştir: "1947'nin bu döneminde, el-Cevâhirî iki çelişkili kişilik içindeydi. İşgalcilere ve işbirlikçilerine karşı Arapların en büyük şairi, halkın konuşan dili olmak, yıpranmış ve yozlaşmış rejimi kınamak isterken bir yandan da sadece işgalcilerin girebildiği ülkenin kurduğu sahte meclisin üyesi olmak istiyor."³⁸ Ve daha önceki altı başarısız girişimin ardından ve yirmi yıllık bekleyişin sonunda 1947'de el-Cevâhirî nihayet Parlamento'da bir yer kazanmıştır. Böylece Kerbela milletvekili olarak meclise girmiş, ancak orada birkaç hafta bile duramamıştır. Portsmouth Antlaşması'na karşı gösterilerin patlak vermesinden dolayı birkaç hafta bile mecliste kalamamıştır. İsyancılar arasına şairin kardeşi Ca'fer

³⁶ el-Cevâhirî, *Mûzekkarâtî*, 13.

³⁷ Cibran, *Mu'cemu'l- Ezdâd: Dirase fî Siretu' l-Cevahiri ve Şi'rihi*, 41-52.

³⁸ Cibran, 52.

el-Cevâhirî de katılmıştır. O, Şehitler Günü olarak bilinen günde köprüde öldürülmüştür. O gün 17 Ocak 1948'de el-Cevâhirî de dahil olmak üzere bir dizi milletvekili istifalarını sunmuştur.³⁹

Bu olaylardan sonra Paris'e sürülmüştür ve birkaç ay boyunca orada kalmıştır.⁴⁰ Paris sürgünü sırasında geleneksel şiirini korurken yeni ritimler denediği şiirler yazmıştır. 1950'de Taha Hüseyin onu İskenderiye'de düzenlenen Arap Birliği'nin kültür konferansına katılmaya davet etmiş ve Mısır hükümetinin konuğu olmuştur. Ardından ertesi yıl Lübnan'a gitmiş ve Abdülhamid Karami'nin methiyesinde okuduğu bir şiir nedeniyle Lübnan'a geri dönmesi yasaklanmış ve ardından Irak'a dönerek hayatına devam etmiştir. Ancak yetkililer susturmak istemiş ve gazetesi *Er-Ra'y'l-Âm'i* kapatmıştır. Irak'tan Mısır'a geçerek gazetesini kapatanları protesto etmiştir.⁴¹ el-Cevâhirî'nin asi ruhu değişmemiş ve kaleminin özgürlüğü hatrına kimseye ayrıcalık tanımamıştır. Daha sonra siyasi sığınma hakkı talep ederek Suriye'ye taşınmış ve 1957'de Suriye'deyken, Irak'ta bulamadığı iyilik ve misafirperverliği orada görmüştür. O dönemde Suriye Arap Ordusu Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı "Askeri Dergi"nin yazı işleri müdürlüğüne atanmıştır.⁴² Ertesi yıl Bağdat'a dönmüş ve o sırada Irak Yazarlar Birliği ve Irak Gazeteciler Sendikası başkanı seçilmiş ve altın çağını yaşamıştır. 1961 yılında Irak'tan ayrılmış ve Lübnan'a taşınmıştır. Ardından Lübnan'dan ayrılmış ve Prag'a taşınmıştır. Yedi yıl orada yaşamıştır. Ardından, 17 Temmuz devriminde kurulan hükümet tarafından çağrıldığı için Irak'a geri dönmüştür.⁴³

Irak'ta bir yıl kaldıktan sonra, kendisine sürekli saldırılar olmuş, tutuklamaya varan tacizlere maruz kalmış ve artık hayatından endişe etmiştir. Lübnan'da Küçük el-Ahtal'ı onurlandıran bir partiye katılma davetinden yararlanmış ve 1961'de Lübnan'a gitmiş oradan da Prag'a yerleşmiştir. Orada yedi yıl ikamet etmiş ve bu süre zarfında *Barid el-Gûarba* adını verdiği kitap koleksiyonunu çıkarmıştır.⁴⁴ Bundan sonra, ülkede dizginleri elinde tutan hükümete göre, Irak'a dönmekle oradan ayrılmak arasında kararsız kalmıştır. Arap Yazarlar Konferansı'nın yedincisi Bağdat'ta sekizincisi 1971'de

³⁹ el-Cuburi, *el-Cevâhirî ve nâkdu' cevâhâratihî*, 14.

⁴⁰ Muhammed Mehdi el-Cevâhirî, *el-Cevâhirî fi'l-'Uyun min Aş'ârihi*, 4. Baskı, Dâru Tilas, Şam-Suriye 1998, 36.

⁴¹ Ali Nasır Kenana, *el-Manfa's-Şi'ri'l-Irakî, Antulociya Târîhiyyetu's-Şu'arâ-i- 'Irâkiyyîn fi'l-Menfâ*, 1. Baskı, Muessesetu'r-rihâbi'l-Hadîse, Beyrut-Lübnan 2012, 55.

⁴² el-Cuburi, *el-Cevâhirî ve nâkdu' cevâhâratihî*, 16.

⁴³ el-Cuburi, 17.

⁴⁴ el-Cevâhirî, *el-Cevâhirî fi'l-'Uyun min âş'arihi*, 36.

Şam'da ve ardından dokuzuncusu 1973'te Tunus'ta düzenlenmiş bu konferanslara ve Irak delegasyonuna başkanlık etmiştir. Yetmişli yılların sonlarında şair Prag'daki sürgününe geri dönmüş, ardından Şam'a gelene kadar Arap ülkeleri arasında dolaşmış ve ölümüne kadar orada ikamet etmiş ve memleketinden çok uzakta oraya gömülmüştür.⁴⁵ el-Cevâhirî bu yorucu hayatını *Mûzekkarâtî* adlı kitabında şu şekilde özetlemiştir: "Dünyaların dünyalara, fıkıhın şiire, şiirin siyasete, siyasetin gazeteciliğe, gazeteciliğin aşka, aşkın dostlukla, sefaletin saadette, yerleşimin göçebelikle, çocukluğun erkeklikle karıştığı fırtınalı bir hayat yaşadım."⁴⁶

Sürgün yıllarını hep kaçış içerisinde geçirmiş ve nihayet sığındığı toprakta, uzun zamandır sürüldüğü vatani dışında, 27 Temmuz 1997 tarihinde hayata veda etmiştir. Şam'da bir yabancı gibi daha önce benzerlerinin gömüldüğü gibi, elde edemediğini ararken defnedilmiştir. el-Mütenebbî gibi, hak ettiği değeri göremeden hayatını kaybetmiştir. O da el-Mütenebbî gibi yalnız ve vatanından uzak bir şekilde, ülkesinin politikacıları tarafından reddedilmiş olan ve düşman ülkenin himayesinde bir kişi olarak vefat etmiştir. Hatta Suriye'ye sığınması, o dönemin Suriye lideri tarafından Iraklı oyları onun lehine çekme amacıyla desteklenmiştir. Cesedi üç gün boyunca Suriye-Irak sınırında bekletilmiş; eski rejim, onun Irak topraklarında defnedilmesine izin vermemiştir. Sonunda Şam'da yabancılar mezarlığı olan Zeyneb binti Ali Mezarlığı'na defnedilmiştir.⁴⁷

Mûzekkarâtî adlı kitabında hayatına dair söylediği sözlerle onun hayatını tamamlıyoruz: "Bunları söylüyorum ve ben unutan veya unutmuş değilim, özellikle bunların tam da içinden benim kişisel payımdan, bireylerden biri olarak veya bu gruplardan biri olarak, kendi benliğinden ayrı bir şekilde yaşadıkları ve çektiği şeylerden dolayı kaçınmaya çalışan kişilerden biriyim. Hayatın yollarının arasında karıştıkları o yaşam ve mücadele, doğanın ve mantığın gereği olarak, şeyin içerdiği ve onun karşıtı olan şeyi içermek zorunda olduğu şeydir. Sevinçler ve acılar, mutluluklar ve üzüntüler, yükselmeler ve düşüşler, zaferler ve yenilgiler, coşkular ve hayal kırıklıkları, düşmanlıklar ve dostluklar... Bu hatıralarımda, Arap toplumunun tüm çelişkilerini ve karşıtlıklarını oluşturan bu hayatın bir portresini sunmak istiyorum, nasıl

⁴⁵ el-Cevâhirî, *el-Cevâhirî fi'l-'Uyun min âş'arihi*, 39.

⁴⁶ el-Cevâhirî, *Mûzekkarâtî*, 14.

⁴⁷ Kenana, *el-Manfa's-Şi'ri'l-Irakî*, 56.

bir yüzyıl önce olduğunu ve şimdi nasıl olduğunu..."⁴⁸ Ve bu şekilde Cevahir'in hayatını, zamanın sahibi olduğu bir yüzyılın yolculuğu olmuş, birçok olay ve değişimle dolu geçirmiştir.

1.1.2. Edebi Kişiliği

el-Cevâhirî gazetecilik mesleğini yaparken gazetelerde yayınladıklarını ve orada çalıştıklarını toplaması imkansız gibidir. Belki de bu zorluk el-Cevâhirî'nin yayımlandığı gazetelerin tam sayılarının ana kaynaklarının bulunamamasından kaynaklanmıştır olabilir. Selim Taha et-Tikriti'nin söylediğine göre gazetelerden ve diğer süreli yayınlardan çıkarılan tüm ciltlerin tutulması ihtiyacından birincil derecede sorumlu olan, Reklam Müdürlüğü'ne dönüştürülen, daha sonra Kültür ve Reklam Bakanlığı'na dönüştürülen Yayınlar Dairesi bile 1941 yılı ve sonrası dışında bu tür çalışmaların önemini anlamamıştır. Ayrıca, el-Cevâhirî, çıkardığı gazeteleri içeren koleksiyonları kendisi bile tutamamıştır.⁴⁹

el-Cevâhirî, gazetecilik alanına girdiğinde şöhret peşinde koşmuş mevki edinmek istemiş ve bu nedenle ruhunda hayaller ve umutlar olmuştur. Gazeteciliğin şiir ve şairlikten daha geniş olduğuna, kelimenin anlamını bilen ve onu iyi kullanan gazeteciye makam kapılarının açıldığına inanmıştır. Hırs, şairin en büyük özelliği olmuş ve bu özelliğini şiirde ve gazetecilikte ustaca kullanmış ve bu da ona tüm şöhret kapılarını açmıştır. ez-Zehâvî, er-Rusâfî ve diğer şairler gazeteciliğin kapısını çalmış ve alanını sürmüş olsalar da, el-Cevâhirî günlük siyasi gazetecilik denizinde fırtına gibi eserken onları çok geride bırakmıştır ve bunu reform için savaşmanın bir aracı haline getirmiştir. Uzun süre gazetecilik yapması, onun entelektüel ve siyasi eğilimlerini ortaya koymuştur. Mazlum ve ezilen halkların yanında olduğu için kendi içinde gizli ve sokağa yakın devrimci eğilimini de ortaya çıkarmıştır.

Gazeteciliğin ilk yıllarında genel olarak gazetecilik dünyasına ve özel olarak siyaset arenasına girmesini sağlayan *el-Fûrat* gazetesinin çıkışıyla olmuştur. Saraydan istifa etmesinden kısa bir süre sonra 7 Mayıs'ta yayınlanmaya başlamıştır.⁵⁰ 1930

⁴⁸ el-Cevâhirî, *Mûzekkarâtî*, 14.

⁴⁹ Hadi el-Alavi, *Muhammed Mehdi el-Cevâhirî, Dirasât nakdiyye*, Matbaatu'n-Numan, Necef-Irak 1969, 195.

⁵⁰ Cibran, *Mu 'cemu' l- Ezdâd: Dirase fî Siretu' l-Cevahiri ve Şi 'rihi*, 40.

yılında Nuri es-Said'in emriyle yayınlanmış ve o dönemde hükümeti yüceltmek için çıkarılan günlük siyasi bir gazete olmuştur.⁵¹ el-Cevâhirî'nin çıkardığı ilk gazete ve sonraki yıllarda karakteri haline gelen gazetecilik çalışmalarında da ilk deneyimi olmuştur. Belki de onun görüşüne göre, kraliyet sarayından istifa etmesi ve hayalini kurduğu ve hala da öyle olan hırsından uzaklaşamamasının bir telafisi olmuştur. Ancak aynı öfkeli el-Cevâhirî ve devrimci eğilimleri, gazetesinin kapanmasına yol açan bir yazıyla Saidi hükümetinin gölgesinden ayrıldığı için planlarını engellemiştir. Böylece o, bir yanda devrimcilik ve diğer yanda iktidar ve mevki sevgisinin mücadele ettiği bir ruhu temsil etmiştir.

1936 yılında bölgede meydana gelen birçok ayaklanma ve Beâkrî Sıdkî tarafından Yasin el-Haşimi hükümetine karşı bir darbenin meydana gelmesinden sonra el-Cevâhirî, şüphesiz darbe hükümetinin destekçisi olarak ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi parlamentoda bir koltuğa ulaşma hayallerini gerçekleştirmek için bunu bir araç olarak görmüştür. el-Cevâhirî, şiirin kendisini tek başına meclise götürmeyeceğinden, en kolay ve en yakın yolun gazetecilik olduğuna inanmış ve bu yüzden yazılarını kullanmıştır. Bu darbe, Irak'taki siyasetçilerin ve partilerin düşüncesini derinden etkilemiştir. Onlara feodalizmi ve ayrıcalıkları ortadan kaldıracak ve ilerici ulusal egemenlik kuracak bir devrim gibi görmüşlerdir.⁵² el-Cevâhirî, entelektüel halk grubuna ait olmuş ve sosyalizme yönelmiş biri olarak bu umudu taşıyanlardan biri olmuştur. Bu esasa istinaden 25 Kasım 1936 Çarşamba günü *el-İnkilab* gazetesini çıkarmış, kısa bir süre içinde haftada üç defa çıkmaya başlamış sonrada günlük olarak yayımlamaya başlamıştır.⁵³

Gazete bir yıl kadar yayımlanmaya devam etmiştir. el-Cevâhirî ile darbe hükümeti arasındaki ilişkilerin kötüleşmesi ve kısa sürede onları verdikleri sözlerden vazgeçmiş olmalarını eleştirmesi üzerine kendisine iftira atılarak hapse atılmasına sebep olmuştur. el-Cevâhirî, komünizm, sosyalizm ve sol güçler hakkındaki fikirlerinden ve devrimcisinden büyük ölçüde etkilendiği anlaşılan *el-İnkilab* gazetesinin ismini *er-Ra'y al-A'âm* adıyla değiştirmiştir. Bunun sebebi el-Cevâhirî'nin bu alanda tecrübeli olduğu, duygularını yumuşattığı ve iktidar otoritesini ona çok bağlı olmadan yönettiği ve bu

⁵¹ el-Cuburi, *el-Cevâhirî ve nâkdu' cevâhârihi*, 24.

⁵² Cibran, *Mu'cemu'l- Ezdâd: Dirase fî Siretu' l-Cevahiri ve Şi'rihi*, 44.

⁵³ el-Alavi, *Muhammed Mehdi El-Cevâhirî, Dirasât nakdiyye*, 201.

nedenle ona karşı bir darbe olması durumunda hesap vermesi gerektiği gibi nedenlerden dolayı isim değişikliği yapmıştır. Bir hükümetin sürekliliği çoğu durumda elde edilemeyen bir şey olduğunu algılamaya başlamıştır. Beâkrî Sıdkî'nin devrimci hükümetine bir savunma olarak yayınladığı *el-İnkilab* gazetesi kaldırılmış ve aradığı umut ve özlemlerden hiçbir şey elde edememiştir.⁵⁴

1941 yılında İkinci Dünya Savaşı çıkmıştır. el-Cevâhirî'nin adı, *Sivastopol* ve *Stalingrad* şiirlerinde Kızıl Ordu'nun zaferlerini kaydettiği destanların ardından bir şair ve gazeteci olarak parlamıştır.⁵⁵ el-Cevâhirî'nin adı tüm dünyaya ve özellikle toplantılarda ve uluslararası çevrelerde yayılmaya başlamıştır. *Er-Ra'y'l-Âm*, Lübnan'da *Saut'uş -Şa'b* ve *et- Tarik*, Filistin'de *el-İttihad* ve *el-Ğad*, Mısır'da *el-Facir'ul Cadid* gibi o dönemde Arap dünyasında ünlü olan büyük ve ilerici gazete ve dergi yazarları arasındada yer almıştır.⁵⁶ 1943 yılında el-Cevâhirî, Ulusal Birlik Partisi'ne katılmış ve gazetesi *Er-Ra'y'l-Âm*'ı partinin emrine vermiştir ve partinin sözcüsü olmuştur. Parti onla ilişkisini bitirdikten sonra bağımsız olmuştur. Aynı yılın 20 Haziran'ında gazete son kez çıkmıştır. Daha sonra hükümet, Ulusal Birlik Partisi'nden ayrıldıktan sonra ilk sayısı 10 Ağustos 1946'da yayınlanan *Şada ed-Dustûr* adı altında kendisine bir gazete çıkarmıştır. Ancak hükümet tarafından çıkarılmasına izin verilmediği için yalnızca yirmi sayı çıkarabilmiştir ve ömrünü tamamlamıştır. sonra tekrar *Er-Ra'y'l-Âm* yeniden yayınlanmaya başlamıştır.

28 Ocak 1948'de, Saleh Cabr hükümeti tarafından vurularak öldürülen kardeşi Ca'fer de dahil olmak üzere çok sayıda Iraklı gencin öldürüldüğü Portsmos Antlaşması'na karşı devrimden sonra, el-Cevâhirî'nin bir dizi milletvekilinin parlamentodan istifasını sunmasının ardından isyana katılmak için sokaklara çıkmıştır. Bunun üzerine yetkililer *Er-Ra'y'l-Âm* gazetesini çıkmasını yasaklamıştır. Bundan sonra el-Cevâhirî, bazı arkadaşlarının gazetelerinde yazmaya başlamıştır ve bu gazetelerde yazılarını yayımlamıştır. Bu süre zarfında, aşağıdakiler de dahil olmak üzere bir dizi gazete çıkarmıştır.

el-Cevâhirî'ye gazetecilik yolculuğunda eşlik eden arkadaşı Selim et-Tikriti'ye göre, el-Cevâhirî'nin gazetecilik yazılarında kendine has bir yöntemi olmuştur ve bu,

⁵⁴ el-Alavi, 203.

⁵⁵ O sırada Müttefiklerle birlikte Stalin'in ortak Rus ordusuna bir işarettir.

⁵⁶ el-Alavi, *Muhammed Mehdi El-Cevâhirî, Dirasât nakdiyye*, 205.

kimsenin onunla rekabet edemeyeceği bir yöntem olmuştur. Yazılarını bazen uzun bazen de öz ve kısacık yazarmış. Tüm makaleleri, üzerlerinde bariz bir edebi renk tonu ile karakterize edilmiştir. Gazetecilik yaparken söylediği cümlelerin anlamını pekiştirmek için bazı kelimeleri parantez içine almıştır. Bu onun şiirlerinde bile göze çarpmıştır. el-Cevâhirî'nin basınla olan yolculuğu 1960'ların sonunda sona ermiş ve o zamanlar Irak Gazeteciler Sendikası'nın başkanı olmuştur ancak maruz kaldığı tacizi protesto etmek için Irak'tan ayrılmıştır, bu nedenle *Er-Ra'y'l-Âm* gazetesinin yayını da durdurulmuştur. Çalkantılı ve karmaşık dönemlerde Irak'ı yöneten farklı akım ve partiler üzerinde, kitlelerin sesi olmaya çalışmak için benimsediği uzun bir siyasi ve fikri mücadele sürecini bu şekilde sonlandırmıştır. Gazetecilik insanların deneyimlerine, sorunlarına ve umutlarına bir pencere açmıştır. Şairin meseleleri farklı bir bakış açısıyla anlamasını sağlamıştır. Bu, şiirin zenginleşmesini etkilemiştir ve onu daha çeşitli, kişisel deneyimleri ifade eden ve gerçekliğe ve kitlelere daha yakın hale getirmiştir.⁵⁷

el-Cevâhirî, eleştirmenleri ve eleştirmen olmayanları meşgul etmiş ve birçoğu onun şiirlerine ve edebiyatına hayran kalmıştır. Bazıları, el-Cevâhirî'nin zor bir üslup şairi olduğunu, şiirinin öğrencisini, okuyucusunu ve dinleyicisini yordüğünü düşünmüştür. Onun şiirinde asil Arap şiirinin kolları buluşmuştur. Çok okuyup ezberlemiştir ve kendini Arap ve Fars şiir mirasına adanmıştır ve onu birçok şairde taklit etmiştir.⁵⁸ Ancak bu bütünü ile doğru değildir çünkü el-Cevâhirî şairinin dili ve üslubu, daha sonraki bazı şiirlerinde semboller, mecazlar ve metaforlar kullanmış olsa da bazılarının hayal ettiği kadar zor değildir. Ancak şiiri ve dili her zaman kitlelere ve halka yakın olmuştur. Bu, onu çoğunlukla gençler arasında çok popüler yapmıştır. Aynı şekilde gazetecilikte yaptığı çalışmaların da söylem dilini yumuşatması ve insanlarla iletişim kurmasında net bir etkisi olmuştur. Bu aynı zamanda onun bazı şiirlerinin derin ve gelişmiş bir Arap dili ve edebiyatı anlayışı gerektirebileceği anlamına da gelmiştir. el-Cevâhirî, bazı karmaşık kelime dağarcığını ve karmaşık ifadeleri kullanmış olsada bunları doğru anlamak için dikkat ve düşünmeyi gerektiren şiirsel yöntemler kullanmıştır. Bu nedenle edebî Arapça'ya yeterince hâkim olmayanlar onun şiirlerini anlamakta zorlanmışlardır. Bununla birlikte, el-Cevâhirî'nin şiirlerinin karmaşıklığına rağmen açık ve dokunaklı olabildiğini de belirtmek gerekir. Şair, görsel imgeleri ve

⁵⁷ el-Alavi, 213.

⁵⁸ el-Cuburi, *el-Cevâhirî ve nâkdu' cevâhârihi*, 25.

duygusallığı mükemmel bir şekilde kullanmış, bu da anlam ve duyguların güçlü ve anlaşılır bir şekilde aktarılmasına katkı sağlamıştır. Özetle, el-Cevâhirî'nin şiirlerindeki dili güzellik ve derinlikle karakterize etmiş ve Arap dilini parlak ve yüksek bir zevkle kullanmıştır. Şiirleri, kendine özgü üslubu ve ele aldığı konuya uygun kelime ve anlatım seçimi ile öne çıkmıştır. el-Cevâhirî, şiirlerini yazarken de klasik üsluba dayanmış, hatta onu muhafaza etmiştir. Şiir konularında yenilikçilerden biri olmasına rağmen, klasik Arap şiiri üslubunu korumuş ve birçok farklı şiir tarzı ve tekniği kullanmıştır. Ayrıca şiir üslubunda, yalnızca Arap şiirinde yetenekli ve güçlü bir kişinin ortaya çıkabileceği bir dizi nitelik ve özellik toplanmıştır. el-Cevâhirî'nin şiiri, düşünce ve duyguları kalplere dokunan ve şiirsel estetiği yükselten benzersiz bir üslupla formüle etme yeteneği ile karakterize edildiğinden, karmaşıklık ve dilsel güzellikle karakterize etmiştir. el-Cevâhirî'nin şiiri, duyguları ve fikirleri iletmek için renkleri ve güzel sahneleri kullandığı ve şiirsel imajı zenginleştirmeye ve duyguları vurgulamaya katkıda bulunan güzelliği, üzüntüyü, acıyı ve diğer hisleri vurgulamak için özenle kullandığı güçlü görsel imgelere sahip olmuştur. Şiirleri, taşıdıkları anlamları doğru bir şekilde somutlaştıran bütün bir resim bulmuştur. Şiirleri, orijinal şiirin biçimini koruduğu halde anlamsız yapıya odaklanan yüzeysel şiirler sayılmaz, şiirin içsel anlamına odaklanmadan dış yapısına odaklanmaz. el-Cevâhirî, tefekkür ve derinlemesine düşünmeyi gerektiren şiirlerinde sık sık felsefi ve entelektüel konuları ele aldığından, şiirin felsefi derinliği ile karakterize edilmiştir. Şiiri gerçeklik, yaşam ve insanlıkla ilgilidir ve şiiri karmaşık ruhani ve felsefi konuları ifade etmenin bir yolu olarak kullanmıştır. Tüm bunlar, yukarıda da belirttiğimiz gibi, şiirlerinde kafiye ve vezin gibi geleneksel şiir tekniklerinden yararlanarak Arap şiirinin geleneksel üslubu içinde kalmıştır. Şiirlerinde incelikli bir üslup ve şiirsel hecelerin dağılımını ayrıntılı bir şekilde göstermiş, bu da şiire ruhani ve estetik bir dokunuş katmıştır. Bu nedenle şiiri edebiyatı, Arap şiirinden zevk almanın yanı sıra araştırılmayı ve incelenmeyi hak eden zengin bir kültürel değer olarak kabul edilir. el-Cevâhirî'nin dili onun duyarlılığını ve derin sevgisini yansıtır ve bu dil aracılığıyla sevgiyi, üzüntüyü, öfkeyi ve umudu harika bir şiirsel yolla ifade etmiştir. Şiirlerine okuyucuları ve dinleyicileri çeken müzikal ve ritmik bir karakter veren şiirin uygun ritmini ve tonunu iletmek için dengeli ve uygun kelimeler kullanmıştır.

el-Cevâhirî, şiirinde eski Arap şiirinin işlevlerini, belirli bir görev üstlenmeden kişinin nerede olduğu, özgürlük ve yaşam hakkının olduğu yerde olmaya çalışan modern şiirin tezahürleriyle birleştiren bir şairdir. Şair, Arap şiirinin tüm dönemlerini şiirinde özetlemiş, mirasın modernite sokaklarında bir arada var olmasını sağlamıştır.⁵⁹

Modernite devriminin ve modern Arap şiirindeki yenilenmenin şiiri yazmak için getirdiği yeni ve modern hareketli biçimlere rağmen, modernitenin sembollerinin dikey şiirden ışıkları çalan bir beceride mükemmelleştiği, bununla birlikte, el-Cevâhirî'yi sanki bulunduğu herhangi bir forumdaki tek devmiş gibi şiirin tahtına tünemiş şekilde bulunmuştur. Klasik şiir şairleri, şiiri ve ilk gelenlerin yolunu değiştirmek isteyenler karşısında onu aşılmaz engelleri ve ulu dağları olarak görmüşlerdir. Modern şiir şairleri ise onların aksine dikey şiirde onu modernitenin bir simgesi olarak kutlamışlardır. el-Cevâhirî'nin şiiri eski bir yazı veya şiir biçimi olarak görülmemiş, aksine onu modernite ruhuyla kaplı olağanüstü bir deneyim olarak görmüşlerdir.

İbrâhîm es-Sâmerrâî şöyle demiştir: "el-Cevâhirî, eski edebiyattan çağın ihtiyaçlarından ona yeni bir renk veren bir şeyi nasıl alacağını bildiği için eskiye özel bir ilgi duyuyordu. Ancak, bilinen geleneksel şiir ölçülerinin etkileşimlerinden sapma gereğini kendi içinde bulmadı. Bütün şiirlerinde aynı kafiyeye bağlı kalmıştır".⁶⁰ el-Cevâhirî, eşsiz şiir dehası ve keskin okuması ile iki meseleyi, iki tarafıda ona oklarla ulaşamayacak şekilde birleştirebilmiştir. Arap şiirinin özgünlüğünü korumuş ve savunmuş bir şairdir. Karşı taraf nazarında ise şiir ve dili konularında çağın ruhuna, moderniteye, gelişime ayak uyduran yenilenmiş bir şair olmuştur. Aralarında sanat ve sanatın doğası, biçim ve içerik sorunuyla ilgili anlaşmazlık ve ihtilaflar bulmamıza rağmen, pek çok hayranın, okuyucunun mevcudiyetinden bulduğumuz şey budur.

el-Cevâhirî şiire sahipti ve alıcılarının zihinlerine ve kalplerine giden yolları iyi öğrenmişti. el-Cevâhirî'nin güçlü hafızasında, "Fursanul-Ma'ani ve Fuḥululuş'ır" dan oluşan büyük bir şiir grubu toplanmıştı. Şiirinde, üslubun gücü ve anlam ve bazen yapıdaki karmaşıklık gibi tezahür eden bir özellik göstermiştir. Belki de bu karmaşıklığın nedeni, onun psikolojik yapısından ve içinde bulunduğu koşullardan

⁵⁹ Kenana, *el-Manfa's-Şi'ri'l-Irakî*, 51.

⁶⁰ el-Alavi, *Muhammed Mehdi El-Cevâhiri, Dirasât nakdiyye*, 180.

olduğu kadar, Fars edebiyatına dair geniş bilgisi, ondan öğrendikleri ve ondan tercüme ettikleride olmuştur.⁶¹

el-Cevâhirî ile şiir, çoklu aşamalardan geçmiştir. Şiir şekillenmiş, olgunlaşmış, oluşmuş ve tanınmıştır. İmru'u'l-Kays veya dayısı el-Mühelhil ibn'u Rebîa, ilk olarak şiire yönelenlerden olmuş sonra Arap edebi dönemlerinin her birinde şairler sırayla gelmiştir. Sonra el-Mütenebbî gelmiş ve bayrakları örtmüş, dünyayı doldurmuş ve insanları meşgul etmiştir. Sanki dünya onun dışında boşalmış gibi olmuştur.⁶² Bu şekilde el-Cevâhirî'ye gelene kadar, onun yeteneklerine sahip olan başka bir şair olmamıştır. Tıpkı el-Mütenebbî de ki gibi Şiir dünyasında bir yanda parlayarak, diğer yanda dilinde ve kalbinde çöküş yaşamıştır. Şiirleri, kitleler arasında daha da yaygınlaşmıştır, insanlar el-Cevâhirî'nin şiirsel ifadelerini büyük olaylarda dile getirmesini beklemişlerdir. Ayrıca onun döneminde tanıklık ettiği hükümet yetkililerinin gözünde kazandığı konumu, el-Cevâhirî, iyi bir şekilde eğitilmiş şairlerin yetişmesine katkıda bulunmuş, el-Mütenebbî'nin yaptığı gibi, ez-Zehâvî'nin sesi el-Cevâhirî'nin döneminde etkisizleştirmiştir. er-Rusâfî de el-Cevâhirî'yi "Şairlerin Kralı" olarak kabul etmiştir ve geçtiğimiz yüzyılın doksanlarına gelindiğinde kendisinin yalnızca "En Büyük Arap Şairi" olduğunu fark etmiş midir?⁶³ "Eleştirmenler, el-Câhiz'in hissettiği bir görüşü benimsedi, yani anlamlar yolda serilmiş bir halde duruyor ve herkes tarafından anlaşılıyor, ancak değer ifade tarzına aittir. Bu yüzden Ebû Hilâl şöyle ifade etmiştir: "Mesele anlamları sunmakta değil, çünkü anlamları Araplar, yabancılar, kasabalılar ve bedeviler anlar. Mesele, ifadenin kalitesinde, temizliğinde, güzelliğinde ve ihtişamındadır... Dizeme ve kompozisyonun doğruluğuyla ilgilidir. Anlamdan istenen tek şeyin doğru olmasıdır."⁶⁴

el-Cevâhirî şairinde diğer şairlerde bulunmayan faktörler mevcut olmuştur. Kendine özgü bir ruh hali ve psikolojik yapısı olmuş ve farklı bir çocukluk geçirmiştir, olağanüstü bir şiirsel yetenekle birleşmiştir. Çeşitli okumalarla çocukluğuna dalmış ve fırtınalı yaşam deneyimleriyle dolup taşmış, ailesi ve genel halkla birlikte kral ve liderlerle, kitleler ve partilerle etkileşimde bulunmuştur. Irak ve Arap dünyasındaki

⁶¹ el-Cuburi, *el-Cevâhirî ve nâkdu' cevâhârihi*, 25.

⁶² Muhammed Karim el-Kavaz, *el-Cevâhirî şi'riyü'l-Mufarağa ve Havyetu's-Şai'r*, 1. Baskı, Daru's-Şu'ûni'l- 'Âmme, Bağdat- Irak 2013, 27.

⁶³ el-Kavaz, 29.

⁶⁴ İhsan 'Abbas, *Fennu's-Şi'r*, Dâr Beyrut Beyrut- Lübnan 1955, 184.

olayları yaşamıştır. Yirmi Gün Devrimi'nden yüzyılın sonuna kadar uzanan bir dönemi şiirsel bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Onun yaşadığı bu deneyimler başkalarının yaşadığı türden olmamış ve bu özelliklerin sadece onda bulunmasını sağlamıştır. Bu nedenle şiirlerini öne çıkaraan, çığlık atan bir nitelik taşımıştır.⁶⁵

el-Cevâhirî yazılarını okuyanlar, şairin diline ve üslubuna ait ustalık ve yaratıcılığın bir parçasını anlamışlardır. Bu, şairin dilini ve üslubunu geliştirmek için genç yaşlardan itibaren çaba harcadığı gerçeğinden kaynaklanmıştır. Şair, zihni ve ruhu için kelimenin özel bir yeri ve özel bir büyüğü olduğunu inanmıştır. Kelimeyi tanımış, kelime onu tanımış ve onunla yola çıkmıştır, böylece kelime onun malzemelerinden biri olmuştur. Usta bir deneyim gerektiren etkili ve kalıcı kelime, derin bir anlayış ve yoğun bir çaba gerektirmiştir. Bu kelime, değişimi ve gelişimi başarabilmiş, yaratma ve icat etme yeteneğine sahip olmuştur. İşte kelimenin sırrı, bu sır insanı bir edebiyatçı haline getirmiştir.⁶⁶

1.2.3 Eserleri

Şiirde:

- *Halâbtu'l-Adâb*: Bu, eski ve modern Arap şairlerinin bir araya geldiği küçük bir şiir ve nesir koleksiyonudur. Yazarı, Arap edebiyatından eserlerle dolu bu mektubu, eski ve modern Arap şairlerinin eserlerini bir araya getirerek oluşturmuştur. İlk kez 1340 Hicri yılında Necef'te basılan bu mektup, bu baskı ele geçirilmiş, ardından 1341 Hicri yılında Bağdat'ta Darusselam Matbaası'nda ikinci kez basılmıştır. 1965 yılında ise 80 küçük sayfadan oluşan üçüncü baskısı yapılmıştır.

- *Divan Bayina's-Şu'ur ve'l-'Atife*: Cilt 1, Bağdat, el-Necah Matbaası 1928. Bu divan, milli ve duygusal konuları içeren orta büyüklükte 138 sayfalık 74 şiir içeren bir eserdir.

- *Divanu'l-Cevâhiri*: Tek ciltte iki bölüm, Ğarb Matbaası, Necef 1935. Farklı türlerde 35 şiir ve kesit içeren bu divanda "*Divan Bayina's-Şu'ur ve'l-'Atife*" divanında yayınlanan bazı şiirler de bulunmaktadır.

- *Divanu'l-Cevâhiri*: 1. Bölüm 1949 - 2. Bölüm 1950 - 3. Bölüm 1953.

⁶⁵ el-Kavaz, *el-Cevâhiri şi'riyâtü'l-Mufaraka ve Havyetu's-Şai'r*, 30.

⁶⁶ el-Alavi, *Muhammed Mehdi El-Cevahiri, Dirasât nakdiyye*, 181.

- *Divanu'l-Cevâhirî*: 1. Bölüm 1961 - 2. Bölüm 1962, Rabîta Matbaasında.
 - *Beridu'l-ğurbe*: Çekoslovakya'da yazıp yayınladığı küçük bir şiir koleksiyonu.
 - *Divanu'l-Cevâhirî*: Tek ciltte iki bölüm, Beyrut'taki El Talye'a Yayınevi'nde.
 - *El-Mecmu'atu's-Şi'riyyetu'l-kamile*: 1. Bölüm 1968 – 2. Bölüm. 1969. Beyrut'ta.
 - *Beridu'l-avda*: 1969, El-Cevahir'e ait yedi şiiri içerir.
 - *El-Cevâhirî fî'l- 'Uyûn min Eş 'ârih*: Tılas Yayınevi tarafından 1998'de basıldı.
 - *Mûzekkarâtî*: 1. ve 2. Bölümler, Irak'taki El Mucteba Yayınevi'nde 2005'te basıldı.
 - *Meksebu's-Sevreti'l-Edebî*: Necaf Matbaası tarafından yayınlanan, 14 Temmuz 1959 Devrimi'nin ilk yılında şiirlerini içeren bir broşür.
 - *Hâlecet*: 1972, Bilgi Bakanlığı tarafından yayınlanan bir şiir koleksiyonu.
 - *Divanu'l-Cevâhirî*: 1. Bölüm 1973, Bilgi Bakanlığı tarafından yayınlandı.
 - *el-Cemhere: Muhtarat minaş-Şi'r'l- 'ârabi*: Kültür Bakanlığı Yayınları, Şam - Suriye 1985.
- Aşağıdaki gazeteler yayınlandı:
- *El-Fûrat*: Bu gazete, tahttan feragat ettikten sonra yayınladığı ilk gazetedir ve 1930 yılında gazeteciliğe başladığı dönemin başlangıcını oluşturur.
 - *el-İnkilab*: 1936 yılında Halk İhtilali'ni desteklemek amacıyla yayınlandı, Bâkr Sıdkî'in devrimi ve Hikmet Selim'in yönetimi.
 - *Er-Ra'y'l- 'Âm*: 1937 yılında yayınlandı.
 - *Er-Ra'y'l- 'Âm*: 14 Temmuz Devrimi'nin ardından 1958 yılında tekrar yayınlandı.
 - *el-Ma'red*.⁶⁷

⁶⁷ Salim el-Bason, *el-Cevâhirî Bilisanihi ve Biķalami*, 1. Baskı, Dâru' Mezopotamya, Bağdat- Irak 2013, 41.

İKİNCİ BÖLÜM

TRAJEDİ VE MUHAMMED MEHDİ EL-CEVÂHİRÎ'NİN ŞİİRLERİNE YANSIMALARI

2.1. TRAJEDİ

Herhangi bir bilimsel veya akademik konudan bahsetmeden önce, araştırmanın ilerleyeceği şeyi tanımlamak gerekmektedir. Gerçek şu ki, trajedinin modern biçimi ve içeriği ve nereden geldiği konusunda birkaç karışıklıkla karşılaştık; çünkü trajedi terimi ve hatta ifadesi Arap edebiyatında ve dilinde yaygın olarak kullanılmasına rağmen, eski Arap sözlüklerinde bu terim doğrudan geçmemiştir. Bu nedenle, ona açık bir dilbilgisi anlamını bulmak zor olmuştur. Bu yüzden Arap sözlüklerindeki köküne yakın bir şekilde tanımlamayı denedik ve anlatılmaya çalışılan diğer anlamlarını da bulduk. Bu nedenle, anlamın içine girmek ve ayrıntıları araştırmak için bir yaklaşımımız olmuş olabilir. Aynı şekilde, trajedi, onun tanımlanması ve dilde kullanılması öncesinde bir sanat olarak önceden var olmuştur. Bu, dilin doğası ve zaman içindeki evrimi nedeniyle olabilir. Doğrudan sözlüklerde bulunmadığı için, eşanlamlıları veya ilişkili kelimeleri kullanarak anlamını ifade etmeye çalıştık.

2.1.1. Dilde Trajedi

el-Fîrûzâbâdî'nin *el-Kāmûsü'l-muḥîṭ* sözlüğünde (يُس) maddesinde şu şekilde yer alır: (اليأس): Umutsuzluk, umudun zıt kelimesidir, Ve (يُس) kelimesi anlam olarak: Bilmek anlamında kullanılır, örneğin { أَقْلَمَ يَيْأَسُ الَّذِينَ آمَنُوا } / *İman edenler bilmedi mi?* [Ra'd: 31].⁶⁸ er-Râzî'nin *Muḥtâr'üs- Şıḥaḥ* adlı eserinde şu şekilde açıklanmıştır: (أَسَاهُ): Onu teselli etti, ona üzüntü verdi. Ve (الأسوة): Hüzünlü kişinin üzüntüyü anlaması ve onunla teselli bulmasıdır. Ve (تأسوا): Birbirlerine acı vermek anlamında kullanılır. Ve (الأسى): İlaç anlamına gelir. Ve (الأسى): Doktor ve tedavi eden kişi.⁶⁹

Modern sözlüklerde, *el-Mu'cemü'l-vasîṭ* Sözlüğü gibi, (أَسَى) maddesi: Yara, hastalık veya hasta anlamına gelir. Ve (أَسَى): Hüzün. Yani üzgündür. Ve (أساه): Ona

⁶⁸ Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kāmûsü'l-Muḥîṭ*, 8. Baskı, Muessestü'r-Riasâle, Beyrut 2005, 582.

⁶⁹ er-Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir, *Muḥtârü's-Sıḥâḥ*, Mektebetu' Lubnan, Beyrut 1986, 7.

teselli verir, ona destek olur.⁷⁰ Luvîs Ma'lûf, *el-Müncid* sözlüğünde (المأساة) kelimesini şu şekilde açıklar: Bu bir felakettir ve her türlü acıya yol açan her olayı ifade eder. Ve bu tanım, kullanım açısından uyumlu yeni bir tanımdır.⁷¹

2.1.2. Deyimsel Olarak Trajedi

Trajedi, büyük ölçüde kültür ve edebiyatla ilişkilendirilir, çünkü halkların ve toplumların değerlerini ve inançlarını yansıtır, deneyimlerini, acılarını, umutlarını ve hayallerini ifade eder. Trajedi, dünya edebi mirasının bir parçası olarak kabul edilir. Antik Yunan edebiyatında ortaya çıkmıştır ve dünya edebiyatında yayılmıştır. Arap edebiyatında da büyük popüleriteye sahip edebi türlerden biri olmuştur. Trajedi, toplumların sosyal, siyasi ve kültürel gerçeklerini ifade etmek için etkili bir araç olarak kabul edilir ve insanın zorlu koşullarını ve yaşamındaki acıları yansıtır. Bu da bizi trajedinin tanımına ve oluşumuna götüren şey olabilir, çünkü trajedinin gerçek yaşamın ötesine hem bireysel hem de toplumsal olarak geçtiğini görüyoruz. Gerçeklik mutlak mutluluk görüntüsünü yansıtmaz, çünkü insan bu dünyaya geldiğinden beri sıkıntılarla mücadele etmektedir. Bu nedenle trajediye gerçekliği aktarma veya temsil etme fikrini benimsersek, bu düşünceyi desteklemek için yeterli nedenler vardır.

Bu nedenle, Antik Yunan filozofu Aristoteles, trajedi üzerine çalışan önemli düşünürlerden biri olmuştur ve Şiir Sanatı adlı eserinde trajedi tanımını açıklarken onu açıkça gerçeklikle ilişkilendirmiştir. Trajedi, insanın yaşadığı gerçek dünyanın bir yansımasıdır, "Trajedi -yani- kendi başına ciddi bir eylemin taklididir, belirli bir uzunluğa sahiptir ve her türlü süsleme tarzı ile eşleştirilmiş bir dildedir."⁷² şeklinde ifade etmiştir. Aristoteles'in tanımından anlaşılacağı gibi, trajediyi gerçekliğin bir taklidi olarak görmüş ve bunun Aristoteles'in edebiyat ve sanata yönelik görüşünü yansıttığı görülmüş, bunun nedeni sanatın gerçekliği taklit ettiğini ve ele aldığını düşünmüştür.

Trajedinin Kökeni ve İlk Başlangıçları konuşulduğunda, antik Yunan döneminden itibaren Avrupalıların şiir alanında, "Apollo" adında bir tanrıya dayandırdıkları destan

⁷⁰ İbrahim Enis, *el-Mu'cemü'l-vasîf*, 4. Baskı, Mektebetu's-Şuruku'l-Davliyya, Bulak- Mısır 2004, 18.

⁷¹ Ma'lûf Luvîs, *el-Muncid fi'l-luğa ve'l-edeb ve'l-'ulûm*, 19. Baskı, el-Matbaatu'l-Kasulikiyye, Beyrut-Lübnan (Tsz), 12.

⁷² Aristoteles, *Kitabu Âristo Fennu's-Şi'r*, Çev. İbrahim Hamade, Maktabatu'l-Enclo el-Masriyye, Kahire-Mısır (Tsz), 95.

şiiiri, temsilci şiir ve şarkılı şiir adında üç büyük sanat dalı olduğunu görüyoruz.⁷³ Bu üç ayrımın dallarıyla sanatsal veya dramatik eserler doğmuştur. Aristoteles bu türleri yeniden düzenlemiş ve trajedinin aslında Dionysus bayramında sunulan koroların liderlerinin spontane performanslarına dayandığını belirtmiştir. Komedinin kökeni ise aynı tanrıya ait olarak, hikayelerin ve dansların spontane liderlerinin performanslarına dayanmıştır.⁷⁴ Her ikisi de köken olarak destansı şiire dayanırken, Aristoteles trajedi ve destan şiirini karşılaştırmış ve onların bazı belirgin özelliklerini paylaştıklarını belirtmiştir. Hem trajedi hem de komedi, ciddi eylemleri taklit eden ve özenli bir şekilde şiirle ifade edilen eserlerdir. Bu hayatın zıtlıklarından biri olmuştur. Hayat, farklı zıtlıkları içerir ve bu farklı zıtlıklar birbirine karşı gelir. Ancak, bir şekilde hayatta ki dengeyi oluşturur. Trajedi ve komedi, aynı köken olan destan kelimesinden doğmuş olsa da, birbirlerine zıt noktalara kadar farklılık gösterirler. Aristoteles'in mantıklılığını görebiliriz çünkü trajedi ve komedinin destan şiirden türediğini belirtmiştir. Destan şiir gerçekliği ve yaşamın yüzleşmesini temsil etmiştir. İnsanın bu dünyada varlığı, etrafındaki her şeyle mücadele içindedir. Aristoteles'e göre trajedinin "taklit" olarak tanımlandığı yerde, trajediye gerçek dünyayı bağlamak istemiştir. Dünyevi bir gerçeklik olan bu, acı ve sıkıntılarla dolu olan ve üzüntü ve gözyaşıyla karışık olan bir gerçekliktir. Ayrıca bu gerçekliği edebiyatta temsil etmek istemiştir. Trajedi, üzücü ve acı dolu bir hikayeyi anlatan ve kahramanlar için trajik bir sonla sonuçlanan bir sanat eseri olarak kabul edilir ve okuyucunun veya izleyicinin üzücü ve acı verici duygularını harekete geçirmeye çalışmıştır.

Trajedi, özellikle Yunan mitolojisinde olduğu gibi genellikle tarihsel bir hikayeye veya antik mitolojideki efsanelere dayalı olarak inşa edilmiştir. Trajedi teriminin ilk tanımı genellikle bir felaketi veya acı bir olayı ifade eder. "Yüzeysel anlamıyla, edebiyatta karamsar bir konuyu korkunç bir sona taşıyan herhangi bir esere işaret eder. Terim, Yunanca bir ifadeden türetilmiştir ve "keçi şarkısı" anlamına gelir, bu da kurbanların günahlarından arındırılmasını ima eder."⁷⁵ Bu terim genellikle hüznü dolu olayların bir dram şeklinde sunulmasıyla ilişkilendirilir. Geleneksel anlamında, bir soylu kişinin kusurlarından veya eksikliklerinden muzdarip olduğu bir şiirsel veya nesirsel dramatik eseri ifade eder.

⁷³ Muhammed Mandur, *Fennu's-Şi'r*, Muessesetu Hindavi, İngiltere 2017, 10.

⁷⁴ Aristoteles, *Kitabu Âristo Fennu's-Şi'r*, 27.

⁷⁵ İbrahim Fethî, *Mucamu'l-Muşlahatu'l-Edebiyye*, et-Taaddiyyatu'l-Umaliyye, Sefakus-Tunus 1986, 80.

Trajedi, temelde insanın ruhsal arınmasını hedeflediği için, başlangıcından itibaren bir tür arınma fikriyle sıkı bir şekilde ilişkilendirilmiştir. Antik Yunan mitolojisinde Dionysus'a sunulan kurbanlarla ilişkilendirilmiş ve günahlarından arındırılmışlardır. Tragedinin görevi, ruhu korku ve istenmeyen duygusal tepkilerden arındırmaktır, bu da insan hayatının içsel dinginliğini bozan şeylerdir. Aristoteles, trajediyi "taklit" olarak tanımlar ve "bu taklit, öykü anlatımı biçiminde değil, şefkat ve korku uyandıran olaylarla dramatik bir şekilde gerçekleşir. Bu şekilde, bu iki duygudan arınma gerçekleşir."⁷⁶ diyerek devam etmiştir. Bu bağlamda, Aristoteles, trajedinin insan duygularını temizlemeyi amaçlayan bir araç olduğuna inanmıştır. Bu nedenle, trajedi ve komedi şairliğinin şiirsel gelişiminin en üst seviyeleri olduğunu söylemiştir. "Ancak trajedinin net bir amacı vardır, o da şiddetli duygulardan ruhu temizlemektir. Trajedideki taklit, merhameti ve korkuyu uyandırmayı amaçlar. Bu uyarım sayesinde ruh olumsuz duyguların etkilerinden kurtulur."⁷⁷

Ayrıca, trajik kavramının farklı iki anlamı arasındaki çeşitliliğe de değinebiliriz. İlk anlam, antik Yunan'da ünlü olan trajik tiyatrolarla ilişkilendirilmiştir. İkinci anlam ise edebi sembolizme atıfta bulunmuştur. İkinci nokta, trajedi kavramının analizini ve çalışmasını ifade etmiş ve bu fikir edebiyata geçmiş ve onu etkilerken yaşamın güzellik ve denge yönlerini bozmamıştır.

Bu nedenle trajedi yalnızca gerçeği yansıtmak ve üzüntü uyandırmakla sınırlı değildir. Bu aktarma, toplumsal yaşamda gerçekleşen bir değere sahip olmalıdır. Yalnızca gerçeği tasvir etmekle kalmamalı, insan yaşamındaki bu trajedilere bir çözüm olacak bir tür ilaç da sunmalıdır. Trajedi, Aristoteles'in öğrencisi olan Platon'a göre de temelde taklit esasına dayanmıştır. Ancak onun tanımı, alıcıda sadece üzüntü uyandırmaktan daha farklı olmuştur. O, bu sanatın amacının üzüntü uyandırmaktan çok daha fazlası olması gerektiğini savunmuş ve ona "ilaç" niteliği kazandıracak bir hedefi olması gerektiğini ifade etmiştir. O, trajik şairlerin ve diğer şairlerin eserlerinin taklit esasına dayandığını ve bana göre bu türün zihinlere zarar verdiğini ve bunun karşısında bir ilaç olmadığını ifade etmiştir.⁷⁸ Bu fikir, birçok araştırmacı tarafından da desteklenmiştir, örneğin Dr. Hikmet eş-Şafi, trajedinin "Trajedinin kavramsallaştırılmış

⁷⁶ Aristoteles, *Kitabu Âristo Fennu's-Şi'r*, 95

⁷⁷ Aristoteles, *Fennu's-Şi'r*, Çev. Abdurrahman Bedevî, Mektebetu'n-Nahdati'l-Misriyye, Kahire 1953, 41.

⁷⁸ Halime Buzayyne, *el-Hissu'l-Me'sâvî min Hilâli Şerhatin fî Vachi'l-Maut l-'Ababsa Hasan*, Camiatu Muhammed Hadiyyera, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cezayir 2018-2019, 70.

güzellik değeri, büyük bir üzüntüyü ifade eder, nesnel bir gerçeklikten kaynaklanan şok edici bir felakettir. Bu, varlığın psikolojisine ve davranışına etki eder ve trajedinin insanları güzellik yönelimli bir motivasyonla motive eden bir tahrik yaratır. Bu tahrik, umutsuzluğu ve çaresizliği reddeder ve kendi benliğini vurgular ve gerçekle uyumlu hale gelmeye çalışır." der.⁷⁹ Ancak burada önemli bir noktanın açıklığa kavuşturulması gerekmektedir: trajediye felaket sonrası eşlik eden büyük bir üzüntüden bahseder, ancak bu sıradan geçici bir üzüntü değil, insanın ruhunun derinliklerine nüfuz eden ve bireyin davranışlarını yönlendiren bir üzüntüdür. Bu etki kalıcı bir şekilde insana eşlik eder, böylece bireyin niteliklerinden biri haline gelir. Trajedi, yaşamın mutluluğunu tamamen yok eden bir üzüntü türünü kastetmez. Hayatı mutluluğu olmayan, sürekli bir karanlık ve çaresizlikle kaplayan bir üzüntü değildir. Böyle bir üzüntü sadece daha fazla acıya ve faydasız ıstıraba yol açar ve insan yaşamına, topluma, ahlaka ve sanata zarar verir. Hayatın canlılığını ve neşesini kurutan üzüntü, geçici ve yabancıdır, kısa sürede kaybolur ve sadece dökülen gözyaşları ile kendini gösterir. İnsan, bu üzüntüye karşı savaşmalı ve onu püskürtmelidir, böylece hayatını çalmamasını sağlamalıdır. Ancak mutluluğu engellemeyen, düzeltilmeyi ve iyileştirmeyi amaçlayan bir üzüntü, trajedinin ifadesidir.

Bu noktada, trajedinin insan varoluşuyla ilişkili önemli bir konu olduğuna dikkat çekmek gerekir. İnsanın bu dünyada varlığı, ilk anından itibaren doğumunun zorluğu ve büyük acıları ile ölümünün öncesi olan ölüm süreçleri ile bağlantılıdır. İnsan acı çekerken ve yaşamla var olma savaşında kalırken, iki acı arasında mücadele eder. Varoluşsal üzüntü, sadece kişisel sorunları ve anlık üzüntüleri değil, genel üzüntüleri de kapsar.

Bu genel üzüntüler ve insanı takip eden çöküşler, tarihsel zor koşullar ve hüsrانlar, dramatik bir şekilde insanın sıkıntılarını ve acılarını ifade eder. Bu nedenle trajedi, yaşamın trajik yönlerini ve bu trajedilere yol açan üzüntüleri veya acıları ortaya koyan bilinen bir edebi tür haline gelmiştir. Bu, insanın kaderini ve varoluşundaki rolünü taklit eden bir yaklaşım yaratmıştır.⁸⁰ Bu varoluşun beraberinde getirdiği mücadeleleri ve insanın önüne çıkan engelleri ifade eden bir tür dramatiği temsil yaratır.

⁷⁹ Hikmet eş-Şafi, *el-Me'sâvî fi şî 'ri'l-Cahiliyyin*, 1. Baskı, Dâr Faḍâât, Amman- Ürdün 2016, 39.

⁸⁰ Baḥri Muhammed Emin, " *el-Me'sâvî fi el-Edebi'l-Âlami*", *Mecelletu'l-Âdâb ve'l-Luḡa*, Sayı 04/2010, Camiatu Muhammed Hadiyyera, Cezayir 2010, 11.

Bu da yaşama anlam katar, varoluşun değerini artırır ve insanın kaderini bir şekilde tasvir eder.

Bazı şairler bu varoluş gerçeğini fark etmiş ve kendi acılarını kişisel düzeyin ötesine taşımışlardır. Örneğin, Ebû'l-Alâ' el-Maarrî gibi bir şair, hayata isteği olmadan gelmiş, diğer insanlar gibi yaşamış ve yaşlandıktan sonra da ölümüne ulaşmıştır. Onun ölümünü seçme hakkı var mıydı? Şair şöyle ifade eder:

*Benim doğmamı, yaşamamı ve yaşlılığımı seçme hakkım yoktu, peki ölümümü seçme hakkım olabilir mi?*⁸¹

2.2. EL-CEVÂHİRÎ'NİN ŞİİRİNDE TRAJEDİ

Hayatın anlamı acı olmadan bir şey ifade etmez. Varlığa bakmayı ihmal ederseniz, medeniyetlerin ve toplumların inşasının temel itici gücünün acı olduğunu fark edersiniz. Bu, doğum sancılarının acılarından sonra gelen hayata hazırlar. İnsan tarih boyunca gelişir çünkü çabalar, acı çeker ve sıkıntılarla yüzleşir. Mücadelesi ve çabaları sona erdiğinde, bu hayatının sona erdiği anlamına gelir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "insanı (yüzyüze geleceği nice) zorluklar içinde yarattık".⁸² el-Cevâhirî, bir asır boyunca şiir tahtında oturmuş ve hayatın içinde onunla yaşamıştır. Olaylarla bütünleşmiş ve akışına bırakmıştır. Acı ve üzüntüyü o kadar çok yaşamıştır ki, onun kadar hiçbir şair yaşamamıştır.⁸³

Trajedî, el-Cevâhirî'nin şiirinde büyük ölçüde öne çıkmış ve çoğu şiirsel eserde kendini göstermiş, böylece onun için ayırt edici bir işaret, şiirsel ve edebi eserlerinde belirgin bir şekilde görünür hale gelmiştir. Bu, bilincin oluşumunda rol oynayan belirgin bir özellik haline gelmiş ve birçok şiirsel durum ve amacında varlık göstermiştir. Bu nedenle el-Cevâhirî'nin şiirinde yer alan bu seviyeleri, şiirin zeminini oluşturan unsurları ve onun gökyüzünü örten etkilerini anlamamız gerekmiştir. Hangi nedenler veya yönelimler işlenmiş, hangi olaylarla duygularını dökmüştür.

Bu bağlamda, bu araştırmanın konusu el-Cevâhirî'nin şiirinde yer alan acı ve trajedi dolu metinlerin bir analizidir. Yaşadığı dönemin hayat mücadelesinin bir parçası

⁸¹ Ebû'l-Alâ' Ahmed b. Abdillâh b. Süleymân el- Maarî, *el-Lüzûmiyyât*, I, Şrh. : Emin Abdulaziz el- Hancı, Mektebetu'l-Hancı, Kahire- Mısır 1924, 315.

⁸² Beled Sûresi,4. Âyet.

⁸³ Kenana, *el-Manfa's-Şi'ri'l-Irakî*, 51.

olduğundan acı ve zulüm duygularını nasıl ifade ettiğini ve bu duyguları şekillendiren referansları ve koşulları inceleyeceğiz. Siyasi olaylar, hem Irak ülkesinin siyasi ve sosyal çevresini hem de Arap dünyasını büyük ölçüde etkilemiştir. el-Cevâhîrî, bu büyük dünyada bir birey olarak yaşamış ve zamanın hükümleri ve değişen koşulları onu da etkilemiştir.

Şair, şiiriyle bu olayları izlemiş, kaydetmiş ve etkilenmiştir. Bu kısmı iki bölümde ele adık. İlk bölümde, şairin insani olarak kendine has trejedisinden bahsedeceğiz.. Bu, herhangi bir zamanda ve mekânda herhangi bir insana gelebilecek bir trajedidir. Bu, herhangi bir insanın ruhu yaşayabileceği hüznü ve acıdan farklı değildir. Çalışma, İnsanın duygusal acısı, ölüm, yabancılık ve özlemle ilgilenir. Şairin Şair olarak da yaşadığı trajedi ve çektiği acıyı tasvir eder. Geçmiş anıların ve kaçan fırsatların hüznü, gecenin sessizliğini ve insanın huzurunu bozacak şeyleri içerecek.

İkinci bölümü, şairin ve ülesindeki diğer bireylerinde etkilendiği genel trajediyi ele alacağız, ancak bunun aralarında herhangi bir bağlantı olmaksızın, şairin çevresiyle olan ilişkisi olacaktır. Bu, dünyanın duygularının ona aktarılması ve onun aracılığıyla ifade edilmesi anlamına gelir. Irak'ın genel trajedisine, siyasi ve sosyal sorunlarına odaklanılacak ve şairin divanında gözyaşlarıyla kaydettiği sorunlar ele alınacaktır. Ayrıca Arap dünyasındaki bazı meselelere de değinilecek, özellikle Filistin, Suriye, Mısır ve diğer bölgelerde yaşananları ele alınacaktır. Hatta duyguları evrensel ve uluslararası boyuta ulaştıracaktır.

2.2.1. Kişisel Trajedi

2.2.1.1. Kişiliği

Kuşkusuz ki, el-Cevâhîrî'nin hayatı, tırnaklarının ilk uzadığı andan itibaren trajedi ve zorluklarla karışan bir hayat olmuştur. Çocukluğunda Neced sokaklarında dolaşırken başlayan hikayeleri, şairin uzun ve zorlu yaşamındaki yılları boyunca ne çektiğinin en iyi kanıtı olmuştur. el-Cevâhîrî'nin şiirlerinde kendi hikayesini, içinde bulunduğu durumu ve iç dünyasını işlemiştir. Bu şekilde bir insanın hayat hikayesini, yaşadığı acıları ve üzüntülere tanıklık edilmiştir.

Gerçek şu ki, el-Cevâhîrî'nin şiirine baktığımızda dikkat çeken şey, üzüntü, acı ve hüzülerin fazla oluşudur. Bu durum, şiir koleksiyonlarını ve şiirsel eserlerini trajedi ve gözyaşlarıyla yazmıştır. Bu da onun iç dünyasının derinliklerine daha fazla nüfuz etmemize ve şiirindeki içsel derinlikleri daha iyi anlamamıza neden olan etkenlerden biri olmuştur. Bu üzüntüler insan doğasının bir parçasıdır ve insanın kendi benliğini anlamak için bir yoldur. "Modern insan ruhu arar".⁸⁴ Ve bu ruh, etkili bir yazarın ifadesi veya kendini ifade etmekte ustalaşmış bir şairin dizelerinde dağılmıştır.

el-Cevâhîrî'nin hayatı, bir aşk şiiri gibi hayalperest ve duygusal sohbetlerle dolu olmuştur. Onun hayatında birleşme ve ayrılma melodileri, memnuniyet ve acı bir araya gelmiştir. Bu hayat, acı çekmenin gözyaşlarıyla dolu ve zorluğa uzun süre dayanmanın sonucunda biriken üzüntülerle karmaşıklaşmıştır. *Ayuha'l-ârak* adlı şiirinde, bir çağrıda bulunmuş, her harfinde duyguları ve acısı hissedilmiştir. Bu şiirdeki acının şiddetini taşıyan her harf, el-Cevâhîrî'nin ifadesinde yer bulmuştur. Şair, "Bu kadar ki – şu an bu kelimeleri yazarken bile onunla birlikte tekrar geçmişe dönüyordum gibi hissediyorum ve gerçekliğe bakıyorum... Tüm duygular ve tepkilerle birlikte. Bu uykusuzluk, öylesine uyumlu ve öylesine tamamlayıcı ki, sanki hiçbir zaman resmin yerine geçmeyecek bir çerçeve, dokunuşun tamamlanmayacağı bir parmak izi gibi".⁸⁵ şeklinde ifade eder. Şair, bu uykusuzluğunun içindeki üzüntüleri ve acıları tarif etmeye devam etmiş, onu coşkuyla karşılamış ve onun yankılarını ve acılarını taşımıştır. Bu uykusuzluk, onun yanında sığınabileceği ve nereye giderse götürebileceği bir acı dağı gibi olmuştur.

*Bende acıdan bir dağım var, benimle yürüyor ve hareket ediyor.*⁸⁶

Karanlık geceler, karanlıkları ve hüznüyle, insanı olgunlaştıran geceler olmuştur. Bu gecelerin acısını çekmiş, onun geçeceği fikrinden umudunu kesmesine yol açmış ve içten içe bu labirentlere uzun süre belki de sonsuza kadar hapsolacağına dair bir inanç oluşturmıştır. Ve eğer tüm bunlardan kurtulsa bile, içinde oluşturduğu etki unutulmaz ve iyileşmez olmuştur. el-Cevâhîrî'ye bu duygular iyileşmeyi reddeden bir yara gibi geri dönüp durmuştur. Acının ve sıkıntının girdabına karışmış, karanlığının içinde daimî olarak kalmıştır.

⁸⁴ İzzeddin İsmail, *et-Tefsiru'n-Nefsîu Li'l-Adab*, 4. Baskı, Dâr Garib, Kahire- Mısır (Tsz), 12.

⁸⁵ Muhammed Mehdi el-Cevâhîrî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, 1. Baskı, Ceziratu'l-Verd, Kahire-Mısır 2011, II, 217.

⁸⁶ el-Cevâhîrî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 221.

Beni rahatsız eden şeyi ey soranlar, ben zulmün sürekliliğinden geliyorum.

Ben yalnızlığının derinliklerinden geliyorum, karanlığın dibinden.

Ruhun karanlıkları, rahmin karanlığı çizildiğinden beri, çizildi.

Beni rahatsız eden şeyi ey soranlar, ben acının girdabından geliyorum.

Ben usanmanın bir kaynağıyım, ben tükenmişliğin ifadesiyim.⁸⁷

Acıların şairi seçmeye devam ettiğini düşünmüş, hatta onu hedef olarak seçtiğine ve zulmünün onda dönüştüğüne inanmıştır. Onun yaşamı, sefalet ve mutsuzluk içinde bir kurban gibi sunulmuş olduğuna inanmıştır. Şair, acıya o kadar alışmıştır ki artık onunla birçok zaman iç içe geçmiş, hatta onu özlemiş ve gözyaşlarını, kuru toprakların yağmuru bekler gibi sevinçle karşılamıştır. Bu gözyaşları, onun için tıpkı el-Mütenebbî'nin ateşi gibi, onun için örtüler ve döşekler sermiş, ancak onun kemiklerinin dışında başka bir yerde konaklamayı reddetmiş, onun gözleri arasından en uygun olanı seçmiş, orada akmıştır:

Bela beni rahatsız etmeyi bırakmadı, ta ki yararı zararlıyla içtim.

Gözyaşlarıyla coşkulu buldum kendimi, yağmurla sulanan tarlanın sevinci gibi.

Gözyaşları gözleri kapladı, sanki gözlerimden daha değerli gözler bulamadılar.

Ey değerli yapışkan gözyaşı, sana sahip olduğum değerleri fedakârlık ederim.⁸⁸

el-Cevâhirî, şiirlerinin birçoğunda hayatının ve yaşamının birikmiş sıkıntılarla dolu olduğunu vurgulamıştır. Sürekli devam eden bir trajedi ve sürekli bir felaketle dolu olduğunu ifade etmiştir. Şair, isteğini ifade ederken, eleştirilerini ve şikayetlerini zaman ve gecelere yönlendirmiştir, çünkü onların acı ve sıkıntıya neden olduklarını düşünmüştür. Ancak şair, bu varlıkların onun yaşadığı acıları duyabilme veya onun için cezalandırma yeteneğine sahip olmadığını fark etmiştir. Şair, yaşadığı geçmişten sadece korku ve dehşetle dolu bir kalp endişe ve acıyı almıştır. Nefes almak bile kalbine dayanılmaz bir yük haline gelmiştir. Bu sadece yorgun bir kalbin sesidir ve açıklamak için dilin yetersiz kaldığı bir sestir ya da dökülmemiş bir ağlamanın izleri olmuştur.

⁸⁷ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu 'ş-Şi'riyyetu'l-Kamile*, II, 381.

⁸⁸ Muhammed Mehdi el-Cevâhirî, *el-A'mâlu 'ş-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, 1. Baskı, Ceziratu'l-Verd, Kahire-Mısır 2011, I, 311.

Şair, önceki dönemde bu kadar fazla acıyı göstermemiş olsa da bu, onun acı çekmediği veya üzüntü duymadığı anlamına gelmemiştir.

Senle zamanı suçlarım beni duyabilirse, geceleri de şikâyet ederim. Şikayetlerime dinleyen olursa.

Bütün zamanım senin içinde üzüntü ve acıyla mı geçiyor? senden payıma düşen tek şey ürkmüş bir kalp midir?

Benim bir nefesim var ki, kalbin geri döndüremez, zira acının akışı itişir.

Musibetlerde sabrım seni cezbetti ama acıyan yüreğimin ne sakladığını bilemedin.⁸⁹

el-Cevâhirî, kendisine neden bu kadar çok üzüntü geldiğini anlamamış, yaşadığı trajedinin nedenini sorgulamıştır. Adeta haksız bir şey sürekli olarak onunla meydana gelir gibi olduğunu düşünmüştür. Bu yaşadığı trajedi, ona deneyimlerini şekillendiren, ifadesini uyarıcı ve acının kıvılcımını onun içinde ateşleyen bir ders vermiştir. Ancak bu acılar ve trajedi, yaşamın anlamını ve değerini yaratmıştır. İnsanın acı ve üzüntü hissi, yaşam yolculuğunda ona eşlik eder. Herhangi bir dönemdeki yaratıcı şair, içindeki duyguları veya çevresindeki düşünceleri en iyi ifade edendir. Bu noktada geniş bir deneyime ve derin düşüncelere sahip olması gerekir, çünkü bu olmadan şair olunmaz.⁹⁰

Benim ve herhangi bir insanın ruhu, harekete geçirecek şeylerle dolu olmasaydı, o zaman bu utanç vericidir.

Rakibin olsaydım, tek talebim fırtınanın üstüne gelmemesi olurdu.

Sen sıcak ateşi yakalamazsan, çürümüş toprak olmaktan başka bir şey olur muydun?⁹¹

Bazen şair, insanlığından vazgeçebilir ve sıkıntılarını şiirinin yakıtı olarak kullanabilir. Şair, şiir yazma deneyimini açıklamış, insanların onun şiirindeki yaratıcılığı ve onun güzel şiirlerinde bulduklarını, tıpkı cezbeli bir beden gibi acı ve sıkıntının ateşiyle ve hissetme suçlarıyla üzerine atılan bir yangınla oluştuğunu ifade etmiştir. Bu duygular ve duygusal deneyimler insanı acıya sürüklemiştir. Şair,

⁸⁹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 34.

⁹⁰ Muhammed el-Meşed, “Şi'r el-b'us ve el-hirmân, Muhammed Fadl İsmail Unmuzecen”, *Mecelletu Rîseletu'l-Mâşriq*, 29 (4-1), 2014, 223.

⁹¹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 100.

vicdanının ölmemesini ve içindeki duyguları öldürmemesini istememiştir.. Sadece kendi hisleri ve canlı vicdanıyla acıyı tadarken, bunu göstermek istemiştir. Şiir, bu acıları yansıtmış ve ifade etmiştir. Şiir, zorlukları aşmayı ve kelimeler ile düşünceler arasında uyumu sağlamayı başarabilen bir şekilde gerçek anlamını ifade edebilmiştir. Bu nedenle acı, varoluşsal bir koşuldur, çünkü insanın hissetme anlamını öğrenmenin bir yolu olarak hizmet etmiştir. el-Cevâhirî'ye göre, gerçek şiir, şairin yaşadığı trajedi ve sıkıntılardan kaynaklanan çeşitli deneyimlere ihtiyaç duymuştur.

Duygularım beni sardı, duygu acıdır.

Kafiyeler ise, bazen kıvılcımdır, bazen ise erimiş baldır.

*Şiir, ancak zorlukları içererek iyileşir.*⁹²

Şairin ruhu bu yolda devam etmiş, neredeyse yanmanın tadını çıkarıyormuş gibi hissederek, acının kadehlerinden zevk almıştır. "Çünkü böylelikle zor koşulların baskısından kurtuluyor. Yaratıcılığın coşkusu, şairin acılarını hafifletir, onları cazip hale getirir." ⁹³ Harfler, şairin boğazından hüznü dolu bir şekilde çıkmıştır. Bu nedenle, şair, acılarını yazarken ve divanında yayınlarken, onları okuyan başkalarına durumunu açıklamadan saklamıştır. Fark, boğazın sesinin ifşa edici olmasıdır; yazı ise sesi olmadığı için acı, sevinç veya herhangi bir konu hakkında yazıldığına değişmemiştir. Harfler de boyutları veya şekilleri bakımından değişmemiş, ancak boğaz genişlemiş ve daralmış, sıkışmış ve sertleşmiştir. Bu nedenle, acılarını gizlemeyi amaçlayan şairin onları yazması gerekmiş, derin sessizliğe çekilmesi gerekmiştir. Her şey şüpheyi ele alınabilir, ancak ses tonu kesinliği ifade eder. Adeta el-Cevâhirî, ses tonundaki izlerle yaşamla savaşının izlerini taşımıştır.

İşte bu şair ruhlar, yanmayı tadarak haz duydular.

Kendimi şarkı söyledim, onların ruhları da arkadaşlarımı şarkı söylediğini gördüğümde.

Şarkım açıkça ortada, derelerin şarkısı gibi.

Şiirlerde sesler nefes darlığından kırılıyor.

Gözlerin yaşlar döktü, sonra bu gözler dondu.

⁹² el-Cevâhirî, *el-A'mâlu 'ş-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 154.

⁹³ İsmail, *et-Tefsiru'n-Nefsiu Li'l- Adab*, 34.

Ağlayanların çokluğu yüzünden, akıp giden gözyaşlarının kutsallığı kayboldu

*Bu ifadem, ruhu anlarsınız, onun bağlamından gelir.*⁹⁴

Şair, dağılma ve kaybolma imgelerine geçmiş, kendini yitirme, şiir şair olarak insanlarla karşılaştığında deneyimlediği bir durum haline gelmiş, her biri onu istediği yere çekmiştir. Bilinir ki el-Cevâhirî, döneminde hükümdarlara biraz yakın olmuştur, onlar onu yanlarında görmek istemişlerdir, dillerini kendi taraflarında tutmasını, eleştiri yapmamasını istemişlerdir. Ancak el-Cevâhirî'nin doğası, halka yönelmiş, halk da onu kendi tarafına çekmiş, fikrini dikkate almıştır. Sosyal sınıflar, şaire dayatmalar yapmış, taşıyamayacağı şeyleri ona dayatmışlardır. Çünkü şair, kitlelerin yaralarını sarmada büyük bir yeteneğe sahip olmuştur. Kalbine acı değenleri teselli etmiş, hayatın onu yaraladığı insanları teselli etmiş, haksızlığa uğrayanları, kaybetmiş olanları tedavi etmiş, tüm bu acıların bir karışımı olmasına rağmen tüm toplumun yaralarını iyileştirmeye çalışmıştır. Aynı zamanda, kendini izole edip insanlardan uzaklaşma yeteneği d var olmuştur. Ya şiiri serbest bırakmış ya da onu kontrol altına almıştır.

İnsanlar birçok durum isterler, sen, insanların istediklerinden boşluğun var.

Bireyin tabakalara boyun eğmesi bir zorunluluktur ve itaatsizlik yapanın ağır cezası vardır.

Sende ifade etme gücü var hissettiğin şeyleri... ve şairlerin özelliği nutuktur.

Hayatın, nefes nefese bile konuşmanı gerektiriyor ve sessizlik sana bir asma cezası sarkıyor

*Ya ifade sınırlarını aşar ve kontrolü kaybeder misin, yoksa iffetli ve sakın bir ifade mi sergilersin.*⁹⁵

Şair burada bireysel trajedinin yani şairin acı çekmesi ve bu yetenek nedeniyle insanlardan ve kendi içinde ne bulduğu konusuna temas etmiş. Bu yetenek onun üzerinde bir yük gibi hissedilir hale gelmiş, hatta bununla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Sonunda yetenek bir yük haline gelmiştir. Şiir, şairin üzerinde bir yük olmuştur. Şair, insanların acılarını ve trajedilerini ifade eden bir dilden başka bir şey olamaz. Kişisel trajedisi artık onu doyuramaz, tüm insanların hissettiği acı duyguları

⁹⁴ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu 'ş-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 164-165.

⁹⁵ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu 'ş-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 219.

içinde taşımıştır. Bu şekilde, insanların çektiği acıyı ifade edebilmesi için kendini doldurmuştur.

Sizde ağır acılar var, yazarların yaşamıyla yapışık.

En çok yumuşaklık hakkeden kişi olurken yaşamı hep yorgunluk ve sıkıntılara doludur.

Duygular sizi ölüme sürüklüyor ve bir duygu tırnağı kötüleştiriyor, akılsızca.

Sessizlikte bile kararlılık bekleniyor, barışta bile nezaket bekleniyor.⁹⁶

Şair, dünyanın onun üzerine sıkıntıları döktüğü bir durumu tasvir etmiş, hayatın lütuflarıyla onları cömertçe ağırlayanlarla birlikte, sonra da ondan, hayatın güzelliklerini ve ihtişamını ne bulduklarını ve ne arzuladıklarını anlatmasını istemişlerdir. Onun şiirlerinde hüznü eleştirmişler ve soluğunda acıyı bulmuşlardır. Şair sadece kendi çevresinin ve yaşadığı gerçekliliğin çocuğu olmuştur, onu tasvir etmiş ve resmettiği gerçeği taşımıştır. Şair, onlara yeteneklerini göstermiş, hüznü çizme ve acıyı anlatma konusunda ustalaşmıştır. Şair burada muhtemelen bir tür kibir, meydan okuma ve öz eleştiriye ulaşmış olabilir. Hayatında yaşadığı kötülüklerle yüzleştğinde, başka bir şey sunmaktan başka seçeneği kalmamıştır. Onun elinden alınan bir şeyi vermek istememiştir. Mutluluğu görmemişken mutluluğu anlatamaz. Hapiste olduğu bir ortamda özgürlüğü ifade edemez. Endişeler, onun iradesini zayıflatmış ve onun gücü onları aşamayacak kadar zayıflamıştır.

Beni sert dikenlerin üzerine serdiler, reyhanları ise her türlü fesat ve haydut için ayırdılar.

Sonra, hayatı nazikçe tasvir etmelerini istediler, oysaki hayat benimle ters yönde ilerliyor.

Nasıl olur da mutlulukların şeklini çizebilirim, ben bir mezarda olduğu gibi bir odada konuk olarak?

Hayatında kaybolmuş, hangi kapının mutluluğa yol açtığını bilemeyen biri olarak,

Ben, felaketi en güzel şekilde tasvir ettim, sıkıntı ve deneyimden öğrenilen bir felaket.

⁹⁶ el-Cevâhirî, el-A 'mâlu 'ş-Şi 'riyyetu'l-Kâmile, I, 219.

İnsanlara cehennemi yaşam olarak sundum, kendilerini ateşe atanlara nazik bir tutamakla.

Zamanın felaketleri sert kayalar üzerinde bile ağır yaralar bırakır.

Dertler kalbimi yedi, etrafımdaki her şeyi sarsıp döktü, her çabayı tüketip bitirdi.⁹⁷

el-Cevâhirî bir savaşın izlerini taşıyan bir yaşam sürmüştür. Her günü savaş ve acı içinde geçmiş, hassas duyguların lanetli yükü ile mücadele emiştir. Çünkü etrafındaki dünya onun duygusal akışını durdurmasına izin vermemiş, çünkü duygularını harekete geçiren dünyanın kendisi olmuştur. Bu durum, şiiri tek bir kan rengine boyamak istediği kararını almasına neden olmuş, kan kırmızısı renge boyamak istemiştir. Diğer şairlik amaçları ve hedefleri ne olursa olsun, acı ve üzüntü onu tüketmiştir.

Eğer şiir bir renk giyseydi, sadece kızıl kanla lekelenmiş bir kızıl şiirle sınırlı olurdu.

Acımayı, şiire olan yakınmam, sadece acı çekenine acıyanın yakınması gibi bir şikayettir.

Yazar ve şiirin değeri ise, dışlanmış ve sövülmüş arasında atılmıştır.⁹⁸

eş-Şairu'l-makbûr şiirinde, güçlü insanî duygularla dolu bir bölümde, şair yakınmıştır.. İnsanın trajik savaşı, kendini kurtarmaya yönelik bir çaba olmuştur. Şair, bu içsel özgürlüğü yakınlıkla yakalamaya çalışmıştır. Eğer bu yakınmasında destekçi bulamazsa, gözyaşları üstün gelmiş ve gözyaşı ona eşlik etmiştir. Eğer bu yakınmayı yıldızlara yaymak isterse, gözcülerden çekinmiş, sanki bir gözlemci tarafından izleniyormuş gibi algılamıştır. Bu durumda, onun arasında sorgulayan bir yakınma ve susturan bir acı olmuştur.

Ölümü çağırdı, sırları onun için açıldı. Bir destekçinin kaynakları daraldı.

Suskunluğu giyindi, alışkanlıkları yeniden şekillendi O sadece her düşüncesinin şairidir.

Yalnız, değerlerini savunan bu dünyada ona hak verecek adil biri yok mu?

⁹⁷ el-Cevâhirî, el-A'mâlu 'ş-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 253.

⁹⁸ el-Cevâhirî, el-A'mâlu 'ş-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 303.

Şikayetle özdeşleşti, ağlamaktan mutluluk buldu Gözyaşlarının selinden yardım aldı.

Yıldızları gizlice saçar gibi düşünüyor Sanki onu gözleyen bir gözetleyici varmış gibi.

Şikayet ona ses verirken, hüznü susturuyor. Kendisini savunacak birini bulursa onu suçlayanlar susacak.⁹⁹

Şair, şairler dünyasının garip ve karmaşık doğasına şaşırmıştır. Koşullar ve durumlar ne kadar zorlaşırsa, dilleri o kadar yumuşamış şiirin incelikleri ve güzelliği ortaya çıkmıştır. Adeta zorluklar onları kırmak yerine kalplerini yumuşatmış gibi görünmektedir. Bu, şairlerin ve şiirin hayatındaki çelişkilerden yalnızca biridir.

Şairler sadece insanlardan ibarettir ve onlarla benzerlik gösterirler, ancak tepkileri ve tepki verme biçimleri konusunda farklılık gösterirler, bu da onları insanlar arasında büyük bir ayrıma uğratar. İnsanlar tarafından ifade edilen şey yapmacık ve taklit edilmişken, şairde yaratıcılık ve özgünlük vardır. Şairlerin doğalarındaki zıtlıklardan ve el-Cevâhirî'nin yaşadığı zorluklardan biri de yolların ona dar gelmesi, ifadesini ve özgürlüğünü sınırlamış olmasıdır. Ancak yaratıcı ve özgür bir kalbe sahip olan şair, bu kısıtlamalardan etkilenmemiş ve nazik şiiri dile getirmeye zorlanmıştır. Şairin trajedisi, dışarıdan gelen zorlu gerçeklikle içten gelen yumuşak ve esnek kalbi arasındaki çatışma halinde kalmıştır.

Şairlerin dünyası garip, koşulları serttir. Dilleri ise güzel ve yumuşaktır.

Bazı insanlar gibi onlar da kıskırtılırsa insanlarla aralarında fark olur.

İnsanların yetenekleri yapaydır ama şairin sanatsal farklılığı doğaldır.

Yollar daraldığında özgürdür ve kalbi incinmişken karışıktır.¹⁰⁰

İşte şairin içini karıştıran ve şiirini hareketlendiren duygusal durumları dile getirdiği, şiirlerde yayılan şey budur. Ancak şairin bir sorunu vardır, iç dünyasındaki her şeyi açıkça ifade edemez, aksi takdirde etrafındaki insanlar tarafından reddedilme korkusuyla karşı karşıya kalır ve bu onu daraltır. Duygusal tepkilere karşı koymak ise daha zordur. Ruhsal acı, ifade edemediği duygulardan kaynaklanmaz, aksine bunlardan

⁹⁹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 33.

¹⁰⁰ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 220.

mahrum bırakıldığı veya korktuğu duygulardan gelir. Bu nedenle onları bastırmak için çaba harcar. İşte şair, şiirin topraklarında dikkatle yürümüştür. Artık her zaman korku içinde olmuş, yanlış bir cümle kurma korkusu, alışılmadık bir ton kullanma korkusu, acı duygularını açığa vurma korkusu ve korku, başka biri olma korkusu gibi onu etkisi altına almıştır.

İşte şair, duygularını harekete geçiren, göğsünü sarsan bir şairdir,

Eğer şiirlerimiz yayımlanırsa, herkes kendi divanını yayımlar,

Seni canım feda olsun, hüznü uyandırma, insanı uykusuzluk öldürebilir,

Şairi heyecanlandırmaya çalışma, volkanının patlaması korkutucu olabilir,

Özgür insanın tüm bildiklerini söylerse, onun vatanları daralır.¹⁰¹

İşte şairlerin trajedisi, onların duygusal ve hassas kalplerinden gelir. Bu hassasiyetleri, şiirsel yaratıcılıklarının kaynağıdır. Şair, acı çektiği kalbiyle bağ kurar, bu kalp ise deneyimlerin ve sert sınavların kaynağı olur. Şairin ruhu, yüksek duyarlılığı nedeniyle sıkıntı çeker. Kişinin acısı, hassaslığında yatar. Şair, içsel sıkıntılarını ve sonu gelmez düşüncelerini ifade eder. Kalbi, acıyı taşıma zorluğuyla mücadele eder. Bu acı, sürekli ve içkin bir şekilde korunur. Bir kısmı şiirde yayımlanırken, bir kısmı kalbin derinliklerinde gizlidir. Kalpte kalan şey ise en büyük üzüntüdür ve bu üzüntü, konuşma, yazma veya izolasyonla hafifletilemez. Kalpte bulunan bu üzüntü asla kurumaz.

Ondan belayı aldığım ey kalbim, benim açımdan kötülüğün hedeflenmediği bir nesnenin yerini aldın.

Ve bu sonsuz sıkıntının kaynağısın, bitmeyen zorluğun akışını taşıyan.

Hayatın zorluklarını, tüm tarihlerimi kaydedilmiş ve yazılmış iki defterde topladım.

Şiirle açığa çıkanı açıkça ifade eden kalpte saklanana gizleyen iki ayrı yer arasında.¹⁰²

¹⁰¹ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 160.

¹⁰² el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 302-303.

İnsan sadece bir kez doğmaz hayata, aksine hayatının yolculuğunda kendisi için birçok doğuma tanık olur; her derin deneyim yeni bir doğum olmuştur ve yaşamına eklenen bir yaş olmuştur. el-Cevâhirî tüm yaşamını mücadeleyle geçirmiştir. Çocukken bile babasının isteğine karşı kendi içinde direnmiş ve çocukluğunun ve çevresindekilerin istekleriyle mücadele etmiştir.

Zamanla onun gücü artmış ve hayatla çatışması başlamıştır. Bu çatışma uzun bir süre devam etmiştir. İkisi de birbirine güçlerini, dayanıklılıklarını ve direncini tattırmıştır. el-Cevâhirî güçlü bir ruha ve kararlı bir iradeye sahip olmuş ve zaman içinde hayatla mücadelesi başlamıştır.

Hayatın darbeleri ve kaderin cilveleri devam ederken, el-Cevâhirî güçlü durmuştur. Her ikisi de birbirlerinin dayanıklılığı, kuvveti ve direnciyle test edilmiştir. Ancak yaşlandıkça, geceler ve kaderin olayları, insanı türlü türlü dertlerle sarsmış ve zorluklara maruz bırakmıştır. Bu nedenle el-Cevâhiri, gençliğinde isyan ettiği ve gücüne dayandığı şeylere boyun eğmek zorunda kalmıştır. Ancak her şeyin bir sonu vardır ve değişim kaçınılmaz olmuştur. el-Cevâhirî, yaşamın akışı ve deneyimlerin onun üzerindeki etkisi karşısında boyun eğmek zorunda kalmıştır. Zamanın cilvelerini ve yaşamın içerdiği öğretileri gördükten sonra ve "Hayat, sahip olduğu kadardır" ifadesini bulan bu deneyimlerin ardından, yaşlılık döneminde el-Cevâhirî, hayatını yaşamış bir şair olan Züheyr bin Ebû Sülmâ'yı hatırlamaya başlamıştır. Seksen yaşına ulaştığında, doğanın ve deneyimlerin bilgeliğini ifade ettiği ünlü şiirinde şu şekilde ifade etmiştir:

*Hayatın yüklerinden sıkıldım. Babasız seksen yıl yaşayanlar usanır.*¹⁰³

Şair, kendi durumunu hatırlamış ve bu şiirin değerini, onunla yüzyıllar boyunca ayrı tutulan değeri anlamış ve deneyimlerden sonra bu şiiri geç yaşta öğrenmiştir. Durumları onun bildiği zamandan farklı hale gelmiş, koşullar ve yaşamın durumu değişmiştir. Kendini öncekinden farklı bir pozisyonda bulmuştur. Bu, hayattaki değişim ve dönüşüm kavramını yansıtmıştır.. Durumu, tartışmalar ve direnişle daha güçlü olmuştur ve çünkü direnen kişi güçlüdür. Direnç göstermeyen ise zayıftır. Hatta kendisinin dayanma yeteneği olmadığını anladığında sıkılmasına sebep olmuştur. Sonunda dünyaya boyun eğmiş ve teslim olmuştur. Hatta uzun ömür bahsedildiği için

¹⁰³ Züheyr b. Ebû Sülmâ, *Divânu Züheyr bin Ebû Sülmâ*, 1. Baskı, Dâru'l-kutûbu'l-İlmiyye, Beyrut 1988, 110.

şükretmiş ve şimdiye kadar olduğu gibi olmayan bir yaşama geri dönüşünü görmüştür. Mücadelesi gereksiz gibi görünmüş olabilir.

Zühair'den yüzyıllarca uzaklaştım. İstemememe rağmen doğarlardan anladığı beni geri getirdi.

Tartışmalar yaptığımda şimdi olduğumdan daha iyi durumdaydım. Şimdi tartışamıyor olmanın hüznü içindeyim.

Alevlenen bu kıvılcımı Allah geri getirmesin, uykumu kesip mahvedecekse eğer.

Bana geri çekilme fırsatı verene kadar ipini uzattığı için ömrüme teşekkür ettim.¹⁰⁴

Şair, sabrı ve dayanıklılığı ile tanınırken, neden hepsinden vazgeçip çekilip sükûnet ve terk edilmişliğe çekilmiştir? Tek kelimeyle, yaşamış olduğu felaketler ve tecrübeler onu bu hale getirmiştir. Korku ve felaketlerin kıyafetini giymiş ve her yolu kapatmıştır. Yaşam, tecrübelerin yerini dolduracak şeylere sahiptir ve bu nedenle el-Cevâhirî sık sık yaşamı ve kendi durumunu sorgulamış ve zamanın olaylarına acımıştır. Gençlik gitmiş ve yaşlılık gelmiştir. Yaşam, şairin yanında yürümüş ve saçlarını ağartmış, başının tepesindeki beyazlıkların gözlerinin önündeki parlaklığı korkmasına neden olmuştur. Şair, artık sadece siyahtan başka bir şeyi kabul etmediği için mi beyazlıktan korkuyordur? Yoksa yaşamın zorluklarından mı korkuyordur? Şair, yaşadığı tecrübelerden dolayı, yaşamın ne getireceğini bilmiş ancak bu gelecekte daha fazla zorluğa yol açmayacağı anlamına gelmemiştir. el-Cevâhirî, kendisini yaşadığı dönemin acılarının sembolü olarak görmüş ve bir neslin felaketlerini taşıyan bir ikon olmayı seçmiştir. "Kuşkusuz bir neslin cezasını taşıyan" ifadesi, el-Cevâhirî'nin yaşadığı acı ve felaket miktarını ifade eden çarpıcı bir tasvir olmuştur. el-Cevâhirî, bir neslin yaşadığı tüm acıları yaşamıştır. Ve bu acıların miktarını hayal etmek bile korkutucu olmuştur:

Yaşlandı ve yaşlılık çizgilerini yüzünde taşıdı, mutluluğun kuzgunu onun ellerinden uçtu.

Dün sevinçle yaşadığı aşkı kaybetti ve bugün diyor ki: "Ah, ne yazık ki!"

Güzelliği değişti ve yılların yüzeyini yalanlarıyla kapladı.

¹⁰⁴ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 383.

Yaşlandı ve yaşlılık çizgilerini yüzünde taşıdı, sırtını büküp yüzünde izler bıraktı.

Adımları kitlenmiş bir neslin cezasını taşıyan gibi, omuzlarına yük binmiş gibi yürüdü.¹⁰⁵

el-Cevâhirî, hayatını kendisi için yaşamamıştır, onu etrafındaki insanlar ve onların sorunları içinde yaşamıştır. Gençliğini gençliğin zevklerinin tadını çıkarmadan geçirmiştir. Onu yönlendirmek için değerli ruhunu yormuştur. Şair, insanın içsel gerçekliğine güzel bir portre çizebilme yeteneğine sahiptir. Hayatını başkalarının hayatını kurtarmak için bir kurban olarak sunmuş ve şiirini uyanık olmayanları uyandırmak için kullanmıştır. Her gün kalbinden bir parça keserek gençler için bir parça bırakmış, ancak verdiği her şeye rağmen, dünyada onu teselli eden kimseyi bulamamıştır.

Yumuşak gençlerden kurtulmak için çabalar, tıpkı dalgaların gemileri itmekte olduğu gibi.

Kendi değerli ruhunu bir köle kurtarmak veya bir sapığı doğru yola yönlendirmek için yorar.

Ruhları uyandırır, başlangıcını ve sonunu şiirinde etkili bir şekilde anlatır.

Her gün kalbinden bir parça keser, gençler için uyandırıcı dize parçaları olarak bırakır.

Gecenin nasıl geçtiğini, sabahın nasıl karanlıkla buluştuğunu sormak için kimseyi bulamaz.¹⁰⁶

Şair, acı çeken ve işkence gören gençliğini tasvir etmiştir. Eğer bu gençlik bu kadar zorlu ise, yaşlılık için ne kalmıştır? Bu ağır dertlerden kurtuluş zamanı ne zaman olacaktır?

Eğer ben gençliğimde bu kadar yorgun ve dertlerle doluydum,

O zaman özgürlüğü ve huzuru ne zaman bulabilirim? toprak altında mı olduğum zaman?¹⁰⁷

¹⁰⁵ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 138.

¹⁰⁶ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 348.

¹⁰⁷ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 274.

el-Cevâhirî gençliğinde geri dönmeyi dileyecek kadar bir şey bulamamıştır. Şairin geçmiş, hüznün egemen olduğu bir geçmiştir, onu sıkıntılar sarmıştır ve acı rüzgarlar her yönden ona esmiştir. Öyle ki, gençliğinde sığınabileceği bir yer bile yoktur, çünkü günün ağırlığı ve sertliği üzerine çökmüştür. Şairin gençliği acılarını hafifletecek veya günlerin sertliğini yumuşatacak bir şey içermemiştir. *Şabâb Yzvi* şiirinde şöyle diyor:

Gençliğim kayboldu, neşe ile dolmadı. Suyu ulaşamayan bir dal gibi.

Gözyaşlarımı saf yaşamın akışını engelledi. Gecelerin acımasız zulmü tarafından sürüklendim.

Sıkıntılar ve hastalıklar beni tükenmiş bir hale getirdi. Dertten derte götürdü.

Yirmi altı yaşında, gençliğimin özeti, sıkıntı ve hüznün dışında bir şey değildi.¹⁰⁸

Şair, bu hayattaki kayboluşu ve sapmayı hissetmiş; bu kadar acının olduğu bir yaşamın ne işe yaradığını sorgulamıştır. Şairin endişesi, yaşamında ne kadar etkisi ve değeri olduğu ve onun ayrılığı ve ardından geride bıraktığı şeyin değerli olup olmayacağıdır. O, sadece acı çekmemiştir. Şair, unutulmaktan ve insan hafızasının kenarına itilmekten de korkmuştur; o, çürümeye yüz tutmuş bir varlık olmaktan endişe etmiştir. Onu her zaman rahatsız eden şey, sonunda hayatın anlamı olmayacak bir şekilde neredeyse boş bir şekilde yaşamış olmasıdır. O, yaşadığı trajedilerde eriyip yok olmaktadır ve onunla aynı türde, direnmesi zor olan bir tür sıkıntının arasındaki farkın önüne geçecek bir şey kalmamıştır. Derin bir yokluk ve silinme hissi, üzüntülü ve acı çeken bir ruhu açığa çıkarmıştır. Hayatta kaybolma ve anlamsızlık hissi, insanın hayatındaki en kötü duygulardan biridir. Bu durumda, insan hayatın anlamını, özünü, anlamını ve içeriğini kaybeder ve ruhsal bir felaketin içinde umutsuz bir şekilde kaybolur.

Hayatta olağanüstü bir şey yapmaya çalışıyorum ama başaramıyorum. Onunla anılacağım bir şey bırakmayıp gideceğimden üzüliyorum.

Ne fayda ne de zarar vererek gideceğimi düşünmek beni çok üzüyor.

On yıl geçti ve içimdeki öfke sanki önündeki akışı engelleyen bir sel gibi içimde tıkanıp kaldı.¹⁰⁹

¹⁰⁸ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 246.

¹⁰⁹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 243.

Bu dağınıklık, el-Cevâhir'nin yaşadığı şey sadece hayatta karşılaştıklarıyla sınırlı değil, aynı zamanda içindeki dalgalanan kendi benliğinde bulmuştur. Şair artık kendi benliğinin derinliklerini ve durumunu tanıyamamıştır Hayatın tuhaf olaylarının nasıl geliştiğini anlama yeteneğini yitirmiştir. Hayat onu alaycı oyunlara bulaştırmıştır, ustaca oluşturulmuş karakterlerle, kendi benliğinden bağımsız bir şekilde hareket eden karakterlerle şekillendirmiştir. Bu karakterler, düşünmeden yaşamaya odaklanan, kendiliklerinin kalıntılarıyla kirli iplerle sürüklenen, bu karmaşık hayatta yolun nasıl ilerlediğini görmemekte ısrar eden karakterler olmuştur. Şair içsel olarak bütünleştirmişse de dış dünyadan bir fayda sağlayamayamamıştır. Düşüncelerini yok sayan bir hüznün, mutluluğunu telafi eden bir sevinç ödünç alamaz veya kendi küçük meselelerini büyük bir davanın yerine getiremez. Şair için en büyük dünya, kendi iç dünyasıdır. Tüm bu büyük dış dünya, içsel olarak karmaşık ve parçalanmış olduğunda onun için bir şey fade etmez.

Ebu Nevvas gibi bir ruha sahip olmak ve yaşamımı sahabe gibi sürdürmek uyumsuzdur benim için.

Özgür düşünce benim alay eden cahilliği azap sopasıyla tutuşturdu

*Mutluluk ve rahatlıktan beni şikâyet etti. Ağlayarak beni çok istedi.*¹¹⁰

Bir insan hayatında belli bir döneme ulaştığında, zamanın sadece akışından daha fazlasını hissedebilir, derin bir trajedi hissedebilir. Büyüdükçe ve çeşitli yaşam deneyimleri yaşadıkça, kişinin belirli bir trajik deneyime doğru açık bir yönelimi olabilir, her birey için farklı olabilse de birçok yönü paylaşabilir. Şair, uzun yolculuğu boyunca yaşamın tüm trajedilerini ve acılarını tatmış, ayrılıkları, kayıpları, fedakarlıkları ve dağılan bulutlar gibi kaygıları ve hayalleri içeren dertleri deneyimlemiştir. Şair, zorluklarla dolu bir yaşam ve çatışmalarla dolu bir hayat yaşamış, başarısızlık ve hayal kırıklığı acılarının birçok evresinde var olmuştur. Yaş ilerledikçe, bu acının fiziksel bir acı yerine ruhsal bir acı şekilde yer almaya başlamış, kişi yaşamın anlamını ve içeriğini derinlemesine düşünmeye başlamıştır. Geçmiş üzüntüleri artık ruhun ve bedenin derinliklerinde yaşayan sızılar halini almıştır. Kişi, geçmiş üzüntülerini düşünerek derinleşir. Artık geçmiş acıları içsel yaralar haline gelmiştir. Kişi, sayılamayacak kadar çok savaşı geçmiş bir savaşçı gibi olmuş ve şimdi

¹¹⁰ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 274.

hayat savaşı sırasındaki özgeçmiş belgelerini inceleyerek ne anlama geldiğini düşünmüştür. Ancak bu trajedi ve mücadelelere rağmen, sessizliğin özel bir gücü vardır. Sessizlik, içinde biriken her şeyi ifade etmenin bir yolu haline gelmiş, çünkü kelimeler acı ve endişenin anlamlarını taşıyamaz hale gelmiştir.

Şairin bağımsızlığı, acısı arttıkça artmış ve zamanının, yaşamının ve amaçlarının bilincinde olmuş ve kelimelerini seçerken daha seçici hale getirmiştir, hayallerinin büyük bir kısmını terk etmiş ve kendisinin ve enerjisinin ne zaman, nerede ve ne kadarını harcayacağını anlamıştır. Şair, içinde bulunduğu kötü gerçeklikten kaynaklanan bu sessizliği göstermiştir. Artık bu durumu en iyi ifade eden şeyin sessizlik olduğunu bulmuştur. Kelimeleri ve alfabesi bu durumu ve göğsünün içinde olup biteni tanımlamaya yetersiz gibi görünmüştür. Bu nedenle, en yoğun duygularını sessizliğin içinde hapseden bir insana dönüşmüştür. Sessizliğe fazla vurgu yapmış ve bu onu aşındırmıştır. Sessizliği boş değil, göğsünün içinde kaynayan trajediyle dolmuştur. İnsan, acı ve endişelerin döngüsünden çıkmak için yolculuğuna devam ederken, yeni bir bilgelik ve yaşamın ayrıntılarına daha fazla derinlik kazanmıştır. Zamanın trajedisini ve günlerin acısını omuzlarında taşımış ve bu trajedi onun ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Artık benim için acı çekecek bir şey kalmadı, Yeterince hüznümlüyüm, yaşlılık ve dertle doluyum.

Artık benim için acı çekecek bir olay kalmadı ve yaralarla kanayan yaralar da yok.

Onun teşinin sıcaklığı, çöldeki sıcak taşları aşarsa sessizlik ağıza en iyi örtüdür.¹¹¹

2.2.1.2. Ölümler ve Kayıplar

Kayıp, insanın maruz kalabileceği en kötüfelaketlerden biridir.. Kalp ve ruh için değerli bir kişinin kaybedilmesini ifade eder ve ruha ve bedene acı veren bir etki bırakır. Genellikle yas tutma ve ağıtla ifade edilir. Ağıt genellikle ölümünden sonra ölüyü överek ağıt yakma ya da yas tutma denir ve bu esnada kişinin iyi yönleri ve faziletleri

¹¹¹ Muhammed Mehdi El-Cevâhîrî, *kasıdetu Lem Yabka 'İndi ma Yabtezzuhu'l-Alamu*, "ed-Divan web sitesi". <https://www.aldiwan.net/poem96146.html> . (Erişim Tarihi: 10.07.2023).

anlatılır. Bu bağlamda normal övgüden uzak değildir, ancak gecikmiş bir övgü olarak, pişmanlık ve üzüntü ile karışmış şekilde farklılık gösterir, özellikle ölü büyük bir konumda ise idi yüceltmeyle karışık olabilir. Nöyri'ye göre, "Ağıtlar, musibetin dışlarıyla ısırlan ve kendisini sevdiklerinden ayıranlara teselli olması için yapıldı."¹¹² . Bu, musibetin üzerinde sabır ve hoşgörüyü sağlamada biraz huzur ve teselli sağlar. Ağıt, büyük bir felaket sonucunda ortaya çıktığı için trajediye dahil olur, aynı zamanda insan trajedisinin bir başlangıcı olabilir. İnsan kaybının doruk noktasını temsil eder, varolan sevgilinin yok oluşunu anlatır ve onu kalanları takip eden anılara çevirir. Ağıtlar şiir sanatı olarak Arap edebiyatında eski bir geleneğe sahiptir. Cahiliye döneminde Muhelhil ve el-ḥansa' ağıtlarında görüldü ve ardışık edebi dönemler boyunca devam etti. Bu tür şiir en dürüst olarak kabul edilir. Bir Arap şairine: "Neden ağıtı en dürüst şiirleriniz olarak kabul edersiniz?" diye soruldu. O da "Onları söylerken yüreklerimiz yanıyor." Diye bir cevap verdi.¹¹³

Yaratıcılığın yaratılmasına sebep olan trajediyi ifade etmekten çok, bizi üzüntüye ve aşırı ağlamaya sevk eden genel anlamıyla ağıtın amacından bahsetmiyoruz. Kayıp yasını estetik değerler imgesine dönüştüren şey budur. Burada, trajedinin taşıyıcısı olan şair veya sanatçı, onu kaybın ardından devam etmesi için överek yücelttikleri değerleri yaymak amacıyla iletmekle kalmaz, aynı zamanda kendisi de acı çeker. Bu da onun için bir teselli olabilir.

Ancak, övgünün amacında öne çıkan, onun bir konumu veya itibarı olan, veya onun övgüsünden yarar sağlanan kişi olabilir. Bu durumda duygusal bir bağlantı olmadan veya varlık ve kayıp için herhangi bir acı olmadan yüzeysel bir üzüntü olabilir, ki bu üzüntü hızla kaybolur; çünkü bu tür bir üzüntü hafızayla bağlantılı değildir. Genel olarak bu, övgü ve genel amacının incelendiği bir konuya dahil olur. Şairlerin yas tutma durumunda genellikle ölen kişinin iyiliklerini anımsattıklarını ve onun kaybını yas tutmadan daha çok, örneğin bir ülkenin kaybını dile getirdiklerini görürüz. Bu, belirli bir bireyin veya insanın ölümünden sonra ne kaybedeceğini düşünmekten daha az açık bir teselli veya arayıştır. Trajedi ahlaki bir üzüntü ile bağlantılıdır ve trajedi olgusunda

¹¹² Akrah Fayze, A'sius Ahor, *el-Hissu'l-Me'sâvî fî şî'ri'l-Mu'temid bin Abbâd*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Camiatu Muhammed es-Siddîk bin Yahya, Cicele- Cezayir 2020-2021, 60.

¹¹³ es-Sa'id Biḥaleli, *el-Hissu'l-Me'sâvî fî şî'ri'l-Cezâ'iriyyi'l-Kadîm Asrı Devleti Benî Hammâd - Ünmûzecen*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Camiatu Muhammed Hadiyyera, Biskra-Cezayir 2007-2008, 13.

önemli olan, insanoğlunun karşılaştığı olaylar ve durumlar karşısındaki duruşudur. Kayıp görüntüsünden başlayarak –ki bu değiştirilemez bir gerçektir– farklı yönleriyle insana acı veren bir durumu yaşatır, onu farklı şekillerde rahatsız eder ve onun neyi kaybettiğini ve acı çektiğini sorgulamasına neden olur.¹¹⁴

Bu, kayıp içinde trajediyi incelediğimizde bizim için önemlidir. Çünkü bu trajedi yas ve kaybın ardından acı ve hüznü ifade eder. Bu üzüntü, şairin içinde yalnızca geçmişe yönelik değil, gelecekteki kayıplara dair de duyguları uyandırır. Kesin bir bilgiyle bilir ki, ondan alınan şeyin yerine kimse geçemez. Sevdiklerin akrabalık bağlarına dayalı bir ağıtı, insan duygularının en samimi olanlarından biri olan acıyla yaratır. Çünkü insan, bu tür anlarda dünyanın ihtiyaçlarından ve hırslarından en uzak noktada olur.¹¹⁵ Bu, Arap şiirinde açıkça görülebilen bir şeydir, örneğin eş-Şerîf er-Radî'in annesi için yazdığı ağıtta veya İbnü'r-Rûmî'nin vefat eden oğlu için yazdığı ağıtta net bir şekilde gözlemlenmiştir. İbnü'r-Rûmî, kardeşleri etrafında olsa da, hiçbirinin diğerinin yerine geçemediğini ve oluşan boşluğu dolduramadığını görmüştür. İbnü'r-Rûmî, ortanca oğlunu kaybetmenin acısıyla ölüm fikrini derinleştirmiş, böylece trajedilerin şiirdeki deneyimleri birey üzerinde daha derin bir etki bırakmıştır. Ölümü şöyle ifade etmiştir:

Ölüm güvercini orta çocuklarımı aldı. Allah aşkına en değerli mücevherimi nasıl seçti.

Kalan iki çocuğum sağ olsa da ölen oğlum için yaşlı develer çocuklarına yas tutukça oğlumu hatırlayacağım.

Çocuklarımız, uzuvlarımızdır ki herhangi birini kaybetmek acı verici, yıkıcıdır.

Bu, bedenimizden bir uzvun ayrılması gibi bir şeydir ve herhangi birini kaybetmek, diğerlerinin varlığıyla telafi edilemez.

Her yerde dengesiz bir boşluk vardır Kardeşinin yerini ne zenginlik ne de güç doldurabilir.

¹¹⁴ Sa'diyye Boula'raf, *el-Hissu'l-Me'sâvi fî'l-Kasîdeti'l-A'rabîyyeti'l-Mu'âşıra* - Mahmud Derviş Ünmûzecen, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Camiatu Ebu Bekir Belkayid, Cezayir 2019-2020, 17.

¹¹⁵ Bihaleli, *el-Hissu'l-Me'sâvi fî'l-Şi'ri'l-Cezâ'irîyyi'l-Kadîm*, 77.

*Göz, işitmeden sonra onun yerini alabilir mi yoksa işitme, gözden sonra yeteli olur mu.*¹¹⁶

Kardeşinin Vefatı

Trajedi, acı ve hüznün şiirinde ruhlara dokunur, çünkü alıcıda kaybın gerçek ayrıntılarını hatırlamak için güçlü bir şekilde resimleri ve duyguları yaratır. Acıların hayaletlerini tasvir eden ve şikâyet ve iniltiye sığınanlardan biride şair Muhammed Mehdi el-Cevâhirî 'dir. Onun şiiri, acı ve hüznün duygularını kendi içinde yakarak ateşe dönüştürmüş, bu ateş aynı zamanda acıların ışığı ve rehberi olmuştur. Şairin üzerine felaketler ve trajediler yağmış, yüreği acılarla yanmıştır. Burada insan bir şairin karşısında durmuş, dünyanın sıkıntıları ve sınavları bir araya gelmiş, trajedileri ve sebepleri çeşitlenmiş bir insan haline gelmiştir. İlk zamanlarında yol arkadaşı ve ruh kardeşi olan kardeşi Ca'fer ile yürümüş. O, kendisine denk ve ruhunun kardeşi olmuştur.. Muhelhil bin Rebîa, 40 yıl boyunca onun kardeşi için savaşmış, içindeki acı ve hüznün ateşi sönmemiştir. Onun etrafındakileri içindeki alevin şiddeti ile yakmıştır. el-ğansa', kardeşi Sahr'ın ölümünden sonra onun adına yas tutarak hayatını ona ithaf etmiştir. Onun kaybına çok ağlamış ve onu anarak coşmuştur. Kendi saçlarını kesmiş ve boynuna kardeşinin ayakkabısını asmış ancak hala onun üzerindeki acısını tam anlamıyla ifade edemediğini düşünmüştür. Çünkü o bir kardeşti. Kardeş, anılarını, deneyimlerini ve duygularını paylaşan kişidir. Kardeş, ruhun bir parçasıdır ve onu kaybetmek, kan ve bedenle bağlı olan bu özelliklerin yok olması anlamına gelir. Onu kaybetmek, hayatın tamamen küçülmesi anlamına gelir, anıların merhametsizce kapanması ve hayatın acılar ve sıkıntılar sahnesine dönüşmesi anlamına gelmiştir. Bu, özlem başlangıcı ve güvenliğin sonudur, acı dolu yaşam yolculuğunda bir durağı temsil etmiştir.

Ölüm, hayatın kaçınılmaz bir eşlikçisi olarak var olan bir imgedir. İnsanın yanında gitmeye devam eden ve her seferinde ona acısını tatdıran, acı ve umutsuzluk duygusunu aşılayan kaçınılmaz bir kaderdir. Şiir, kanayan ve insanın acısını ifade etmek için kullandığı diğer tüm araçlara rağmen acı içinde yüzen kalplerin yaralarını en güzel

¹¹⁶ Ebu'l-Hasen Ali b. el-Abbâs b. Cüreyc el-Bağdâdî İbnu'r-Rûmî, *Divanu' İbnü'r-Rûmî*, 1.Baskı, Dâru'l-kutûbu'l-İlmiyye, Beryut 2002, I, 400-401.

şekilde tasvir eden şeydir. Antik Yunanlı şair Simonides şöyle der: "*Resim sessiz bir şiirdir. Şiir ise konuşan bir resimdir.*"¹¹⁷

el-Cevâhirî, kardeşi Ca'fer'i yaslı şiirlerle anmış, acının ve acının imgelerini ve resimlerini içeren şiirler yazmıştır. O şiirlerinde onun neyin etkilediğini ve neye uğradığını ifade etmiştir. Zaman zaman, Muhelhil bin Rebîa'nın savaşındaki gibi ona intikam çağrısı yapıyormuş gibi savaşa çağırmıştır. el-ḥansa'ın kardeşi Sahr'a yaptığı gibi zaman zaman kardeşini kayıp ve kırılan sesiyle çağırmıştır. Şair, Ca'fer'in kaybı için yas tutarken, onun hissettiği üzüntü ve kaybın ardından gelen pişmanlığı da ifade etmiştir. Aynı zamanda kardeşinin ondan alınmasına olan öfke ve kinini de ifade etmiştir. *Ehi Ca'fer* adlı şiirinde şunları söylemiştir:

Bilir misin veya bilmez misin ölenlerin yaraları ağızdır?

Bilir misin şehidin yaraları intikamı sormaktan vazgeçmediğini?

Bilir misin şehidin yaraları açlıktan düşüncelerini sindirdiğini?

*Kan emer, kan arar, ısrarla daha ister ve bekler.*¹¹⁸

Sanatsal ifadenin güzelliği, "Ölenlerin yaraları ağızdır" dizesinde görülmektedir. Bu yaraları bir ağız, konuşan bir dil ve intikam arayan bir insan olarak tasvir etmiştir. Bu sanatsal şiirsel imge, bu yaralara duygusal bir boyut katmış ve onların çevresindekilere anlatmıştır. Kalanlar için unutulmaz bir hale gelmiştir. Bir insan öldüğünde, madde ve bedenden zaman ve anıya dönüşmüştür. Bu, insan yaşamını bu yönüyle trajik hale getirmiştir. Artık onu göremiyor o, duyamıyor ve hissedemiyor oluşudur. Bizi güldürdükçe ağlatan bir hatıra olarak hafızada takılı kalmıştır. Hafıza seçicidir, bizi mutlu edip güldürdükten sonra sadece bizi cesaretlendiren ve ağlatan hatıraları seçer:

Ey Kardeşim C'afer, baharın güzellikleri soğuyan bir mezara teslim olur

Ey Ölümsüz bahçelerin çiçeği onu fırtınalı rüzgarlar sarmış

Hayatın ateşinden bir kıvılcım Sönüverir, yanarken parlamıştı

Ey Kardeşim C'afer, yıllar dönse bile ardında belirsiz bir yankı bıraktın

¹¹⁷ Mandur, *Fennu's-Şi'r*, 30.

¹¹⁸ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 486-488

Otuz yaşı birlikte yaşadık zaman zaman acı çektik, zaman zaman zevk aldık
Ey Kardeşim C'afer, hayal demiyorum intikam duygusu uyanık, hayal değildir
Kanı çekecek uzunca bir süre ve kanı sadece kan soğutacak
Ey Kardeşim C'afer, kardeşlik sözleri aramızda saf ve içten, yemin ediyorum
Gözyaşı, senin ardından boyun eğmez ve hüznün, senin ardından pes etmez
Anılar kemirsin beni cesedin üzerine, tıpkı yılanların yaptığı gibi
Eğer bir sevinç hayaleti geri dönerse ona acı veren bir hayalet karşı koyar
Kardeşim
Ey kardeşim C'afer, acının yaraları İpi çekecek, ama koparmayacak
Özür dilemeyeceksin kardeşini teselli etmek için sen ona lütuf veren şefkatlisin
Yaşamın özünü her çeşit haliyle dolu, bir sözlüğü doldurmuşcasına.¹¹⁹

Bu şiirde açıkça görülen şey, çağrı tarzıdır; şairin kardeşi Ca'fer'e yaptığı çağrıdır. Bu çağrı, yardım isteyen ve çağırın biri gibi şairin derin sıkıntı ve acı içinde olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu çağrının birden fazla kez tekrarlanması da dikkat çekicidir. Tekrarın burada geniş ve derin bir anlamı vardır. Bu, şairin çektiği acının ne kadar büyük olduğunu göstermiştir. Çağrının tekrarlanması genellikle çağrılan kişiden cevap alınamadığında olur; böylece çağrı yapmaya devam eder, bir cevap bulana kadar veya cevapsız oluşu hayal kırıklığına uğratar. Bu durum "umutsuzluk" olarak adlandırılır ve ruha en derin etkiyi yapar, çünkü trajedinin ve acının sonunun geldiğini ve doruğuna ulaştığını belirtir.¹²⁰

Belki de fark edebiliriz ki, kayıp durumlarında kadının, trajediye daha yakın bir şekilde duygusal olarak yanıt verdiğini görebiliriz. Bu durumun sebebi, kadınlarda duygusal gücün daha yoğun olması olabilir. Genellikle herhangi bir çatışma veya isyan durumunda özellikle erkekler ölürken, kadınlar -genel anlamda dişi cinsiyet genellikle daha büyük trajik yükü taşıyanlardır. Bu yük, kayıp durumundan kaynaklanan ağırlıktır. Bu nedenle, kayıp temalı bir şiirde, kadın figürünün yokluğunu hayal etmek mümkün değildir. Şair, kardeşinin cenaze merasimini hatırladığında, acısının derinliği ve

¹¹⁹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 488-490.

¹²⁰ el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhîd*, 582.

üzüntüsüyle, onun ailesinin durumuna üzülmüştür. Bu durum, her akşam ve her sabah tekrar etmiş, yaşamı gerçekçi bir trajediye dönüştürmüştür. Ölen kişinin kalbi kırılmış, onun için ağlayan bir annesi mutlaka vardır. Aynı şekilde, kız kardeşinin durumuna da üzülmüştür. Gecenin sessizliğinde yıldızları gözler, belki de yıldızların arasından ölen kardeşinin çıkıp geleceğini düşünmüştür. Yıldızlar uzun zaman rehber ve işaretler oluşturmıştır. Sabah geldiğinde geri dönüşünü beklemiş, güneşin doğması ve sabahın aydınlanmasıyla gelmesini ummuştur. Ama nafile, onun kardeşini son yolculuğuna uğurlayan o mezar, bu umutları yalanlamıştır. O geri dönmeyecektir. İşte burada trajedi gerçekleşir, insan bazen sevdiğini kaybettiğini idrak edemez. Ruhunu teselli etmeye ve geri dönüşünü hayal etmeye çalışır, ancak bu sahte umutlar onu yanıltır. Bu sahne her gece ve her sabah tekrar eder. Burada şu soruyu sorabiliriz: Bu sadece kız kardeşinin durumu mudur? Yoksa bu, şairin de bu beklemeyi yaptığını ima eden bir örnek midir?

Onlar yanında bulunmana mezardan daha haklılar, Yaşlı bir anne bir oğlunu kaybederse kendini vurur.

Seni kaybetmesine kız kardeşin kıyafetini yırtar, göğsüne bir bilek dikeyor.

Yıldızların parlamasına yalvarır ki belki aralarından çıkarsın

Sabah gelirsın idda eder, ama mezar iddalarını yalanlar.¹²¹

Bu şairin üslubunda, derin bir acının ve içten gelen duyguların ifadesini bulunmuştur. Şair, ölen kardeşi Ca'fer'i hitap ederek çağırmış, çünkü üzüntü içinde sesini yükseltmiş, kardeşini cevap vermesi için çağırmıştır. Bu, kardeşinin şairin iç dünyasında hâlâ canlı bir şekilde var olduğunu göstermiştir; onu çağırmıştır, sıkıntılarını ve dertlerini paylaşmıştır. Bu tür şeyler de sadece canlı bir kişiyle gerçekleşmesi mümkün olan şeylerdir.

el-Cevâhirî 'nin kardeşini kaybetme trajedisi geçici veya sınırlı bir süre için değil, sonrasında öncesi arasındaki farklılığı da içermiştir. Ayrıca bu trajedi, onun içinde solgun olan hüznün kıvılcımını harekete geçirmiştir. Bu kıvılcım, hatta babasının ölümünde bile sönmüştür. O dönemde el-Cevâhirî, babasının ölümünde bile gözyaşı dökmemiş, ta ki yirmi yıl sonra kardeşi Ca'fer'i kaybedene kadar ağlamamıştır. Kardeşini kaybetmesi, onun önceden yaşadığı bütün kayıplarının acılarını yaşatmıştır.

¹²¹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 490

Şair, sanki bu duyguyu şu anda yaşıyor gibi; geçmişte yaşadığı eski acılarını da hatırlamış gibi görünüyor ve bunu anılarından iyiye anlayabiliyoruz. Anılarında açıkça ifade edilen bir şeydir bu. Örneğin, babasının ölümünden bahsettiği kısımdan sonra, "Yirmi yıl sonra bu gün geri dönecek kader, korkunç ve ürkütücü bir öfke ile karşımda belirecek. Bu sefer efsanevi darbeleriyle, beni hâlâ rahatsız eden ve yarı yüzyıldır gece gündüz içimi kemiren, hatta benimle kalp kalbe yaşayan darbeleriyle gelir" diyor.¹²²

Kaybın yarası asla iyileşmez ve yılların geçişi onu iyileştiremez. Örneğin, el-Ḥansa', kardeşi Saḫr öldüğünde onu yas tutmaya ve anmaya devam etmiştir. el-Muhelhil de benzer şekilde, ağabeyi Kuleyb'i kaybettikten sonra uzun yıllar boyunca intikam alarak onu anmaya devam etmiştir. el-Cevâhirî'nin ağabeyi Ca'fer'i kaybetmesi durumunda da aynı şekilde hissettiği açıktır. Ancak o, ağlayan el-Ḥansa' ile intikamını almak isteyen el-Muhelhil'in arasında bir noktada durmuştur. Ca'fer, şairin şiirinde hâlâ vardır, öldürülenleri öfkeyle hatırlamış ve hatalarının affedilmeyeceğini ve unutulmadığını görmelerini sağlamıştır. el-Cevâhirî, Ca'fer'i kaybedeli yirmi yıl geçtiğinde, onu hâlâ unutmamıştır. Onun yarası iyileşmemiştir. Onun yaşamındaki elli yıl hızla geçmiş, ancak Ca'fer'i kaybettiği yirmi yıl yavaş bir şekilde geçmiştir. Şair, şiirinde, her gece Ca'fer'in ruhundan bir rüzgarın geçtiğini anlatmış, hayatını cehenneme ve acıya dönüştürdüğünü ve yıllar boyunca içtiği bir zehir olduğunu ifade etmiştir. Burada "Kurtulan öldü, ölen kurtuldu" anlamını taşıyan bir ifade kullanmıştır. Sanki hayatta kalan aslında ölen kişiymiş gibi, her gün ölüyor ve bin bir şekilde ölüyor gibi görünüyor. Kaybedilen kişi ise gerçekten öldü ve artık yok oldu. Şair, *Berîdü 'ul-Ğurbe* adlı eserinde ve *İleyke Ehi Ca'fer* başlıklı şiirinde şunları söylüyor:

Yılların sürüngenleri üzerine tünedi, yaram iyileşti... ancak yaram hâlâ kanıyor.

Hayatın bazı parçalarından uzaklaştım ve günler günlerle gülerken, hayatın alaylarından arındım.

Yirmi yıl!! Çok uzun geçti. Önceki yaşadığım elli yıl daha kısaydı.

Hayat bardak gibi ise kötülüklerle dolmuş ki en acısı hayallerin kötülüğüdür.

O hayaller kırıldı dağıldı. Hayaller put bile yapamaz.

¹²² el-Cevâhirî, *Mûzekkarâtî*, I, 83.

*Kim inanır ki hayatımın bir günü ay kadar uzun. Ayın ise bir yıl uzunluğundadır.*¹²³

İleyke Ehi Ca'fer başlıklı şiirin *Berîdü'ul-Ğurbe* bölümüne geri döndüğümüzde derin bir şey fark ederiz; kardeşini kaybetmenin acısıyla dolu zorlu hayatını yansıtmıştır. Şair, sürgünde olduğu zamanlarda ölen kardeşi Ca'fer'e mektup göndermiş, mektupta içsel hislerini ifade etmiş ve onunla paylaşmıştır. Bu, şairin hala anılarında yaşadığını ve onlardan çıkmak istemediğini açıkça gösterir. Onun güçlü hafıza olarak adlandırdığı iyice güçlendirdiği ve yetiştirdiği bu hafızada, onun en büyük miktarda anılarına, anlara veya yaşama dair deneyimlere sahip olmasını sağlamıştır. Bu, onun geçmişteki günlerinde yaşadığı gerçek yaşamdır.

el-Cevâhirî bu tür fırsatları açıkça kullanarak, kardeşinin kaybına duyduğu üzüntüyü ifade etmek için veya en azından bahane bulmak için bu tür fırsatları açıkça kullanmıştır. Zamanın dönüşümleri ve koşullarının değişimi onun geçtiği durumlara rağmen, insanlık ve özgürlük adına konuşmuştur. Zulme karşı çıkmış, adaletsizliği kınamış ve kanlarıyla beslenenlere karşı cesur ve sert ifadelerle kullanmıştır. Başlıca kardeşi olmak üzere şehitlerin dökülen kanının acısını ifade etmiştir. Aynı zamanda Cevherî, bu tür anlarda kendini olayların bir parçası olarak görmüş, hatta bu şiiri Prag'da sürgündeyken göndermiştir. Bu şiirin dizeleri arasında ayrılığın acısı, buluşmanın hüznü ve yerin uzaklığını ifade etmiştir. Bu şiir kısa olsa da, içerdiği duygularla derin üzüntünün ve yoğun gözyaşlarının ifadesini taşımıştır. Sürgün yaşantısı ne kadar zor olursa olsun, el-Cevâhirî kardeşinin acısını unutmamıştır.

el-Cevâhirî, şiirlerinde sıkça yaptığı gibi, haksızlığa karşı öfkesini ifade etmiştir, intikam ateşini alevlendirmiş ve politikanın ve insani uyumunu dile getirmiştir. Şair, kaybın trajedisinin etkisini artırmak için intikam alma ve tehdit etme yolunu benimsemiş görünmektedir. Bu, trajedinin içindeki arınma sürecini en etkili şekilde gerçekleştirmenin yolu olarak görmüştür. O, emperyalist kuklalar olarak gördüğü zalimleri kınamış, halkların ağızlarını sıkan ve yaşamlarını ve hayallerini gasp edenleri eleştirmiştir.

Yaşamı yıktın.. Alçaklara itibarımı satıp haysiyetimi nankörlere verdin.

Vucüdümü kurtlara verip kemiklerimden doyardın onları

¹²³ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 306.

Günehleri işleyen biri karşısında durmuş gibi masum ruhumla sana beddua ediyorum.

Çok dua ediyorum ki dönersin bardağımdan içersin. Susuzun acıyla dolan bardağımdan içeyen kalmaz.¹²⁴

Ca'fer, el-Cevâhirî 'nin şiirleri kalbinde ve hafızasında mevcut olmuştur. Ca'fer'in varlığı, onun anıları içinde yaşamış, onun hatırasını yaşatmıştır. Ca'fer'in ölümünün üzerinden kırk yıl geçmesine rağmen, Cevheri hala kardeşini anmış ve onun anısını yaşatmıştır. Anılar onu sarmış, acı ve hüznle dolu anılar onun içinde alevlenmiştir. Bu acıları şiirle ifade etmiştir. Çünkü, şiir, anıların ve hüznlerin neden olduğu yaraları tedavi etmiştir. Ca'fer'in ölüm yıldönümü olan "Şehitler Günü"nde, el-Cevâhirî bu konuyu ele aldığı *Yâumu's-Şahîd* adlı şiirinde, içinde bulunduğu duyguları da ifade etmiştir. Şair, endişelerini, öfkesini, reddini ve diğer içsel duygularını da ifade etmiştir. Ancak en önemli olan, şiirdeki en büyük odak noktası Câfer'in hatırası olmuştur.

Şiir, başlangıçta şehitlere genel olarak hitap eder, ancak şairin Ca'fer'e yönelmesi, önce zamirle başlamış ve ardından Ca'fer hakkında konuşurken hüznünün şiirde daha da belirgin hale geldiği görülmüştür. Şair, hüznünü ve acısını ifade etmiş, içinde nasıl eridiğini ve nasıl evini doldurduğunu tasvir etmiştir. Hüznü, kalpte sadece sabit kalmaz, çevresindeki dünyayı da hüznü dönüştürmüştür. Tıpkı dünyanın tamamının onun acılarını ve sıkıntılarını paylaştığı gibi.

Bir yürek acıdan erirken, her bir dize yara izi taşır, her beyit dert ile dolu.

Komşularının yüreğiyle titreyen bir yürek, ürkekçe fırlar, güvercinler uçar kaçar.

Neredeyse inlemek için kıvranır taşı, Derin acıyla çıkar sesi mermerin.

Ellerimde akan kan beni sarsar, üzerinde kılıç yükselmiş bir ölen gibi sarsar.

Göğüste bir kötülğü üflemek utandırıcı fakat onu bırakmak acıdır.¹²⁵

Şair, kardeşine selam verip ona hitap ederken, bir yandan da kaybın acısını yaşamıştır. Bu döngü devam ederken, yavaşça felaketin sarhoşluğundan ve şokunun etkisinden uyanır gibi olmuştur. Bu, sanki kaybın acısıyla iç içe yaşamış gibi bir hava yaratmıştır. Eğer bu sevgilinin geri dönme umudu olsaydı, yılların tozunu gözlerinden

¹²⁴ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 306.

¹²⁵ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 496.

savurmuş olur, etrafındaki acı çekenleri görmüş olurdu ve onların dualarına yanıt vermiş olurdu. Şair, kendi durumunu yasını dile getirirken ve ona acıma hissini taşıyarak anlatmıştır. Kardeşinin ölümü, uzun yıllar boyunca onunla birlikte kalmış gibi görünür. Şair, bu trajedinin acısını kardeşinin ölümüyle hafifletmeye çalışmıştır. Kendi içindeki suçluluk duygusunu hafifletmek, kardeşini unutmakla suçlanmaktan kaçınmak ve acısını dile getirmemekle suçlanmamak istemiştir. Gerçekçilik ve kabullenme duygusu burada öne çıkmıştır. "Gözleri ölüm ile dolmuş ey uyuyan" gibi dizeler, şairin ölüm gerçeğiyle yüzleştiğini ve kaderi kabul etmeye başladığını göstermiştir. Şair, kaybını kardeşinin ölümüyle kabul etmiş ve bu trajediyle başa çıkmak için bilgeliğini kullanmak istediğini ifade etmiştir. Bu, trajedi şiirlerinde en sık kullanılan ve insanlık hallerine yaklaşımı temsil eden bir tema olan sabır ve anlayışa bir atıf olmuştur. Şair, insanın her an her türlü olaya maruz kaldığının ve her an herhangi bir kötülüğü kabul edebileceğinin farkına varmıştır.

Kardeşim!! Çağırıyor duyarsa yanıt verir durmaz, güvercin sesi kadar alçak ses duyarsa yanıtlar.

Benden sana selam olsun, anına saygı ve yüceltmeler olsun.

Teselli getiren biraz ve acıyı hafifleten bir tür rahatlama olmasaydı.

O mesaja davet etmek ve onu yerine getirmek farzdır olduğu halde ve onun haklarına saygı göstermek zorunlu olmasaydı.

Yanımdan ayrılmadan ömür boyu hep kaldığın yerde kalırdım.

Ey ölüm ile gözleri dolmuş ey uyuyan, senin bıraktığın nasıl uyduğunu bilir misin.

Ölümün huzurunda bulunanın yaraları iyileşmez.¹²⁶

Şair, kendini teselli edip ona hikmet göndererek haklı çıkarabilmiştir. "Güzeli ve acıyı birbirini takip etmesi kaçınılmaz bir gerçektir."¹²⁷ İnsan trajik olanın son olduğunun ve arka arkaya gelen olayların son galibi olduğunun farkına varmalıdır. Bu nedenle bu trajediye hikmet dışında karşılık vermek mümkün olmamıştır. Bir kayıp trajedisi şairleri, yitirdikleri kişileri kahramanlar veya cömertlik, fedakârlık ve kurbanlık sınırlarını aşmış liderler gibi betimlemiştir. Bu özellikler, kayıp anında eksikliğini

¹²⁶ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 498-499.

¹²⁷ eş-Şâfi, *el-Me'sâvî fi Şi'ri'l-Cahiliyyin*, 147.

hissettiğimiz niteliklerdir. el-Cevâhirî, kahramanlığı kardeşi Ca‘fer'de somutlaştırmış; o, kendisinde iyileşmeyen bir yara açmıştır. Ardından, vatanının onuru ve halkının hakları için ölen, isyan eden kahraman şehit modeli hakkında konuşmak coşkuyla karşılanmıştır.¹²⁸ Şair, Ca‘fer'i kahramanlık ve onur kavramlarıyla ilişkilendirerek onun anısını yaşatmaktan kaçınmamıştır. Onu, kitlelerin yolu için kendini feda eden, hayatlarını kendi hayatından üstün tutan, ruhlarını onların uğruna feda eden bir kahraman olarak sunmuştur. Bu, kahramanlığının değerini artıracak bir etki yaratmıştır:

Sen, neşe ve canlılığa devam etme yeteneğine sahiptin, içinde parlaklık taşıyorsun, karanlık ve hüznün seni ele geçirmemeli.

Gençliğinin zirvesinde, bu güneşli ilkbaharda üzerine gelebilecek olası bir neşe ve parlaklık, gülümseyen yüzün gibidir.

İstersen, hayatını kontrol etmeye ve yönlendirmeye yeteneğin vardı, gençliğin hayatın akışını kontrol etme ve yönlendirme yeteneğine sahiptin.

İstersen, ancak görkemin ve kaderin sana başka bir yol seçti, şimdi toprak seni örtüyor.

Sen bir lider ve imamsın, bu yüzden senin için ağlamayı engelledi, toprağın altına gömülmüş olsan bile, başkalarının imamısın.

İnsanlar ve kitleler yürüdünğü yoldan hep yürüyecektir. Tıpkı karanlıkta bir yıldırımın yol gösterdiği gibi.¹²⁹

Öldürülen kişinin sahip olduğu kahramanlık, şairi teselli etmiş, acısını hafifletmiştir. Çağdaş insanının yaşamındaki kahramanlık, başlangıçta ondan çıkan trajediyi unutmaması için yeterlidir gibi görünmüştür; çünkü burada ölüm sadece geçici bir durum olmamıştır, arkasında değer taşımıştır. Şair, ölümünün bu uykuda olan kitleleri uyandırdığını ve onları takip etmeleri ve yolunda ilerlemeleri için rehberlik ettiğini görmüştür. Ancak tüm bunlar, kaybın ve acının önemini azaltmaz, aksine bu, şairin kaybın yaşandığı durumda duygusal çalkantısını yansıtan bir çelişkiye işaret etmiştir. Büyük trajedilerin bir sonucu olan ölümün yarattığı çelişkiyi ifade etmiştir.

¹²⁸ Süleyman Salim es-Sinani, “Anma’u'l-Buṭule Fi Şi‘ri'l-Cevâhirî”, Camiatu Taybeh, *Mecelletu Kuliyetu'l-Banati'l-Ezhriyye*, 5(1), 2020, 192.

¹²⁹ el-Cevâhirî, *el-A‘mâlu’s-Şi‘riyyetu'l-Kâmile*, I, 499.

el-Cevâhirî de kardeşi Ca'fer için duyduğu üzüntü gibi, Nebiha adlı kız kardeşine de aynı şekilde üzölmüştür. Nebiha, el-Cevâhirî için tek kız kardeşi olup, sadece onun için değıl tüm ailesi için çok yakın bir kişi olmuştur. Nebiha Şam'da vefat etmiştir. el-Cevâhirî, onun kabrini ani bir şekilde şiire dökmüştür. Bu şiirde, derin bir üzüntü ve duygusallık yanı sıra bazı zorlamalar da olmuştur. Bu şiirde "Top" ve "saat yelkovanı" gibi çevresindeki nesneleri kullanmıştır. Ancak bu, Nebiha'nın kaybını yaşamış olduğı üzüntüyü ifade etmediğı anlamına gelmemiştir. Kız kardeşi gömüldüğünde şair derin bir üzüntüye dalıp şu dizeleri yazmıştır:

Ey Nebiha! Hayat bir oyun sahnesidir. Biz de içinde oynan bir top veya raketiz.

Geceler nasıl dönerse bize bağılı olarak, (Saatin akrebi) gibi salınımına bağılıdır.

Ey Sevgilim, biz ve yaratılanlar birlikte, tatlı ve korkutucu hayaletlerin tutsağıyız.

Sevgilim, biz ve yaratılanlar birlikte, tatlı ve korkutucu hayaletlerin tutsağıyız.

Bin bir sıkıntı ve sıkıntılar bizi sarar, bu engeli unutmuşuz.

Bizi aldattıklarıyla ne çirkindir bu ömür, ta ne güzel olduğunu zannederiz.

Ey Sevgilim Nebiha çok yakından görüşürüz. Bu mezarlığın içinde görüşürüz.¹³⁰

el-Cevâhirî anlamıştır ki acı kendini dayatmış, direnç onu kıramamıştır ve kararlılık onu yenememiştir. Bu ömür ona hile yapmış, uzun gibi görünürken içinde acılar, üzüntüler ve kayıplarla mücadele etmiştir. "Sevgilim, biz ve yaratılanlar birlikte, tatlı ve korkutucu hayaletlerin tutsağıyız" dizeleriyle şair, kaybedilen kişiye ait anıların hayatta kalanı tutsak ettiğini belirtmiş, sanki bu anılar sahibini bağlayan zincirler tasvirini kuullanmıştır. Bu anılar onu sevindirdiğı gibi, onu üzmüştür.

Şair, "Yakında seninle buluşacağım, bu topraklarda" dediğinde mezarlığı kastetmiştir. el-Cevâhirî ölkeleri dolaşmış, etrafını gezmiş, sonunda zorla Şam'a yerleşmiştir. Yıllar geçmiş ve orada ölmüş sonunda Şam'da toprağı verilmiş, kız kardeşiyle buluşmuştur.

¹³⁰ Rava' el-Caşani, *el-Cevâhirî hine Tahtuluğu'l-ağzan*, Divan Al-'arab web sitesi, 22.03.2018. <https://www.diwanal-arab.com/%D8%A7%D9%84%D8%AC%D9%88%D8%A7%D9%87%D9%80%D9%80%D8%B1%D9%8A%D9%91-%D8%AD%D9%8A%D9%80%D9%86%D9%8E-%D8%AA%D9%82%D8%AA%D9%84%D9%87%D9%8F-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%AD%D9%80%D8%B2%D8%A7%D9%86>, (Erişim Tarihi: 02.02.2022).

Annesinin Kaybı

Annesinin kaybı, insanın karşılaşılabileceği en trajik acılardan biri olarak kabul edilmiştir. Anne kaybı, bireyleri duygusal, psikolojik ve sosyal düzeyde derinden etkilemiş ve derin sonuçlar bırakmıştır. Kayıp ve mahrumiyet duygusu kişiyi tamamen sarmalayabilir ve genel yaşamını etkileyebilir. Acı ve yoksunluk duygusuyla, insanoğlu annesini kaybetme anında acı çeker. Bu tür bir kayıp, derin bir duygusal yük taşır; çünkü anne, bir bireyin yaşamında merhamet ve şefkati temsil eder, aynı zamanda ileri yaşlarda bile duygusal destek sunan biridir, sadece çocukluk döneminde değil. Bir kişi annesini kaybettiğinde, sanki aniden bir parça koparılmış gibi hisseder. "İnsan annesi hayatta olduğu sürece çocuktur, annesi öldüğünde aniden yaşlanır" denmiştir. İşte bu yüzden anne kaybı, derin ve trajik bir etkiye sahiptir. Çünkü bu kayıp, insan yaşamının temel dayanağı olan annelik merhameti ve duygusal desteğin kökten ve ani bir şekilde kaybı anlamına gelir.

Annelerin kaybı, derin acı ve üzüntü duygularını içeren trajik bir deneyimdir. Anne, sadece bireye fiziksel yaşamı veren bir varlık değil, aynı zamanda insanın duygusal duygularından beslendiği bir kaynaktır. Annenin varlığı, insanın güvende hissetmesini, korunduğunu hissetmesini, zihinsel rahatlık ve duygusal destek sağlamasını sağlar. Anne yokluğunda, bu tür duygusal destek ve rahatlık eksikliği hissedilebilir. Eğer bir birey annesini kaybederse, tüm bu duygusal desteğini kaybetmiş olur.

el-Cevâhirî içsel olarak annesini kaybetmenin acısını yaşamıştır ve annesinin ölümünden sonra yalnızca üzüntülü ve yalnız olarak dünyada dolaşmaya devam etmiştir. el-Cevâhirî'nin trajedisi sadece annesini kaybetmekle sınırlı olmamış, aynı zamanda annesini gurbette olduğu mülteci durumundayken kaybetmesi trajedisini daha da derinleştirmiştir. Yıllarca onu taşıyan annesini, mezarına götürmek için bile bir kaç adım taşıyamamıştır. el-Cevâhirî, annesini diğer kayıpları gibi ayrı bir şiirle anmamıştır. Ancak *Yâ Diçlâtu'l-Hayîri* adlı şiirinde annesini ve kardeşi Ca'fer'i anmıştır. el-Cevâhirî, annesinin hakını hiçbir şekilde ödeyemeyeceğine inararak annesine duyduğu üzüntüyü ve onun ölümünü halka açıkça anlatmak yerine, bunu kişisel bir şekilde ifade etmeyi tercih etmiştir. Muhtemelen annesine duyduğu üzüntüyü, halkın önünde fazla açığa çıkarmadan içine atmıştır. Ayrıca, onun dışarıda bir yerde yaşaması, onun mülteci

durumunun ve uzakta yaşamının da travmasını hafifletmiş olabilir. *Yâ Diçlâtu'l-Ḥayîri* şiirini Slovakya'da yazmış ve Irak'ı terk etmek zorunda kaldığı ve ailesiyle birlikte sürgün hayatı yaşadığı zor bir dönemde yazmıştır.

Şiirde annesini ve kardeşi Ca'fer'i kaybettikten sonra onları yitirmenin acısını anlatmıştır. Gözlerini kapatıp, belki de hayal gücüyle onları görebileceğini, böylece bir araya gelebileceklerini düşünmüş olabilir. el-Cevâhirî henüz yetmişine dahi gelmemiştir, ancak bu kadar büyük bir üzüntü ve acının etkisi altında 90 yaşında gibi görünmüştür. el-Cevâhirî onun kaybına dair şunları söylemiştir:

Ey sevgili iki arkadaşım, kör bir karanlık sarar sizi sevgililer dördüçüğünde, gömülü olarak çevrelenmişsiniz.

Benim için ve sizin için ayrılık ve sıkıntı yeterlidir çalı gibi dikenlerle kavrulan bir ateş gibi yakar beni.

Altmış yaşında değil, dertle doksan kapının önünde bekleyen iki kişi oldum.

Ey arkadaşım, sizin görüntünüzü gördüğümde Sessizce yanıma gelip beni canlandırıyor.

Gözlerimi uzun uzun kapattım ki sizi göreyim, ama ölümün ışığı gibi parlıyor gibi geldi.¹³¹

Şair, sevdiklerinin ölümüne duyduğu hüznün ve üzüntüden dolayı, onların yerine ölmeyi yeğlemiştir. Ölümü dile getirme şekli, büyük bir trajedinin işareti olarak, şairin içine düşen derin üzüntü ve acının yoğunluğunu yansıtmıştır. Uzun bir ömür yaşamış olmasından, sevdiklerinin etrafında ölümün onları alıp götürmesini izlemiş ve bu onu üzgün biri olmasını sağlamıştır. Ancak, insan bu tür dilekleri kendisi için dile getirirken, her şeyin kendi kaderi olduğunu anlamıştır. Herkesin kaçınılmaz bir kaderi olmuştur. Aynı şekilde, şair artık acılarını içinde tutma gücüne sahip olamamıştır çünkü içinde yanmakta olan alev çok güçlü olduğundan gizleyememiştir. Daha önce içinde sakladığı acıları artık dışarı çıkarmıştır. Bu acıların doğası öyledir. Ancak şair hemen ardından dualarla ve merhametle sevdikleri için dua etmiş, sabır ve dayanıklılık göstermiştir.

Kardeşler ve oğullar, şefkat ve sevgiyle bağlı olduğu yakında beni kucaklayacak bir toprakta yatırılmış.

¹³¹ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, II, 216.

Arzularım ve umutlarım yanılttı beni, onlar teslim olabilseydiler ölüm beni sarsaydı.

Sizin ardından yetmiş ölüm sundum, ey utanca düşmüş olan, yetmiş ölüm satan kim!

İçimdeki acıya dayanamıyorum, kaburgaların kafeste mahsur kalmış gibi, çırpınıyorum.

Doğal bir iç çekişle yükseldi, 'Âmin' diye ek bir iç çekişle devam etti.

Kalbimdeki kararlılık yayıldı ve bu kararlılık beni her yakarak içimi soğutuyor.¹³²

Bu hüznün ve üzüntü, onun Prag'dayken kız kardeşi Nebiha'ya Irak'taki taziyelerini ilettiği bir mektupta ifade etmiştir. Mektup, şairin annesinin ölümü nedeniyle yaşadığı gerçek trajedinin anlamını taşımıştır. Mektup, annesinin yaşamına duyduğu üzüntüyü de içermiştir; çünkü annesinin yaşamı ağır acılar ve sıkıntılarla geçmiştir. el-Cevâhirî kız kardeşi Nebiha'ya mektubunda şunları söyler: "Bilirsin ki, böyle bir dönemde ve böyle bir hadise karşısında kalem kağıt üzerinde zorla ilerler. Eğer kendimi sana ve sorumluluklarımın önüne koymasaydım, böyle bir kayıp hakkında sana bir şeyler söylemeye cüret edemezdim... Beş gün önce tam olarak elimdeki kötü haberdan habersizdim, ancak bu haberin gerçekleşeceğini biliyordum. Sayın Mehdaoî'den aldığım mektup gelene kadar böyle hissettim ve mektubu okumadan önce içimde korktuğum bir şey olduğunu hissettim. Tahminim doğruydu ve mektubu ilk cümlelerin sonunda bıraktım ve o zamandan beri okumadım. Her şeyi kabul edebilirim ama onun ölümünü hayal etmek benim için çok zor, çünkü onunla birlikte büyük bir acı, anılar ve zor deneyimler mezara gömüldü. Innâ lillâhi ve innâ ileyhi raciun. Seni teselli etmeye çalıştım ama duygusal bir çöküşe neden olduğum veya arttırdığım için özür dilerim. Eğer ağlarsan, gözyaşını benim adıma sayıya ekleyebilirsin, çünkü gözlerim kurumuş durumda. Eğer güzel sabırla teselli bulursan, bu senden umduğum şeydir."¹³³

Burada el-Cevâhirî'nin ifadesi Allah'ın şu ayetine uyduğu söylenebilir: "Gerçek şu ki, sizi terk ettiğimiz ve geçtiğiniz şeylerden üzülmeyesiniz diye."¹³⁴ Geçmiş ve

¹³² el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 216-217.

¹³³ el-Bassoun, *el-Cevâhirî Bilisanihi ve bi-kalâmi*, 227

¹³⁴ Hadid Sûresi, 23. Âyet.

kaybedilen şeyler üzerine duyulan üzüntü ve hüznü en iyi yatıştıran şey, kalbi Allah'ın seçimine ve kaderine teslim etmek, güzel bir sabır içinde boyun eğmektir.

Eşinin Kaybı

"Senin mezarına seslendim." Bu başlık, el-Cevâhirî'nin, ilk eşi ve kuzeni olan Menahel için yazdığı bir ağıtın adıdır. el-Cevâhirî, Lübnan'a yaptığı bir seyahatinde Menahel'i sonsuza dek kaybetmiştir. Menahel, onun için geri dönülmez bir şekilde ayrılmıştır. Olaylar - geleneksel olarak olduğu gibi el-Cevâhirî'yi etkilemiş ve bu sefer musibet sevgilisi veya çocuklarının annesi Menahel'e olan aşkıdan gelmiştir. *Mûzekkarâtî* adını verdiği kitabında, Menahel'e özel bir bölüm ayırmıştır, bu bölümü "Kalpteki Aşura" adıyla adlandırmıştır. Bu bölümde, Menahel hakkında konuşmaktadır. Sanki yanındaymış onunla konuşmuş ve ona dert yanmıştır. Menahel'i kaybettikten ve onun yokluğunu yaşadktan sonra bile, el-Cevâhirî'nin yarasının hala taze olduğu anlaşılmıştır. el-Cevâhirî, Menahel öldüğü halde, etrafında bulunan diğer eşlerinin memnuniyeti için onun anısından vazgeçmemiştir. el-Cevâhirî, anılarında şunları söylemiştir: "Ruh, zamanın dişleriyle, pençeleriyle, çeneleriyle zayıflanır. Sen de, sessizliği aşarsın, kaybolmuş ruhumu ve dağılmışlığı sarsarsın. Seninle tekrar 20'li yaşlardan başlayarak üç yıl geriye döneriz ve 30'ların ortasına kadar birlikte geçiririz. Ne olduysa ve ne kaldıysa, şimdi sen benimlesin. Ben de ne yazdığımı kaydediyorum. Etrafımda dolaşırsın, kalbimin içindeki düşünceleri fısıldayanı dinliyorsun. Ben bu gecenin, 1988 yılının ikinci ayının yirmi birinci gününün birinde, sabah saat birde, gecenin derinliklerine daldığımda sen pencerimi çalıyorsun".¹³⁵ Bu, Menahel'in ölümünden neredeyse 50 yıl sonra ona yazdığı şiirdir ve hala onu gördüğünü, onun etrafında döndüğünü ve kalbinin sesini duyduğunu ifade etmiştir. Bu, onun ardından gelen diğer evliliklerinin onun kaybını tamamen kapatamadığını ve onun kaybını telafi edemediğini göstermiştir.

el-Cevâhirî, Menahel'in ölüm haberini aldığında ona şunları söylemiştir: "Allah'ın emrindedir her şey, ne yaşanırsa hangi acı bizi bulursa Allah'tandır." ¹³⁶ Ardından dize haline getirip şunları söylemiştir:

¹³⁵ el-Cevâhirî, *Mûzekkarâtî*, I, 343-344.

¹³⁶ el-Cevâhirî, *Mûzekkarâtî*, I, 349.

Allah'ın emrindedir her şey, ne yaşanırsa hangi acı bizi bulursa Allah'tandır. Bu bir kaya mıdır, yoksa acı çeken bir ciğer mi?

Acı, bir katil gibi insanın sevdiklerini kendinden uzakta öldürebilir, peki sevdiklerini kaybetmiş insan ne yapar?

Sana selam olsun Ümmu-furat. Bir ana, doğurduğu oğlan ismiyle onur duyup çağırılır.

Aramızda bir kefen engeli olsa bile bu yüce selamı hak edip göndereyim.

*Ruhunla bu selamın cevabını ver. Sevgililerin arasında vücut ne işe yarar.*¹³⁷

Bu şiire baktığımızda, şairin eşini kaybetmesi durumunda acısını sık sık ağlayarak ifade etmiş olduğunu görüyoruz; çünkü ağlama, trajediyle başa çıkmanın bir yolu olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda arınma amacı taşıyan bir eylem olmuş, içsel duygusal tepkileri içeriden temizlemiştir. Ardından ruh artık bu içsel taşkınlığı sığmaz hale getirmiştir, bu nedenle bu içsel taşkınlık gözlerinden gözyaşı olarak kendini göstermiştir. Sonuç olarak, şair bir bulut gibi, ağırlaştığında yağmur yağdırma hakkına sahip olmuştur. Aynı şekilde ağlama, trajedinin görünürdeki eylemidir ve trajedinin neden olduğu durumlarda gerçekleşir. Ağlama aynı zamanda trajedinin meydana geldiği anın ilk tepkisidir. Dolayısıyla "Ağlama, trajedinin fiili etkisidir."¹³⁸

Gözyaşlarım beni teselli ediyor ki sıcak azabından soğuğa gelmiş gibi beni rahatlattı.

Beni saklayan sabır kıyafetimi çıkardım. Sabırlı olduğum yalanı ortaya çıktı.

Gözyaşları döktüm, beni tanımayanlar bile ağladılar, ve o kadar derinden feryat ettim ki, kuş bile beni taklit etti.

*Sert gözlerim gözyaşlarıyla patladığı gibi katı olan kalbim de patladı.*¹³⁹

Peygamber olmasına rağmen Hz. Yakub (a.s) Peygamber'in gözleri üzüntüden körleşmiştir; çünkü üzüntü ve acı rıza ve kabullenmeyle çelişmez. Üzüntü, insanın yapabileceği ya da engelleyebileceği bir şey değildir; kaçınılmaz bir güç gibidir. Duyguların hakkı verilmeli, aşırıya kaçılmadan ya da inkâr edilmeden ifade edilmelidir.

¹³⁷ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 366-367.

¹³⁸ eş-Şâfi, *el-Me'sâvî fi Şi'ri'l-Cahiliyyin*, 244.

¹³⁹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 367.

Şair burada, ağlamasına ve üzüntüsüne rağmen, güzellikleri etrafındaki varlıkla paylaşmayı tercih etmiştir. Onun ağlamasıyla etrafındaki insanlar bile onunla empati kurmuştur, hatta kuşun ötüşü bile onun ağlamasını taklit etmiştir. Bu, çevresindeki varlıkların onun acısını paylaştığının bir ifadesidir; böylece acısını hafifletmiştir. Bu tasvir, kaybın trajedisi ve üzüntüsüne rağmen, bu durumun güzel estetik anlamında göz ardı edilmemelidir. Şair, çevresindeki varlıkların acısını paylaştığı bir atmosfer yaratmıştır. İnsanın doğaya estetik bir şekilde uyanması, doğanın özünü değil, insan yaşamının özünü yansıtmıştır. Bu sayede insan kendini ve varlığını daha iyi anlamıştır. Şair bu yolla kendi varlığını ve ruhunu bu belirgin özelliği olan güzellikte keşfetmiştir.

Ardından şair, bilgelik ve sabırla trajediyle başa çıkmış ve herkesin kendi sonuna doğru ilerlediğini ve herkesin ölümle karşılaşacağını anlamıştır. Bu bilinç ve kabul, onun acısını hafifletmiş ve onu rahatlatmıştır. Bu bilgelik, öğreti yaymak ve kendisi ve diğerleri için teselli sağlamak amacıyla yer almıştır. Şair, dersten öğrenilenleri ve kendi deneyimlerini kullanarak trajediye bilgelikle yaklaşmıştır. Ancak burada belirtmek gerekir ki, şairlerin trajediye sabırla yaklaşmaları, trajedinin gerçekleştiğinde büyük bir etkilenmeye kapılarak hüznlenmeyecekleri anlamına gelmemiştir. Şairin şiirleri, onun acısını ve hüznünü ifade etmekten kaçınmadan trajediye sabırla yaklaşma arayışını yansıtmıştır. Şairin sakinleştirici ve sabır dolu bir tutum sergilemeye çalıştığını söylemek mümkündür. Ancak bu, şairin içindeki hatıraların ve acıların dokunuşlarından etkilenmediği anlamına gelmemiştir. Şairin dizeleri, kayıp karşısında büyük bir etkilenmenin ve hatıraların canlandırılmasının önemini vurgulamıştır. Sabır, acı ve üzüntü olmadan nasıl anlam bulur ki insanlar? Aslında sabrın anlamı, çekilmediğinde gerçekleşmez. sevdiklerini kaybetmenin üzüntü ve acısı, Allah'ın kaderine teslim olmanın gerekliliği üzerine düşündürmüştür.

Allah'a döneceğiz sözüyle rahatlarız, iman veya inkâr edenler bu sözde eşit olurlar.

Bana elini uzat, ben de sana uzatayım. Ya yaşamda bir arada oluruz ya da ölümden buluşuruz.

İki parçayken birici kader bizi birleştirdi. İkinci kader ise Allah'ın emrindedir.

Mezarının derinliklerine sesleniyorum. Aceleyle gelen misafirinden bahsediyorum.¹⁴⁰

Şair aynı zamanda kendini filozofların ve onların gaybî meseleleri ve insanın iç yüzünü bilmemeleri hakkındaki tasvirleriyle teselli etmiştir. Bu, onların ne kadar özelliklere ve yeteneklere sahip olursa olsun, yaşlar ne kadar farklı olursa olsun, yollar ne kadar ayrılırsa ayrılısın, sonunun aynı olduğunu belirtmiştir. Ve bu sayede, kendi acısına sığınmıştır.

Özgür filozofların cehaleti onları yormuştur, Yarının defterlerinde onlar için neler saklıdır?

Uzun zaman geçti, çözümleri tükendi ve hala söz verdikleri gibi duruyorlar.

Keşke yaşam ve ölüm merhametli olsaydı, ama ne yirmi yaşındaki gençler ne de daha küçüğü güvende değiller.

Keşke de genç kız pompalayarak öldürülmeseydi. Ne de yaşlıların yürümesi için ellerine ihtiyaç duymasaydı.

Keşke şahinlerin yaşlarının yarısı tükenmiş olup, hiç kimse onlar için ayrıcalıklı olmasaydı.¹⁴¹

Bu trajik konuşma, kaderin gücü karşısında 'efsanevi insanın' yenilgisini taklit etmekten başka bir şey değildir. Şairin içini en çok yakan şey, anılarıdır. Ölümünden sonra, kaybedilen maddi varlık artık zamanın bir türüne dönüşmüş, anıların istediği an çağırabileceği bir geçmiş zaman gibidir. Güldüren güzel anlar bile bir gün acı veren anılara dönüşebilir. Bu tasvir daha önce de eski şairler tarafından ele alınmıştır. el-Cevâhirî'nin yazılarında doğan bir tasvir değildir. Şair İbn Zeydûn (1071), *Adha et-Tâna 'i Bâdiyen 'An Tâdanina* adlı şiirinde bu konuyu ele almıştır. Bir dizede anıların ve onların insanı nasıl etkileyebileceğini ifade etti:

Sevdiklerimiz yanımızdan ayrıldıkları zamandan beri, zamanla birlikte solgunlaşmayan ve bizi yoran bir üzüntü olmuşmuş.

Eskiden bizi güldüren zaman, onlara yakınlığımızla mutlu olduğumuz zaman, artık bizi ağlatan bir zamana dönüştü.¹⁴²

¹⁴⁰ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 367.

¹⁴¹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 366.

el-Cevâhirî'nin şiirinde sanki o buradaymış gibi, yaşadığı kederin şiddetinden, hatıraları karanlık bir şekilde cezaya çevirmesinden dolayı bu imgeye yakın bir şeyler buluyoruz. Şunları söylemiştir:

Gözünün dans ettiği, günlerimizi aydınlatan o kadın, Günlerimiz ve yaşamımız rahatlıkla geçtiğimiz dönemlerdi.

Siyah bir bulut, içimde yanmamı sağlayan hatıraları yayıyor, Sanki o günlerde ben de oradaymışım gibi.

Allah'a yemin olsun! Ne bir yuva buldum ne de bir mekân ne bir kişi ne de bir kasaba adımla çağrıldı.

Nerede kaçış yolu, içinde beni kovalayan ve hatıralar dönüp dolaşıp geri dönüyor.

Durum ve hayat hızla değişti ama, değişen hiçbir görüntü uzun sürmedi sürmez.¹⁴³

Bir başka şiirinde de mezarların yanından geçerken içinde bulunduğu durumu anlatırken, anılara boğulmuş ve onları sanki önünde duruyormuş gibi görmüştür:

Bu mezarlar, hüznümlü bir şiirdir, kafiyeleleri dizmeye gerek duymaz.

Ayaklarımın buraları bastığı zaman, gözyaşlarım geçmiş anılara dökülür hemen.

Onların şahsiyetlerine yakınmışım, uzak ve yasak, bir mekânda bulunuyormuşum gibi.¹⁴⁴

Sabır ve ağlamadan sonra ilham almakla birlikte, şair sevdiklerini kaybetmenin trajedisine olumlu bir şekilde yaklaşmaya başlamıştır. Olumsuzlukları daha olumlu bir bakış açısıyla ele almıştır. Sevdığı insanların kaybından doğan acısını hafifletmesini teşvik eden olumlu bir yaklaşımı benimsemiştir. Ölen kişinin daha güzel bir yerde olduğuna ve daha iyi bir durumda olduğuna inanmıştır. Ölen kişiye duada bulunmuş ve aynı zamanda dualarının gerçekleştiğine inanmıştır. Ölen kişinin tanıdığı, aralarında güzel olan her şeyi hatırlamıştır. Şair "Ölülerinizin güzelliklerini hatırlayın" ilkesine

¹⁴² Ahmed b. Abdillâh İbn Zeydûn, *Divanu İbni Zeydûn*, 1. Baskı, Dâr'l-M'arife, Beyrut 2005, 11.

¹⁴³ el-Cevâhirî, *el-A 'mâlu's-Şi 'riyyetu'l-Kâmile*, I, 368.

¹⁴⁴ el-Cevâhirî, *el-A 'mâlu's-Şi 'riyyetu'l-Kâmile*, I, 347.

uygun olarak, eşinin güzelliklerini ve onu kaybetmenin getirdiği eksiklikleri anlatmıştır. Bu güzellikler, hep yanından geçecek ve anılarına sızmıştır.

Allah asla yalnız bırakmaz, bir baharla iniş yaptığın her yerde. Mezarın bahçeler içinde bir ışıık olduğundan eminim.

Ruhun, Bir ölü canının daraldığında, ruhu sıkıntı hissederken, sevgiyle dolacağın bir ruhtur.

Onun kalbinde ne öfke ne de kirlilik bulunur, Onun için ne kötü yer vardır, ne de hile veya kıskançlık.

Komşusundan kıskanıp onun gibi zarar veren değildir, kendisi zarar görse bile hep iyiliğe yönelir.

Onun saygınlığını aşagılamak için hiçbir neden yok, Ne mal ne de çocuk onun değerini küçümsemez.¹⁴⁵

Nâdyetu Kabrâki adlı şiirinde şairin kullandığı yöntemlerden biri, sıkça tekrarlayan ve yineleyen ifadelerin kullanılmış olmasıdır. Bu, şiirin farklı zamanlarda yazıldığına dair bir işarettir ve şairin duygularını tek seferde ifade etmekte zorlandığına işaret edebilir. Şair, duygularını daha iyi taşıyabilmesi için şiiri parçalara ayırmış olabilir ve bu yolla daha iyi ifade edebileceğini düşünmüş olabilir.

Konuşmamızı burada şairin eşi Menahil'in kaybını yazdığı '*Aşura*' *fi'l-Kalb* adlı bölümde kullanılan son sözlerle tamamlamak istiyoruz: "Ey evlatların annesi, ey Menahil, senin vay haline! Beni çevreleyip benden ayrılmayan hayaletlerden, diğer hayaletlerden, ne kadar azsa hepsinden ve tüm temiz ruhlardan, ne kadar çoğu varsa hepsinden dolayı vay haline."¹⁴⁶

Böylece trajediyi, duygusal anlamı farklı şairane amaçlara yayılan bir içe dönüş şeklinde ele alırsak, bu gezinti bizi duygusal yenilgilere ve iç dünyasındaki aşkın kırılmalarına götürür. Şairin hassas duygularını, içten gelen duygusal bağlılığını ve sevdiği bir kadına olan derin hislerini deneyimlediği şeklinde kaydetmiştir. Bunun sonucunda sadece acı ve sıkıntı elde edilmiştir. Şairin sevdiklerini kaybetmesi trajedisi devam etmiş; ilk eşi Nesrin'in kardeşi ikinci eşi Emine'yi kaybetmiştir ve bu şairin iç

¹⁴⁵ el-Cevâhirî, *el-A 'mâlu 'ş-Şi 'riyyetu'l-Kâmile*, I, 367-368.

¹⁴⁶ El-Cevâhirî. *Mûzekkarâtî*, I, 350.

dünyasında ve kalbinde derin yara bırakmıştır. Ancak, Emine'nin ölümüyle yaşadığı yara biraz farklıdır; çünkü ölümü uzun bir yaşamın ardından gelmiştir ve el-Cevâhirî' bu dönemde doksan yaşını aşmıştır. 1992 yılında Emine'nin ölümü, şairi büyük bir üzüntüye boğmuştur ve bu kaybı yoğun bir şekilde bir şiirle anmıştır. Şiirde, sabahları gülüşlerini ve onun sıkıntılarına verdiği destekten mahrum kaldığı için büyük bir acı çekmiştir. Adeta ona geri dönüp onun hakkettiği bir şekilde anıldığını ve unutulmadığını söylemeye gelmiş gibidir. Ancak onu bulamamıştır. Bu noktada şair, ölüme olan bireysel ve manevi değerleri anlamıştır; bu değerler, taşıyanına benzersizlik ve özgünlük kazandırmıştır. Bu değerleri hatırlamak, şair için ne kadar önemli olduğuyula ilgilidir ve neyi kaybettiğini ve ne üzerine üzüleceğini anlamasıyla ilişkilidir. Elbette, sabahları güneşin doğuşunu hatırlamadan, o güzel gülümsemeyi anmadan nasıl bir gün geçirebilir ki? Eğer bu sabah üzüntü ve sıkıntıyla doluyorsa, günün geri kalanında nasıl ilerleyebilir? Ve tabii ki, yaşının ilerlemesi bu üzüntü üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur.

İşte biz, Emine, birbirimizden ayrılır ve uzaklaşırız, gece durur, ağırlık ve acı devam eder,

Sabah gelince yüzüme ı ışık gelmez, senden gelen gülümsemeler gelmez.

Sen ruhum ve canımsın olduğunda, ölümden kaçardım. Ama şimdi, ölüm benim için ne kadar güzel.

Ey güzel, yaralı ve kaybolmuş ruh, durum karmaşıktır, hava boğucudur,

Ey gülümseyen ağız, dünya kasvetli, Ey güzel huylu, umut rengini kaybetti.¹⁴⁷

İnsanların geleneksel bir alışkanlığı olarak, büyük bir üzüntü veya acı yaşandığında, ruhsal, duygusal ve hatta maddi destek arayarak ailelerine ve yakınlarına dönmeleri gelir. Bu durumu Allah'ın şu ayetinde ifade ettiğini görüyoruz: "*Birbirlerine tavsiye etmekten de acizdirler ve ailelerine dönemezler*".¹⁴⁸ el-Cevâhirî da hayatında yanında olan dostunu kaybetmiştir, bu dost onun sıkıntılarını hafifleten, onu eğlendiren bir varlık olmuştur. Şimdi ise bu gün, onun acısının ve sıkıntısının kaynağı haline

¹⁴⁷ el-Caşani, *el-Cevâhirî hîne Taktuluhu'l-aḥzan*. <https://www.diwanalarab.com/%D8%A7%D9%84%D8%AC%D9%88%D8%A7%D9%87%D9%80%D9%80%D8%B1%D9%8A%D9%91-%D8%AD%D9%8A%D9%80%D9%86%D9%8E-%D8%AA%D9%82%D8%AA%D9%84%D9%87%D9%8F-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%AD%D9%80%D8%B2%D8%A7%D9%86>, (Erişim Tarihi: 02.02.2022).

¹⁴⁸ Yâsin Sûresi, 50. Âyet.

gelmiş durumda, yaşadığı sürece ona ağlamış ve sızlamıştır. Bu nedenle, onu rahatsız eden şeyler izlerdir, yaralar değil.

Ancak, el-Cevâhîrî burada, yaşlılığına, kemiklerinin zayıflığına, zamanın olumsuz etkilerine rağmen, hüznünün içinde bile olumlu bir tutumu korumuştur. Şair, sevgilisini kaybettikten sonra bile olumlu bir imajı sürdürmüştür. Doksan yaşını aşmış olmasına rağmen, omuzları bükülmüş ve sırtı eğilmiş olsa da, bunun yaşam süresinin uzunluğundan değil, zamanın getirdiği olayların etkisinden kaynaklandığını belirtmiştir. Şair sevgiliye, ölüye selam göndermiş, kelimelerin ifade edemediği bir selam, duyguların ve gözyaşlarının taşmasına yetmeyen bir selam, ardından da bu güzel imgelere bir dua ile son vermiştir: Her can için her ölüye, rahmet duası.

Benden sana bir selam var ki onu ne kalem yazabilir, ne de kağıt taşıyabilir..

Ruhum sanki kendi yalnızlığımdan, gözü kardeşinin görüşünde boğulmuş bir insan gibi.

*Ey Allah'ım, lütfunla iman edenleri rahmetinle kuşat; Emine de onlardan biri olsun.*¹⁴⁹

Bu bağlamda, şairimiz merhum Muhammed Mehdi el-Cevâhîrî hayatını bir başka acıyla noktalanmıştır. Çünkü sevdiklerine gerçek bir veda sunma fırsatı bulamamıştır. Tüm sevdikleri, Emine dışında, son vedalarını almadan ayrılmışlardır ve onların son anlarında onlara yaklaşmasına izin verilmemiştir. Bu acımasız olay, kalbinde bir yara ve doldurulamayacak bir boşluk bırakmıştır. Son vedaya dair son bakışı, söylemek veya duymak istediği sözleri ifade etme fırsatından mahrum bırakılmıştır. Bu kişisel trajedi, şairimizin dünyasına derin bir hüznün damgasını vurmuş ve bu hayal kırıklığı ve boşluk duygusu eserlerine net bir şekilde yansıtmıştır. Bu duyguların etkisi, şiirlerinde açıkça görülmüş ve onun şiirleri, acılarını ve karmaşık duygusal hislerini ifade etmenin bir yolu haline gelmiştir.

¹⁴⁹ el-Caşani, *el-Cevâhîrî hîne Tahtulu'u'l-aḥzan*. <https://www.diwanalarab.com/%D8%A7%D9%84%D8%AC%D9%88%D8%A7%D9%87%D9%80%D9%80%D8%B1%D9%8A%D9%91-%D8%AD%D9%8A%D9%80%D9%86%D9%8E-%D8%AA%D9%82%D8%AA%D9%84%D9%87%D9%8F-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%AD%D9%80%D8%B2%D8%A7%D9%86>, (Erişim Tarihi: 02.02.2022).

2.2.1.3. el-Cevâhirî'nin Gurbet ve Sürgün Dramı

Yabancılık, genellikle vatandan uzaklaşmayı ve yerlerini terk etmeyi ifade eder. İnsanın aşına olduğu şeyden uzaklaşıp ondan ayrılması anlamına da gelebilir. Yabancılık ve sürgün, Arap şiirinde sıkça karşılaşılan ve şairin veya alıcının toplumsal ve kültürel gerçekliklerinden kaynaklanan ayrılık durumunu yansıtan sık sık tekrarlanan iki konudan biridir. Bu, insanların kendilerini vatanlarından uzakta veya alışılmadık bir çevrede bulduklarında hissettiği kalpten gelen duygulardan biri olan sürgün duygusuna özellikle odaklanılır. Sürgün ve yabancılık, şiirde trajedi ve hüznle ilişkilendirilir çünkü şair, toplumsal ve kültürel bağları kaybetmenin acısını yaşar ve bu duygular, şairin derin insan yönlerini yansıtarak şiirlerine özel boyutlar ve güzellikler katar.

Arap şiirinde yabancılık, izolasyonun, ayrılığın, vatanından ve topraklarından uzaklaşmanın bir durumunu tasvir eder. Hasret ve özlem hakkında konuşan bir şiirsel deneyim olarak kabul edilir ve bazen hüviyet ve aidiyet konularına da değinir. Arap şairleri, göç ve sürgün deneyimleriyle ilişkilendirilir çünkü Arapların tarihindeki bir parçasıdır, bunlar politik ve ekonomik koşulların veya keşif ve yenilik arayışının bir sonucu olabilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dönemi bittikten sonra ve İngiliz mandasındaki Irak başlangıcında, siyasi ve ekonomik dalgalanmalar ve diğer nedenlerle büyük bir göç dalgası yaşanmıştır. Zaman içinde göç edenlerin sayısı biraz azalmış olsa da göç eğilimi devam etmiştir. Yetkililerin ve özellikle darbe yönetimlerinin baskısı, onların görüşlerine veya düşüncelerine veya onların yönetimlerine karşı çıkanları hapsederek, birçok seçkin insanın Irak'ı terk etmek zorunda kalmasına yol açmıştır. Bu göç, zorunlu göç kategorisine girer. Vatanlarından uzaklaşan ve sürgün edilenler arasında Iraklı şair Muhammed Mehdi el-Cevâhirî de bulunmaktadır.

el-Cevâhirî sürgün ve ülkeden kaçışı dışında da zaman zaman ülkesinden çeşitli nedenlerle ayrılmıştır. İran'daki kardeşinin yanında dinlenmek ve ayrıca çeşitli seminerlere ve etkinliklere katılmak üzere defalarca kısa süreli başka ülkelere seyahat etmiştir. Hayatının farklı dönemlerinde gurbet deneyimi yaşamıştır. Ancak bu şiirsel deneyim, mutluluk dönemlerinden farklı olmuş ve trajedi, hüzn ve ülkeyi zorla terk etme durumlarına göre değişmiştir. Vatan sevgisi, insan doğasında köklü bir şeydir. Bunun bir örneği olarak, Peygamber Efendimizin Mekke'ye olan sevgisi ve onu terk

etmenin acısını hatırlatabiliriz. Mekke'yi terk ederken dönüp bakarak "Allah'ın en hayırlı toprağısın, Allah için Allah'ın toprakları arasında en sevilenisin ve senden zorla çıkarılmasaydım kesinlikle terk etmezdim." dediği rivayet edilmiştir. [Tirmizi (3925)].¹⁵⁰

Yüzyıllar boyunca şairler, yabancılık ve sürgün hakkında farklı görüşler dile getirmiş ve bu trajik duyguları çeşitli semboller ve biçimler kullanarak tasvir etmişlerdir. Bu şiirler, farklı kültürlerden ve geçmişlerden gelen insanların yaşayabileceği evrensel insan acısını yansıtmıştır. Yabancılık şiirinde kullanılan sembollerden biride doğadır. Şair, renkler, kokular, sesler ve hatıralar taşıyan doğal manzaralar gibi öğeleri kullanarak duygularını özgürce ifade etme fırsatı bulmuştur. Doğa, huzur, sessizlik ve yabancılığın etkilerinden uzaklaşma fırsatı sunabilmiştir.

Doğa aynı zamanda sürgünde olan şairin sığınağı olabilmiş, burada huzur, sessizlik ve yabancılığın etkilerinden uzaklaşabilmiştir. Doğa ayrıca acılarını, hayallerini ve vatanına dönme isteğini ifade eden bir şahit olabilmiştir. Ayrıca, doğanın yabancılık şiirinde kullanımı, uzak mekanları düşünme ve özlem duygusunu tetikleme, şairin uzak yerleri düşünme ve vatan hasretini de düşünme fırsatını sağlamıştır. Şair, rüzgârı anıları taşıyan bir taşıyıcı gibi kullanarak onu anıları aktaran bir araç haline getirmiştir, neredeyse onun bilgisiyle hareket etmiştir. Bu nedenle, rüzgârdan tıpkı Rusafa rüzgarının onun anılarını ona taşıdığı gibi: özlemlerini Rusafa'ya taşımasını istemiştir,

Ey fesleğenlerin arasından esen rüzgâr, Önce Rusafa'ya selam ver, ardından da bana ulaştır selamı.

Bana bir asrın anısını hediye ettin, kim öğretmiş rügara ki anılar beni yaşatır.

Kerh'in batısına o kadar özlemişim ki, rüzgârın küçük sallaması neredeyse beni Kerh'e atacak.

Nakış nakış örülü sahilinde palmyeler, güzelliğine çok düzenli dizeli bu şiir yazılmış¹⁵¹

¹⁵⁰ ed-Duraru's-Seniyye web sitesi, dorar.net, (Erişim Tarihi: 20.12.2023).

¹⁵¹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 82.

el-Cevâhirî'nin şiirleri, derin bir sürgün vizyonunu içermiştir; bu, insanın yaşamının her yönünü duygusal, sosyal ve kültürel olarak etkilediğini göstermiştir. Şiirleri vatan özlemi ve dönme arzusunu yansıtırken, doğal manzaraların ve tanıdık mekanların şairane imgelerini taşımış, kayıp vatani özlemenin duygusunu daha da pekiştirmiştir. Etrafındaki güzelliklere rağmen, artık yabancılığın etkisi ve hayal gücünü istila eden anılar nedeniyle hiçbir şey göremez hale gelmiştir. Gece gelmeye başladığında endişeler ve düşüncelerle dolu, şair gecenin gelmesinden korkmuştur. Şair, etrafındaki doğa ile yaptığı diyalogu tedavi seansına dönüştürmüştür ve dertlerini ona açmıştır.

Aşk gözüyle Fırat nehirlerinde durdum Arzuların tuzakları kabardı içimde

Derinliklerimde şehvetin tuzağı çekildi. Gecenin karanlığı hafıfledi, içimde düşüncelerin yankıları kaldı.

Bu güzellik ve manzara ne kadar çarpıcı. Ne oldu da düşünceler kalbimi tıkadı?

Fırat nehirlerinin dalgaları, bu yüreğin kıpırtılarını biliyor mu? Onlara onların içinde yüzen kalpleri sorulduğunda

Sana şikayetimi anlatırsam anlatacağım, duyacak mısın? Yoksa bundan sonra anlatmaz olurum¹⁵²

Doğanın imgelerini, acı ve hüsrân dolu şiirlerde kullanmak, içsel acının boyutuna, kişinin ruhsal kapasitesine bağlamıştır. Acının büyüklüğü, içine konulan kabın genişliğine dayanmıştır. Ne kadar çok acı çekerse, farkındalığını genişletmeye çalışmış varoluşun genişliğiyle uyum sağlamıştır. Küçük bir kap olmaktan çıkıp geniş bir varlık olmaya çalışmıştır. Nefes darlığından kaçmanın tek yolu, bütünlüğe ve genişliğe uyum sağlamaktır.

Gecenin imgeleri, sürgün şiirinde belirgin bir özellik olmuştur. Şairler, yalnızlığı, hüznü ve kaybedilen yeri ifade etmek için geceyi kullanmışlardır. Sürgün şiirinde gece, izolasyon, boşluk ve aidiyetsizliğin sembolü olabilmıştır. Şair, gecenin güzelliğini ve sessizliğini betimlemiş, ancak aynı zamanda özlem duyan ve sürgünde olan şairin iç duygularını yansıtmıştır. Gecenin sessizliğini, seslerin ve hareketin eksikliği ile

¹⁵² el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 87.

anlatmış, adeta şairin yalnızlığını yansıtmıştır. el-Cevahirî'nin "Fi'l-Layel / Gece vaktinde" adlı bir şiiri vardır ve bu imgeleri kullanarak gece gelip üzerine çöktüğünde içindeki durumu anlatmıştır. Bu sefer gece sessiz olsa da, şair, içinde alevlerin yandığını hissetmiş, bu yüzden farklı türden endişelerle geceyi uyarmıştır. Çünkü gece manzarasını böyle alışkınken artık sessiz bir konuk olarak gelmemiştir. Huzur yerine endişe getirmiştir. Ayrıca, sürgün şiirinde geceyle ilişkilendirilen diğer semboller de olabilir, örneğin yıldızlar ve ay vb.

Yıldızlar, karanlıkta kaybolmuş umutları sembolize etmiş olabilir, ay ise solgun güzelliğiyle içsel durumunun yansıması olmuştur. Aynı zamanda sessiz, huzursuz bir şikâyetin sembolüdür. Şairler, genellikle gecenin ayı sessizce şikayetleri ve üzüntüleri dinleyen bir dinleyici gibi tasvir etmişlerdir. Bu semboller, sürgün şiirinde gecenin imgesinin bir parçası olmuş ve şairin duygusal mesajını iletmeye ve trajik atmosferi güçlendirmeye yardımcı olmuştur.

O gece umutlarımı serptim, ancak bunlar acı veren düşüncelerdi, sanki parlayan bir çiçek gibi yayıldılar, ama şimdi paramparça gibi görünüyorlar.

Doğanın fısıltısının yankısı yumuşak bir melodiyle bana ulaştı, sanki kendi kendine tuhaf bir şiir çalıyormuş gibi, aklımın etrafında dolaşan bir düşünce gibi.

Bana acı veren bir düşünce belirdi, kalbimdeki acıyı artıran, karanlık bir gecede yıldızların parlarken sahnelediği gibi, gökyüzündeki şamdanlar gibi parlıyorlar.

Ay'a dert yandım, geçmişte yaptığı gibi, sanki kalp ve düşünceyi paylaşan birine yöneliyordum gibi.

Ona acı ve özlemi bir araya getiren kelimelerle dert yandım, sanki gece sessizliğini sarsmaya amaçlı, ama daha derin düşüncelere geçtiğimde, onun kalbinde yankı bulmayacağını anladım, sanki taş gibi duyarsızdı¹⁵³

Şair, geceleyin ayı, özel durumunu sembol olarak değerlendirmiş çünkü kendisi ile ay arasında benzerlik ve yansıma hissetmiştir. Ayın solgun ışığının ve kendi acı veren, karanlık ruh halinin arasında benzerlik ve yansıma kurabilmiştir. Şair, kendi durumuyla acı içinde inleyen bir yoldaş olarak ayı anlamış, sessizce yakınmış ve kendisini çevresindekilerin reddettiği, kalplerinin katılaştığı bir dünyada gülmüştür.

¹⁵³ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 38.

Benzer bir kaderi paylaşarak yakınmıştır. Şair, ay ile gece arasında arkadaşlık duygusu kurmuş, uykusuz kalırken uyuyanlar uyumuş, gecenin yıldızlarını izlemiş, evren güzellikleriyle trajedisini paylaşmıştır.

Sabahı sevenler şükran ifade ederse, ben de geceyi şükranla karşıladım. O benle sevdiğim aramızda bir ara oluşturdu.

Sevdiklerim uykuya dalarken gece benim için ağıt söyler. Çektiğim acı ve üzüntüye yıldızların gözleri bile parlıyor.

Yıldızlar bir kaya iken ayıldığına ağladım. Onun yörüngesi bir nehir haline gelene kadar ağladım.

İçimde acıyı soluyan bir göğsüm yok, ama bu acı, göğsümü sarsan acıdır.

Acının sırrı açıklanabilirse kolay, onunla başa çıkmak. Ama ben içimdeki derin duyguları ve sabrı taşıyorum.

Ama dostların hainliğinden dolayı ay bile bir leke taşır, gülümseyenlerin gülüşü arkasında katı bir kalp saklar.¹⁵⁴

İnsanın topraklarına bağlılığı kolay bir bağlılık değildir, aksine anılarla ve hatıralarla bağlılık, doğumla ve gençlik sahalarıyla, geçmiş günlerle bağlılıktır. Vatan özlemi, insanın topraklarına olan bağlılığıdır ve insan bu bağlılıkla toprak anlamını ve aidiyet anlamını anlamaya başladığı andan itibaren büyüyen bir duygu olmuştur ve hayat yolunu çizmeye başlatır. Arasındaki hatıralar arttıkça, bağlılık daha da güçlenir bir hale gelir ve insanın topraklarına olan ilişkisini daha da derinleştirir. el-Cevâhirî, *Tarktu'd-Diyar* adlı şiirinde, evinden ayrıldıktan ve yabancı bir yerde olduğu zamanın durumunu şu şekilde ifade etmiştir:

Diyarımı terk ettim,ve o çok sevdiğim yere ve ziyaretçilerine,"affet" dedim.

Gece boyunca aşırı acıdan ağladım, Dikenliğin üzerindeki ısıtılmış bir gece gibi.

İçimdeki özlem vardı, Sevgiliyi ve haberlerini hatırlama özlemi.

Göz yaşlarım onu hatırlamakla taşırdı, Zamanla sınırlanmış bir süre boyunca.¹⁵⁵

¹⁵⁴ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 43.

¹⁵⁵ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 61.

Sürgün ve yabancılık, Irak'ın şiirlerde işlenen eski konulardan biridir. Iraklılar, modern Irak'ın tanık olduğu yoğun sürgün ve göçe bu kadar aşına değillerdi. Her dönemin göçünü ayıran farklı özellikler olmuştur. Ancak siyasi zulüm ve savaş sonuçları, sürgünün seçilmesindeki temel nedenlerden biridir.¹⁵⁶ Şair el-Cevahirî, sürgündeki trajedisini acı bir şekilde anlatmıştır. Onu, masum bir çocuğun büyükleri ağlatan bir soru olarak aktarmıştır. Çocuk, sürekli seyahat etmesine ve yer değiştirmesine şaşırmıştır. Şaşkın haliyle "Neden bu kadar çok seyahat ediyoruz?" diye sormuştur. Gerçek şu ki, bu soru çocukdan mı yoksa kendi içinden mi geldiği, çocuğun ağzından mı anlatıldığı, buna bakılmaksızın, hükümetler ve politikaları yüzünden vatanından uzak düşen özgür şairin hali üzerine hüznü uyandırmıştır. Şairin seyahatleri ve göçleri dinmez, hala çözüm aramış ve hareket halindedir, ülkesini yabancı bir işgalci hükümetin zulmüne karşı terk etmiştir. Ülkenin hâkimi şairin onu şiiriyle eleştirmesinden korkar şairi sınırdışı etmiş, çünkü iç huzuru bozulmuş ve tahtı sarsılmış olur. Bu, şairlerin yaşadığı en büyük trajedilerden biridir, hala peşlerini bırakmayan bir şeydir. *Hikâye* adlı şiirinde şöyle ifade etmiştir:

Çocuğum dedi- Uzak yerlere savruldu, bütün yerler üzerimde buluştu.

Bağdat'ta hükümdarın işkencelerine maruz kaldım bir yabancının emriyle .

Mısır ve Lübnan hükümdarları da bana zulmetti, sözlerimden ve kalemimden korktu.

*Nereye gitsem, orayı ve burayı hükümdarların zulmünden, sanki aslanların misafiriymişim gibi buluyorum.*¹⁵⁷

Garibu'd-Diyar şiirinde, şair evini terk etmesinin kendi isteği olmadığını, aksine yaşadığı siyasi gerçekler nedeniyle olduğunu dile getirmiştir. Bu, onun ayrılışını tetikleyen bir şey olduğunu ifade etmiştir. Şair, vatanından çıkışını terk etmeyi ve yerine yabancılığı tercih etmeyi istememiştir. Ancak artık kendi yaşamında aşağılanma ve onursuzluğun göze çarptığını görmüş ve artık kötü niyetli insanlara örtülü bir şekilde karşılık vermek zorunda olduğunu anlamıştır. Şair, bu noktada dini sembollerden biri olan cemre atma "Remy-i Cimâr" ve "Zenim" gibi imajları kullanmıştır. O zamanlar şair, altmış yaşında olup sürgün hayatının onu yaktığını ve üzerine yüküğünü ifade etmiştir.

¹⁵⁶ Kenana, *el-Manfa's-Şi'ri'l-Iraqi*, 10-11.

¹⁵⁷ el-Cevahirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 115.

Bir keder ve kafa karışıklığının iniltileri için, kim olacak?
Gizlice ve açıkça köz üzerinde yüzü katlananlar,
Zamanın intikamını arayanlar, intikam peşinde olanlar,
Kimdir ki yakınlarını, arkadaşlarını ve evlerini terk edenlere sahip çıkar
Aşağılanmayı gördüğünde yabancılığı bir ev gibi kabul edenlere de,
Yaşamın esaretini görüp, merhametsizlerle yaşamayanlara,
Altmış yaşına gelmiş, köle kanı gibi dökülenlere kim sahip çıkar.
Hacılar cemreleri attığı gibi, yaşları düşenlere.¹⁵⁸

Gurbet şiirleri incelendiğinde, bunların çoğunlukla temel olarak trajedi hissi üzerine kurulduğu anlaşılmıştır. Bu şiirler, bu artan ve trajik dolu duyguyu tarif etmek için şiiri kullanmıştır. Trajedi şairi, yerin kaybı veya sevdiklerinin ayrılması üzerine inşa etmiştir ve bu, insanın yaşamında geçirdiği yerlerin ve anıların yitirilmesi üzerine kurulmuştur. Çünkü evler ve vatanlar, insanın yaşamında geçirdiği anılardan başka bir şey değildir.

2.2.1.4. Veda Trajedisi

Gurbet ve ayrılıkla ilişkilendirilen imgeler arasında, veda sahnesi yer almıştır, bu kederin başlangıcı ve açılışıdır, aynı zamanda şairin kişisel trajedisinin habercisidir. Veda, insanın doğasında derin etkiler bırakabilen edebiyatın en etkili formlarından biridir. Eskiden Arap kültüründe veda, ayrılma ve seyahatle ilişkilendirilmiştir. Bu duygu yalnızca güçlü ve yoğun duygusal tepkilerin bir sonucu olarak çıkmıştır. Şair, veda sahnesini tasvir ederken verimli hayal gücünü serbest bırakmıştır, kelimeleri ve ifadeleri, durumunun gerektirdiği şekilde ve yoğunluğuyla uyumlu bir şekilde gelmiştir.¹⁵⁹ Bu şekilde, şair kendi kişiliğini ifade etmiş ve bireysel deneyimini aktarmıştır. Kim vatanını terk ederse etmiş, nedenleri ve hedefleri ne olursa olsun bunu istemeden yapmıştır. Şair, vatanından çıkan ilk kişi olmadığını hatırlayarak teselli bulmuştur.

¹⁵⁸ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 266.

¹⁵⁹ Muhammed Musa ez-Zain, "Meşhadu'l-Vedaa fi's-Şi'ri'l-Arabiyyu'l-Hadis ma baine 'l-Asalati ve 't-Tecdid", *Mecelletu'l-Dirasetu'l-lüğaviyye ve 'l-Edebiyye*, Camiatu'l-Ceuf, 1. baskı. 11. yıl. Haziran 2019, 192.

Hoşça kal demek, vedalaşmayı istemedim ama bir umut vardı kayboldu.

Doğudan, benim gibilerin sayısızca başarını diledi fakat başaramadı

Seni ezmek isteyen o el, umut dolan ve dalgalanan kalplerimizi ezmiş¹⁶⁰

Şair, bu hüznü anın, vatanı ve sevdiklerini terk ettiği anın resmini çizmiş, güçlü kelimeler ve görüntüler kullanılmıştır. Derin acı ve zorlukları ifade etmek için güçlü dil kullanılmıştır. Ülkesinden ayrıldığında, ülkesine karanlık zorluklardan çıkması için yardımcı olmamıştır ve birçok diğer insan gibi kendisinin ve diğerlerinin durumu için üzülmüştür.

Veda anı, en trajik an olarak kabul edilmiş ilk şok anıdır. Geçmiş ve gelecek arasındaki ayrımı, güzel ve trajik değeri taşıyan iki duruma ayırmıştır. Bu an, ani veya zorlayıcı durumu daha da zorlaştırmıştır. Şair, kendisini geleceğe ve onu kimsenin uğurlamayacağına hazırlamaya çalışmıştır.¹⁶¹ el-Cevâhirî'nin şiirinde tasvir ettiği ayrılık sahnelerinden biri, annesi Fatıma'ya olan veda ve ayrılışıdır. Bu veda, yas ve kayıp gibi görünmüştür, çünkü şair annesine veda etmiş, annesinden ayrılmanın ölüme benzediğini düşünmüştür. Şairin vedasının anlamı daha da belirginleşirken, evini ve anılarını hatırlamış ve yaşını geçmiş olmasına rağmen hala bu anıları korumuştur. *Qafesu'l- 'İzam* adlı şiirinde annesine vedasını dile getirirken şunları söylemiştir:

Her tarafıma bütün dünyanın kara bulutları çökerken sana geldim

Göğsümde yara izi bırakarak dolaşıyor. Acıdan susamadım.

İçimdeki arzular o kadar yoğun ki birbirini itiyorlar.

Elli yaşına geldiğim hatıralar uçtu. Beni emziren zamana taşıdılar.

Beni hatıraların arasına koydular. Gözyaşları ve gülümsemelerle yüklü.

Hurma toplamaya gittim. Güvercin yuvasına odun aldım.¹⁶²⁾

Aynı şekilde, yolculuk veya vatanından uzaklık durumundaki trajik değer, her zaman hareketle dolu ve üzüntü ile acı nitelikler taşıyan imgelerle oluşmuştur.¹⁶³ Bu imgeler, nesnelere ve mekanlara hayat ve hareket şeklini vermiştir. Şair, vatanını terk

¹⁶⁰ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 179.

¹⁶¹ el-As'ad, *el-Me'sâvî fi Şi'ri'l-Cahiliyyin*, 85.

¹⁶² el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 49.

¹⁶³ Fayze, *el-Hissu'l-Me'sâvî fi Şi'ri'l-Mu'temid bin Abbad*, 49.

ettiği sahneyi tersine çevirmiştir, yani vatani ayrılan taraf olmuştur ve şair ona bakmıştır. Bu resimde, şair kendini hem vedayı yaşayan hem de ayrılan kişi olarak görmüş, bu nedenle her iki acıyı da yaşamıştır. Bu, Veda Anı adlı şiirinde bulunmuştur:

Allah yolculara selameti eşlik etsin, acelesi vardır ve vedası bana zor gelir

Ayrılığın kalbin derinliklerini acıdı, akmış ve gözyaşlarıyla taşmıştı

Fırat'ın, sizin ayrılığınızın acısı ona yeter, Dicle, vatanınız ve aidiyetinizdir

Bu şiir kime deyin? Okumasını beğendiğinizi beni memnun eder.

O kalpler katılaştıysa, onun mısralarını tekrarlayın. Belki kalplerini yumuşatır.

Aranızda anıldıysam deyin ki, dili etrafında kalbi dolaşan bir şairdir¹⁶⁴

Paris'te sürgünde yaşayan el-Cevâhirî, vatanından ve ailesinden uzakta yaşamıştır. Ancak sürgünden dönüp vatanına dönme saati geldiğinde, gurbette tanıdığı ve sevdiği insanlara veda etmenin acısıyla da kıvrınmıştır. Onun şiirinde, sıkıntıları ve sürgünleri sırasında onun yoldaşı olan güzel Fransız arkadaşı Anita içinde ayrılık şiiri yazdığı öğrenilmiştir *el-Firâk* şiirinde, ayrılığın neden olduğu sevdiği insanlarla buluşamama korkusu ve ayrılığın neden olduğu endişe ve rahatsızlık hali betimlenmiştir. Şair, bu kişisel deneyiminde duyduğu endişeyi ve sıkıntıyı ifade etmiştir. Bu korku, duygusal ilişkiler ve sosyal bağlar üzerinde acı verici bir etki yaratmıştır, çünkü şair sevdiklerine duyduğu özlemi ve hasreti, onlar arasında paylaşılan duyguları hissetmiş ve coğrafi uzaklık yüzünden bu güçlü ve anlamlı bağları kaybetmekten korkmuştur.

"Anita"nın, karanlıkta bir kanat çarptı,

Onun kanadının darbesi kemiklerimde hissedildi.

O nazikti ve bana daha çekici geliyordu,

Ölümün kanadı beni ondan uzaklaştırsa bile.¹⁶⁵

Veda saati geldiğinde ve kaçınılmaz olan gerçekleştiğinde, veda anında bağlantı ve ayrılık arasındaki keskin noktanın temsili olmuş ve duygusal akışın oluşumuna katkıda bulunan bir an olmuştur. Ayrıca, veda onun için kaçınılmaz bir eylem olmuştur. O, Anita'ya bu vedayı ederken, adeta demir sertliğindeki ateşiyle erimeye başlayan bir

¹⁶⁴ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 124.

¹⁶⁵ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 543-544.

veda olmuştur. Şair, ayrılmadan önceki son anları tasvir etmiş, akan gözyaşlarını, sessizleşen sesleri ve kesilen nefesleri tasvir etmiştir. Şair, sevdiklerine ve karşılıklı duygularına olan özlemi ve acıyı hissetmiştir. Bu acılı anlarda, şair hüzünlü ruhu ve sızlayan özlemi yakalamış ve etkileyici kelimeleriyle bu duyguları okuyucuların kalplerine taşımıştır.

Ey "Anita", aslan vadisine indik

Çatışmanın demirini eriten bir vadide

Korkak cesuru kızdırdığı bir vadide

Ey "Anita", işte veda günü geldi.¹⁶⁶

Yabancılık ve özlem şiirleri, Arap edebiyatındaki diğer tüm şiir türlerine göre hala daha çok çağrışımsal ifadelerle yakın ve duygularla dolu olmuştur; sanki trajedinin bir akımı olarak bize ulaşmıştır.¹⁶⁷ *U'izukum min Kizbatin* adlı şiirinde şair, karşılaşmadan önce karaciğerinin kopacağını tasvir etmiş; hatta onları ondan ayırmadan önce almalarını dilemiştir. Onların ardından durumunu, nasıl olacağını ve nereye varacağını ifade etmiştir.

Ayrılmadan önce ciğerimi alın, çünkü yer değiştirmeye alışık değildir.

Sabah esintileri arasında şafaktan önce bana gönderdiğin yeni bir ruh var.

Gündüz güneşinin mızrağa vurduğu sabahın ihtişamı bana seni hatırlatıyor.

Uzaklık tetiğinizi kırdı diye öğrendim. Ancak ayaklarımın yaralarından başka bir şey bilemediniz

Gelin bakın kalbime, onun saflığından bıraktığınız yaraları fark edeceksiniz.¹⁶⁸

Sözleri ve anıları korumak, tek kalan şeydir. Bundan sonra üzüntüyü hafifletmek için yapabileceği tek şey, onları bir araya getiren geçmişe dalmak olmuştur.

Ey Ğayda' : sevgililer arasında anılarda yaşanır, sözler tutup korunur.

Dün, bana öpücükler tattırdın, henüz onun coşkusundan iyileşmemiştim.

Vedamız güçlü olsun ki beşiğinde sallanır bir çocuk gibi elindeyiz.

¹⁶⁶ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 545-546.

¹⁶⁷ 'Abbas, *Fenn'uş-Şi'r*, 45.

¹⁶⁸ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 72.

*Sevgililer bir kader tarafından dağıtılacaklar.. İncilerin dağıldığı gibi.*¹⁶⁹

2.2.1.5. Özlem Trajedisi

“Gurbet” şiiri aynı zamanda onunla ilgili ve ondan kaynaklanan başka bir türde yazılan özlem şiirine de yol açmıştır. Bir şeyden uzak olan, içinde bulunduğu her şeye özlem duymuş olandır, yaşamının günlerini ve gecelerini bu şekilde geçirmiştir. Yabancılıktan kaynaklanan özlem şiiri, dünya edebiyatında geniş bir kitleye ulaşmıştır. Çünkü sürgün, vatanından ve sevdiklerinden uzakta olmanın zorluklarını yansıtmıştır. Bu şiir derin acıyı ve şairin terk ettiği yerlere ve kişilere duyduğu keskin özlemi yansıtmıştır. Özlem şiiri, romantik ve duygusal şiirden toplumsal ve gerçekçi şiire kadar çeşitlenmiştir.

Karanlığın kanatlarında bir ateş parıltısı yanarsa Özlemle özlemli kalbi katıksızca kıvrandır mıydın?

Kaburgaların içinde bir kıvılcım gibi acı çekiyordu, Karanlık çöktüğünde ışık saçıyordu o.

Çabaladın ama aşkla birlikte bir çözüm bulamadın, bu yolla tek hastalanman için özlem iyileşti.

*İstekli ve sert kararlı olmak istersin ama aşk nezaket hariç her şey reddediyor?*¹⁷⁰

Gurbet , Arap edebiyatında kişisel ve toplumsal bir trajedi olarak tasvir edilmiştir. Sosyal bağları parçalamış, sevdikleri birbirinden ayırmış ve insan psikolojisine acı dolu bir iz bırakmıştır. Sürgündeki şair, genel insan acısına şahit olabilmiş ve şiirlerinde toplumun ezilenleri ve dışlanmışları için bir ses bulabilmiştir. Bu tür şiirler okuyucuyu düşünmeye ve duygulanmaya teşvik etmiş, aynı zamanda acının ve özlemin güzelliğini yansıtarak vatanına ve insan bağlarına olan özlemi ifade etmiştir. Şiir vasıtasıyla, bireyler içsel duygularını ve yabancılaşma karşı hissettiklerini ifade edebilmişlerdir. Belki de şiirsel kelimelerin acıyı, yalnızlığı hafifletme ve insanların ortak acılarında birleşmelerine yardımcı olabilecek bir güç olmuştur. Fars Sınırlarında şiirinde şair, Irak'taki sevdiklerine seslenmiş, onlardan uzak olmanın ve onlarsızlığın yarattığı durumu dile getirmiştir. Gözlemlendiği üzere, bir insan öldüğünde hayat devam etmiş,

¹⁶⁹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 144.

¹⁷⁰ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 35.

ancak bir insan uzaklaştığında hayat duracak gibi görünmüştür. İlginç olan, ölümün uzaklıktan daha hafif olmasıdır belki de ölüm kesindir, uzaklık ise olasılıklar ve hayal kuranları rahatsız eden yanıltıcı bir umudu içermiştir.

Irak'ın vadilerinde Sevgililerim, kalbimi dayanılmaz bir şeyle yüklediniz.

Yaşamın tadı sizden sonra acı, nasıl değildir ve uzaklık tadı zehirli ise.

Acılarla arzulanan bir dilek, engellenemeyen bir dilek nerede olur.

*Gecelerinizin hepsi beyaz da size hayırlı olsun, benim ömrüm tamamen karanlık olmuş durumda.*¹⁷¹

Hüzün dolu duygular el-Cevâhirî'ye, uzak diyarlarda Fars topraklarında rüzgâr gibi esmiştir. Özlem onu kemirirken Irak'ın sıcaklığını ve alevini, Fars'ın refahına ve serinliğine tercih etmiştir. *Bayine Balâdayin* şiirinde, özlem ve hasretin anlamlarını içermiş, uzaklıkta yaşadığı sıkıntıları ve zorlukları, akşam ve sabah olmak üzere tekrar tekrar yaşamıştır. Anılar hala acı ve endişenin kaynağı olmuştur. Gurbet şiirinde anılar şairin trajedisini ve derin duygusal etkisini yansıtmıştır. Şiirin gücü, anıları canlandırma ve kayıp ve özlem duygularını vurgulama yeteneğinde yatmıştır. Şair, güzel ve etkileyici anlatımını ifade eden bu imgelerde, yalnızlık ve varoluşla mücadele içindeki duygularını ifade edebileceği bir sığınak bulmuştur.

Yağmurun damlalarıyla sulandı toprağı, hasretin gönderdiği diyarlar...hasret öldürücüdür.

Huzurumu en çok bozan şey, uzaklığıma ağlayarak inleyen ailem ve çocuklarım.

Güzel ve acı anılarla yaşıyorum, bazıları ağlatan ve moralimi bozandır.

Sevgi ve özlemle diliyle konulmazsam, önceki sevgiyle alakalı şiirleri yalanlardım.

Yalnızım! İçimdeki özleme şahit olmak isterseniz, beni sabah erken saatlerinde bulursunuz.

Fars'ta hala acıların kolları bena eziyet ediyor, Fars'tan uzaklaşmamın çözümlerin en kötüsüdür.

Ne zaman uzaklaşsam, vatanım daha cazip geliyor, durumu kötüleşse de.

¹⁷¹ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 94.

Fars'ın refahı ve serinliğine değil, Irak'ın sıcaklığına daha çok eğilimliyim.

Yakar kôz gibi olmasına rağmen çakılını severim. Diken gibi olmasına rağmen toprağına aşığım.

Irak topraklarına olan özlemim büyük, kalbim çarpınan bir kuş gibi atıyor.

Zorlu yolların korkusu ve darlığı beni korkutamaz, aşkın, özlemin ve hatıraların savaşıdır bunlar.

Fırat ve Dicle arasında olan ey sevgilerim bilin ki, ne kadar uzaklaştım da sizi sorarım hep.

Size çok ağladığım gözyaşlarımdan hep içerim, kara acılar da kalbimi yiyor.

Bu kalp bir zamanlar yakınlıktayken bir parçaydı, şimdi ise uzaklaştıktan sonra parçalandı.¹⁷²

Şairin tekrarladığı kelimeler "Irak toprakları, Dicle ve Fırat nehirleri, memleketim" yalnızca şairin içindeki özlem ve hasretin bir yansıması değil, aynı zamanda yabancılığın ve yabancının çektiği sıkıntının bir ifadesi olmuştur. İnsanın hoşlandığı değişikliklerden ötürü, hayatının ilerleyen bir döneminde, yaşadığı gerçek sıkıntının ötesinde bir memnuniyet arayışına girdiği bir aşamaya ulaşabilmiştir. Bu, onun özlem duyduğu, ömründen çalınmış mekanları, tanıdık insanları, üzerinde yürüdüğü bir nehir ya da sokak gibi eski şeyleri araması anlamına gelmiştir. Bu eski şeyler ona kim olduğunu hatırlatmıştır.

el-Cevâhirî'nin İran'da bulunduğu dönemde, tam anlamıyla Irak'a düşkün değildi. Aslında sadece vatanına aidiyet anlamında özlemiştir. Belki gençlik döneminde olduğu için, muhtemelen topraklara olan özleminden ziyade orada yaşayan insanlara olan özlemi daha fazla olmuştur. Onları sık sık özlemle anmış ve kalbi neredeyse onları görmek için uçmaya başlamıştır. *Fi Tahrân* adlı şiirinde hüznünün etkisi ve onun üzerindeki etkilerini belirgin bir şekilde göstermiş, artık ayrılığı kaldıramayacak hale gelmiştir.

Bu gözyaşlarının hoş bir tarafı nedir ki, Hüzün ruhumu ve kaburgalarımı doldurur.

¹⁷² el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 98-99.

Anı için kucaklaşmayı sevmem, veda kucaklaşmasının bıraktığı anıları.

Daha ayrılma zamanımız gelmeden önce, toplanmışlığımızın değerini bilmezdim.

Yanımda olmadığınız zaman sabrımı gördünüz. Sorun; size olan sevgim ne kadar büyük olduğunu.¹⁷³

İnsanın ailesine ve sevdiklerine duyduğu özlem, uzak kaldığında ve onlardan ayrıldığında ilk hissedebileceği şey olabilir. Bu özlem, insan doğasının bir gereksinimi olarak ortaya çıkmış, kan bağının samimiyeti ve ailevi bağların önceliği ile ilişkilendirilmiştir.¹⁷⁴ Ancak Prag'daki şiiri ise, Irak'tan ayrılmanın sonrasındaki psikolojik durumunun bir yansıması omuştur. Burada, yönetimden ve özgürlüğünün kısıtlanmasından dolayı öfke duymuş, gazetesinin kapatılmasıyla susturulmuştur. İlk başlarda, annesinin ölümünden önceki dönemde sevdiği insanları vatanında bırakarak duyduğu özlemi hissetmiştir. Prag'da "*Berîdü'ul-Ğurbe*" adlı şiir kitabını yazmış, bu kitapta özlemle dolu şiirlerine yer vemiş ve acılarını anlatmıştır. Onun için ruhuna sızan sürgünü, yaşadığı trajedinin verimli bir alanına dönüştürmüştür. Anılar onu ne zaman ağlatsa, onunla hemen hüznün de gelir, bu acı artık her an yanı başında olurmuş.

Rüzgâr eserken özlem de esti, çırpınan yüreği de size uçtu.

Onlar uyum sağlar, sonra ayrılırlar; o ve hüznün, kuşun, çiçek taçlarına gidip gelmesi gibi.

Yazıklar olsun o aşıklara, bu ruhları hor görüp, sapık ilişkiler satın alanlara.

Aşk ehlinin özlemi, inkâr edilir bir şey değildir, aşıkların özlem duyması için yaratıldılar zaten.

Irak'ta sevdiğim bir grup insanlar olmasaydı, Irak'a karşı bir sevgim olmazdı.

Onlar olmasaydı Dicle'nin suyu saf, Fırat'ın suyu içilir olmazdı.¹⁷⁵

Özlem sadece belirli bir kişiye veya gençlik günlerine özgü değildir; bazen uzak geçmişe olan özlem, eski sessiz gururlu günlerine duyulan özlem olabilir. Bu, şairde trajik bir durum yaratmış, çünkü acı çektiği acı gerçeklikten kaçmıştır. Geçmişe ve tarihe umutla sığınmış ama bu onun üzüntüsünü sadece daha da artırır hale getirmiştir.

¹⁷³ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 138.

¹⁷⁴ Bihaleli, *el-Hissu'l-Me'sâvî fî's-Şi'ri'l-Cezâ'iriyi'l-Kadîm*, 68.

¹⁷⁵ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 136-137.

Ayrıca, şair zamana ve yere yayılan bir yabancılık hissi oluşturmuş, adeta bu zaman diliminde yabancı gibi hissetmiş ve bu zamanada kendine de yabancı hissetmiştir. Bu yabancılık, bireysel ve toplumsal iradenin toplum içindeki politik bağlılığını yansıtmıştır. Tarihsel acı, toplumun içinde taze bir davranış biçimine dönüşmüş, yerini bulmuş ve düşüncede yerleşmiştir. Geçmişin bilinci, günümüzde insanın çıkmazını temsil eden bir yol olmuştur.¹⁷⁶ Şair, diğer şairlerin, onun önündeki harabelerde durduğunu ve onlara seslendiğini ve "Hiret Harabeleri Üzerinde" adlı şiirinde kaybolduklarını tasvir etmiştir.

O'nun önünde durdum, o yığınlar ve harabelere, o dönemin tarihini sordum.

Sahibi onu terk etti. Korkutan bir halde onu bıraktılar ki o nesillerin hallerini çeviren bir çağdaş oldu.

Arap kimliğinin sağlam bir kale olduğunu düşünme, zira dışarıdaki hırsızlarına bırakılmış bir şeye dönüştü.¹⁷⁷

Arap şairler, şiirlerinde, uzaklıkta duyulan özlemi ifade etmek için retorik ve mecazları kullanmışlardır. Kayıp vatanı ideal bir toprak olarak betimlemiş ve uzak yerleri yabancılar ve yeni zorluklarla dolu garip bir yer olarak tasvir etmiştir. Şiirlerinde birliğin, hüznün, kaybolmanın ve kimliği arayışın öz hislerini yansıtmışlardır. Özlem, el-Cevâhirî gibi şairlerin şiirlerinde etkili bir rol oynamış, çünkü dönemlerinin etkisi altında kalmışlardır ve sürgündeki diğer şairlerin etkisini taşımışlardır. Onlar, sürgünü insanlığı yitiren ve bireyi, vatanı ve toplumu ayıran bir trajik bir durum olarak anlatmışlardır. Cevâhirî, *Selâmûn İla Ardi'r-Rûsafâ* adlı şiirinde özlem ve hasretini ifade ederken şunları söylemiştir:

Irak'ın torağını ve soğuğunu özledim. Aşıkların Necd'i özlediği gibi.

Gençliğimin suyunu içtiğim topraklar, sevgiyle emdiğim topraklar. Ve orada gurur giyindim, katman üstüne katman.

Selam olsun Rusafa topraklarına, bu bir mekân, şikâyet edenlerin sığınağı, iç hüznün taşıyanların tesellisi.

Ne güzeldir etrafını saran Dicle'dir ki bileziğin bileği sardığı gibidir.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Şehab, "Eşeru'l-ğurbe ve'l-İğtirab fi şî'ri'l-Cevahiri", 113.

¹⁷⁷ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 72-73.

ez-Zakiratu'l-Mû'lime adlı şiirinde de rüzgârın sevdikleriyle tekrar bir araya gelmek için çabaladığını dile getirmiştir. Şair, umutlarla kendini avunmaya devam etmiş ve belki sevdiği kişiyle yakında buluşma umuduyla beklemiştir.

Rüzgâr beni sihirbazlar gibi etkiledi, Vatanları ve sevdiklerini hatırlayan kimse özlem duyar.

Ayrıldıktan sonra buluşmalarımız geri gelmez mi? Ayrıldıktan sonra tekrar toplanır mıyız?

Irak'ın rüzgarından zevk alır mıyız tekrar? Vurarak akan Fırat'ın suyuna bir yolumuz bir daha olur mu?

Kulağıma sevgili bir "Ahmed" hikayesi geliyor, Ey Fırat ve Şam arasındaki Sevdiklerimiz.

Zamanın hükmüne karşı acıları içtik, Eski, sevilen içkimize zarar veren bardaklardan içtik.

Durumun haberini vermek yeterlidir, kendimize dönüp tekrar buluşmazsak ölüm tercihimdir.¹⁷⁹

Şair, toplumun savunduğu içsel yabancılaşma ile mücadele ederken yaşadığı içsel yabancılığın bir parçası olmuştur. O, içinde bulunduğu bu ruhsal durumun ve özlem duygusunun ötesine geçmiş, ancak yakın çevresindeki insanlar tarafından hüsrana uğratılmıştır. Onların görmezden gelmesi ve onu terk etmeleri, onun için bir acı kaynağı olmuştur. Onu yabancı ülkenin rüzgarlarıyla sürükleyen bu içsel yabancılaşma duygusu, onun ruhunu kemiren bir ülkenin içinde onu bırakmıştır. Şair, derin acı, özlem ve özlemi ustaca ve edebi bir şekilde ifade etmeyi başarmıştır. Bu duyguları en iyi şekilde ifade eden kelimeleri kullanarak, bu şiir duygusal tepkileri uyandırmış ve yabancılaşma deneyimleri üzerine düşünmeye ve meditasyon yapmaya kapı açmıştır.

Zavra'daki sevdiklerimin aşk hali nasıl değiştiğini gördüm, onlar için uzaklığımın bir önemi yoktu.

Sanki ne gençliğin yükünü beraber taşıdık gibi, ne de aramızda gidip gelen mektuplarımız vardı.

¹⁷⁸ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 68.

¹⁷⁹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 95.

Siz soğudunuz ve ben soğumanızı inkâr etmedim, sözde durmayan ve soğuyan ilk dostlar değilsiniz. ¹⁸⁰

el-Cevâhirî'nin içsel yabancılaşmasının bir parçası olarak yaşadığı içsel vatan yabancılaşmasını da deneyimlemiştir. Düşünce ve geleneklere yabancılaşmanın yanında, insan kendi vatanında var olmanın ve aynı anda var olamamanın da bir halini hissetmiştir. Ürünleri artık ona ait olmayan başkalarının acılarına ortak olan ve geriye sadece endişe, üzüntü, umutsuzluk ve hayal kırıklığı olarak kalmıştır. Onlardan endişesini ve acısını taşımasını istemezmiş:

Zamanın zorluklarına karşı sabrım azaldı, beni başka bir hâlde bırakan zamanın musibetlerine de.

Tahammül edilemez gelenekler taşıyan, saygısızlık ve kin tutmaktan başka bir şey beceremeyenlere.

Benimle duran dostlarıma uyumlu kafiyeli dizeler yazdım. Benim ardımdan hüznü dostluğun anıları devam edecek.

Dertlerini taşıyıp onlardan uzaklaştım, kendi dertlerimi yalnız taşımaktayım. ⁽¹⁸¹⁾

Gurbetin doğurduğu özlem şiirinin gücü, içsel acıyı hafifletme yeteneğinde ve şairin kimliğini ve köklerini belgeleme ve ona aidiyet duygusunu güçlendirme kapasitesinde kendini göstermiştir. Göçebe yaşamın neden olduğu özlem şiirleri romantik ve ifade edici bir özellik taşımış, şair parlak renkler ve sembolik anlamlar kullanarak kaybolan vatanı ve anıları canlandırmak için tasvirler yapmıştır. Şair, vatanına olan derin sevgisini ve ailesiyle ve sevdikleriyle iletişim kurma özlemini ifade etmiştir. Ayrıca, özlediği mekanları ve tekrar görmek istediği kişileri güzellik ve hassasiyetle tasvir etmiştir. Özlem şiirleri, vatan ve sevdiklerine yöneltilen etkileyici veda mektuplarına dönüşebilmiştir, şair içindeki yoğun duyguları ve kalpteki çarpıntıları ifade etmiştir. *Ya Fûratî* adlı şiirinde el-Cevâhirî, Dicle Nehri'ni anarak geçmişteki anıları canlandırmıştır. Bu şiirde siyaset ve özlem karışmıştır çünkü şair, ülkesini terk etmeye zorlayan hükümet sistemlerine öfke ve kin beslemiştir.

İçinde yaşadığım güzel bir hayat vardı. O altın rengindeki sahilinin parlak ışığı

¹⁸⁰ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 68.

¹⁸¹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 253.

Palmiye ağaçlarının etrafında sarmaşık gibi dolanması, iyice bakarsan, gölgenin her yerde olduğunu göreceksin.

Ey Fırat nehri, seni taklit eden bir nehir var mı? Sabahın güzelliğinde ve akşamın serinliği içinde

Kusay döneminde seni korumadığı gibi, şimdi de etrafında bulunan seni korumayan Araplar vardır.

Kötü niyetli arzularlar suyunu kirletti ki artık suyun benim susuzluğumu gideremez.¹⁸²

Berîdü'ul-Ğurbe adlı olan divanında *Yâ Diclâtu'l-Ĥayîri* adlı şiirinde, Prag'da bulunduğu dönemde Dicle Nehri'ne duyduğu özlemi anlatmıştır. Nehri estetik bir şekilde tasvir etmesine rağmen, bu tasvir özlem ve kaybın trajedisini içermiştir. Gurbet şairin iç dünyasında bıraktığı boşluğu vurgulamıştır. Gurbette su içmek bir işkence olsa da içilen su Dicle Nehri'nin lezzetini taşıyamamıştır. Bu, zihin ve hafızanın acısı olmuştur. Bilinçli insan, mutlu anların sonunu ve gelecekteki durumları düşünen insandır. Geminin suyu yarması manzarası, şairleri ve ressamı güzelliikle ilhamlandırmış olsa da el-Cevâhirî, Dicle'nin gemi yelkenlerini hatırlamış ve bunları veda anında kendisini saracak bir kefen gibi görmek istemiştir. Hiçbir şeyden gerçek anlamda zevk almamış, bu da acılarını artırmıştır. Bu durum, insanın vatan kavramını özetlemiş; çünkü vatan, mekânsal bir yerden çok önce içselleştirilen bir anı olmuştur.

Uzaktan senin kıyına selam verdim sen de selam ver bana. Ey Bereket Nehri, Ey Bahçelerin Annesi

Susuzluktan kavrulmuş bir halde selam veriyorum sana, sığınırım sana güvercinlerin suya ve çamura sığındığı gibi.

Ey bereket nehri seni ara sıra zorla terk ediyorum.

Suyu saf olan birçok su kaynağının suyu içtim ancak suyun kadar susuzluğumu doyuran olmadı.

Sen de öylece rüzgarlarla eğilen bir tekne gibisin, tıpkı rüzgarların yelkenlerin ucunu okşadığı gibi.

¹⁸² el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 77.

*O ince yelkeni dilerdim ki, onun bir parçası olsaydım; öyle ki onunla yarının ayrılığından sonra beni sarsın.*¹⁸³

Özlem kaynaklı gurbet şiiri, duygusal bir içtenlikle yazılmış coşkulu duygular ve samimi duygular taşımış, okuyuculara şairin derin duygularını ve deneyimlerini aktarmış, insan ruhunu uzaklık ve özlem deneyiminde güçlendirmiştir. Bu şiir, yabancılık deneyimi yaşayan bireyler arasında iletişim ve empati köprüsü olarak kabul edilmiş, kültürel ve insani anlayışı güçlendirmeye katkıda bulunmuştur. Bu zarif ve etkileyici şiir, şairin duygularını ileterek okuyucuları uzak diyarlara olan özlem ve hasret yolculuğuna çıkarmıştır. Yabancılık özlemi şiiri vasıtasıyla şair, acıyı, özlemi ve hasreti sanatsal ve edebi bir şekilde ifade etmiş, bu derin duyguları en parlak kelimelerle tasvirlemiştir. Bu şiir duyguları harekete geçirmiş, düşünme ve yabancılık deneyiminin insan ve kimlik üzerindeki etkisini gözlemleme kapılarını açmıştır. Aynı zamanda, yabancılık ve özlem şiiri estetik ve sanatsal bir değere sahip olmuştur. İnsanın toprakla ilişkisini yansıtmıştır. Ayrıca, bu şiir kişinin toprak, vatan ve sevdikleri için duyduğu sevgi ve özlemi taşımıştır.

2.2.2. Genel Trajedi

Modern çağın ortaya çıkmasıyla, Arap dünyasının edebi sahnesinde ulusal şairler ortaya çıkmış ve halklarının batı sömürgeciliğine karşı mücadelesine katılmışlardır. Ulusal şiir, Arap edebiyatında daha önce olmayan yeni bir tür olmuş ve bu alanda öncülük edenler arasında Mısır'dan Ahmed Şevkî (Ö.1932) ve Hâfız İbrâhîm (Ö.1932), Irak'tan ez-Zehâvî (Ö.1936), el-Kâzîmî (Ö.1935) ve er-Rusâfî (Ö.1945) yer almıştır. Bu şairlerin eserleri, direnişe ateşleyen bir tutkudan kaynaklanmıştır. İçerik olarak, bu şiirler o dönemde ürettiği sloganlarla sınırlı kalmış ve aslen Avrupa siyasi düşüncesinden türetilen ve ulusal bağımsızlık ve özgürlüğün burjuva anlamıyla ilgili sloganlar ve batı parlamento hükümetini şekillendirme biçimleri olarak ortaya çıkmıştır.

Siyasi olaylar ve sosyal ilişkiler, Iraklıların yaşamında önemli bir rol oynamaktadır çünkü bu faktörler, Iraklıların siyasi olaylara katılımlarını belirler ve sosyal kültürel etkinliklerine yanıt verirken dikkate alınır. Iraklıların, kültürel veya sosyal bir etkinlikle ne kadar ilgili oldukları, bu etkinliğin siyasi ve sosyal fikirlerle ne

¹⁸³ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 208.

kadar ilişkili olduğuna bağlı olmuştur. Bu genel olarak edebiyatın ve özellikle şiirin durumu için de geçerlidir.¹⁸⁴ el-Cevâhîrî'nin yaşadığı ve büyüdüğü çevre, onun politik, sosyal ve hatta kültürel açıdan etkilendiği bir ortam olmuştur. Güney Irak bölgesinin derinlemesine bilgisi, şiirsel sözcüğünü zenginleştirmekte ve şiirsel ifadesini canlandırmıştır. Dilbilimsel yapılar ve duyuşal imgelerle yaratıcılığını ifade etmiş; gerçekliğini ve iç dünyasını yansıtmıştır. Vatanı Irak ve hatta Arap ülkeleri ve uluslararası alandaki siyasi olaylara duygusal bir yaklaşımı çizmiştir.

Bu bölümde, el-Cevâhîrî'nin şiirinde ele aldığı en önemli konulara dikkat çekilmiştir. Bu konulara yakından bakarak, onun üzerinde durduğu ve içsel olarak hissettiği acı ve üzüntüyü ifade ettiği durumları inceleyeceğiz. Şair bu trajediyi kendi kimliği ve aidiyeti haline getirerek, deneyimlediği gerçeği yansıtmıştır.

2.2.2.1. el-Cevahiri'nin Şiirinde Irak Trajedisi

2.2.2.1.1. Irak'ta Siyasi Trajedi

Iraklı kişiliğinin temel ve etkili unsuru, üzüntü ve iyimser ruhu yansıtamama yeteneğidir. Bu durum, Iraklı yaratıcıların sevinç veya duygularını bile sunamamalarına neden olmuştur. Bu şairlerin bu durumuna sebep olan faktörler çeşitlilik göstermektedir, duygusal, siyasi veya sosyal sebeplerden kaynaklanmıştır. Aynı şekilde, şairdeki üzüntünün doğası, gerçeğe olan bakışında farklı duyguları da içermiştir. Şiirsel acı, şairin milli, sosyal ve psikolojik meseleleri ifade edişinde gerçeğin aynası olmuş ve şiirsel metinlerinde bunları ele almıştır. Genel anlamda modern Irak şiiri, özellikle el-Cevâhîrî'nin şiirleri, bu olguyu açıkça ifade etmiştir. Üzüntü dokunuşu, dikkat çekici bir farkındalık noktası haline gelmiştir ve şairi yaratıcılığa teşvik etmiştir. Onun şiirsel metinlerini üretirken benimsediği ilham kaynağıdır. "Şiirler tatmin ve memnuniyetten doğmaz, aksine üzüntü, başarısızlık ve tatmin etmeyen bir arayıştan doğar."¹⁸⁵ Şüphesiz, modern Irak şiirindeki üzüntü modern Irak şiiri olgusu üzerinde önemli bir iz bırakmıştır. Iraklı şairlerin özellikle el-Cevâhîrî'nin şiirlerinde ele aldığı trajedi, yaşadığı sosyal ve siyasi gerçeğin bir sonucudur. Bu, onun şiirsel yaratım sürecinde temel itici

¹⁸⁴ Ayşe Bint Karame, "Zahiretu'l-huzun fi şî'ri Bedr Şakir es-Sayyab", *et-Ta'limiyye*. 3 (7), 2015, 1.

¹⁸⁵ Huseyin 'Uceyl es-Saidi, "Cedeliyyetu'l-Alem ve'l-huzn fi şî'ri'l-Irakî'l-mu'aşır", *El-Hiyâru'l-Mutemeddin*, Sayı 5787, Yayın Tarihi 14/02/2018, <https://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=589233>, (Erişim Tarihi: 05.02.2022).

güç haline gelmiştir. Şair, neredeyse yaratıcı ve şiirini yaratıcı olarak değerlendiremez; üzüntü ve acı dengesi içerisinde ifade etme yeteneği bu değerlendirme belirlemiştir.

Siyasi şiir, sözcükleri ve mısraları bir araya getirerek görüşleri, siyasi duruşları ve siyasi politikadan kaynaklanan trajediyi ifade etmek için etkili bir sanat olmuştur. Siyasi şiir, şairlerin dünya çapında sarsan adaletsizlik ve siyasi baskılara karşı öfke, protesto ve tepkilerini ifade etmek için etkili bir araçtır olmuştur.

Bu bağlamda, el-Cevâhirî'nin siyasi şiirini derinlemesine inceleyip ve onun ruhunu ve siyasi çılgınları serbest bırakmış olmasını, mücadele ve değişim mesajını iletişimdeki rolünü ortaya çıkaracağız. Kelimenin gücünün halk görüşünü şekillendirmede ve siyasi farkındalığı uyandırmada ne kadar etkili olduğunu göreceğiz. Ayrıca el-Cevâhirî'nin şiirinde siyasi şiir örneklerini ve bu şiirlerden türeyen ve onlardan yükselen trajediyi ele alacağız.

Şairin döneminde Irak'ta ki siyasi durum çok karışıktır. Hükümete karşı çıkan çeşitli gruplar olmuştur. Bu grupların başında ise tüm bu özelliklere sahip olan ve aynı zamanda vatansever bir Irak vatandaşı olan el-Cevâhirî de yer almıştır. O ülkesini seven, ülkesi için acı çeken biri olmuştur. Bu durum şiirlerinde büyük ölçüde görülmüştür. Bunlardan birinde şöyle demiştir:

*Benim dilim Irak'ın kalbidir, kanım Fırat'ıdır... varoluşum ağaçlarıdır.*¹⁸⁶

Bu, duyarlı bir şairin ülkesine sevgi dolu bakışları olmuş, ancak sadece İngiliz sömürgeciliğinin uşakları olan siyasetçilerin hevesleri, halkı zulme uğratmak ve ülkeyi yağmalamak olduğu için onun ardından gelmiştir. Şair, duygusal ve çabuk öfkelenen biri olarak, şiiri ve gazetelerine yerleştiği reddiyle onlara karşı savaşmış; yozlaşmış hükümet sistemlerine karşı muhalif bir gazeteci olmuştur.

el-Cevâhirî, politika ile sıkı bir şekilde bağlantılı olmuştur. Siyasi olaylar olmasaydı şiir yazamazdı, o ve şiiri, sadece öznel şiir ve insan deneyimi ile sınırlı kalmış olurdu. Politik olaylara olan ilgisi, onun şiirini büyük ölçüde tarihi bir şiir haline getirmiştir. Çünkü ülkesinin siyasi meselelerinden uzak olmamış; hatta o dönemin Irak tarihini, Arap okuyucular arasında geniş bir üne sahip olan Muhammed Mehdi el-Cevâhirî'nin şiiri aracılığıyla okumak mümkün olmuştur.

¹⁸⁶ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 137.

el-Cevâhirî'nin şairlik şöhretinin sebebi zulüm ve baskıyı şiirlerinin konusu yapmış olmasındadır. Aynı zamanda, ezilen halka yakın durmuştur. Tüm bunlar ve daha fazlası, şairin duygularını keskinleştiren ve şiirini şekillendiren sebepler olmuştur. Aynı şekilde, siyasi çelişkiler, şairin içinde hüsrânı yeşertmiş ve bu, hoşnutsuz siyasi gerçekliği daha da vurgulayan bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. el-Cevâhirî'nin yapabileceği tek şey, halkı ve ülkeyi temsil etmiş, ancak aslında sömürgeciliğin çıkarlarına hizmet eden her hükümete karşı kalemini adeta bir kılıç gibi kullanmıştır. el-Cevâhirî 'nin gazetecilik faaliyetleri, onu bir şekilde kitlelere, endişelerine ve vicdanın sesine daha yakın hale getirmiştir.

Aynı zamanda, gazetecilik kariyerine başlamadan önce kraliyet sarayında çalışması, ona siyasetçilerin saray içindeki ikiyüzlülüğünü, yaklaşıp uyuma ve aldatma taktiklerini büyük ölçüde anlama fırsatı vermiştir. Bu da ona halktan gizlenen yozlaşmış siyasi gerçeği net bir şekilde görmesi için bir pencere açmıştır. Tüm bunlar, siyasi trajedinin ortaya çıkmasına ve el-Cevâhirî'nin şiirine ve diğer şairlerde yansımaya neden olmuştur. Siyasi şiir sadece Irak ve Arap sahasına özgü olmamış, aynı zamanda evrensel bir edebiyat türü olmuştur, ancak içeriği yergi, övgü, mücadele ve başka şeyler gibi farklı anlamlar taşımış, ayrıca trajik anlamlar da içermiştir.

el-Cevâhirî'nin siyasi hayatını yansıtan harika şiirler yazmış ve bu şiirlerde çeşitli anlamlar taşıyan görüntüler sunmuştur.. Bu şiirler, özellikle el-Cevâhirî'nin yaşadığı siyasi gerçekliği ve genel olarak Irak'ı yansıtarak, yaşadığı dönemin bir tarihini oluşturmuştur. Bu şiirler, olayların ve gerçeklerin gidişatını sanki tanıklık ediyormuşçasına anlatmış ve bu nedenle şiirler, sanatsal ve estetik değerlerinin yanı sıra tarihsel bir değere de sahip olmuştur. el-Cevâhirî, despotik ve zalim rejimlere karşı cesurca duruşuyla ve sömürgeciliğe ve işgalcilere karşı mücadelesiyle öne çıkmıştır.¹⁸⁷ Bu nedenle el-Cevâhirî'nin siyasi şiirlerini incelediğimizde, onunla birlikte derin bir hüznün ve acıyı paylaşmış oluyoruz. Bu şiirler, el-Cevâhirî'nin döneminde yaşadığı büyük trajedinin ve ülkesinin liderlerinin zalimliğinin ve haksızlığının bir yansıması olmuştur. Irak kültüründe hüznün, psikolojik bileşenine işlenmiş bir özellik olmuş ve bu hüznün, karakter üzerinde etkili bir damga taşımıştır.

Şaşırmayın, kafiye her hüznüldür, ülkemin her yeri yas kıyafetini giyinmiştir.

¹⁸⁷ Naşmil Umer Şerif, *es-Siyase fi şî'ri Muhammed Mehdi El-Cevâhirî*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bingöl Üniversitesi, Bingöl 2017, 68.

*Şiir, sadece acısının bir sayfasıdır, ben de, vatanımın bir resmidir.*¹⁸⁸

el-Cevâhirî'nin şiirinde büyük ölçüde siyasi bir nitelik hakim olmuş ve bu, şairin psikolojik ve kişisel yapısına dayanmıştır. O, reddeden ve güçlü duygusal tepkilere sahip olan bir şahsiyet olmuştur. Geçmişte yaşadığı olaylar, onu bir taraf olmaktan uzak bırakmış, iktidara karşı duran bir şair yapmıştır. Şair, bu sistemlerle yaşadığı deneyimin adeta trajik olduğunu göstermiş, derin acısı ve genel olarak hükümetlerle yaşadığı felaketler onun içsel acısını yansıtmıştır.

el-Cevâhirî'nin şiirleri aynı zamanda devrimci bir eğilimle de dikkat çekmiş, güçlü haksızlık duygusu tarafından harekete geçirilmiştir. Şair, ülkesinin insanlarının, politikacıların ahmaklığı ve Batı'nın emirlerine uyumları yüzünden zulüm çektiğini görmüştür. Onlar, ülkelerinin ilerlemesini engellemek için ilerlemeye feda etmişlerdir. Şairin gözleri açık ve anlayışı keskin olmuştur. Batı ve diğer dünya ülkeleri, hükümetlerinin sunabileceğiyle ilerlerken, Irak sürekli olarak bir krizden diğerine sürüklenmiştir. el-Cevâhirî, bu durumu özellikle "Öfke" adını verdiği şiirlerinde net bir şekilde ifade etmiştir. Bu şiirlerde, hükümete ve yönetim sistemine karşı içsel bir öfke ve hayal kırıklığı hissedildiği açıkça görülmüştür. Şair, bu şiirlerde Irak'ın durumunu, yöneticilerin sorumsuzluğu ve ülkenin yitirilmiş onuruyla ilgili düşüncelerini ifade etmiştir. Ülkenin durumundan ve hükümetin etkisizliğinden dolayı umudunu yitiren şair, değişime dair bir azim ve çağrı ile şiirlerini doldurmuştur. Bu, şairlerin trajedi dolu şiirlerinde sıkça görülen bir yaklaşım olmuştur.

Ben umuda daha yakındım, ama umutsuzluğa daha yakın oldum.

Tüm ülkeler yükselirken, ancak Irak düşüşe geçti.

Her gün bir prensip, oh bu düşüşten.

Vatan, gençliğimizin kanyla kurulmuş,

Senin başarısızlıkların için ağladım, ey vatanım, başarısızlıklarından değil.

*Ey şiir ayaklan, duygular tehlikede, Ey ruh öfkelen.*¹⁸⁹

Bahsedilen beyitler derin anlamlar taşımış ve Irak'ın acımasız siyasi gerçekliği içindeki trajedi ve umutsuzluğun ifadesi olarak öne çıkmıştır. "Umuda daha yakındım,

¹⁸⁸ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 171.

¹⁸⁹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 65.

şimdi umutsuzluğa daha yakınım" bu beyit, duyguların ve umutların umutsuzluğa ve hayal kırıklığına dönüşmesini ifade etmiştir. Şair, umut ve iyimserlikten umutsuzluğa ve hayal kırıklığına dönüşünü tarif ederek yıkıcı ve trajik siyasi olayların sonucunda duygusal durumundaki değişimi tasvir etmiştir. Irak'ın kötü durumu ve çöküşünü diğer ülkeler ilerlerken ve gelişirken yaşanan trajediyi yansıtmıştır. Şairin beklentileri ile çöken ve acı çeken ülkesinin gerçekliği arasındaki büyük fark, aynı zamanda sürekli çöküş ve kötüleşme nedeniyle yaşadığı sürekli rahatsızlık ve hüznü yansıtmıştır. "Her gün yeni bir ilke" sözleri, tekrarlayan bu acı duruma duyduğu üzüntü ve acıyı yansıtmıştır. Onun için hiçbir şey, gençlerinin kaybına olan üzüntüsü kadar acı verici değil, boşa harcanan o gençlerin kanları, ülkenin güvenliği ve istikrarını korumak için verilmiş ama amacına ulaşmamıştır. *Bakeiyt* şiir sözleri, kişisel umutsuzluk ve başarısızlık durumu karşısındaki kişisel üzüntüsünü ifade etmiştir. Şair, ülkesinin umutsuzluğuna ve trajedisine olan üzüntüsünün kişisel acısından daha fazla olduğunu hissetmiş, kişisel hüznü ile ülkesinin trajedisine geçiş yapmıştır. Genel olarak, bu metin derin umutsuzluk ve trajedinin dizelerinde yankılanan hissini yansıtmıştır. Irak'ın yaşadığı acımasız siyasi durumu ve kolektif trajediyi ifade etmiştir. Şair, öfkesini ve protestosunu ifade etmek ve acıyı ve hüznü derin duygusal ifadelerle iletmek için politik şiiri kullanmıştır.

Burada şair, ülkenin yöneticilerinin inatçılığı ve ülkeyi ileriye taşıma yerine geriye götürme ve medeniyetin yükselişine ve ilerlemesine ayak uyduramama nedeniyle umutsuzluğa ve çaresizliğe kapılmıştır. Irak artık gerileme ve düşüş yaşarken, medeniyetin yükseldiği bir dönemde geride kalmıştır. Şairin acıları, ülkenin acılarıyla örtüşmektedir çünkü ülkesi yaşadığı zorluklardan etkilenmiş durumdadır. Ayrıca, şair burada Ağladım terimini kullanmıştır; çünkü ağlamak, üzüntünün sembolüdür, felaketi ifade eden ve ona eşlik eden bir eylem olarak kabul edilmiş, felaket meydana geldiğinde anında gerçekleşen bir eylem olmuştur. Herhangi bir felaket, gazeteci şair için vatanını yıkılmış görmekten daha büyük bir felakettir, çünkü ülkesini siyasilerin ellerinde yıkıma sürüklerken görmüştür.

Şairin siyasileri açıkça eleştirdiği bir isyanı burada görmüş oluyoruz. el-Cevâhirî, ülkenin meseleleri ve çıkarlarını ihmal edilmesini tahammül edememiştir. Şairi, siyasilerin zulmü veya hükümdarların tahakkümü söz konusu olduğunda gerçeği söylemekten alıkoymamıştır. el-Cevâhirî, Irak'ın etrafındaki ülkelerin yükseldiğini ve

geliştiğini görürken Irak'ın engellerle boğuştuğunu görmüştür. Şairi hayrete düşüren ve şaşırtan şey, halka söz verenler ülkenin ilerlemesini engelleyen ve gelişimini durduran engeller olmuştur.

Irak'ın komşularının hepsi hırslı bir şekilde gelişip ilerlerken, engeller devleti kuruldu.

Ne gariptir ki, halkını kurtarma görevini üstlenenlerin asıl kendileri engelleyici faktördür.¹⁹⁰

el-Cevâhirî, Irak devriminin önde gelen şairlerinden biri olarak kabul edilmiş ve bu devrim aracılığıyla ulusal motivasyonları, büyük fedakarlıkları açığa çıkarmış ve aynı zamanda ulusal birliğin bir resmini sunmuştur. Yirmi Gün Devrimi, vizyonun netliğini ortaya koymuştur. Hükümetin İngiliz mandasının gölgesinde kurulması halkı hayal kırıklığına uğratmıştır. Ayrıca, devrime katılan ulusal kitleler pozisyonlarından uzaklaştırılmış, bazıları da ülke dışına sürülmüş ve diğerleri hapsedilmiştir. Çatışma siyasi bir mücadele şeklini almış; çünkü dışardan manipüle edilen milli yönetimle siyasi yönetim iç içe geçmiş, bu da durumda trajediyi artırmıştır. Edebiyat bu konulardan vazgeçmemiş, etkili bir varlık kaydetmiş, içeriğini ulusal olaylardan ve insanların gerçek yaşamından ve trajedilerinden almıştır.¹⁹¹

İşte şair el-Cevâhirî, ülke üzerindeki siyasetin etkisi ve hükümetlerin ona çektirdiği acıyı ve haksızlıkları anlatmak ve batının uşakları ile halkların kaynaklarını ve zenginliklerini yağmalayan sömürgeci ellerin etkisini ifade etmek için karşılaştığı ve yaşadığı her şeyi dile getirmiştir. Şair, öfkesini ve hıncını tüm siyasilere yönelterek, ülkeyi yönetmeye uygun olmadıklarını düşünmüştür. Ülke sürekli bir trajedi halinde olmuştur. Zira Irak üzerine çöken karanlıktan hemen kurtulamamış, bir karanlık diğerini takip etmiştir. Açgözlü bireyler artık ülkenin ve insanların bir sorunu haline gelmiş, insanlara vaat etmiş ve umutlandırmışlardır. 1924 yılında yayınlanan "Sübâne Man Hâlke er-Ricâl/ Şanlı olan, adamları yaratan" adlı şiirinde, şunları söylüyor:

Şanlı olan Allah, bu ülkeyi yönetmeyi hak eden bir adam bile yaratmadı.

Vatanım, hastalığın kendisi açgözlülükle dolu olan bireylerdir; kim bana bunların ayrılmasını ve gitmesini sağlayabilir?

¹⁹⁰ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 183

¹⁹¹ Şerif, *es-Siyase fi Şi'ri Muhammed Mehdi El-Cevâhirî*, 70-71.

Halkın belası, yaptıkları, verdiği sözlerini yalanlayan ve kandırıcı bireylerdir.

Gelişmenin zor olduğu bir zamanda ey vatanım, ilerlemene kim sana sahip çıkabilir ki.

Nimetle döşenmiş bir bayrak gibi görüp akarken, tatlı pınarlarına alkış tutan Dicle Nehir'i bu mudur?

Rüzgarlar artık onun akan sularını taşıyor ve su yolları daraldığı için taşımaktadır.

*Ruhu daralmış bir insan gibi, suyunun haline hüznle ağlıyor bu nehir.*¹⁹²

Şairin Dicle Nehri'ni "Ruhu daralmış bir insan gibi, suyunun haline hüznle ağlıyor bu nehir" diyerek betimlediği güzellik imgelerinden biri, nehrin etrafındaki trajik olaylar nedeniyle yaşadığı hüznün ve acı durumunu yansıtmıştır. Şair, nehrin ağlamasını, onun yaşadığı olaylara duyduğu üzüntü ve acıyı ifade etmek için kullanmıştır. Aynı zamanda, Kuran'dan bir imge olan "Göge çıkıyormuş gibi kalbini iyice daraltır"¹⁹³. Ayetini kullanarak, şiirdeki anlama bağlamıştır. Bu ayet, insanın bazen darlık ve sıkıntı hissetmiş ve özellikle havasız uzaya çıktığında artabileceği darlık durumunu anlatmıştır. Dar bir göğüsün gökyüzünde yükseldiği imgesi, insanın maruz kaldığı acılara ve ağırlara bir benzetme olarak kullanılmış, bu da insanın nefes alamaz gibi hissetmesine yol açmıştır. Benzer şekilde, ağlamanın hüznü temizleme işlevi olduğu gibi, şiirin gerçekçilikle birlikte diğer görevlerinden biri de arınma olmuştur. Bu terim Aristoteles tarafından kullanılmıştır. Bu prensibe göre şiir, duygusal baskılardan bizi kurtarır, duygularımızı ifade ettiğimizde onlar bizden uzaklaşır.¹⁹⁴ Bilinçli ve çevresinde olan biteni fark eden, ülkesinin meselelerini taşıyan bir şair, ülkesindeki zulmü ve çürümeyi sessizce izleyemez veya ağzını açmadan duramamıştır. Duygusal tepkiler insan doğasının canlı bir parçasıdır. Eğer zulüm sınırları aşıyorsa, insan artık kendisine zulmeden önemsemeyebilir. el-Cevâhirî, burada ülkeyi yöneten liderlere açıkça dikkat çekmiş, onların ülkeye acı ve ıstırap getirdiğini beyan etmiştir. Adaletsizlik ve utanç giysisini giydirmiş, ülke herkes için bir hapis haneye dönüşmüştür. Bu liderlerin amacının sadece boyun eğen bir halk yaratmak istediklerini ve özgürlüğü talep eden herkesin hapis haneye atıldığını düşünmüştür. Bu durum gerçekte Irak'ın

¹⁹² el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 90.

¹⁹³ En'âm, 125. Âyet.

¹⁹⁴ 'Abbas, *Fenn'uş-Şi'r*, 154.

tarihinde hiçbir zaman kapanmayan trajik bir kapı açmıştır. Şairin ülkesindeki siyasete bakış açısını şekillendiren kriterler, onun yabancılaşmasını yaratan kriterler olmuştur. Şair, ülkesine duyduğu acıyı ifade etmek için Şikâyet ve Umutlar adlı bir şiirde daha da derinleştirmiştir:

Sanki ülkenin liderleri izledikleri siyasetle özgür bireyin bir şey yapabilmesini yasakladı.

Sanki yıldızlar, içimdeki dertleri geceye döküp hüznün şikâyetini taşıdı; onlar gizli bir destekçiymiş gibi.

Sanki bu ülke bir suçlunun hapsi gibi ki bu suçlunun suçu gelişim ve yükselişten başka bir şey değildir.

Öyle bir kararlılık ve güç beni aşağılık yurdundan uzaklaştıracak ki, onun yedi parçadan oluşan engelleri titreyip sarsılacak.¹⁹⁵

el-Cevâhirî, bu dizelerdeki trajik durumuna rağmen, evrensel güzellikleri kendisiyle paylaşmak istemiştir. Gökyüzünde parlayan yıldızlar, gece ve karanlığın kanatları altında ışıldayan bu yıldızlarda onunla bu sıkıntıları paylaşmış, şikâyet ve üzüntüyü taşımışlardır. Aslında şair, başka bir yönü de betimlemek istemiş olabilir; yani yıldızlar, karanlık ve uygun olmayan bir yerde varlıklarından şikâyetçi olabilirler, çünkü onlar ışıktır. Aynı şekilde, şair de Irak'taki yıkımı kabul etmemiş, kendisini geceye karanlıkla çevrili yıldızlara benzetmiş, bu yıldızların etrafını sarıp sarmalayan geniş karanlığa rağmen gökyüzünün derinliklerinde ve zaman boyunca aydınlatıcı kaldıklarını görmüştür. Bu yıldızları kendisiyle özdeşleştirerek kendini ifade etmiştir. Doğanın güzelliklerini kullanmanın estetik yönünü daha önce bahsetmiştik, şair, içindeki üzüntü ve hüznün döküldüğü kabı genişletmek istemiş gibi görünüyor.

Özgür bir insanın kalbi için, sevdiği toprakların işgal ve koloni altında acı çektiğini görmek, haksızlığın neden olduğu genç kayıpları ve toplumun acıları, hiçbir şey özgür bir insanın kalbini bu kadar sıkıştırmamıştır. Irak, özgürlüğü ve bağımsızlığı için evlatlarının kanlarıyla ayaklandıktan sonra Britanya'nın Irak'ı işgalinden kurtulmuştur. Ancak zamanla Britanya'nın işbirlikçisi zalimlerin zulmüne maruz kalmışlardır. Bu işbirlikçiler, mandater yönetimi altında Britanya'nın kuklası

¹⁹⁵ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 34.

olmuşlardır. Britanya, Irak'ı Birinci Dünya Savaşı öncesi işgal etmiş, daha sonra ise Milletler Cemiyeti himayesi altında Irak'ı yönettiğini açıklamıştır. Ancak Irak'ın bağımsızlık kazanması sadece yüzeysel bir durum olmuştur. Irak, bu dönem boyunca siyasi bağımsızlık dışında kazanç elde edememiştir.

Irak, karanlık yöneticilerin ve vatan haini valilerin zulmü altında ezilmiş, halkın haklarını koruyamamıştır ve ülkenin gençlerini ve halkını zulümden dolayı kaybetmiştir. Şair büyük bir trajedi noktasına vardığını ifade etmiş, Irak'ın çektiği bu acılardan sonra daha büyük bir acı olamayacağını düşünmüştür. Şairin çizdiği resim sadece karanlık bir tablo değil, aynı zamanda büyük bir trajedi ve acı yüklü bir durumda ifade etmiştir. Çekilen acının dehşeti o kadar büyük ki, işkence gören kişi bu acıdan kurtuluşun mümkün olmadığını ve dünyadaki en kötü durum olduğunu düşünmüştür. Bu, trajik bir sonun en üst noktasıdır.

Vatanın evlatlarının etini yiyecek haline dönüştürdüler, ciltlerini ise kıyafet olarak giydiler.

Bu evlatların göğüslerini acıya maruz bırakıp, bunları geniş yürekler olarak adlandırdılar.

Hayalim bir hayalet gibi üzerimde gezindi, içinde güvercin ve kargayı gördüm.

Adalet hastalıklarla dolduğunu gördüm, zulüm ise gençlerle dolmuştu.

Ey vatanım, felaketlerin içinden güveni bul, çünkü kaderin ve şansın en üst seviyesine ulaşmıştır.¹⁹⁶

Irak halkının Britanya'nın egemenliğine ve ayrılığından sonra resmi olarak dayattığı Irak rejimine karşı tekrar eden isyanları ve başkaldırıları dikkate alındığında, yeni nesiller arasında bir farklılık olmamıştır.¹⁹⁷ Şair bu şiiri *Dahâyye el-İntidâb* olarak adlandırırken, başlangıcında insanlık tarafından görülebilecek en acımasız sahnelerden birini tasvir etmiştir. Ülkeye yayılan felaketleri, yaygın ölümleri ve kanın dökülmesini tasvir etmiştir. Bir sahne tasvir etmiştir ki: iki öldürülmüş kardeşi ve elbiselerini kanlı bir şekilde tasvir etmiştir. el-Cevâhirî, ölüm ve ölümün yoğunluğunu tasvir etmiş, onu bir tabutu sürüklediği şeklinde anlatmıştır. Bu, ölüm ve kaybın trajik sürekliliğini

¹⁹⁶ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 171.

¹⁹⁷ Hanan Bumali, *Tecelliyatu'l-Alem fi şî'r Bedr Şakir es-Sayyab*, Camiatu Abdulhafiz Busouf, el-Merkezu'l-Camiyye, Mila- Cezayir (Tsz), 169.

göstermek için kullanılmıştır. Şair, insanları şiddetli üzüntüyle kapılmış hayaletler olarak tasvir etmiştir. İnsanları hayaletler olarak tasvir etmek, yoğun üzüntülerinin yanı sıra bir şey yapmama durumunu da ifade etmiş olabilir. Bu, zulme karşı bir şey yapmanın imkansızlığını, hatta bu kadar baskı altında olmanın üzüntüsünü ifade etmiş olabilir. Dilsizce çığlık atan acı, çığlık ve ağlamayla ifade edilen acıdan daha da acı vericidir. Şair, şiirin başında gençlerin kanının neden döküldüğünü sorgulamıştır. Bu acı ve acizlik için miydi? Şairin buradaki trajedisi sadece şehitlerin kaybıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda bu ülke için verdikleri fedakarlığın kaybı olduğunu söylemiştir. Ülke, onları inkar etmiştir ve kanlarını boşa akıtmıştır.

Birbirine sarılan iki kardeşe sorun, gittiklerinde gençliğini hangi amaçla yitirdiler.

Hangi ilkeler için bu fedakârlık yapılmıştır, o kanların dökülmesine sebep olanların soruşturulması kime bırakılmıştır.

Vatanlar şikayetle dolup taşıyorken yakarışları yükseldiğinde aynı mıdır?

Onların kanı gibi yasak kan aksaydı darbe görmezdi.

Tabutlar art arda öyle sürüklenir, Kalkan bir bulut, diğer bulutu örtmüş gibidir.

Hüzün hayaletleri arkasında ağladı. Acı, depresyonu gizlercesine konuşmalarını engelledi.¹⁹⁸

Şair el-Cevâhirî, Irak'ın batının sebep olduğu durumu için acı çeker, ülkesinin acısını içten içe ağlar ve “el-‘Azim ve A‘vladihi” şiirinde şöyle der:

Irak toprağı seni hayatla suladı da göz kapakları incelmedi, bulutlar ağlamadı.

Ne olursa olsun zalime bile kötülük yapmam. Zira kelimeler karanlıkta parlayan yıldızlar gibidir.

Uzak bir yerde hüznle yalnız ağladım ki, ispiyoncu korkusuyla kimsenin bana yardım etmesini istemedim.

Ey doğu, her şeyine karıştılar. Toprağın hali batının ne yaptığını bilenler için bir işarettir.¹⁹⁹

¹⁹⁸ el-Cevâhirî, el-A‘mâlu‘ş-Şi‘riyyetu'l-Kâmile, I, 169-170.

¹⁹⁹ el-Cevâhirî, el-A‘mâlu‘ş-Şi‘riyyetu'l-Kâmile, I, 23.

el-Cevâhirî, ülkenin kötü siyasi koşullarından sürekli olarak öfkesini dile getirmekten geri durmamıştır. Karanlık gecenin uzunluğu üzerine çökmüş ve halka verdikleri sözlerin gecikmesi onu daha da hırçınlaştırmıştır. Ancak yıllar geçtikçe durum daha da kötüleşmiş, yıllar boyunca bir şey değişmemiş ve iyileşemez hale gelmiştir. Şair, içini yakan ve düşüncelerini meşgul eden bu batıcı rahatsızlıklar nedeniyle sözlerini yollamıştır. *Vaḥazât* adlı şiirinde, bu durumu anlatmış ve ülkenin halinden bıktığını ve hem kendisinin hem de halkın değişiklik ve yeni bir durum istediğini açıklamıştır. Ancak bu değişimin sancısız olması koşuluyla yapılmasını istemiştir. Çünkü sancı zor ve büyük bir acı içerir ve artık ne o ne de halk, yaşadıkları ve içinde bulundukları acıdan daha fazla acıyı taşıyamaz hale gelmişlerdir. Halk, politikacıların ve Batılı müttefiklerinin paylaştığı bir ganimet haline gelmiş; onların efendilerinin gözetimi altında kaybolmuşlardır. Şair, nihayetinde halkın tüm bunlardan ne kazandığını sorgularmıştır.

Sessizlik uzadı, belki de hayırlı bir şeydir, umarım öyledir.

Günler ve ay dediler, yıllara nasıl döndü?

"Emir" ile "şarap" arasında, Irak'ın zannı kuruntularla doludur.

Kelimelerimden itirazda olduğumu anlamayın, ey insanlar.

Acaba! Öfke dolan şiirimden "efendim" razı mıdır değil midir?

Yeni bir durum istiyoruz, ama sancısız olsun.

Halkım, şu ya da bu için ganimet halindedir, anlaşılmayla elde edilen.

Kaybımı şikâyet ediyorum, ama vatanın koruyucularından daha şikayetçiyim.

Ülkem bunca tohumdan ne kazandı?²⁰⁰

el-Cevâhirî'nin karşı çıktığı konulardan biri, insanlara siyaset nedeniyle uygulanan haksızlık, özgürlüklerin kısıtlanması ve halkın ağızlarını bağlamak için kullanılan sıkıntının artmış olmasıdır. Onların özgürlüklerini ve itibarlarını çalmışlardır. Hatta binlerce insanı hükümetin yakın çevresinden birkaç kişi için hapishanelere atmaktan bile çekinmez hale gelmişlerdir. Bu, Arap ülkelerinde hâlâ var olan ve günümüze kadar

²⁰⁰ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 73-74.

devam eden trajik durumların bir örneğidir. Bu durumu gösteren şey, hala görüşleri nedeniyle hapiste tutulan tutuklularla dolu hapishanelerin olmasıdır.

*Hala Bağdat'ta özgürlüğün boğulması ve binlerce insanın için işkence gördüğü bir durum devam ediyor.*²⁰¹

Gerçek şu ki, el-Cevâhirî bağımsızlığını yeni kazanmış bir ülkede büyümüştür. Hala genç bir insan olarak, hayatının erken dönemlerindeki bir genç adamın deneyimlediği geçici heveslerin bir ülkeye tanıklık etmiştir. Ne istediğini ve geleceğinin nasıl olacağını keşfetme çabası içinde, bu görüntüyü *Şiddetu Londun* adlı şiirinde fark etmiştir. Irak'ın durumunu ve halini resmetmiş, zor koşullarından ve medeniyetten geriye doğru gidişinden bahsetmiştir. Durumunun ne kadar acı verici olduğunu belirtmiş, şair artık bu hastalığa çare olarak sadece ameliyatı ve kökten çözümü görmüştür. Şair, acılarını hafifletmek amacıyla şikayet etmeye yönelmiştir. Kendini duygusal tepkilere ve gerçekliğin acımasına teslim etmiş ve yaşadığı acının neden olduğu noktaya gelmiştir.

Ey sevgilim, felaket çoktur ülkemde... fakat bu felaket gibi değil.

Irak'ta hastalık uzun zamandır var. Ancak cerrahi müdahale ve operasyonla iyileşmesi mümkündür.

Irak'ımız küçük bir genç midir? Onu neden kandırdılar o zaman? Bu da gençlerin halidir.

Durumun dış görünüşü bizi büyüledi, ülkenin güçlü olduğuna bizi inandırdı.

Vatanımda herkes bakandır. Koltuğuna oturmayı herkesin umudunda.

*İçimizdeki bütün kötülükleri milli kalkış örtüsüyle sardık.*²⁰²

Çağdaş şair, yaşadığı zamanın şiddet ve baskı dolu olduğunu fark etmiştir. Bu nedenle şiirlerini hüznü bir ritimle yazmış, derin acının ve insanın içinden gelen çığlıkların ifadesi olmuştur. Bu, 1950'lerden bu yana şairin hayatının ve ülkesinin acılarla sınanması olmuş ve özellikle onu sarsan devasa siyasi olaylar, bu çağın karanlık ve trajik damgasını taşıyan olaylar olmuştur. Tüm bunlar trajik ve üzücü bir atmosfer oluşturmuş, bu karamsarlık şairin iç dünyasında daha da derinleşmiş, aynı zamanda

²⁰¹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 172.

²⁰² el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 147.

önceki toplumların iç dünyalarında da olduğu gibi ve bu karamsarlık felsefesi, yaşamı acı zincirlerinin arasında sıkışmış olarak görünmüştür.²⁰³ Yüzeydeki görüntüler farklılaşmış, ancak trajedi tek bir tonda ifade etmiştir. Şair, geleceğe dair karamsar bir bakış açısıyla ülkenin bölünme tehlikesinin en kötüsü olduğunu görmüş böyle bir ülkenin ayakta kalamayacağını belirtmiştir. Arap Şehidi adlı şiirinde, şair ülkenin durumuna acı çekmiş, hükümet yetkililerinin ülkenin ve halkın durumunu umursamadığını ve hatta makamlar ve unvanlar için toprak ve bölünme pahasına olsa bile çaba göstermiş olduğunu ifade etmiştir.

Gizemli vatanım, onu özlerim, ona saygı duyarım.

Kalplerin sevgisi kumları gibidir, gözlerin kohlu ise toprağı gibidir.

Başlangıcı kötü olsan bir vatanın sonu iyi olabilir.

Kalan bir şey olmuşsa zaman izini bırakmıştır üzerine.

Koşulların elinde dünya, acıların bir oyuncağıdır.

Ve ayrılığın çarkında, kutupları öğütülen bir şeydir.

*Bir vatan bölünme sevgisiyle kalkınamaz asla.*²⁰⁴

Şair halkı çağırmış ve onunla konuşmuş, belki de halk uykusundan uyanmış olmasını ummuştur.. Şairin sıkıntısı, çevresinde anlamayan insanların arasında olmamıştır.

Bu ellerim, ağzımın iddia ettiği şeyle teminat altında. Eğer bu halk akli ile ülkeyi yönetmezse, pişman olacaktır.

Haykırdım ve haykırmaya devam ediyorum. Beni reddetseler ve kanımı akıtsalar bile.

Ve eğer kalbimi araştırırlarsa, içinde acı çeken bu dünyanın özünü görecekler.

Irak ya yaşamın saygıdeğer bir yolunda ilerleyecek veya ölümü kabul etmek zorunda kalacak.

²⁰³ Neciyye Mus, *Zahiret'l- Huzn ve Beva 'isauha fi 'ş-şi 'ri 'l- 'Arabiyy 'l-mu 'asır*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Camiatu Tilimsân, Tilimsân-Cezayir (Tsz), 93.

²⁰⁴ el-Cevâhirî, *el-A 'mâlu 'ş-Şi 'riyyetu'l-Kâmile*, I, 156-157.

Şimdi cesurca ilerleyen topraklara söylüyorum Bütün zorlukların üstesinden gelecekler.

*Bu ruhun alevi, alçaklıkla dolu bir vatan üzerinde parlâsın.*²⁰⁵

el-Cevâhirî'nin siyasi deneyiminde, kişisel acılarından kaçmaya çalıştığını gözlemlemiştir, ancak daha derin ve geniş bir acı içinde boğulduğunu hissetmiştir. Sanki kendi yarası yetmemiş gibi ülkesinin kanayan yaralarını kendi yaralarının yanına dikmiştir. Uzun yıllar boyunca ardından koştuğu siyaset, onu içinde bulunduğu sefaletten çıkaramamış, aksine sefaletini artırmıştır. el-Cevâhirî, Irak'ına bir şairin vatanına verebileceği en yüce hediyeği vermiştir. Şiirleri, iç dünyasını ve ülkesine olan özel duygularını saf bir ifadeyle yansıtmıştır. Şiiri sadece düşüncelerini ifade etmek için bir araç olarak kullanmamış, yazdıklarının farkında olarak ve yaşadığı olaylara duyarlı bir şekilde oluşturmuştur.

2.2.2.1.2. Irak'ta Sosyal Trajedi

Sosyal trajedi, bireyin veya toplumun, sert sosyal koşullar veya sosyal haksızlık sonucu şiddetli acı ve zorluklar yaşadığı bir durum olmuştur. Sosyal trajedinin farklı formları vardır ve aşırı yoksulluk, sosyal ayrımcılık, savaşlar ve çatışmalar, zorla göç, ekonomik adaletsizlik gibi sosyal konulardan kaynaklanan sorunlar büyük acılara neden olmuştur. Aynı zamanda hüznün ve acının, insanların yaşadığı ve şiddetle mücadele ettiği sosyal ortamından kaynaklanmıştır. Bu ortam şiire konu belirlemeyi kolaylaştırmıştır. Bu süreç, ancak acı ve hüznün denklemi içinde gerçekleşmiş ve bu denklemdeki etkisi ve zenginliği, Iraklı şairin şiirsel sözlüğünde görülebilmektedir. Irak şairi, trajedi, endişeler ve üzüntüleri omuzlarında taşıyan bir şekilde tasvir edilmiştir.

Sosyal trajedi, şiirde, zor sosyal durumların neden olduğu acı ve sıkıntıları yansıtan yazılara çevrilmiştir. Toplumlarının yükünü taşıyan ve onun için mücadele eden şairler, trajediyi etkili ve duygusal bir şekilde okuyucuya iletmek için dil ve sanatsal yeteneklerini kullanmışlardır. Sosyal şiir, trajediyi güçlü ve sembolik imgeler, anlam yüklü kelimeler ve duygusal etkiyi artıran ritim ve düzenlemelerle yansıtmışlardır. Yüzyıllar boyunca, şairler farklı yöntemler ve formlarla sosyal trajediyi ele alan birçok şiir sunmuşlardır. Sosyal şiir, etkilenen bireylerin ve toplumların acısını

²⁰⁵ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 241.

yansıtan konulara odaklanabilmiş, soruna eleştirel bir bakış açısı sunabilmiş veya değişim ve sosyal adalet isteğini ifade edebilmiştir. Sosyal trajedi, şiirde, zor sosyal koşulların neden olduğu acı ve sıkıntıları vurgulayan, etkileyici ve derinlemesine ifade eden bir sanatsal araç olmuştur.

Şüphesiz toplumların en çok çektiği sorunlardan biri cehalettir. Bu hastalık, toplumun içini kemiren ve temellerini zayıflatan bir olgudur. Cehaletin topluma etkisini ele aldığımızda, sosyal, ekonomik ve kültürel koşulları şekillendirmede büyük bir rol oynadığını görebiliriz. Toplumu özellikle etkileyen cehalet biçimlerinden biri de kadın cehaletidir. Bu, zaman zaman köklü kültürel ve sosyal kısıtlamalardan ve önyargılardan kaynaklanır. Kadınların eğitime, bilgiye ve kişisel gelişim fırsatlarına ulaşımı engellenir. Bu da kadının bireysel ve toplumsal yeteneklerini sınırlar. Sonuç olarak, kadın görüşlerini ifade etmekte zorlanabilir, karar alma süreçlerine katılamayabilir ve hakları ile ilerlemesi üzerinde toplumsal kısıtlamalarla karşılaşabilir. Kadın cehaletinin etkisi sadece kadınlarla sınırlı kalmaz, aynı zamanda genel topluma da yayılır. Toplum, nüfusun diğer yarısının yeteneklerinden mahrum kalır. Kadın eğitim ve bilgidен yoksun bırakıldığında, gelişimde, yaratıcılıkta ve toplumun inşasında rolü azalır. Bunun yerine, kadın istismar edilebilir ve marjinalleştirilebilir, bu da kapsayıcı toplumsal ve ekonomik ilerlemenin gerçekleşmesini engeller.

el-Cevâhirî, Irak toplumunda cehaletle mücadelede ve farkındalığı yayma konusunda önemli bir rol oynamıştır. Şiirleri, özgürlüğü ve sosyal değişimi teşvik eden güçlü mesajlar vermiştir. Şiirsel yeteneği ve canlı kelimeleriyle, toplumdaki cehaletin trajedisine dikkat çekmek ve mesajını iletmek için şiiri bir araç olarak kullanmıştır. el-Cevâhirî, kızların eğitimini destekleyen bir hareketin öncülerinden biri olmuştur. *'Alimûha* adlı şiirinde, kadın eğitime karşı çıkanlara karşı cevaben yazmıştır, toplumun trajedisi ve yaygın cehaletin sebebinin, kadınların eğitimini engellemek olduğunu açıklamıştır. Ülkenin gerilemesi ve geri kalmasının sebebini de kadınların eğitime izin verilmemesine bağlamıştır. el-Cevâhirî, bu durum karşısında mücadele edip acı çekerken, yetkililere kız çocuklarının öğrenme fırsatını sunmaları için yalvarmıştır.

Öğretin onu, yaptığınız hatalar yeterli zaten. İlmin utanç bir şey olduğunu sanmasın yeter.

Küçük işleri bile ele almadığımızın acısı bize yeter.

Bu bizim durumumuzdur, batı ülkeleri kaderlerle yarışıyor gibi görünürken.

Dünyanın uluslarından bir parlamentosu ülkeleri temsil eden kadınlar tarafından yönetirken,

Irak kadınları ise bir çizgi çekmekten veya kitap okumaktan yasaklanmaktadır.²⁰⁶

Şair, Irak'ın kadınlarının ve hanımlarının durumuyla derin bir üzüntü ve acı içinde parçalanmıştır. Dünya kadınları bir ülkeyi yönlendirebilirken, Irak kızının tek bir kitap bile okuma hakkı olmamıştır. Bu, şairin kendi içinde hissettiği, halkının cehaleti ve diğer ulusların bilgeliği nedeniyle Irak'ın diğer uluslardan geride kaldığını kavramıştır. Şair bu şiirinde acısını ve öfkesini ifade etmiş, cehaletin ve karanlığın ne kadar kötü olduğunu gördükçe, ne yapılabilir diye sürekli düşünmüştür. Kızların cahil kalmasının ve ölmesinin aynı olduğunu düşünmüştür. Burada şair, kadını bilgiye yönlendirme ya da intiharı önermemiştir ama cehaletin ölüme eşdeğer olduğunu anlatmak istemiştir. Şair şöyle diyor:

Bir kızın cehaletin pençesinde yaşamasından daha iyi şey, intihar ederek ölmesidir.²⁰⁷

el-Cevâhirî, alıştığı gibi, halkın nefesini tutanlara öfkesini ateşlemiş, onların hareket edemeyişi ve kurtulamayışi konusunda öfkesini ifade etmiştir. Şair, halkın ağızlarına kapatılan ve gözlerine örtülen bu acımasızlığın, işleri ele geçiren cahillerin eseri olduğunu görmüş ve söylemiştir. Bu kişiler, işleri kontrol altına almışlar ve insanları dayanılmaz şeyler yapmaya zorlamışlardır. Hatta dini temsil eden bazı kaynaklardan bazı insanlar, kadınların eğitimini haram ilan etmiş, gelecekte işleyecekleri bir günah olarak nitelendirmiş ve mahkemelerde yargılanabilecek bir suç haline getirmişlerdir. Bu durum, hastalığı ve felaketi artırmış ve büyütmüştür. Öyle ki, şairin içindeki ateş o kadar büyüktür ki, onun yerine geçerek kendi ateşlerini yakmak istemiştir. Bu insanlar sadece kadına zarar vermekle kalmamış, aynı zamanda daha tehlikeli olanı yapmışlardır. Dinle alay etmişler ve onu çarpıtarak kullanmışlardır. el-Cevâhirî'nin trajedisi, cesur ve tartışmalı görüşü yüzünden karşılaştığı kısıtlamalar ve tehditlerle sürekli olarak mücadele etmesinide belirginleştirmiştir. Sert sözleri ve rejimi

²⁰⁶ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 181.

²⁰⁷ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 182.

eleştiren ifadeleri nedeniyle tacizlere ve tutuklamalara maruz kalmıştır. Hatta bu kişilere ve diğerlerine karşı durmasının, sürgüne ve unutulmaya mahkûm edilmesine neden olabileceğinin farkında olmuştur. Ancak zorluklar ve risklere rağmen, el-Cevâhirî Irak halkının yaşadığı gerçekleri ve trajediyi ifade etmeye devam etmiştir.

Yenilenmeyi savaşan bir cehalet görüyorum, devle savaşan bir cüce gibi.

Durgunluk ve cehalette Doğunu liderleri olurken halkı sömürgecilik altında tutuyor.

Elimde olsa cahil kadını savunanların evlerini ateşle doldururdum.

Dinin cehaleti ve rezilliği emrettiğini düşünmek, dini küçümsemektir.

Doğuda din belası, din adına insanları aşağılayan, tekellerine alan ahmaklardır.

Doğuda kitlelerin iradesi küçümseniyor. Eğer belli bir grubu ihlal edersen unutulursun.²⁰⁸

Cevâhirî, düşüncenin özgürleştirilmesi uğruna maruz kaldığı zarar ve zorlukları umursamamıştır. Çünkü onun gözünde, şairin görevi sadece etrafındaki insanları bilinçlendirmek olmuş, hatta bunun için yok olmayı bile göze almıştır.

Fikir devrimi, bize konuşup anlatan canlı bir tarihtir; onun için bin Mesih çarmıha gerilmiştir.²⁰⁹

el-Cevâhirî'nin şiirleri, Irak'ın yaşadığı sıkıntılı sosyal durumdan, özellikle halka siyasiler tarafından yaşatılan baskıdan derin etkilenişini ifade etmiştir. Şiirleri cehaleti, gerilik ve uyanışa ve değişime çağrışı eleştirmiştir. el-Cevâhirî, Irak'ta şiirsel direnişin seslerinden biri olarak kabul edilmiş, şiirlerinde toplumunun yaşadığı sorunları ele almıştır. Özellikle halkın haklarına saldıran, halkı haksız yere yönetmeye çalışan zorbaları eleştirmiştir. Onları "Gericiler" olarak adlandırmış ve şiirine başlık olarak seçmiştir. Şair, Irak'ın sorunlarının, bu toplum düzeni devam ettiği sürece devam edeceğini ifade etmiştir. Çünkü el-Cevâhirî'ye göre Allah'ın kanunu, "Allah bir toplumun durumunu değiştirmez, ta ki onlar kendi içlerindeki durumu değiştirsinler"²¹⁰ şeklindedir. Ancak toplumun durumu aynı şekilde devam ederse, şair onlara karanlık bir

²⁰⁸ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 182.

²⁰⁹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 409.

²¹⁰ Ra'd Suresi, 11. Ayet.

gelecekle olumsuzluk içinde bakmıştır. Şair burada, karamsarlık eğilimini, acıyı ve psikolojik karmaşıklığı hissettiği bir duygu olarak ifade etmiştir. Politik ve toplumsal durum şairin gözünde iç içedir. Ona göre, durumu değiştirmek ve düzeltilmek için, işin ehli ve söylediklerini yapan yetenekli liderlere ihtiyaç vardır.

Bu krizler uzun zaman kalacaktır. Şoklar ömrünü yitirmezse.

Eğer bu, iddia ettikleri şeylerde yeterli olan cesur ve cüretkâr reformcular tarafından sağlanamazsa.

Geçmişten bırakılan kötülükleri bu halk zorlar onları uzun uzun taşıyacaktır.

Yorgunluk zinciriyle kilitlenmiş bu Doğu halkını kaybettirmek için halkaları vardır.

Görmüyor musun ki, bu halkın hakları, bugün onların fertlerin mülkiüdür olduğunu.²¹¹

Modern şiirin sembolü olan acı ve hüznün fenomeni olabilir, ancak modern Irak şiiri onunla benzersiz bir şekilde ayırt edilir. Bu fenomen duygusal bir durum, bir merkez çekicilik ve genelde Irak şiirinde, özellikle de el-Cevâhirî'nin şiirlerinde belirgin ve sürekli bir özellik oluşturmuştur. Bu ritim, Iraklı şairlerin kolektif olarak ruhlarında ve kalplerinde yer etmiş bir ritimdir. Bu acı ve karmaşık hüznün etkisi altında yerleşmiştir. Bu özellikle bize, Irak toplumunun genelinde yaşanan acı ve sıkıntılardan kaynaklı varoluşsal bir vizyon çizmiştir. Şair, toplumunun sesi olarak, tüm acı ve hüznü taşımış ve onları şairin dizeleri aracılığıyla canlandırmıştır. Dizelerde ifade edilenden daha yoğun bir ifade bulanamamıştır, çünkü bu hüznün ve acılar, şiirsel metinlerde onun ifadesi kadar etkili bir şekilde yansımıştır. Onun ifadesi, Irak insanının gerçekliğini daha sıkı bir şekilde ifade etmiştir.²¹² el-Cevâhirî'nin sosyal şiiri, dili, duygusal yapısı ve duygusal oluşumuyla hüznün ve ağıtla dolu olmuştur. Onun şiiri derinlerden kaynaklanmış, sadece entelektüel bir oyun değil, yazılı metnin ifadesi ve duygusal hisleri, doğum sancısı ve doğum acılarının ağırlarından farklı olmamıştır. Bu şiir hem onun hem de toplumun yaşadığı trajedilerden kaynaklanmış ve onu dayanılmaz bir alevle yakmıştır.

²¹¹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 183.

²¹² es-Saidi, "Cedeliyyetu'l-Alem ve'l-huzn fi's-Şi'ri'l-Irakî'l-mu'asır", <https://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=589233>. (Erişim Tarihi: 05.02.2022).

Bu durum, halkı alevlendirir ve erkekleri ile özgürleri yenilgiye uğratar.

Kandırarak istismar etiklerinden göğüslerde alev yanmaktadır.²¹³

el-Cevâhirî, şiirlerinde toplumun gerçeklerinden ve ihtiyaçlarından esinlenen duygu ve fikirlere dayanmıştır. Çağının ve gerçekliğinin bir parçası olan sosyal amaçlar için şiirler düzenlenmiştir. Standartların temelini oluşturan zulüm veya yolsuzluk gibi çeşitli faktörlerden türetilmiştir. Aynı zamanda ahlaki bir ölçü olan en önemli ölçüye dayanmış, özellikle Arap toplumunun Batı'nın eğilimleri, alışkanlıkları ve hatta giyim tarzlarına körü körüne takip ettiği ve bu nedenle yaşadığı sorunları ele almıştır.

Burada şair gerçekliliğin ötekileşmesini bir sorun olarak görmüştür. Her toplumun inşasında önemli role sahip olanlar hep gençler olmuşlardır. Değişim ve iyileşmenin tek umudu gençlerdedir. Ancak gençlik bozulursa toplumun durumu ne olacaktır? Eğer bozulurlarsa, bina bozulur ve kaçınılmaz olarak kaybolur. el-Cevâhirî, toplumların içinde hareket edebilecek en büyük sorunlardan birini tasvir etmiştir: gençlerin etkili rolünün kaybını ve her bireyin sorumluluklarını yerine getirmemesini anlatmıştır. Bunların en önemlilerinden biri, vatanın savunulması için güvenli ve dayanıklı gençler yetiştirilmesi gerektiğini belirtmiş ve bunlarının görevinin vatani ve topraklarını korumak olduğunu söylemiştir.

Şair, şiirlerinde eşcinselliğede şiddetle karşı çıkmıştır. Bunların bilerek yetiştirildiğini ve toplumun yapısını bozmak için kullanıldığını ifade etmiştir. el-Cevâhirî, *eş-Şabab'l-Mûhanis* adlı şiirinde şunları söylemiştir:

Erkek gençlerin ulaştığı şeylerden biri gözlerine sürme çekmesidir.

Gözlerine sürme çekmek bir yana şaşırtıcı bir şekilde ruj bile sürerler.

Öyle yeni giyerler de deniz perisine benzetirler kendilerini.

Nazlıktan yumuşayan, lüks ve nimet içinde yaşayanlardır.

Yapraklarla sarılmış dallar gibi, nimet ve mutluluklar sarılırlar.

Gördüm ama keşke görememiş bir kör olsaydım

Kadınlara benzemeye çalışan ve eşcinsel gruplarının her yerde dolaştığını gördüm.

²¹³ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, C.1,183.

Makyaj sürüp toplanırlar, aralarında birbiriyle çekişirler.

Utancın yok olduğu bir yerde, hapislerin çok olduğu bir yerdedir.²¹⁴

Kaybolmuş Gençlik adlı şiirinde acılarını da dile getiriyor:

Zamanın olaylarına acı biriktirdim. Zaman için iyi savaşabilen ve direnen şey acıdır.

Ben sadece mesaj taşıyan bir insanım. Onu Gizlemem bir zulüm olduğunu bilince yaydım bu mesajı.

Irak'ın gençlerine muhatap oldum ama şiirimle aslanları uyandırmak istedim.

Bu gençliğe dayandım ki felaketlerin karşısında uzun süre dayanabilecekleri bir nesil yetişsin isterim.

Belaya öyle bitkin bir şekilde kalkar ki uyusuklukla büyümüş ve süt emmiş bir çocuk gibi sallanır.

O ne dayanabilen sabırlı biri ne de ölene savaşabilen cesur biridir.

Cehalet ülkeyi kapladı ve ülkenin gençliği üzerine sessizlik çöktü topluca.²¹⁵

Bireyin düşünsel ve duygusal bileşenleri, toplumsal ve sosyal oluşumun ürünüdür. Duyguları ve duyguları harekete geçiren, duygusal yapının oluşmasını sağlayan şey ise felsefi veya duygusal formlarıyla düşüncedir.²¹⁶ Şair, etrafındaki toplumun her kesiminden, özellikle gençlerden oluşan grubun halktan kopmaması gerektiğini belirtmiştir. el-Cevâhirî'nin gençliğe olan üzüntüsü şiirlerinde ve duruşunda izlenmiştir. Gençler, toplumları inşa etme konusunda umut vadeden geleceğin taşıyıcılarıdır. Şair, gençlerin sorunlarını ve depresyonunu yüreğinde taşımış ve onların yüzündeki kasveti fark etmiştir. Hatta onların yüzündeki bu hüznü gören birinin nasıl olur da kalbi acımaz, onlar için bir neşe kaynağı oluşturmaya çalışmaz diye dertlenmiş ve ifade etmiştir. Ülkenin geleceği, gençlerinin başarısı için fedakârlık yapılması gerektiğini defalarca şiirlerinde dile getirmiştir. Şairin büyüklüğü, kendi içinde farklı duyguları yaratma yeteneğiyle ölçülür ve onun halkın sorunlarına, çektikleri sıkıntılara ve yaşadıkları zorluklara dair ifade etme yeteneğiyle kamuoyu desteği kazanır. Bu şekilde, onların

²¹⁴ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 86.

²¹⁵ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 353.

²¹⁶ Mes'ad el-'Atavî, *Teemmulat fi's-Şi'ri'l-mu'asır*, Alemlu'l-kutubu'l-hadis, Irbid- Ürdün 2014, 9.

acılarına ve umutlarına dair şiirlerinde ve iç dünyasında yer alarak, onlara karşı büyük bir empati gösterilebilir.²¹⁷ el-Cevâhirî, bu yeteneği sayesinde halka yakın kalmıştır, onların meseleleri ve özellikle gençlerin meseleleri konusunda sürekli gençlere yakın durmuştur. Çünkü el-Cevâhirî, gençlerin toplumun inşasında ve kalkınmasındaki rolünün her daim fakında olmuştur:

Şiirim gözümün ferahı için hüznü akıtıyor, sevinç arıyorum ama elde edemiyorum.

Tüm dostlarım şikâyet ettiklerimi şikâyet ederler, belki kaybettiğimize ve aldanmamıza gülüyorlar.

“Cut” a bu halkın acısı bir gün sunulsaydı en güzel sanat eseri olurdu.²¹⁸

Zahmetli zamanların acılarını unutam. Keder sefaletin kardeşi hüznü unutturur belki.

Irak gençlerinden acılar yükselir. O gençlerin yüzleri safiyet ve güzellik akar.

Görürsen onları, sıkıntıların kalplerini sarsmadığını ve gururun dışlarını güldürmediğini hayretle görürsün.

Bu ruhların en yükseği -umutsuzluğun üstesinden gelerek- halkın geleceği inşa edilir.

Kalplerin kanyla beslenen gençlik, hayatı aşağılık ve zayıflıkla reddetmez.

Bu görünüm bir hiledir. Halkın arasında onurlu bir hayat yaşayabilen yoktur.²¹⁹

Burada şair tıkanmış bir yol noktasına ulaşmış ve durumun değişme ve düzelme umudunu kaybetmiştir. Çevresindeki konuşmalarıda hep umutsuzluk şeklinde olmuştur. Bu trajik bir sonuçtur, çünkü umutsuzluk bir şeyin sonudur:

Bütün konuşmalar sefaleti şikâyet eder. Konuşmanın özü ise umutsuzluğa düşmüştür.²²⁰

²¹⁷ Muhammed el-Meşed, “Şi’r el-bu’s ve’l-ħirman, Muhammed Fadl İsmail Ünmûzecen”, *Mecelletu Risalatul-Mâşrek*, 29 (4-1), 2014, 223.

²¹⁸ Filozof Cuteh’e bir atf: (Almanca: Johann Wolfgang von Goethe), 1782 yılı itibariyle 28 Ağustos 1749’da Frankfurt’ta doğan, 22 Mart 1832’de Weimar’da ölen Von Goethe, şairdi., doğa bilimci ve Alman dilinde şiirin en önemli yaratıcılarından biridir ve en ünlü eserleri arasında ilk eseri olan Werther’in Tutkuları yer alır: Vikipedi’ye Bakınız: Filozof Cuteh, Johann Wolfgang von Goethe - Vikipedi (wikipedia.org), (Erişim Tarihi: 16.07.2023) .

²¹⁹ el-Cevâhirî, *el-A‘mâlu’s-Şi’riyyetu’l-Kâmile*, I, 176.

Şair, 1951 yılında yazdığı *Tanvîmet'l-ciyya* adlı şiirinde, din önderlerinin yanlış fetvalarına yeniden ne kadar karşı olduğunu dile getirmiştir. Bu kez hızlı ve geçici olmuştur, sadece şiirin birkaç dizesini içeren bir bölüm şeklinde yer vermiştir. Yoksullardan, imamların tavsiyelerine uyararak dünyanın enkazından uzak durmalarını ve dünya zevklerini terk etmelerini, onların yerine dualarla telafi etmelerini istemiştir. el-Cevâhirî, din adamlarıyla olan çatışmasında sınırları aşmamış ve inanç temellerine dokunabilecek her şeyden kaçınmıştır.²²¹

Uyuyun ey aç olanlar uyuyun, yemek tanrıçası sizi korusun.

Duymazsanız uyuyun ki uyanık iken duymazsanız uykuda duyarsınız.

Vaatlerin köpüğü üzerinde uyu, Tatlı sözlerin balda kıvrandığı yerde.

Uyu, o vaazların üstünde, O imamın emrettiği.

Sana emreder ki Rabbinin malından yığınak yapma.

Sana emreder ki sefaları ve zevkleri kötü insanlar için bırak,

Ve bunların hepsini secdeyle ve kıyamla telafi et.

*Uyu, uzun nutukların üzerinde, kemikli hırıltılardan.*²²²

Bu şiirde şair trajediye rağmen bir ironi oluşturmuştur. Toplumunun egemen olduğu durumun taşıdığı acı ve kederi alaycı bir üslup ile anlatmıştır. Edebi tarz, özellikle şiirde, fikirlerin iletilmesine katkı sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Ayrıca tarzın sunduğu fikirlerin değeri ve diğer edebi metin öğeleri de önemlidir.

Şair kişisel duygularını açıkça ifşa etmemiş; hissettiklerini gizlemiştir. Yani anlatıcının açık bir ögesi yoktur. Ancak, açıkça ifade etmemiş olsa da, önerdiği düşüncelerden dolayı kendisini ifşa etmiştir. Açlığın ve çaresizliğin düşüncelerini ve onlara yapılan sahte vaatleri anlatmıştır. O, hallkın adına konuşmuş, durumlarını acı bir şekilde resmetmiştir. Kendini onlarla özdeşleştirip dolaylı bir şekilde sıcaklık ve öfkeyle konuşmuştur. Eğer şair aç insanların ne yaşadığını hissetmemiş olsaydı ve onların zorluklarını yaşamamış olsaydı, bu kadar içten ve canlı bir şekilde bu acıyı, bu sınavı anlatamamış olurdu. Şairin mısraları kolayca telaffuz edilir şekilde olmuş ve

²²⁰ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 177.

²²¹ el-Alavi, *Muhammed Mehdi El-Cevâhirî Dirasat Nakdiyyah*, 34.

²²² el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 43-44.

düşüncelerini açıkça ifade etmiştir. Dili akıcı bir şekilde kullanmış, mısraları arasında geçişler birbiriyle bağlantılı ve düzenli olmuştur. Şair adeta insanların kalplerine girmiş ve ruhlarının derinliklerine nüfuz etmiştir. Fikirlerini ve içeriğini araştırmak zorunda kalmadan, sözcükler ve içerik kendiliğinden anlaşılmış, istediğini ifade etmiştir. Bu "Çözülemez Kolaylık" olarak adlandırılan edebiyatın bir örneği olmuştur.²²³ Aynı zamanda şair, fakirlere doğrudan hitap etmiş ve çoğunlukla halkı kastettiğini belli eden bir uslubu doğrudan kullanmıştır. Onların uyumalarını istemiş gibi görünürken gerçekte ise amaçladığı bir fikir olmuştur. Bu fikir halkı uyandırmak ve onları uyarak dikkatlerini çekmek istemiş olmasıdır. Halkın esaret ve düşünceleri altında bırakanlar, halkı uyutmak isteyenlerdir ve bunun uğruna açları ölüme terk etmişlerdir. Bu, boş amaçlar ve sahte vaatlerle gerçekleşmiştir. Ayrıca şair burada sevgisini ve halka duyduğu saygıyı gizlemekte zorlanmıştır. Onların acılarını ve sıkıntılarının bir kısmını açığa çıkararak, onların içinde bulunduğu durumu ifşa etmiştir. Ayrıca onlar için hissettiği üzüntü ve acıyı da göstermiştir.

Yoksulluk, topluma büyük ölçüde olumsuz bir şekilde etki etmiş; fakirlik beraberinde birçok sorun ve trajedi getirmiştir. Yoksulluk, el-Cevâhirî'nin şiirlerinde trajik konuları ve sert imgeleriyle yansımıştır. Şair, şiirlerinde yoksulların yaşadığı acıları ve sıkıntıları, onların karşılaştığı adaletsizliği ve toplumsal zulmü ifade etmiştir. Fakirliğin etkisi, şairin acı ve üzüntü ifadelerinde belirgin hale gelmiş ve gerçekliliği değiştirmek, adaletsizliği ve yolsuzluğu mücadele etme isteğini ortaya çıkarmıştır. Bu trajik etki, el-Cevâhirî'nin şiir yazımında belirgin şekilde görülmüştür. Çünkü fakirlik deneyimlerini yansıtarak farkındalığı yaymayı ve şiirleri aracılığıyla değişimi teşvik etmeyi amaçlamıştır. Özellikle *el-Arz ve'l-Fâkr* adlı şiirinde bu durumu geniş şekilde işlemiştir.

Haktan karanlıklara bir kandil yak, mağarayı uyandırmak için zilleri çal.

Kalemin saygınlığını nasıl alıştırdıysan öyle ver. Kırtasiyeyi ölümsüz kılan şeylerle doldur.

Ey insanları dert ve acı içinde adaletle değerlendiren, -sana iyilik olsun- insanların neye faydalı olduğuna dikkat et.

²²³ Ali Hadi el-Helel, *Uslûbu's-Suhriyye fî Kasîdeti Tanvîmeti'l-ciyya lil-Cevâhirî*, Camiatu Ehl-i Beyt (Tsz), 208-209.

Karanlıkla kaplanmış yolları aydınlat. Zira içinde yoksulluk ve aşağılanmadan bir canavar yaratılmıştır.

*Toprak ve yoksulluk, birbirine zıttır; biri diğerini beslerken, sonuncusu soyluluğu ve asaleti mahveder.*²²⁴

el-Cevâhirî'nin şiirinde siyaset olmazsa olmazdır. Diğer kelimelerin aynı akışından onun dili üzerinden akmıştır. Şair, hırsın halkın üzerine çöktüğünü görerek bu yoksulluğun sebebinin hırs olduğunu düşünmüştür.

Ta ki hırs sahasını istila ettiğinde, içinde çatışmadan atlar gelir.

*Zulüm onu yüce kılan gururunu yerlere serer, damgasını vurur yoksulluk ve çaresizlikle.*²²⁵

Aynı şekilde, ülkenin zenginliklerinin yağmalanmasından dolayı yaşadığı, bu zenginliklerin aslında onun evlatlarına ait olduğu, ancak zenginlerle, kötü yöneticilerin ve önde gelen kişiler arasında bölünen bir devlet haline geldiğini beyan etmiştir:

Fakat yağma edilenin bölüştüğünü, iyi insanların bir payı olmadığını görmek beni üzüyor.

*Milyonlarca insanın açlıkla mücadele ederken ektiği yedi yıllık mahsullarını çalmışlar.*²²⁶

Şair, ülkesine bir şairin verebileceği en iyisini sunmuştur çünkü gördüğü yoksul insan manzaraları onu çok üzmüştür. Onların yaşadığı sıkıntılı yaşam koşullarını görmüş, yoksulluğun halkla onun arasında bir bağ kurduğunu hissetmiştir. Şairin böyle hissetme sebebi çocukluk dönemlerinde ve yaşamının bazı dönemlerinde yoksulluğu ve her türlü zorluğu görmüş olmasından kaynaklı hissettiği bir duygu olmuştur.

Halkın büyük kısmının fakir oluşu sınıfsal sömürünün bir sonucudur. Yabancı işgal güçlerinin Moğol istilasından Avrupa ve Amerika'nın istilasına kadar geçen süreçte dayattığı zorba sistem ve tüm bu sistemin yayılmasına katkı sağlayan siyasi ve sosyal düzen, Irak'ın karakteristik bir özelliği haline gelmiştir. Bu, el-Cevâhirî'nin Irak'taki sosyal krizi tanıklık etmesi ve yaşayarak deneyimlediği boyutları olmuştur. Bu

²²⁴ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 107.

²²⁵ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 107.

²²⁶ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 96.

kriz, düşüncelerinin, duygularının ve yaratıcılığının damgasını vurduğu bir hal almıştır.²²⁷ Şair, Irak'ın durumu ile Batı'nın durumunu karşılaştırmaya çalışmıştır. Batı, o dönemde bilgelik sunmuş ve ideolojik fikirleri düşmanlığın aracı yapmamış, aksine ülkenin gelişmesine katkı sağlayan bir araç şeklinde kullanmıştır. Bu şekilde, şair, bilgiyi, ulusal birliği ve dini, bazı kişilerin kişisel çıkarları veya ajandaları için kullanmasına karşı çıkmıştır:

Öyleyse konuş, çünkü tatlı konuşmana kulakları açılmıştır.

Batı'da eğitim hakkında ne söylenebilir, batılı bir kişi ne durumdadır?

Zor zamanlarda kinleri ona yardım eder mi, düşmanlıkları ve içkin nefretleri?

*Saflar arasında entrikalar mı var, ve bu entrikalar dinleri kurban ederek mi kesişiyor?*²²⁸

Tabakalaşma, toplumların hastalığı olarak kalmıştır. Irak toplumunun yaşadığı en önemli sorunlardan biri, toprak gücü meselesiydi, bu da Arap ülkelerinin çoğunda o dönemde yaşanan bir sorun olmuştur. Toprak meselesi birçok sorunu ve toplumsal olumsuz sonuçları beraberinde getirmiştir. Zengin sınıfın zenginliğini artırırken, diğer halk kesimlerini yoksulluk, çaresizlik ve haksızlıkla daha da kötü bir hale gelmesini sağlamıştır. el-Cevâhirî, toprak sahipliği meselesinden rahatsızlık duymuş ve onun köklerini kazımaya çağırmıştır.

Şikayetleri giderebilecek, aşağılanmaya dayalı bir yarattığı diriltebilecek bir güç yok mu?

Halkın üzerine merhametle bakıp onların sıkıntılarına acıyan bir bakışla bakan bir göz yok mu?

Tabakalaşmanın eli o kadar yükseldi ta ki hükümetin karar verme yetkisi çöküntüye uğradı.

*Kökensiz olanlar çoğunluğa zulmetinceye, onları canavarlar gibi kendi çıkarlarına sürükleyene kadar.*²²⁹

²²⁷ el-Alavi, Muhammed Mehdi El-Cevâhirî Dirasat Nakdiyyah, 38.

²²⁸ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 161.

²²⁹ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 369.

Şair, çiftçinin bu zalim sınıf tabanlı düzenden dolayı yaşadığı durumu tasvir etmiştir. Hatta bunun tüm toplumsal hastalıkların nedeni olduğunu görmüştür. Sıkıntı ve acı kaynaklarını, etrafında yaygın bir şekilde bulunan ve toplumu farklı katmanları arasında yayılan tezahürlerini gözlemlememiş, onun acıma ve benzeri duygularla insanlara karşı üzüntü duymasına yol açmıştır. Böylece el-Cevâhirî, toplumsal misyonunu özel bir his olarak hisseder:

Gel benimle, sana halkın aşağılamasını, cehaleti ve acıyı topluca göstereyim.

Dinle, bir tek kalp atışlarını duyarsın, o hesap verme korkusunun titremesidir.

Mahalleyi zorbalıkla ve alçakgönüllülükle soyup soğana çeviren devlet hırsızları geldi.

Bu çiftçiden sadece namusu kaldı, onu da satmaktan yüceltir.

Rüzgarlar bir yelkeni terslediği gibi on yıl yavaşça ağır adımlarla geçtikten sonra,

Günler bize acıları renga renk sundu. Ölümü de saat saat gösterdi.²³⁰

el-Cevâhirî, ülkeyi bu duruma getiren yöneticileri kınamıştır. Çünkü bu vatan, onlardan önce neredeydi, ve onlar iktidara geldikten sonra nereye gemiştı aslında onlar yıkımı getirmiştir. Şairin sıkıntısı ve acısı sadece kişisel değil, aynı zamanda ülkenin ve halkın yükünü taşımış olmasındandır. O, bu ülkede gerçekleşen yağma, haksızlık ve zulümleri acıyla hissetmiş ve bu karanlık güçler tarafından kendisine yönlendirilen zulümlerden acı çekmiş; bu zulümler onun onurunu, şanını ve yanı sıra gücünü ve rızkını da çalmıştır.

Vatani kaybetiren ey kınanlar, içinde her varlık kıyamet gününde sorulacaktır.

Sevilen vatan neredeydi, Süsler azaldığında, mal ve evlatlar azaldığında?

İçler ve dışlar döndürüldükten sonra karıştırdığınız işler artık gizli kalmaz.

Boyunu şişirilmiş koyunlar ve semiren kurttan ne kadar görülür ki onlar,

Vatanın değerini ucuzlaştıranlar ve kıymetli ömrün değerini eksitenlerdir.

İşte Bağdat.. İşte Kerh'i.. İşte Dicle ve saf suyu.²³¹

²³⁰ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 248.

el-Cevâhirî, acıyı ve üzüntüyü çıplak bir şekilde Irak'ın içinde bulunduğu toplumsal hayatı bizlere sunmuştur. Şairi kaplayan hüznlerin yanı sıra, ülkesi için hayır dilemeye devam etmiştir. Bu güzellikle yüklü imgeleri kullanarak ülkesine dua etmiş; Allah'ın ona merhamet ve şefkatle sarılmasını, annenin rahmindeki cenini koruduğu gibi korumasını dilemiş, üstündeki lekeyi ve onu kirleten her şeyi silip atmasını temenni etmiştir. Şair ağlayarak başlamış, çünkü şiir ülke için hüznü bir ezgi olmuş ve şiiri, kırık kalbin melodisini gibi söylemiştir.

Kafiyeleri, düzenli dökülen gözyaşı gibidir, şiiri ise ağlama ve özlemdir.

Bu şarkılar sizi nasıl üzmez Onun tellerinde hüznü bir kalp vardı.

Cenin gibi rahmetle sarıldığı gibi bu ülkeyi rahmeti giydir.

Ey Rabbim, ülkemi merhamet ve şefkatle kuşat, annelerin karnındaki cenin gibi kuşat.

Üzerinden düşmanlığın yorgunluğunu sil. Ben ona, onuru kirleten bir aşağılanmaya alışık değilim.²³²

el-Cevâhirî'nin krizi, tarihsel bir krizdir ve hala gerçekleşmektedir; bu kriz hala birçok toplumu etkisi altında bırakmaktadır ve geçmişteki yıllar boyunca sadece az bir gelişme sağlamıştır. el-Cevâhirî, çevresindeki baskı altındaki halkın görüşlerinden fikirlerini alarak gerçekçi bir şair olmuştur ve deneyimlerini, ezilen toplumu içeren geniş bir insan grubunun beklentilerine yanıt veren bir şekilde ifade etmiştir. Şair, toplumunun dili olmuş, acılarını ve üzüntülerini taşımış; o, canlı bir toplum belleği hale getirmiştir. Toplumsal trajedide ifade edildiği gibi şiirsel metinlerde yansıtılan üzüntünün gerçek ifadesini bulamamıştır. İnsan gerçekliğinin en ifade edici şeklidir.

2.2.2.2 el-Cevahiri'nin Arap Ülkelerine Duyduğu Trajedi

Yirminci yüzyılın şiirsel yaratıcılığına dikkatlice bakan kişi, genellikle bu yolun hayatı ve koşulları şekillendirdiğini ve trajedinin dilini ve hüznü şarkılarını benimsediği bir izlenime çıkar. el-Cevâhirî'nin neredeyse tüm detaylarıyla yaşadığı modern çağda, artan bir şekilde trajedi özelliği hüküm sürmüş, karanlık gecenin parçaları gibi birbirine

²³¹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 101.

²³² el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 101.

bağlanmıştır. Bu dönemde şair, acımasız ve sürekli bir savaşa girmiş, acı veren gerçeği değiştirmeye ve millete inen trajediyi itmeye çalışmıştır. Arap gerçekliğinin, yenilgilerle dolu ve ardı ardına gelen çöküntülerle dolu sahneleri onu etkilemiştir. Diğer çağının şairleri gibi, dizelerini acı ve iniltiyle doldurmuş, milletin acılarına ağıt yakmıştır. Bütün bunlarla birlikte, acılarının katmanlarında değişimi teşvik etmiş ve durumu düzeltme kararlılığını belirtmiştir.

el-Cevâhirî, Arap trajedisini ve Arap halklarının karşılaştığı zorlukları ele alan birçok şiir sunmuştur. Siyasi şiirlerinde, Arap halklarının yaşadığı üzüntü ve acıyı yansıtan güçlü duygusal bir tonu başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Hem ülkelerin işgal ve sömürgecilik gibi siyasi sorunlarını, hem de hükümdarların baskısı ve zulmünü ele almıştır. Aynı zamanda, yoksulluk, sefalet ve haksızlığa dayalı sosyal acıları da işlemiştir. Tüm bunlar, geçmişte bir araya getiren birliğin, yakın tarihli bir zaman diliminde kaybolmasının gölgesinde kalmıştır.

el-Cevâhirî'nin trajedi konusundaki eserlerinde, Arap halkının maruz kaldığı felaketleri ve sıkıntıları şiirler yoluyla ifade etmiştir. el-Cevâhirî, şiirlerinde Arap ülkelerini etkileyen en önemli durakları ele almış şairlerin kalplerini sızlatan acıları dile getirmiştir. Ayrıca, aşağılanma, yenilgi, zaferden kaçınma ve parçalanma gibi gerçekleri de ele almıştır. Filistin'in kaybedildiği, Suriye'nin sıkıntıya düştüğü, Mısır'ın sıkıştırıldığı, Lübnan ve Cezayir'in çocuklarının ağladığı, Arabistan Yarımadası'nın sarsıldığı bir gerçekliği şiirlerinde işlemiştir. Hatta Bölünmüş Arap Birliği şiirinde şunları söylemiştir:

Bu vaatler ve tekrarlamalar ne zamana kadar devam edecek? Bu yıldırımlar ve gök gürültüleri ne kadar sürecektir?

Eğer hissettiğim acıyla boğulursam, ağızda su, içimde ise yangın var.

Ey zulmün üzerinde uyuyanlar ne Şam'ınız Şam'dır ne de Bağdat'ınız Bağdat'tır.

O çiçek açan vadiler dönüştü, çayırlar boşaldı ve harabe oldu.

Hak sahibi olanların hakları sindirildi, o antlaşmalar kaybedildi, aslanlar korkaklaştı.²³³

Araplara üzülmür ve durumlarının nasıl değiştiğine üzülmek der ki:

²³³ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 55.

Allah, onlara layık oldukları en iyisini versin.

Gençlik, Arap ülkelerini inşa etmek için bir ok gibidir ve vatanlara ihtişam kazandırır.

Vatanları adına verdikleri kendileri ve çocukları.

Bir ruh haksızlıkla söndürüldü, kan haksızca ve bilerek aktı.

Ne yazık ki! Zaman Ya'rüb çocuklarını yıktı.

Zulüm ve sıkıntılar onları çevrelerken, acılar yollarını doldurur.

Ne üzücüdür hali, günleri onların en kötü rakibi olanlardır.

Tahtlar düştü sanki enfekte olup birbirinden geçildi.

Şam parlaklığını yitirdi Bağdat'ın güzelliği çöktü.

Arap Yarımadası ise Nübüvvet nurunu reddetmiş ama bir süre sonra geri alınmıştır.²³⁴

Sonra şair, Arapların bu yüzyıldaki acı durumunu anlatmıştır. Onlar parçalanmış ve dağılmış durumda, ayrılık rüzgarları onları savurmuş ve hayali sınırlar onları ayırmıştır. Bu sınırları yabancı subaylar çizmiş, topraklarına yabancılar gelmiş, savaşmışlar ve onları ayrılık ve dağılma noktasına getirmiş ve öylece çıkmışlardır. el-Cevahiri siyasi liderlerle aynı dine,ırka ve akrabalığa rağmen bu kadar farklı oluşlarına şaşırmıştır. Şair Arap dünyasındaki dinleyicilere, aynı sorunları paylaştıklarını ve aynı acıları yaşadıklarını anlatmış ve bu acılar kanımızda ve her Iraklı ve Arap'ın kanında akmıştır. Şair ayrıca geçmişin gurur duyduğu görüntüsünü hatırlamış ve onun kültürel mirasını göstermiş tarih bağını vurgulamıştır. Yıllar önce tek bir bayrak altında birleştikleri günleri hatırlamıştır. Şair Arap kimliğine ağlamış, aynı zamanda yapay sınırlarla hapsedilen milletin durumuna hayret etmiştir. Bu olaylar insanın hayallerini öldürmüş, ondan güvenliği çalmış ve onu aşıklık ve onursuzluğun kollarına atmıştır.

Gerçekten aramızda sınırlar mı değişiyor, yolumuz ve toprağımız aynı iken.

Yüzümüz de birdir farklı değildir. Ne kitabımız farklı ne de fasih dâd dilimiz.

Diyarlar daralırsa ey diyarım, dostlar azalırsa ey dostum,

²³⁴ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 126.

Emin olun ki paylaştığımız dertler bizi birleştirir. Musibetler bizi toparlar.

Onur ve asalet ile parlıyor her yeri benim Irak'ım, ruhu acılarla doludur.

Iraklı her kalpta kan akıyor, yaralarla doludur.

Geçmişten bize bir miras parıltı sunar, gelecek ise felaketlerle doludur.

*Erittiğim kafiyeleler bahanemle kalktı, o eriyen bir yürektir.*²³⁵

Araştırmanın bu bölümünde, şairin şiirlerinde ele aldığı Arap meselelerinden bazılarını gözden geçirdik. Şair şiiriyle bazı felaketlere duygulanmış, acı bir gerçekliğin üzerine düşen kalbi harekete geçirmiştir.

2.2.2.2.1. El-Cevâhîrî'nin Şiirinde Filistin Trajedisi

İkinci Dünya Savaşı sona ermiş ve müttefiklerin zaferiyle yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır. Onlar Arap ve İslam dünyasındaki ülkeleri kendi aralarında pay etmiştir. İngiliz ordusu Filistin'i işgal etmiş ve dönemden itibaren Filistin topraklarını gasp etmiştir. Filistin davası (sorunu) bu dönemde ilk olarak başlamıştır.²³⁶ Filistin her türlü şeye rağmen direnişe başlamış ve İsrail siyonizmine teslim olmamıştır. İngiltere; Yahudileri Nazilerin zulmünden korumuş ve 1917'de de Balfour Deklarasyonu'nun açıklanmasıyla birlikte gemilerle Filistin topraklarına gelmelerini sağlamıştır. Böylece sahip olmadıkları toprakları gasp etmişlerdir.

Filistin sorununu ne denli büyük olduğunu Arap dünyası başta kavrayamamış ve sonrasında da gereken tepkileri koyamamıştır. Filistin davası gerektiği gibi korunamamış ve Müslüman toplumlara doğru şekilde anlatılamamıştır. Bu problemlerin ardından ilk başarı, cehaletle mücadele ederek zihinleri ve ruhları özgürleştirmek olmuştur. Genç nesil, Arap trajedisinin boyutlarını imani derinlikleriyle daha çok duyarlılık göstermiştir. Felaket, daha önceki dönemlere kıyasla daha sert, kendi içinde ve Arap dünyasında daha şiddetli bir hale dönmüştür. Şair bu dönemde Filistin davasına daha cesur bir yaklaşımla bakmıştır. Filistin meselesinin başarıya ulaşabilmesi için kendi ve sanatı için daha fazla ses getirecek şiirler yazmış ve milleti, yükselen nesilleri

²³⁵ el-Cevâhîrî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 420.

²³⁶ Salih el-Aştâr. *Mas'altu Filistin ve aşeruhe fi's-Şi'ri'l-mu'asır*, Matbaatu Camiati Dimaşk, Şam-Suriye 1961, 11.

savunmuş, çevresindeki düşünce yapılarını sarsmış ve gözden kaçan şeyleri öngörmüştür.²³⁷

Şairler bu dönemde içlerinde biriken tüm Filistin acılarını şiirlerine yansıtmıştır. El-Cevahir'de bu şairlerden biri olmuştur. Şiir onun kimliği olmuş, işkence görmüş milletin yaralarını tedavi etmek için şiirlerini kullanmış, vicdanları harekete geçirmek ve halkın uyanmasını sağlamak için tüm gücüyle şiirlerinde bu davayı işlemiştir. Şairin duyguları hep coşkun olmuştur. Bu dava sadece siyasi bir mesele olmamış tüm İslam dünyasının vicdanında yer alan bir yaraya dönüşmüştür. Filistin meselesi, 20. yüzyıl Arap edebiyatını canlandırdığı gibi, el-Cevâhîrî'nin kalemini, şiirini ve duygularını tutuşturmuştur. O, sadece vatanın sınırlarında durmamış, şiirleri tüm dünyaya yayılmış, tüm mazlumların yanında durmuş, zulme uğrayan halkı ve hakkı savunan bir kalem olmuştur. Hak davası için savaştan bir dil olmuştur. *Filistin el-Ceriyha* şiirinde, coşkulu duygularını yansıtmış, Filistin'de neler olduğuna dair hissettiği şeyi anlatmıştır. Bu şiirde, Filistin'de olan felaketler onun keyfini kaçırmış, gece uykuya daldığında bu felaketler onu gördüğü kabuslarla takip etmiştir. el-Cevâhîrî, Filistin'in temsili ölümüne dair yasını dile getirmiştir. Yazdığı şiirde Filistin'i ne şiirler getir getirebilir ne de kalmeler,yazılar diyerek Filistin'in artık kaybedilmiş olduğunu belirtmiştir. Şiirinde şöyle ifade etmiştir:

Mümkün olsaydı, acıyı ve hüznü Filistin için serperdim, bayrağını karatırdım.

Uyanık geçirdiğim günlerim kötü oldu, açlıkla sarsıldı. Gecelerim de bana bir hayal çizerek kötüleştirdi.

Onun öldüğü gün yas tutmak için sessizlik istedim. Bana karışmasaydı ağzımı açmaz olurdum.

Halka her rüzgâr estiği anda kalemi ve defteri mi çağırmanız lazım?

Yazarlar Şam'ı mı kurtardı yoksa dizeler yazan şairler Bağdat'ı mı korudu?

Kalbim coşkulu bir şekilde duygularla dolu değil mi? Eğer gerçekten inansaydı, kanla taşardı.

*Duygulara dayalı bir ifade ve eksiklik ne bir şifa ne de bir hastalık vaat edemediği onun için yeterdi.*²³⁸

²³⁷ Bumali, *Tecelliyatu'l-Alem fi şi'r Bedr Şakir es-Sayyab*, 168.

el-Cevâhirî, Filistin'de akan kanın, kanayan yaranın şiddeti karşısında Endülüs'ü hatırlamış ve onu Filistin'le bağdaştırmıştır. Şair köklerine ve asaletine bağlıdır ve Endülüs'ün acısı onda hala kanıyan bir yara olmuştur. Bu yara ile Filistin yarasını bağlamış, eski yara hala iyileşememişken Filistin yarasında kanayan yarasına eklenmiştir. Bu görüntüdeki birleşme içinde acı ve umutsuzluğun ipliklerine dokunmuş, karanlık bir resim çizmiştir. Ayrıca Endülüs'ün kaybıyla Filistin kaybını benzetmiştir. Bu benzetmenin sebebi olarakda iki ülkenin bir daha geri alınamayacağı beyan etmiştir. Bağdat ve Şam'ı da kaybedeceklerini ve onlara da Mekke ve Medine'nin de ekleneceğini düşündükçe büyük bir umutsuzluğa kapılmıştır. el-Cevâhirî, bu eski acıları hatırlatarak şöyle demiştir:

Yaraları hala kanayan Filistin, Endülüs'ün iyileşmeyen yarasını hatırlatır.

Acısı azalmayan bir hüznün var, Hatıra geldiğinde tazelenecek.

Filistin'i Endülüs'e katacaklar, Mekke ve Medine'yi de ona katacaklar.

Bağdat'ı ve Şam'yı senden alacaklar, sana ne et ne de kemik bırakacaklar.²³⁹

Endülüs, el-Cevâhirî'nin şiirlerinin birinde canlı bir şekilde işlemiştir ve Filistin meselesiyle ilişkilendirmiştir. Ayrıca *Filistin ve'l-Endülüs* adını taşıyan kısa bir şiirde bulunmuştur. Bu şiir sadece birkaç dizeden oluşsa da umudu dile getirmiştir ve ezilen milletlerin haklarının iadesi için mücadele etmiştir. Beklenen umudu canlandırmış ve Filistin'i Endülüs'ün akıbetinden korumak için halka ve orduya seslenmiştir:

Halkın ordusuna ve koruyucularına yalvardım, Filistin'in Endülüs gibi dönmemesi için.

Yarın kanla fidanları sulaman için yalvarırım sana, her yerinde atanın bir fidanı vardır.

Derin yarayı dokunduğunda, şikâyet edenlerin duygularını bulacaksın, ve dinlediğinde, nefeslerin yankısını duyacaksın.

Karanlık basmışken sana yalvarırım, filistine bir ışık veririsin .²⁴⁰

²³⁸ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 185.

²³⁹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 186.

²⁴⁰ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 512.

Aynı zamanda ağlayarak Filistin'in kaybı üzerine şunları ifade etmiştir: musibetler kalbimin tellerini sarsmış ve yaşamımı etkileyerek beni büyük bir hüzne sürüklemiştir. Şair, Filistin'in sadece bir kayıp olarak görmemiş, bir zamanlar tüm halkları bir arada tutan taşların çatladığını da belirtmiştir. Bunu büyük bir trajedi olarak görmüştür:

Ey Filistin! Eğer senden yoksun bırakılırsak, sen ilk yutulan hak değilsin.

Sağlam birliklerin duvarları onları korurken, boş bir gedik açtılar ve sonra kayboldular.

Musibetler, Doğuda yükselen ülkenin tellerini sarsadı. Müzikten değil, acıdan sarsıldı.²⁴¹

el-Cevâhirî'nin Filistin'e olan bağlılığı çok derin olmuştur. el-Cevâhirî, şiirlerinde Filistin davası üzerinde uzunca bir süre durmuş, durum ne olursa olsun davayı sürekli diri tutmaya çalışmıştır. El-Cevahire'ye göre Filistin davası her Arap'ın davası olduğunu söylemiştir. İslam ümmetinin kanayan yarası olmuş ve kırık kanadı olarak kalmıştır. Şair, yıllarını Filistin için ağlayarak geçirmiştir. el-Cevâhirî, Filistin için yas tutmuş ve Filistin olayları başladığı andan itibaren canlı tanığı olmuş ve bu kanayan yara yaşlılığına kadar devam etmiştir. Kalemmini kullanarak onu savunmuş, belki de yaralarını teskin edebilmiştir. Onu acıyan kalbinden anlatmıştır. Hatta Filistin, onun kalbini, hislerini, şiirini ve duygularını ele geçirmiştir, ona yalnızca her seferinde tekrar ettiği, Filistin için yas tuttuğu kelimeler kalmıştır. Bu, Filistin'e yaktığı bir ağıttır. Bu şekilde el-Cevâhirî, Filistin'e olan bağlılığını, tavrını ve savunmasını yıllarca sürdürmüş ve ona bağlı kalmıştır.

Ey diyarı koruyanlar! Filistin şiirime tekrarlanan sözlerden başka bir şey bırakmadı.

Sonu yaklaşan 50 yıla aşkın Filistin'in acılarına ve felaketlerine çok ağladım.

Onun için kafiyeleleri iyice düşündüm ve yüreğimden ona bir kafiye de kurdum.

Gölgeleri kafiyelelerin üzerine döktüm. Korkudan çarpışarak üzerine dökülür

Uykusuzluktan bir fincanla eritilebilecek acı bir yürekte başka bir şeyim kaldı mı?²⁴²

²⁴¹ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 187.

Şairin acı çekmesine neden olan şeyin, Filistin'in, Bakan Balfour tarafından temsil edilen İngiltere ile uluslararası Siyonist hareketle birlikte 1917'de Filistin'i Yahudiler için ulusal bir yurt haline getirmek amacıyla varılan anlaşmada kaybedilmiş olmasıdır. Bu deklarasyondan sonraki dönemde öncesine kıyasla farklı olmuş; Arap dünyasının haritası değişmiş ve hayalleri ile birlikte umutları da kaybolmuştur. Şair, şiirini 1945 yılında yazmıştır, bu da sözün verildiği ve Filistin'in işgal edildiği uzun yılların ardından olmuştur. Ancak bu hala ulusun boğazında bir düğüm olarak kalmış bir yaradır çünkü bu toprakların sahibi olmayan insanlara anlaşmayla verilmiştir. Şair, bu felaketten dolayı halkın karşı karşıya olduğu durumun ciddiyetine şiddetle kızmıştır:

Bazen da yapılan bir anlaşma, belki evlilikte boşanmanın yasaklanması gibi bir anlaşma yapılmıştır.

Bu anlaşma, başkentlerde, her taraftan itiraz edilen kötü niyetli bir şüpheli tarafından planlanıyor.

Sonunda içki kokusu yayılırken, başlangıçta temizlik görünür o salonlarda.

Karartılmış metni, büyüleyici güzelliğin altındaki utanç ve adaletsizliği gösteriyor.

Güçlü birisi o yazıyı istediği şekilde tasarlar ki, çamur levhasını çamura batıran el gibi.

Bir birlik oturup düzenledikleri ciddi midir yoksa şaka mıdır şaşkınlıktan anlayamadım.²⁴³

Yıllar sonra boş vaattlerden ve trajedilerini takip ederek sabır gösterenlerden söz etmiş ve şair, Filistin ve milleti hakkında şunları söylemiştir:

Zorluklara sabredenler, ülkelerinin onları kucaklamasını umarlar, rüyalarında.

Balfour Deklarasyonu'nun anısını hatırlamışlar, ben de onlara şöyle dedim: Yeni acılarla ilgili bulduğunuz şeyler benim için eskidir.

Altmış yıl önce doğduğunda, Kudüslü kutsal toprakların yasını tuttum.

²⁴² el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 514.

²⁴³ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 434.

*Zararı bilinen efendiler kızmasın, fakat asıl tehlike hizmetkarların öfkelenmesidir.*²⁴⁴

Filistin, el-Cevâhirî'nin gördüğü gibi, yaralarla dolu olarak kalmıştır. Filistin davasında sadece mücadele yolunu, haklarını ve topraklarını savunmak için kan dökme yolunu seçmekten başka çareleri kalmamıştır. El-Cevahire'ye göre eğilen ve boyun eğen Filistin halkı değildir çünkü onların haklarını gasp eden ve topraklarını savunmaktan alıkoyan ise siyasetçiler olmuştur.

Yaralarıyla dolu olan bu çabani al ve kanla dolu kılıçlar üzerinde yat.

Ölüme doğru uzanarak yaşama uzan, sıkıntılarla dertlenerek rahata kavuşturur.

Savaşıp direnenleri en acıtan kimse, başarıdan korkanların aldatmasıdır.

Halkların tarihi, özgürlerin kanıyla kabul edildiğinde, yaşayanın silmeyeceği bir iz bırakır.

*Filistin, Allah'ın selamı oraya akar, o sınırlar ve tepe üzerine akar.*²⁴⁵

Yeni şairlik deneyimi, uzun çabaların ardından, birçok yazarın ve eleştirmenin kalemini harekete geçirmiştir. Eski Arap şiir geleneğinin tüm konuları ve işleyişi tükenmiş durumdayken, okuyucunun içinde her şeyin yolunda olduğuna dair bir huzur uyandıran ve hiç kimsenin daha önce olduğundan daha iyi bir şekilde yaratamayacağını düşündüren deneyimler de yaşanmıştır. Ancak modern Arap şiiri, sadece eski kültürü reddetmek amacıyla olmamış, aksine çağdaş insanın gerçekliğinden yola çıkmış, onun endişelerini ve özlemlerini yansıtarak şiire yeni bir soluk getirmişlerdir. Bu, sorularını ve şüphelerini ortaya koymuşlardır, endişe ve hüznü alevlendiren sorular sormuşlardır, bize bu hayatta her şeyin yolunda olmadığını ima eden bir deneyimi ifade etmiştir.²⁴⁶ el-Cevâhirî, içinde kaynayan duygularını ifade ederken, Filistin'e duyduğu acı ve üzüntüyü ifade etmiştir. Filistin meselesinin çözilemeyişi ve karanlık günlerin uzun sürmüş olmasını Arap birliği olduğuna inanmıştır. Araplar, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndan Filistin meselesinin adaletli bir şekilde çözülmesini beklemişlerdir. el-Cevâhirî, Filistinlilere aynı yolu izlememeleri konusunda uyarılmış, onların kendi

²⁴⁴ Muhammed Mehdi El-Cevâhirî, Lem Yabka ma Yabtezzuhu'l-Alamu, *ed-Dıvan web sitesi*. <https://www.aldiwan.net/poem96146.html>, (Erişim Tarihi: 10.07.2023).

²⁴⁵ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 432.

²⁴⁶ Mus, *Zahiret'l- Huzn ve Beva'isauha fi's-Şi'ri'l-'Arabiyy'l-mu'asır*, 93.

kurtuluş yollarını bulmaları tavsiye etmiştir. Aksi takdirde Filistin zamanın acımasızlığına düşüp, kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. O bu yaraları ve felaketleri ortaya çıkaranların peşinde olmuştur. Gerçek şu ki, bu tavsiye derin siyasi bir farkındalıktan kaynaklanmıştır. el-Cevâhirî bu tavsiyeyi sadece Filistin'e yönlendirmemiş, aynı zamanda tüm Arap ülkelerine de yaymıştır. Onlara, Filistin'in izlediği yolda ilerlemelerini ve bu davanın çözümü için farklı bir yol bulmaları gerektiğini hatırlatmıştır.

Ey Filistin! Bizim yaptığımız gibi rüzgârın estiği yerde bulunma.

Durumlarını dengelemeyi ve esnek bir duruşla çözüm veya gevşemeyi sağlamayı hedefle.

Sakin o ellerden bir el sana uzatılmasın, kadehleri çarpıştıran eller.

Bize yara yaratan kaç tutkulu insan var ki, yara sahibi olması bahanesiyle.

Sana doğruyu söyleyeyim: helal kılıkta olan haram çözümler ne kadar çok kavruldu.

Döneriz döneriz, sonra bir karara varırız, öneriye dayalı bir eve sığıyoruz.

Bir konuşmadan bin yüz çehre çıkabilir, bin anlam yaratabilir terim için.²⁴⁷

Ancak el-Cevâhirî'nin şiirindeki bu devrimci duygu trajik bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu yaklaşımda, modern Arap dünyasının çatışmasını ve Arap dünyasındaki acıları anlatmıştır. el-Cevâhirî'nin siyasi sıkıntısı sürekli ve genişlemekte olan bir konu olmuştur. Irak'ta bu sorunu dile getirmiş ama şimdi bu sıkıntı tüm Arap dünyasının her köşesinde görülmüştür. Küresel bir düzenin yarattığı sistemin sonucu olarak, zalim yöneticiler ve hükümdarlar bu hale getirmiştir. Gücün terazisi, iki dünya savaşının ardından oluşturulan yeni bir dünya düzeni tarafından belirlenmiştir. Baskı ve işgal güçleri, ülkelerini ve liderlerini yönetir hale getirmiştir. Bu durum, hatta zalimlerden adalet arayanların bile onlara başvurduğu bir düzeye gelmiştir.

el-Cevâhirî'nin şiirinde acı ve ıstırapın yaygın bir tema olduğu görülmüştür. Şairi içsel bir kargaşa sarmıştır. Bu kargaşada, meselelerin gerçek doğasını görmeye dair bir hikmet hissi olmuştur. O gerçeği görmek, zalim bir hükümdara yetki ve meşruiyet

²⁴⁷ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 434.

vermenin gerçekliliği de olabilmiş olabilir. Zulmedenlerin kutsallığını kabul etmek, anlamsız ve saçma bir şekilde boyun eğmeyi bir türlü kabul edememiştir.

el-Cevâhirî, halkın nasıl olupta bu zalimlere boyun eğdiğini bir türlü anlayamamış ve onlara güçlü olmaları gerektiğini sürekli hatırlatmıştır. Şair, gücün sadece güçle engellenebileceğini ve baskılara karşı çıkmanın, siyasetin ve müzakerelerin ötesinde devrimin daha iyi ve etkili olduğunu görmüştür.

Ey millet, düşmanlarınıza başvurarak nasıl kabul ettiniz zalim bir düşmanı hâkim olarak?

Zalimin acımasını talep etme, zalimin alınıni güçlü bir şekilde ayakla bas.

Rejimler adına milletler katledildi. Kaosu şikâyet eder o rejimler.

Adalet ve Silahlanma sistemleri birleşmiyor. Tıpkı kasapla koyunu birleştiren birisi gibi.

İsyan edenlerin yüreklerinin döndüğü yerden, siyasetten soğuk bir yürek gördü.²⁴⁸

el-Cevâhirî Filistin'i ve evini terk etmek zorunda kalan herkesin trajedisinde şekillendirdiği imgelerden birini kullanarak, Irak'ta yaşayan Filistinli mülteci bir kadını tasvir etmiştir. Şair, bu mülteci kadının yoksullukla ve zorlu hayatla mücadelesi yaşamış olan küçük kız çocuklarını tasvir etmiştir. Şair, sadece ailenin maruz kaldığı ciddi yoksulluğu tasvir etmekle yetinmemiş, aynı zamanda iki ayrı dünyayı karşılaştıran bir resimde çizmiştir. Bu resim, yaşamın adaletsizliğini ve haksızlığını yansıtmıştır. Aile bir kulübede yaşarken etrafını yükselen duvarlar çevrelemiştir. Bu duvarların içinde ise lüks ve rahatlık içinde yaşayan insanlar yer almış, aile ve çocukları açlık ve yoksullukla mücadele etmiştir. Şair, zenginleri eleştirmeye devam etmiş ve öfkelerini bu sistemi koruyan siyasetçilere yöneltmiştir. el-Cevâhirî, halkın bu zorlu ve acı verici durumuna karşı öfkeli olduğunu belirtmiş ve tehditkâr bir şekilde tepki vermiştir. Şair, toplumu bu acı verici durumun içine çekmiş ve insanların bu trajik duruma olan öfkelerini dile getirmiştir.

Orada batı tarafında Bağdat ve Dicle Nehri var, saçak ile taşların birleştiği yerdedir.

²⁴⁸ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 186.

*Çekilmekten yüzü utançsızca dolan insanlara orada yükselen duvarlar kapanırken
Mülteci bir kadının yuvası, 'kader' dedikleri şeye kurban edilen kızları
kanatlarıyla sardı oradadır.*

Genç kızlar, kurumuş dallar gibidir, üzerlerinde sıkılabilir hiç su kalmamış.

Onların yumuşak güzellikleri gözleri büyüler, neredeyse korumadan geri çekilir.

*Annesi ise adeta kuru, yükselen bir palmiye ağacı gibi, diğerlerinin elleriyle
vurulunca düştü.*

*Etraflarında maddi değerlere odaklı kişiler vardır, sanki domuzlar gibi
yataklarının üzerine yayılarak rahatlarına düşkünler.*

Kalın boyunlu insanlar, taşlardan kesilmiş gibi kalpleri vardır.

*Her türlü günah biriktirici, utancından şişercesine, insanların kanlarıyla ticaret
yapar.*

*Onları halkın elinden koruyan rejimler, suyu alan çukur gibi onların keyfi
gözetimine göre genişler.²⁴⁹*

el-Cevâhirî'nin trajedi temasını öne çıkaran özelliklerden biri, şairin bu üzüntüyü ifade ederken kullandığı şiirsel ifade biçimidir. Şair, sembolik dil kullanımına dayandığı gibi, anlamlı kelimeler ve etkileyici cümleler kurarak etkiyi daha da artırmıştır. Şiirsel yeteneğini ve yaratıcılığını, en iyi şekilde ifade eden dizeleri oluşturmak için kullanmıştır. Böylece el-Cevâhirî, trajediye uygun hatabeti etkili dizeler oluşturmuştur. Bu şekilde el-Cevâhirî, aşağılık sistemlerin ve kötü siyasilerin halklarda bıraktığı büyük boşluğa dikkat çekmiştir. Bu boşluk, bazı Arap topluluklarını etkileyen ve sonunda Filistin ve halkının yaşadığı trajediyi artıran durumların sonucunda da ortaya çıkmıştır.

Bayramdaki Mülteci Kadın şiirinde trajediyi yalnızca üzüntüyle ifade etmemiş, aynı zamanda beklenen sevinci de öldürmüştür. Bayram, sevinç ve neşe günüdür aslında, hayat renkli yüzüyle parlar insanlara ve insanlar güzel elbiseler giyerler, gözleri güler. Ancak el-Cevâhirî, bu mutlu sahneyi kara bir manzara haline getirmiş, acı veren bir tabloya dönüştürmüştür. Bu sabah, herkesin sabırsızlıkla ve özlemle beklediği şeyler bazıları acıyı ifade etmiştir. Onlar için bayram gelmese daha güzel olacaktır. O, aç

²⁴⁹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 63-64.

çocukların ne beklediğini bilmiş, bu acımasızlığın ve yoksulluğun suçsuz küçük çocuklara getirdiği acıyı anlamıştır. Ancak suç, bu bozulmuş toplumun omzunlarında kalmıştır.

Onu endişelendiren bir randevusu vardı. Hangi kaderin onu beklediğini bilerek.

Barınağından gecenin uçup gitmesini dilerdi. Sabahın de çıkmamasını isterdi.

Bir çocuklar şarkı söyleyerek etrafındaki diğer çocuklar etkilenip üzüntüden ağladı.

Suçsuz ve günahsız ve çocukluktan beri sefalet çekerken.

Onlar tarafından yozlaştırılan ve geri dönen bir toplumun günahlarıdır ve çürüten bir yapının kalıntılarıdır.²⁵⁰

Hüzün dolu başka bir şiirinde, Filistin'in çizgilerini belirtmiş ve onun üzgün mescidi görünmüştür. Şair bu şiirde şöyle demiştir:

Acıyan Filistin'den Irak'a geldim. Onu tedavi eden hasta döner.

Tanınmadan gitmiş sanki Filistin, Onun himayecileri ve kefillerinden.

Yollarında İsa yürümemiş, ondan peygamber taşınıp uçmamış gibi bırakıldı.

Mescid-i Aksa'dan gece gündüz ezan yükselmemiş gibi de.

Selahaddin'in toprağı üzerinde basılmış da işgalcilerin atlarının ayakları iz bıraktı.²⁵¹

el-Cevâhirî Filistin'in kaybında sorumluluk hissetmiştir, milleti geçmişin zaferlerinde bırakıp onların bugünkü acılarını unutturmaya çalışmıştır. Sonuç olarak, zamanın daima aynı kalmayacağını unutmuşlar veya görmezden gelmişlerdir. el-Cevâhirî, bu yönetim ve idarecilerle halkların umutlarının ve ideallerinin nasıl yok olduğunu anlatmıştır:

Ey katılıma aldanan millet ve unutkanlıktır ki zaman milletlerin önünde katlanmıştır.

Duyguları yönetimde yürüdü ve çarptı, Cam gibi kayaya çarptığı gibi.

²⁵⁰ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, II, 64.

²⁵¹ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 483.

*Adımları gücünün üzerinde hızlandı. Artık ne zaman usandığını şikâyet ederek geldi.*²⁵²

Gerçek bir sanatçının gerçek dünyaya adım atması gerektiğini söylemiştir. Çünkü el-Cevâhîrî'ye göre sanatın amacı taklit değil, gerçekte yaşanan olaylardır. Cevâhîrî'nin olayları analiz etme ve ileri görme yeteneği hep üst seviyede olmuştur. O, Filistin davasının ortaya çıktığı 1947 yılında Umut Edilen Umutsuzluk adlı şiirini yazmıştır. Şiir, yönlendirme tarzını içermiş ve dili sağlam, ifadeleri seçkin olmuştur. Şiirde, el-Cevâhîrî, köyünden Hüsrev'in niyetlerine karşı halkını uyarmış, Luḳayṭ bin Ya'mur'un şiirini canlandırmış, aynı ölçüyü ve aynı uyağı kullanarak meydan okumuştur. Şiirde, el-Cevâhîrî, felaket sonrası yaşadığı çaresizliği ifade etmiş, aynı zamanda çözümünde önermiştir. Umutsuzluğa düşmekten bahsetmiş, bu da barışçıl çözümlerle ilerlemeyi ve silahsız umutlarını anlatmıştır. Bu, el-Cevâhîrî'nin siyasi farkındalık gücünü göstermiştir.

Bu, umut diye iddia ettiğiniz şey, gidin ve oyunuzu kullanın, ümitsizlik, adilce kullanılsaydı daha iyi olurdu.

Umutsuzluk parçalara ayrılmış bir yürekle beslendi, Adaleti bir kesiciyle silip kökünden söktüler.

Ey Filistin'i yaslayanlar, kesin hüküm verildiğini biliyorlar.

Ne kadar çırpınıyorsunuz, bir kıvılcım yakmak isteyerek, Kanlardan ve ölenlerin birinin bedeninden.

*Yeter, adını "umut" koyduğunuz şeyden, "Çözümler" adı altında sizin için tuzağa düşürülenler yeter.*²⁵³

1967 savaşıdan sonra Filistin'de ki yenilgi gelmiştir. Arap ülkeleri Siyonist işgal ordusuna karşı kayıp yaşamışlar ve şair artık zaferden umudunu kesmiştir. Zafer, onu gerçekten arayanların ve ülkeyi geliştirip ve düzelterlerin olmuştur. Filistin geri dönebilmek için hayal gücüne ve sihire sahip olmadıklarını dile getirmiştir. Geleceği ve gerçekleri değiştirmenin çok gerekli olduğunu söylemiştir. Filistin'i ancak İslam dünyasının birleştirip, halkı yoksulluktan kurtarıp, gerçekten halka yakışan

²⁵² el-Cevâhîrî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 186.

²⁵³ el-Cevâhîrî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 454.

siyasetçilerle kurtarılabileceğini ifade etmiştir. Bir şeyi zorla alan onu hiçbir şekilde geri vermez, kölelerin özgürlüğü sunamayacağını ifade etmiştir:

Ey diyar savunucusu, yenilgilerde bir sır yok ve çölde hiçbir şey yakalanmaz.

Ancak ondan güneş ve ışık çıktığı gibi benim yok oluşum da ondandır.

Filistin sihirle gitmedi, yok oluş da çabasız yazılmadı.

Ne bina sapmadan yıkıldı ne de Yahudiler kolon olmadan bina inşa etti.

Filistin asla aynı kalamazdı, komşuları savaş çağılırken.

Altı tarafı da açlık, cehalet, küçümseme ve zulüm ile sıkıştırıldı.

Milletler kul edilir de artık aşağılanma zinciri bir iz bırakmaz hale geldi.

Yetenekler ve avantajlar onunla vurulur, inançlar ve ilkeler hapsedilir.

Ara sıra onu tahrif eden bir "Hacac" veya "Ziyad" çıkarır.²⁵⁴

2.2.2.2.2. El-Cevâhirî'nin Şiirinde Mısır Trajedisi

Cevahiri'nin eğilimi insancıldır, ulusal sınırlar onun sınırları olmamıştır, ancak şiirini insanlığı kapsayacak şekilde genişletmiştir. Ve onun şiirinin genişlemesine ve ününün yayılmasına yardımcı olan şey, tüm sanat türlerini kullanarak insanın acısını ve trajedisini ifade etmiş olmasındandır ve üzüntüsünü ve çektiği sıkıntıları herkese hitap edecek şekilde tasvir etmiş olmasındandır; bu nedenle Cevahiri, dönemindeki olayları ve etrafındaki her şeyi politika, sosyal hayatı ve diğer tüm alanları da takip etmiştir. O, Arap ve Arap olmayan insanın ne çektiğini bilmiş, çünkü ona göre insan nerede olursa olsun insan olmuştur.

Ancak el-Cevâhirî'nin özellikle Arap halklarına ve onların çektiği acılara daha fazla ilgi göstermiştir. Arap milletinin meseleleri, el-Cevâhirî'nin büyük ilgisini çekmiş ve şiir koleksiyonlarının büyük bir bölümünü kaplamıştır. el-Cevâhirî'nin duygusal hassasiyeti ve acıları, özellikle Mısır gibi ülkelerde yoğunlaştırmıştır. Mısır'ın sorunları, Iraklı şairin hayatında önemli bir yer kaplamıştır. el-Cevâhirî, zengin tarihi ve acı dolu bugünü nedeniyle Mısır'a hep ilgi göstermiştir. el-Cevâhirî, Irak ile Mısır arasında karmaşık bir bağ kurmuş; bu bağ tarih ve dökülen kanla ilgili olmuştur. el-Cevâhirî,

²⁵⁴ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 515-516.

Mısır'ın Britanya hükümetine karşı verdiği mücadelede Mısır'ın yanında durmuştur. Mısırlıların yaşadığı acıları, büyük zorluklarla karşılaştıkları her şeyi desteklemiş ve onların adaletsizlikle dolu uzun tarihine acımıştır. Mısır, felaketlerin ve sıkıntıların bir araya geldiği bir yer haline gelmiştir. Bu, Mısır'ın başına gelen ve içine düştüğü zorlukların çokluğundan kaynaklanmıştır. Mısır, geçmişine yas tutan ve kaybolmuş bir tarihi olmuş ve trajik bir gündemi olan bir ülke olmuştur. el-Cevâhirî, Emîn er-Reyhânî adlı şiirinde şunları söylemiştir:

Mısır'a selam ver ve ona de ki: Tepelerin de gelip giden esintileri selamladı.

Er-Rşid Evi'ni özleme, o şimşek ve göş gürültüsüne vakıftır.

Zalimlerin şiddeti seni korkutmasın, çünkü hak pusuda bekliyor.

Seni aldatmasın hayali süslemeler, kolyeler zincirlere ne kadar banzer!

Siyahlarla kaplanmış beyaz sayfalardan oluşan tarihin hakkını vermediler.

Olaylar seni nasıl şaşırttı, sanki onlar vaad edilenlerin bir parçasıymış gibi.

Er-Rşid Irak'ı görmezden geldi. Dağlar sahibi firavun ise, Mısır'ındaki durumdan habersizdir.

*Sözden saptı ülke sanki, onun kayına yas kıyafetini giymiştir.*²⁵⁵

el-Cevâhirî şiirlerinde tarihsel imgeler arasında, piramitlerin görüntüsünü ve yükselmesini de kullanmıştır. Bu neredeyse Mısır'ın yüceliğine ve tarihine bir işaret olarak kullanılmıştır. Sa'd Zağlul'u yas tutarak anlattığı şiirinde,²⁵⁶ şair Mısır'ı etkileyenleri açıklamış ve piramitlerin yükselmesinin sebebini Mısır topraklarının çiğnenip, yılların onu tahrip etmiş olmasından, acıları ve felaketleri de ona bağlamıştır.

Mısır'a sor ki seni kim vurdu aniden, okunu çekip ansızın nasıl vurmuş seni.

Mısırın piramitlerini inşa ederken firavun onları bir amaçla inşa etmiştir.

Bilmişler ki Mısır çiğnenecek ve içindeki her şey, hükümdarların mezarları da dâhil, senin gibi.

²⁵⁵ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 57-58.

²⁵⁶ Sa'd Zağlul (1858 - 1927) Mısırlı lider ve Mısır'daki 1919 devriminin lideri ve tarihi Mısır liderlerinden biri.

*Senin dokunu yıllar boyunca bozdular sen dayanamadın. Allah sana lütfetsin, keşke gölgenin altında bir yaşam olsaydı.*²⁵⁷

Mısır'ın incisi ve en ateşli şiirlerine konu olan olay 1956'da Mısır'a karşı gerçekleşen Üçlü Saldırı ve özellikle Port Said'in yaşadığı acılar olmuştur. el-Cevâhirî, bu korkunç saldırının ardından Port Said adlı şiirini yazmıştır. Şair, Mısır topraklarının üzerine atılan bombaların masum insanların başına geldiğini, topraklarını ve onurlarını kanlarıyla savunanların başına neler geldiğini bu şiirinde anlatmıştır. el-Cevâhirî, bu mücadelede Mısır halkının yanında, kalem ve dilini kullanarak yer almıştır.

Şair, “Kinatu Allahi” olarak Mısır'ı anmıştır, bu ifadeyle Mısır'ın yüce statüsünü ve anlamını vurgulamıştır. Ancak yine de Mısır'ın haksızlıklar ve saldırılar karşısında nasıl acı çektiğini ve zulme uğradığını anlatmıştır. Şiirde, Mısır'ın yüksek konumuna ve saygınlığına rağmen, haksızlıklara uğradığını ve saldırılara uğradığını ifade etmiştir:

Ey hıyanetin özü! Kiminle savaşırsın, kimin üzerine bu füzeleri düşürürsün.

Vatanını savunan asil bir adamla mı, yoksa namusunu koruyan kadınla mı?

Yoksa onlar yaşlı, genç, engelli, emziren anne veya hamile midir?

Ey Allah'ın Kinanesi sağ olasın, sensiz ölüm boş ve hayat geçersizdir.

*Ey yüce şehir, fırtınalar senin içinden geçti ve ihanetin depremleri seni sarsıldı.*²⁵⁸

Şair, komplo güçlerinin tasvirini yaparken, bu komplonun parçası olan orduların haksızlık ve saldırılarla dolu bir şekilde masum bir halkı vatanında ve yatağında vurulma sahnelerinin bir araya geldiği olayları anlatmaya dikkat etmiştir. Ancak şairi burada acıtan şey, halkın dökülen kanının hala yerde kalmış olması, kaldırılmadığı ve temizlenmediği gerçeği olmuştur. Şairin trajedisi, vicdanın sessizce ölmüş olması ve mağdurların ruhları için intikam alma isteğinin azalmış olmasıdır. Şair, acı bir hale gelmiş ve hem insanların hem de kendi iç dünyasının diliyle, bundan sonra ne yapacaklarını sorgulamıştır: "Bu noktadan sonra ne yapacağız?"

Zalimler halkların kanını hiçbir yıkayıcının temizleyemeyeceği gagalarında topladılar.

Sapıklığından dolayı infiale kapılan, firkalarla çevrili firkaların içinde kayboldu.

²⁵⁷ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 163.

²⁵⁸ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 125-126.

Adaletsizlik ve zulüm vicdanları derinden etkilemiş, bazı insanların algısını yok etmiştir.

Tepeden turnağa silahlı bir atlı olan Batıl, silahsızken yayan hakla güreşiyordu.

Vicdan öldü ve söndü... Alev püsküren füzenin sıcağından alevlendi.

Soranlar sorgulamaya başladı... Allah ve onurlu halk ne yapacaklarını.²⁵⁹

Aslında, son dizedeki şiirin içinde bulunduğu karanlık bir trajedi olmasına rağmen, içsel bir umut taşıdığını söylemek mümkün olmuştur. Şair, bu dizeyi Kuran'da yer alan bir ayetle ilişkilendirmiş gibi görünmüştür: "(Ey müminler!) Yoksa siz, sizden önce gelip geçenlerin başına gelenler size de gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Yoksulluk ve sıkıntı onlara öylesine dokunmuş ve öyle sarsılmışlardı ki, nihayet Peygamber ve beraberindeki müminler: Allah'ın yardımı ne zaman! dediler. Bilesiniz ki Allah'ın yardımı yakındır"²⁶⁰. Çünkü gecenin en karanlık olduğu an sabahın doğmasına işaret etmiştir ve sıkıntıların artması yakında onlardan kurtuluşu müjdelemiştir. Cevap olarak, el-Cevâhirî trajediye umudu yerleştirmiş; çünkü zorlukların ortasında dahi umut her zaman canlı tutmuştur. Şair, umudu istediği gibi ifade ederken, zaferin ancak zorlukları aşarak geldiğini belirtmiştir. Asuan ve Sa'id, zorluklara rağmen yolculuklarına devam etmişlerdir. Bu sadece uzun yolculuklarının bir aşaması olmuştur.

Ey Allah'ın Kinanesi, fırtına geçecek zararı silecek, işgalcileri de defedecek.

Mücadele et, Asuan dökülen kanla dolu yüzyıllar boyunca Sa'id de.

Belalı bir aşamayı tamamla. Onun gibi üzerinden geçen kaç aşama geçtin?²⁶¹

1951 yılında el-Cevâhirî, o dönemin Irak'taki baskısından kaçarak Mısır'a sığınmış, orada kendine bir sığınak aramıştır. Ancak bu kez Mısır'da aradığı huzuru bulamamış, zira durum orada onun aşına olduğunun aksine kötüye gitmiştir. Mısır'ın yaşadığı durumdan ve içine düştüğü sıkıntılardan dolayı üzüntü duymuştur. Şair, Mısır'ın bu duruma düşüşünden ve yaşadığı zorluklardan dolayı şu dizeleri yazmıştır:

²⁵⁹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 127-128.

²⁶⁰ Bakara Sûresi, 214. Âyet.

²⁶¹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 126.

*Ey Mısır, aşağılanma bir alışkanlıktır, Kafur ve İhşid üzerinde hala egemenliğini sürdürüyorlar.*²⁶²

Mısır topraklarının durumu yıllardır süregelen aşağılanmadan şikayetçi olmuş, insanları uzunca bir süre boyunca esaret altına alan bu aşağılanma sızlanmıştır. Sa'd Zağlul'u çağırmış, onlara bu zilletten kurtulması için isyan etmeye davet etmiştir. İnsanların yıllarca baskı altında tutulduğu bu zilleti kırmalarını istemiştir. Onların sembolü kötü muameleye boyun eğmek olmuştur. Zillet ruhları sıkıştırıp, göğüslerinden inlemeleri çıkarmıştır, ruhlarını daraltmıştır.

Ey Mısır'ın lideri. Onu ne zaman konuşturmak istersen konuşur. Sessiz öfkesini nutuk eder.

Susturulmuş gibi alevlenen ateş gibi evlerin ortasında felaketle dolu.

Yetmiş yıl boyunca Kinane aşağılanmaya devam ediyor, Nil hüznü taşıyor ve kitleler rahatsız oluyor.

*Zillet ruhları sıkıyor, sanki göğüslerin inlemesi homurdanma gibi.*²⁶³

el-Cevâhirî'nin Mısır'da söylediği şiirler ve diğerleri onun Mısır'ın güçlü varlığına olan duygusal bağlılığını ve anılarını göstermiştir. Onun duygusal ve edebi katılımı, zaman zaman sömürgecilere ve başka zamanlarda halklara karşı Mısır halkının mücadelesine katılmasını istemiştir. Bu sayede Mısırlıların belleğinde, onunla birlikte yaşayan ve onlarla dayanışma gösteren bir neslin güçlü varlığını oluşturmuştur. Bu, bilinçli, geniş perspektifli ve yerelden evrensele çıkan bir şair imajı oluşturmuştur.

2.2.2.2.3. El-Cevâhirî'nin Şiirinde Suriye Trajedisi

el-Cevâhirî'nin, ülkesi dışında başka ülkelerin meseleleriyle de ilgilendiği görülmüştür. O 20. yüzyılın çoğu döneminde, özellikle Arap coğrafyasında yaşanan acılar, felaketler, saldırılar, işgaller ve zulümler gibi tüm ümmetin meseleleriyle iç içe olmuştur. Irak gibi, diğer Arap ülkelerinin yaşadığı sorunlarla da ilgilenmiştir. İyi bir şair olarak, sanatında usta olan ve bu alanda becerikli olan kişi, ifade etme konusundaki yaratıcılığını geniş bir perspektife yayarak insanı ve insan haklarını daha geniş bir

²⁶² Ahmed Baha' Abdurrezzâk, "Mısır fi şî'rî'l-Cevâhirî ve Müzekkaratihi Dirasetun Tarihîyye". *Mecelletu Kuliyetu't-Terbiyye*, Sayı 12. Yedinci yıl, Camiatu'l-Kufe, Kufe - Irak 2013, 149.

²⁶³ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şî'riyyetu'l-Kâmile*, II, 6-7.

yelpazede ifade edildiği bir şairdir. Bu, sadece kendi duygularını ve düşüncelerini içeren şiirler üreten değil, aynı zamanda daha büyük bir insanlık ve adalet anlayışını ifade eden bir şair anlamına gelmiştir.

el-Cevâhirî, milletin meseleleriyle uğraşan şairler arasında olmuş, onların dertlerini paylaşmış ve acılarını içselleştirmiştir. Bu şekilde, bu milletin tek bir bedenini temsil etmiştir. el-Cevâhirî, Irak'ın değişen hükümetlerinin onu dışladığı dönemlerinde, öncelikli Arap vatanı olarak Suriye'yi seçmiştir. Buraya sığınarak ve uzun yıllar boyunca Suriye'de yaşayarak hayatının bir bölümünü geçirmiştir. el-Cevâhirî, Suriye'nin meseleleriyle ilgilenmeye sürgünden önce ve sonra başlamıştır. Bu şekilde, onun konuyla olan samimi yaklaşımını göstermiştir. el-Cevâhirî'nin şiirlerindeki Şam temalı hitap, geçmiş yüzyılın yirmili yıllarında aşk, yirmili yılların ortalarında devrim, otuzlu yılların sonlarında ayaklanma, elli yılların ortalarında meydan okuma ve seksenli yılların başlarında kararlılık olarak ifade edilmiştir.²⁶⁴ Bu şekilde el-Cevâhirî'nin Suriye'de yaşamış, Suriye'yi önce ve sonra evi olarak kabul ettiğini görmüştür. Onun şiirlerinden birinde ise Şam'a olan aşkını dile getirmiştir.

Kokladım toprağını ne yakınlığı istemek ne de övgüdür. Sana geldim ne ayrılık ne de farklılık hissettim

Seninle buluşma anı, başka bir yol açılmadı bana. Sana geldim ne ayrılık ne de dağılma buldum.

Sen, bana bir uçurumun yolunu savaştan Ruh, yolunu kapatmıştı onun önünde

Ve kalbim, seni görmek için rehberimdi. Ta ki gözlerimi suçladım senin için.

Kokladım toprağını, gençliğin keyfini çıkararak. Herkes toplanmış iken, Kolyeler parlarken.

*Sana sadece vatanını görmek isteyen gibi gelmedim. Ancak âşık olduğu kişinin yüzünü görmek isteyen biri gibi geldim sana.*²⁶⁵

el-Cevâhirî'nin Suriye'ye olan ilk ziyaretleri, 1930'ların ortalarında başlamış ve bu ziyaretler turistik ve tatil amaçlı olmuştur. 1944 yılına kadar Irak'ı temsil etmek üzere "

²⁶⁴ Yusuf Bakkar, "Dimaşk fî zakireyati el-Cevâhirî ve şî'rihi", *er-Ra'i*, 2015, <https://alrai.com/article/732738-ملحق/دمشق-في-ذاكرة-الجواهر-يوشعره>, (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

²⁶⁵ Muhammed Mehdi El-Cevâhirî, Dimaşk ya cebhete el-mecdi, *ed-Divan web sitesi*, <https://www.aldiwan.net/poem60156.html>, (Erişim Tarihi: 10.07.2023).

Ebü'l-Alâ' el-Maarrî " anma festivaline katıldığı ve ünlü ağıtını ilk söylediği yer olmuştur. Daha sonra 1956-1957 yıllarında siyasi bir mülteci olarak yer değiştirmiş, ardından 1971 yılında Arap yazarlarının sekizinci konferansına katılmış ve bu süreçten sonra Suriye'de yaklaşık 15 yıl boyunca yaşamıştır. Onun ölümüne kadar olan dönemi kapsamaktadır ve 1997 yılında Şam'ın dışında bulunan es-Sayyida Zeynab'ın mezarlığında toprağa verilmiştir. 1995 yılında, yüksek dereceli Suriye Bağımsızlık Nişanı'yla ödüllendirilmiştir. Şam ve Suriye hakkında yazdığı şiirleri sayıca fazla ve çeşitli olmuştur.²⁶⁶

el-Cevâhirî'nin, Şam'ın durumu karşısında duyduğu üzüntü, Şam'ın yaşadığı yoksulluk sorunları şairi çok üzmüştür. Şam, zengin nimetlere sahip olmasına rağmen, tüm bu zenginlikler başka ülkeler tarafından sömürülmüştür. Şair, şikayetlerini ve üzüntülerini ifade ederken, kalpten gelen sevgi ve samimiyet dolu duyguları da dışa vurmuştur. Şair, Iraklı olmasına rağmen, gerçekte Şam'a büyük bir sevgi beslemiş ve bu, Arap kimliği ve özdeşliği ile iç içe geçtiğini göstermiştir. el-Cevâhirî, bu durumu ifade ederken Arap kültürü ve kimliği ile birleştiğini göstermiştir. *İbnu's-Şam* adlı şiirinde, Şam'a hitap etmiş ve içini dökerken mekânı insana benzetmiştir. Şiir, içinde bulunduğu duyguları ve düşünceleri ifade ederken, Şam'a olan derin sevgisini ve aidiyetini de yansıtmıştır. Şair sadece Şam topraklarını değil, aynı zamanda Şam halkını ve karakterlerini de sevmiştir. Bu da onun onlarla yaşadığı duyguları ve deneyimleri paylaştığını göstermiştir.

Ne yazık ki, topraklarının nimetlerle dolu iken açlık ve yoksulluk altında uyuyorsun.

Seni kandırdılar, zincirlerini süs olarak adlandırdılar. Kolyeler zincirlere ne kadar benzer!

Irak'ta özlediğim yerler ve sokaklar var. Yaşadığını ve geçirdiğini şikâyet eder.

Ben Şamlıyım, aşka bağlanılırsa, Iraklıyım doğduğum vatana atfedilirse.

Senin yıldırımın gizlenen acımı taşır, elimi kalbime koyarım merhamet ve acıma duyarken.

²⁶⁶ Reva' el-Cusani, "El-Cevâhirî, Şiir ve ziyaret ve İhtfaatun hamimiyye fi arbaata aşara belad arabiyi", *El-Hizbu's-Şuyu'i'l-Iraki*, <https://iraqicp.com/index.php/sections/literature/49343-2021-02-17-16-28-31,2021>, (Erişim Tarihi: 07.06.2023).

Öyle ince güzel özelliklerin aktığı zaman, saf suyun akasına benzerdir.

Ne kadar yerde içimde biriken bir iç çekme var, o iç çekme buluşmalar ve karşılaşmalar gününe saklanmış.

Ey Şam evladı, sevgiyle dolu bir selam, size en değerli hediyeleri sunar.

Size aşırı özlem duyar, herhangi bir taklit veya iddia olmadan, aşıklar arasındaki sevgi duygularını ifade etmek ne kadar kolay.²⁶⁷

el-Cevâhirî, Şam'ın başına gelen acılardan dolayı çok üzülmüştür; Şam'ın nasıl o eski günlerinden uzaklaşıp bu esaret altına düştüğünün sebeplerini sürekli aramıştır. el-Cevâhirî adalet istemiştir çünkü artık bu işlenen korkunç suçlara daha fazla sabır gösteremeyeceğini farketmiştir. Dikkat çekici olan ise el-Cevâhirî'nin Ahmed Şevkî'nin *Âla Sefhi'l-'Ahrami* adlı şiirine benzer şiir yazmıştır. Bu şiir, el-Cevâhirî'nin milli meselelere olan farkındalığına işaret etmiştir; çünkü el-Cevâhirî bu şiirde şöyle yazmıştır:

Ey kalemi çekenler, yemin eder ki o köleleştirme onun eline engel olmayacaktır.

Bir şairin şikayetinde adil ol, sabırla uçmuş o inanılmaz felaketlerden.

Benzerini duymadığım haberi duydum, zamanın boyunca yankılanan bir haber taşıyor.

Suriye, dâhi yeteneklerin doğduğu yer, düşmanların hedefi, zalimlerin avı olmuştur.

Belalar ile sabaha başlıyor, geceleri olduğu gibi. Zalimlerin kükremesi ona karşı zayıfladı.

Bu mu sevginin ödülü, yoksa onun kahraman çocuklarından değil misin?²⁶⁸

Suriye'nin işgal ve zulmünün altındaki durumunu tasvir ederek anlatmıştır. el-Cevâhirî, kalbinin neredeyse yerinden çıkacak kadar sıkıştığını ve sıkıntı içinde olduğunu dile getirmiştir.

Ey ebedi cennet, yüzü çirkin olan ağır bir misafir, sakinlerine zarar vermeseydi.

²⁶⁷ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 45.

²⁶⁸ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 57.

Pençeleri görünür, bir baba tarafından doğmamış bir canavar, Ama Batı topraklarında icat edilen.

Ey Şam, içimde sıkışmış bir kalp var, Hasretin içsel coşkularından neredeyse yerinden çıkıyor.

*Kan akıntısının çoğu şanına akar, yerlerinden yeşillik çekilmiş gibi.*²⁶⁹

Yıllar geçerken, Suriyeliler Fransız işgalinin zalimliği ve acısı altında daralmaya başlamıştır. 1925 yılı gelir gelmez, Suriye Büyük Devrimi zalim saldırılara karşı ayağa kalkmış, özgürlük ve haysiyet elde etmek için bir mücadele edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu devrim basın ve şairler için zengin bir konu olmuştur. Bu süreçte ulusal farkındalık belirgin bir şekilde artmış, el-Cevâhirî Suriye'nin o dönemdeki zorluğunu ve işgal altındaki acısını anlatan şiirler yazmaya başlamıştır. Onun acısı, Suriye'nin acısıyla örtüşmüştür. Sanki Iraklı şair Suriye ile bütünleşmiş, Suriye'nin bir parçası olmuş ve onunla aynı duyguları paylaşmıştır. *eş-Şevratu's-Suriyye* adlı şiirinde, el-Cevâhirî, Şam'ı çağırarak onunla sıkıntıları ve üzüntüleri paylaşmıştır. Bu bağlamda Şam'ı özelden ziyade genelden anlatmıştır; çünkü el-Cevâhirî için Şam, daha geniş bir anlam ifade etmiştir. Tüm Suriye'yi ifade etmiştir ve zaman zaman tüm Şam bölgesini kapsamıştır. Şair, Şam'ın sıkıntı çektiğini belirtmiş, kendi acısına Şam'ın ne denli etki ettiğinden bahsetmiştir.

Ey Şam! Senin yaşadığın üzüntü ve hüznün ben de taşımaktayım.

Gözyaşım sana içimi açar, çünkü gözyaşı kitabın başlığıdır.

Felaketlerle coşku çalınır, dertlerle yüreğim yanar.

Harekete geç, isyan et ey Şam, arzulananlar anacak istemekle gerçekleşir.

*Uyumunu al, çünkü sonuçta anlaşmazlık yıkıma yol açar.*²⁷⁰

Ancak el-Cevâhirî burada durmamıştır, şair başkalarının göremediğini görmüştür. Suriye'nin trajedisi sadece işgalde olmamıştır. Devrim sonrası da düzeltilmesi gereken şeyler mutlaka olmuştur. el-Cevâhirî çatışmaların vatanları yıprattığını görmüştür, bu nedenle işgalcilerin karşısına çıkan gençleri desteklemiştir. Onlar, başlangıçta işgale karşı durmuşlardır ama sonra makamların ve çıkarların sahiplerinin kurbanı olmuşlardır.

²⁶⁹ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 362.

²⁷⁰ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 122.

İşgalcileri destekleyen insanlar, ganimetleri paylaşmış ve hesapları aralarında düzeltip tertipleyenler olmuştur. el-Cevâhirî adaletin sözüne sadık kalarak haksızlığa karşı ayaklanmıştı. Şair bu şiirin bu bölümünde Suriyeli gençlere hitap etmiştir, onları uyarmış ve bu şekilde onların ruhlarını harekete geçirmeye çalışmıştır. Şiir açık ve net bir üslupla görüntü ve anlamı vurgulamıştır. Şair şöyle ifade etmiştir:

Suriye gençleri, bulutların tepeleri için çatışanlar,

Düşüncelerini değiştirenler ve geceleyin yıldızların parıltısından uzaklaşanlar,

Size bir sitemim, bu sadece gençlerin gençlere olabilen sitem duymasıdır.

Aslanlar evi Suriye, kurtların otlaklarına döndü,

Kuşların sürüleri gibi, köpeklerin pençesine düşen.

Yaralarla dolu bir gece olmuş, çimenler arasında sızan.

Siz, farklı eğilimlere sahip, farklı kıyafetler içinde çarpışıp durdunuz.

Kim gerçeği söylemekten utanırsa, ben doğruyu söylerim.

Zamanın ülkeme bir darbe ile dönüş yapmalıdır.

Ve yerleşenler görecekler ki ganimet ancak geri dönmekte alınır.

Eğer zamanın akışı doğruysa ve hesaplaşma anı gelmişse

Onlar bize sıfır hatayla geldiler, hata yüküyle çıktılar.²⁷¹

Suriye, diğer Arap ülkeleri gibi, öncekilerin maruz kaldığı ve sonrakilerin acı çektiği durumlarında yaşamıştır. İşgal ve ona bağlı rejimlerin baskısı altında olan Suriye halkının trajedisi, ülkenin yönetimini ele geçirenler tarafından artırılmıştır. İnsanlar acı ve felaketin altında ezimiştir. el-Cevâhirî, güzel gelini olan Şam'ın oklarla yarışan bir zorba ile evlendirilmesine ve kan dökülmesine üzülmüştür. Bu, zorlukların ve krizlerin ardışık olarak ortaya çıkmasına gönderme yapmıştır. "Açlığa bırakılmış kuraklık" ifadesiyle, insanların açlık ve yoksullukla nasıl mücadele ettiğine dikkat çekmiştir. Bu dizeler, bazı toplulukların özellikle Şam'ın sosyal ve siyasi durumunu trajik bir şekilde yansıtarak, zorluklar ve çatışmalarla dolu zorlayıcı bir tablo çizmiştir. Ayrıca ekonomik, sosyal ve siyasi baskıların nasıl etkilediğine de işaret etmiştir:

²⁷¹ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 123.

Felaket karşısında diren Ey Şam, durum daralırsa bile.

Yarışmayı kazanacaksın bu da senden beklenen bir şeydir.

Ey Şam sen güzel bir gelirken savaşa ve yıkıma nasıl ulaşırsın.

Rahatsız olan ihsanlar daralırsa şikâyet etmesini günah mı sayarsınız!

Zorla savaşa itilenlerin yaşadıkları Allah'ın gözüindedir.

Kuraklık ve yoksulluğa bırakılmış ama güçlüler anlaşmanın zincirleri vardır.

Bu anlaşmalar kaybolan hakkın istemesine engel oldu, vurulup yıkıldığında ise engel olmamıştır.

İstedikleriyle bu halkları bırakın. Onların sevki onlara ait, sizin sevginiz size aittir.²⁷²

el-Cevâhirî, felaketlerin Şam'ı sarsıp onu parçaladığını ve artık geriye hiçbir şey kalmadığını anlatmıştır. Şair, bu şiirinde Şam'ın karşılaştığı acının derinliğini betimlemiştir. Büyükmeye ve güç göstermeye çalışsa bile, trajik gerçeklik bunun üstesinden gelmiştir. Tasvirinde, Şam'ın durumunu düzeltecek şeyin vicdanı olmayan bir ölü olduğunu anlatmıştır; bu umutsuzluğun, çaresizliğin bir yansıması olmuştur. Genel olarak, bu dizeler, Şam'ın trajik bir tablosunu iletmiştir; zayıflık ve çöküş içinde çırpınmıştır, umutsuzluğu belirgin bir şekilde görülmüştür.

Ey Şam, başkasından kaçınmak bir aşağılanmadır, ondan hariç senden bir şey bırakmadı zaman.

Eğer sana karşı bir antipati beslemem gerektiğinde, burnunun kesildiğini söyledim, onuruna rağmen.

Vicdanı olmayan ölüyü beklemen cesaret kabul edilmez. Korku ya da aç gözlülüğün değeri yoktur.²⁷³

Ünlü Mimiyyesinde (M harfiyle biten kafiye), şair, Şam'ın yaşadığı felaketi ifade etmek için estetik imgeler kullanmıştır. Şam, tarihten beri medeniyetlerin merkezi olmuştur ve şair, bu şekilde onun önemini ve tarihî konumunu ifade etmiştir. Şair, "kaffâra" kelimesini Şam'ı benzetirken kullanmış, onu komşu ülkelerin günahlarına

²⁷² el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 129-130.

²⁷³ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 359.

kefarete olarak nitelendirmiştir. Şam, başka toprakların yükünü taşımıştır, başkaları için çektiği acılar ve özgürlüğü talep ederken çektiği acıları çok olmuştur. el-Cevâhirî bu durumu Şam'ın insanlık rolü olarak tanımlamış ve onun azmini ve sabrını övmüştür. Aynı zamanda Şam'ı en büyük tehlike olarak gördüğü ikiyüzlülüğün korumak için uyardır. Bu tehlike, ülkesinin temellerine kazınan ve köşelerini yiyen gerçek bir tehlike olmuştur. Şair, iletmek istediği acının şiddetinden dolayı sessizliğe sığınmıştır, çünkü trajik mesajını iletmek için daha uygun bir yol bulamamıştır.

Şam, ey milletlerin indiği bir milletsindir. Bayrakları yarıya indirilirse onlardan birisindir.

Sanki komşularının hatalarının bir kaffârasidir. Onunla çaba harcayanların pişmanlık taşıdığı bir yolcusudur.

Ey ismiyle heyecan yükselten, heyecanları alevlendiren, Ey doruk, onun etrafında zirveler düşer.

Ey Şam, ihanet yüzleri açıkken, örtüldüğü olanından zararı daha azdır.

İkiyüzlülük bir tuzaktır, ancak bir gün gelecek adımları çarpıp düşecektir.

Kötülük deli gibi aç bir kurt gibi ısırmaya doyumsuzdur. Bu doyumsuzluk tehlikeye atarsa da onu.

Bir geveze baş döndürücü sessizliği başını döndürüyordu ve sağır bir duyguyla dinleyicinin kulağına girer.

Senden uzaklaşan ve sana hizmet eden yüzlerce yalancı var, Onun yüzü utandırıcı bir şekilde yüksekte, aşağı bakar.

Onun gibi ne kadar kirli bir yüz ortaya çıktı, ancak senden en temiz elinle vurarak gitti.²⁷⁴

Bu şiir, onun en değerli şiirlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Çünkü dizeleri ritme uygun bir şekilde dağıtarak sesleri ve kelimeleri uyumlu bir şekilde kullanmıştır. Bu, güzelliklerini artıran ve ses uyumunu vurgulayan bir etki yaratmıştır. Şair, şiirinde coşkulu ve canlı duygularını ifade etmiştir. Şiir, Şam hakkında yazarken mecaz ve semboller kullanarak Şam'ı övmüş ve karşılaştığı zorluklara işaret etmiştir. Şiir, Şam'ın

²⁷⁴ el-Cevâhirî, *ed-Divan web sitesi*. <https://www.aldiwan.net/poem96146.html>, (Erişim Tarihi: 10.07.2023).

kendi ve komşularının yükünden arınmış bir kefarete olduğunu söylemiş, aynı zamanda ikiyüzlülüğe ve ülkenin temellerini sarsabilecek tehlikelere dikkat çekmiştir.

Şair, Suriye'nin trajedisine ve acılarına duyduğu üzüntüyü sürdürmüş ve onun siyaset tarafından nasıl yıkıldığını ifade etmiştir. Yıllar geçmekte ve felaket hala onun üzerinde ağırlığını sürdürmeye devam ettirmiştir ve hiçbir şekilde sona ermemiştir. Şair bu şekilde, söz ve betimleme ötesinde anlatmaya çalışmış, bu imgelerle devrim anlamını taşımıştır. Uzun süre boyunca boyun eğme ve aşağılık duygusu altında yaşamının onu nasıl daralttığını ifade etmiştir. Şair, Osmanlı Devleti zamanındaki Batı'nın ikiyüzlülüğünü tekrar hatırlatmıştır, çünkü o dönemde onlar Osmanlı Devleti'ni eleştirmiş ve insan hakları ile adaleti savunmuşlardır. Ancak durum onlar için değiştiğinde bu eleştirileri geri almışlar ve Osmanlı'ya yönelik saldırıları sona erdirmişlerdir.

Şam elinden geldiğince döndü ama hastalığı açgözlülük olan bir politikayı yürütemedi.

Bu bir sabırdı ve işe başarılı olamadı. ne de adaletsizlik. Yavaştı ve işe yaramadı. Ve acele etme.

Otuz yıl sonra, çırpınıp dururken, üzülen geçmişi bakıp geri dönüyor.

Paris toplantıları ona destek olurdu, ama bugün o destek yok, endişe var.

Bugün şikayetleri ve inlemeleriyle daraldı. Dün ise Osmanlı'ya sığırdı.

Neredeyse Arapların talebi yokmuş gibiydi. Halkı yükünü taşıyabilen biri olmamış da gibiydi.²⁷⁵

2.2.2.3. El-Cevhari'nin Dünya Trajedisi

Sanatçı şairler, sınırları aşan ve kısıtlamalara meydan okuyan kişiler olmuştur hep. Kelimeleri güzellikle ve duyguyla harmanlayarak ifade etmişlerdir ve insanların endişelerini ve meselelerini her yerde ifade etmişlerdir. Bu onlara dil ve kültür sınırlarını aşan yollarla gerçeği ve trajediyi ifade etme fırsatı vermişlerdir.

²⁷⁵ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 361.

Şair, baştan sona bir insan olarak kalmış, çünkü insan şiirin amacıdır. Dünya çapında insanın çektiği acıları ifade etmek ve sıkıntılarını dile getirmek için çaba göstermişlerdir; savaşlar, yoksulluk, zulüm ve haksızlık gibi durumları dile getirmişlerdir. Bunlar insanlığı etkilemiş ve insanlara üzüntü ve acı getirmiştir. Acı çeken insan, dünyanın neresinde olursa olsun aynı duygulara sahip olmuştur. Şiir insanların kalplerine güçlü bir şekilde mesajı iletebilmiş, insan ve toplumsal sorunları düşünmeye ve gözlemlemeye teşvik etmiştir ve etmeye de devam etmektedir. Şair gerçeğin ve insan trajedisinin aynasıdır olabilir.

el-Cevâhirî, Irak'tan Arap ülkelerine ve geniş İslam toplumuna kadar İslam ümmetinin meseleleriyle ilgilenmiştir. Özellikle İstanbul, Türkiye'de bulunan İslam halifeliğinin son merkezi olan geniş İslam toplumu üzerinde durmuştur.

Çanakkale'nin dar boğazlarında kendi yamaçlarında avlusunu uzatan bileklerin vardır.

*Doğunun ihtişamına yemin ettim, asla ihanet etmez. Sözüünü de tutmuştur.*²⁷⁶

el-Cevâhirî, bu milletin birliğini bir şiirinde ifade etmiştir. O, farklı ırklara ve milletlere mensup olmasına rağmen İslam ümmeti tek olduğunu savunmuştur.

Ben, sizdenim, kaburgalar çırpındığında, doğrulamayı ve yükselmeyi hedefler.

Ben, birleşmeyi amaçlayan bir şairim, halklar arasında rehberlik yoludur.

Farslar ve Araplar, iki adalet kefesidir, Türkler ve Kürtler de öyle.

Bu hırslar bizi ayırmaya zorlamadı, ta nefret bizi ayırsın.

*Ey bu Doğu'nun dilleri, , Arapçayla yan yana yükseğe çıkın.*²⁷⁷

Şair, düşmanları tarafından dağıtılan bu ümmetin durumundan acı çekmiştir, tek bir birlik altında toplanılsa düşmanları fazlaca korkutmuş olacaktır. Onun üzerine aşağılık ve utanç hükmetmiş, zayıflık ve güçsüzlük ona etki etmiştir. Açlık ve yoksullukla mücadele etmiş, zengin ve saygın bir ulus olmaktan vazgmemiştir.

Eğer birleşirsek, nasıl bağırarak bir ses oluşturabiliriz içimizden, bayraklar nasıl özgürleşir?

²⁷⁶ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 63.

²⁷⁷ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 56.

Ve kim yönetecek ilerleyenleri, Halit mi, Muhammed mi, Ahmed mi, yoksa Hişam mı?

Bu bir millettir, zalimler birleşmesinden korktular, öylece onu böldüler.

Birdenbire boyunları üzerinde aşağılık ve zillet kubbeleri ve çadırları yükseliyor.

Onu geçiyor, açlık da etini kemiriyor, "Ekmek" adına atışma ve çatışmalar olur.²⁷⁸

Şair, bu milletin başına gelen ayrılığı hafifletmeye çalışmış, böylece zorluklarla yüzleşirken bile bölünmüşlüğü yenmeye çalışmıştır. Ayrılan her ulus her biri kendi ulusu içinde acı çekmeye başlamıştır. Şair, yaralı toprağından kalkıp Endonezya'da kanayan bir yara açmış, onunla zorlukları paylaşmış, yüklerini hafifletmeye ve yaralarını sarmaya çalışmıştır. Bu, Endonezya'nın 1945 yılında Hollanda işgaline karşı gerçekleştirdiği bağımsızlık savaşından sonra gelmiştir. 20. yüzyılın en büyük devrimlerinden biri olarak kabul edilen bu devrimde, Endonezya dört yıl süren bir mücadelede büyük bir zafer kazanmıştır. Ancak bu zafer, halkın ülkeleri için yaptığı fedakarlıkların sonunda gelmiştir. Kendi canları pahasına özgürlükleri için savaşmışlardır. Cevahir, Endonezya'yı dünyanın ikinci cenneti olarak tanımlamış; ancak bu cennet bahçeleri, onun halkını beslemeden yabancı sömürgecilerin kralları ve kraliçeleri olarak kalmıştır. Zorlukların ağırlığı yüzünden, o artık yoksul ve sefil insanların yaşadığı bir ülke olmuştur. Sömürgecilik ülkeyi yağmalamış ve halkı açlıkla mücadele etmeye zorlamışlardır. Durumları zenginliğin içinde fakirlik çekmek gibi tanımlamıştır.

Şair, Endonezya'nın trajedisini Doğu'nun trajedileriyle bağdaştırarak kalpleri birleştirmiş ve ulusları cihada, direnişe ve dayanışma içinde olmaya çağırmıştır. Acılar her zaman insanları birleştirmiş ve bir araya getirmiştir. Doğu tarihler boyunca sömürgeciliğe maruz kalmıştır. Bu yüzden ülkenin hissettiği şeyi anlamış ve Endonezya'nın yaşadığı trajediyi paylaşmıştır. el-Cevâhirî, Irak'tan Arap ülkelerine ve geniş İslam toplumuna kadar İslam ümmetinin meseleleriyle ilgilenmiştir. Özellikle İstanbul, Türkiye'de bulunan İslam halifeliğinin son merkezi olan geniş İslam toplumu üzerinde durmuştur.

²⁷⁸ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 500.

Ey Endonezya, evlatların ölümüne çıkarlarsa o zaman savaş annendir ve mücadele babandır.

Tarihini taşıyorsun sayfalarında kanla dolu yüce bir zirvesin.

Ey ikinci cennetin kızı, içindeki tabiatın güzelliğinden dolayı, kendinde ruhların arzuladığı her şey vardır.

Sömürgecilerin üzerini gölgesiyle kaptı, kralları ve kraliçeleri üzerini de.

Ey o adamın kızı, sefaletle boğan herkesin annesi, sıkıntı ve açlık içinde yaşatan.

Ey ailesinden uzakta sürgün edilen herkesin annesi, cennetler verildi ama bir köle gibi yaşadı.

Her mezarın içinde bir yalvarışla yürüyen seni çağıran bir haykırış var.

Ey Endonezya, yaratıklar arasında bir ortak vardır, sadece Allah'tan başka ortağı olmayan yoktur.

Doğunun yaşadığı felaketlerden seni de yaşattılar. Aşağılanmasından da seni zehretmişler.

Seni aynı şekilde içtiğimiz bir bardaktan suladılar, seni sulayanların arasında daha zarif biri olabilir.²⁷⁹

Şair, insanlığı tüm ırklar ve milletler ötesine taşımış, şiirini dünyaya açılan bir pencere ve insanlığın nabzını atan kalpler haline getirmiştir. Bu, şaire coğrafi ve kültürel sınırları aşma ve her yerdeki insanların kalbine ulaşma imkânı tanımıştır. Şair sadece kendi vataniyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda tüm insanların ve insanlığı genel olarak içermiştir. Şiir evrensel bir insan dilidir, sınırları ve kültürleri aşmış, insanın özündeki duyguları ve düşünceleri ifade etmiştir. Aynı zamanda şiir, empati kurmanın ve iletişim kurmanın bir aracı olmuştur. Şair, diğerlerinin deneyimlerinden etkilenmiş ve onların acılarını ve sevinçlerini şiirlerinde ifade etmiştir. Duygular, ortak bir insan deneyimi olmuştur. Bu, şairin düşünsel genişliğini ve çoklu şiirsel kimliğini yansıtmıştır; farklı halkların çeşitli deneyimlerini şiirinde benimsemiş, bunlar aracılığıyla edebiyatın çeşitliliğine ve kültürel içeriğin zenginliğine katkıda bulunmuştur. Bu, 1965 yılında Prag'da yazdığı İnsanları Sevdim adlı şiirinde görülmüştür.

²⁷⁹ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 452.

*İnsanları ve milletleri sevdim, insanları sevmenin en iyi sevki olan dünyayı da,
 İnsanları ve milletleri sevdim, insanları ırklar ve milletlere ayırmayan çocuğu da,
 İnsanları ve milletleri sevdim, insanların insanları sevme güzel örneği olan kadınları da,
 İnsanları ve milletleri sevdim, ailesiyle torbalarla sarılan güzel siyah kadını da,
 İnsanları ve milletleri sevdim, Etiyopyalılar, Berberler ve Siyahiler acılar ve düğünlerimizi bizimle paylaştığından beri.
 İnsanları ve milletleri sevdim, insanların benzer olduğunu ve Nil'in bir ölçü olduğunu öğrendiğinden beri.
 İnsanları ve milletleri sevdim, siyahı, beyazı, kömür gibi siyahlaşanı, elmas gibi parlayanı da.
 İnsanları ve milletleri sevdim, insanları sevdim, tüm insanları, insanları sevdim.²⁸⁰*

İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Alman güçleri Rusya'ya girmiş ve Sevastopol şehrine kuşatma başlamıştır. Şehir, 1941 ve 1942 yıllarında Alman saldırılarına maruz kaldı ve nihayetinde şehir Almanların eline geçmiştir. el-Cevâhirî, şiirlerinde bu şehirdeki trajik olayları anlatmıştır; şehrin bombalanmasının yarattığı felaketi ifade etmiştir. Şiirinde savaş zamanlarında insanların yaşadığı felaketi ve yıkımı dile getirmiştir. Şair, sözlerini "Sevastopol" şehrine yönlendirmiştir, bu şehir diğer şehirler veya ülkeler gibi şiddet ve savaşın etkisinde yaşayan bir sembol olmuştur. Dizeler, şehir ve sakinlerinin trajedisini acı dolu ve etkileyici imgelerle tasvir etmiş; şiddet ve saldırılar nedeniyle birçok insanın öldüğü, cesetlerin yere atıldığı bir manzara çizmiştir. Bu dizeler yıkımı ve dehşeti vurgulamış, şehrin korkunç bir felakette yaşadığını belirtmiştir.

Sana selam olsun ey "Sevastopol", Senin şerefine kimse erişemez.

Hakkını yiyerek yaşadığın zulümden zeval olmazsın.

Karışın üstünde bulunan her ceset bir nişandır.

Zaman geçip gider, özverinden bir düzen kalır.

²⁸⁰ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, II, 289-290.

Ey "Sevastopol", gökyüzündeki bulut değil, kanla sulandı

Kıymetli kan mubahtır, ondan kaçınmak haramdır.

Yalancılar haklı çıktı, iftiracılar büyük bir orduyla pazarlık yaptı.

Köyler, yaşlılar ve bebekler, ateşin yemekleri oldular.

Bu, güçlü vahşi katırın gururlandığı bir şey midir?

Bu canavarın durduranı yok mu? Atların dizginleri yok mu?

Kana susayanlara sorun ki bu susuzluk bitmedi mi?

Şerri taşıyan gebe kadınlara da sorun ki, hala yemek arzusu var mı?

Sanat iğrençleşti ve güzel nezaket resimleri eridi.

Bebek memede dondu, bu bir uyum mudur acaba?

Ampütasyon bir yenilik midir, gözlerin oyulması bir zorunluluk mudur?²⁸¹

Bu dize, politik eleştiri ile karakterize edilmiş ve savaşların trajedisini, içerdikleri ihlalleri derinlemesine düşünmeye çağırıştır. Ayrıca savaşların insan hayatı ve ruhları üzerindeki etkilerini vurgulamıştır. Dize, insan gerçeğini ve trajediyi farklı yönleriyle ele alan güçlü ve çekici bir üslupla sunulmuştur.

1945 yılında, İkinci Dünya Savaşı sırasında, Amerika Birleşik Devletleri Hiroşima şehrine atom bombası atmıştır. Bu olay 6 Ağustos'ta gerçekleşmiştir. Binlerce kişinin ölümüne ve yaralanmasına, şehrin geniş alanlarının yok olmasına neden olmuştur. Bu olay, insanlık tarihindeki en büyük trajedilerden biri olarak kabul edilmiştir; çünkü insanlığın çatışmalarında nükleer silahın ilk kez kullanılmasını temsil etmiştir. Hiroşima trajedisi, dünya genelindeki şairler ve yazarlar üzerinde derin bir etki bırakmış ve bu korkunç olayın çevresindeki üzüntüye yanıt olarak onların kalplerinde derin bir iz bırakmıştır. Bu yazarlar ve şairler, Hiroşima trajedisinden etkilenmeleri sadece insani odaklı yönlerle sınırlı kalmamış; aynı zamanda duygularını ve düşüncelerini yeni ifade yollarıyla canlandırmak için ondan ilham almışlardır. Bu trajediden aldıkları ilhamla, derin acı ve kaybı, etkili detaylar ve dokunaklı imgelerle ifade etmeyi başarmışlardır; bu da okuyucuların kalplerine dokunarak insanlık acılarına ve gelecekteki felaketleri ve trajedileri önlemenin önemine dair derin düşünceler

²⁸¹ el-Cevâhirî, el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile, I, 387-389-390.

uyandırmıştır. Özellikle, atom bombası nedeniyle yaşamlarını ve masumiyetlerini kaybeden çocuklarının durumlarını tasvir etmişlerdir. Sözleri ve imgeleri aracılığıyla, kanlı savaşların neden olabileceği trajedi ve kaybı derin bir acıyla ifade etmişlerdir. *Atfali ve Atfalu'l-Âlem* adlı şiirinde el-Cevâhirî, Hiroşima trajedisini etkileyici ve acı dolu bir şekilde ele almıştır. Şiirinde bombanın masum çocuklar üzerindeki etkisini acının her yönden çevrelediği parçalanmış bedenleri etkileyici bir şekilde tasvir etmiş ve trajedinin boyutlarını göstermiştir;. Çocukların etrafını bir ölüm bulutu şehri tamamen sarmıştır. Ve tüm bu olanlar, karanlık bir ofiste oturan ve bu şehrin ve çocuklarının kaderini belirleyen karanlık kişilerin kararıyla olmuştur.

*Bir gazete ağırlıklarla taşındı,
Hiroşima'yı yerle bir eden bombayı taşıdı,
Atomlarla parçalara ayrıldı, toz oldu,
Satırlar arasında bir heykel ortaya çıktı,
Çocuklarımın güzelliğinde bir kız.
Bedin parçalandı, döküldü parçalara,
Çevresinde bulutlar yayıldı,
Ölüm ölümle karıştı.
O, değersizlerin istediği halindedir.
O uyuyor ve üstünde güvercinler uçuyor.²⁸²*

Şairimiz el-Cevâhirî, etkileyici gücüyle şiirinde belirtmiş ve insanlık trajedisine şahitlik etmiştir. Hak ve adaletin savunucusu olmuştur. Derin ve etkili şiirsel yaratıcılığıyla, el-Cevâhirî, evrensel ve insani trajediyi tam boyutlarıyla yansıtmayı başarmıştır. Sadece kendi ülkesinin sınırlarında veya belirli konularda kalmayı reddetmiş, şiiri insanlıkla, hüznle ve duygusal derinlikle harmanlamıştır. Her şiir dizesi içinde dünya ve insanlık meseleleri arasında gezinmiş, dünyanın farklı bölgelerindeki insanların durumunu incelemiş ve dizelerinin arasına dünyanın ve Arap toplumunun acılarından bahsetmiştir. Sözleri, ulusları ve trajediyi umutla bağlayan bir köprüye dönüşmüştür. el-Cevâhirî, haksızlığı ve zulmü, savaşları ve yıkımı, güçlülerin zayıfları

²⁸² el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, II, 259.

ezmelerini ve haksızlık yaptığı baskısını gözlemlemiştir; zayıflar ve mazlumlarla dayanışmasını ifade etmiştir. Bakış açısı çok yönlü ve geniş olmuş, cinsiyeti veya ırkı ne olursa olsun insanın çektiği acı ve umutsuzluğu ifade etmiştir.

*Kalbimi araştırsalardı, bu acı çeken dünyanın özünü onun derinliklerinde görürlerdi.*²⁸³

el-Cevâhirî'nin şiirine genel bir bakışla baktığımızda, sadece belirli bir coğrafi bölgedeki trajediyi yansıtmakla yetinmediğini görüyoruz. Şiirini küresel insan iletişimi aracı olarak kullanmış, acısını ve düşüncelerini samimi bir şekilde insan hakları, adaletli ve özgürlük sevgisiyle yaşayan her kalbe ulaştırmayı amaçlamıştır. Cevahir kendince tanık olduğu her acıyı haykırmaya çalışmıştır. Etkin yazım gücü ve kelimelere çok derin anlamlar yüklemesi sebebiyle ünü Arap dünyasını aşmıştır.

²⁸³ el-Cevâhirî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*, I, 241.

SONUÇ

Irak ve Arap dünyası, 20. yüzyıl boyunca birçok köklü değişiklikler yaşamış ve bu hem Irak hem de Arap uluslarının kimliklerinin şekillenmesine katkı sağlamıştır. Bu dönüşümlerin çoğu trajik olaylarla ilişkilendirilmiş ve bu olaylar, dönemin birçok şairinin edebi eserlerini ve şiirlerini etkilemiştir. Bu şairlerin başında, modern dönemin öncülerinden olan Iraklı şair Muhammed Mehdi el-Cevâhirî gelmiştir. el-Cevâhirî, şiirinde birçok farklı konuyu ele almıştır.

Bu çalışma aracılığıyla birçok sonuca ulaştık ve önemli olduklarını düşündüklerimizden bir derleme yaptık:

Umutsuzluk ve hüzn(acı) duygusu, ülke(halk) olarak yaşadıkları olayların ve siyasi bir durumun sonucu olarak başlamış olabileceğini varsayıyoruz. Yani yaşadığı duygular toplumla ilişkili olmuştur. Bu durum, şair olarak yaşadığı bir dünyada onun için ilham verici olmuştur. Şair olarak var olduğu dönemde de hüznü ve acıyı şiddetli şekilde hissettirecek şiirler yazmıştır. Birçok ülkeye gitmiş olması ve birçok dile tanıklık etmiş olmasından kaynaklı, Iraklı şairin kelime hazinesinin de çok geniş olduğu görülmektedir. Onun şiirlerinde her daim acı ve hüzn tanık olunmuştur. Önemli noktalardan biride; el-Cevâhirî, şiir konularını ve bunu yazdıracak yeteneği; yaşadığı ortamdan, ülkesi ve genel olarak Arap toplumunda yaşanan sorunlardan ve zorluklardan almış olduğunu görüyoruz. Eserleri, kişisel deneyimlerini, toplumsal, siyasi ve kültürel gerçeğe olan görüşlerini birçok şiirinde görmek ve hissetmek mümkündür. el-Cevâhirî'nin, belirli bir edebi akıma dahil olmadığını şiirlerden anlıyoruz. Batı edebiyatının belirli bir tarzında taklit etmediğini bunun yerine toplumsal ve ulusal sorumluluk duygusuyla şiirler yazdığını, duygularını ve düşüncelerini samimi ve derin bir şekilde ifade ettiğini eserlerinde görmek mümkündür.

el-Cevâhirî'nin, Arap edebiyatı ve toplumu üzerinde büyük etkisi olan özgün bir sanatsal tarzı ve etkisi vardır. Elbette, el-Cevâhirî'nin, Arap geleneksel ve çağdaş edebiyatından da kendine özgü bir tarzda şiirlerinde hissedilmiştir. Ancak aynı zamanda bireysel ve ulusal görüşünde kendine özgün tarzıyla ifade etmiş bağımsız ve kendine özgün bir şair olabilme yeteneğine erişmiştir. Bu, şiirlerinin kendine özgü eşsiz bir şair olmasını sağlamış aynı zamanda da Arap edebiyatı ve toplumu üzerinde de büyük bir etkisinin olduğu görülmektedir. Kendinden önce yaşamış Arap şairleri

arasında özellikle El-Mutanabbi ve Abu Tammam gibi şairlerden çok etkilendiğini gördük ancak kendine özgün tarzında her zaman koruduğuda şaşmaz bir gerçektir. Geleneksel Arap şiir dilini yaşadığı sürece sürdüğünü önceki çalışmalarda da gördük. Bu kendine özgü tarzı onu modern klasik Arap şairleri arasına kattığını düşünüyoruz. Arap şiirinde yaptığı yenilikler ve yazdığı şiirler ve kattığı canlılıkla hiçbir zaman önemi unutulmamalıdır. Ayrıca, ilk yıllarında Arap toplumuna ait eski dini yazılardan ve şiirlerden etkilendiği gözlemlenmiş, bunun da dilini ve şairlik yeteneğini şekillendirmesinde çok etkili olduğu hissedilmiştir. Daha sonrada sosyalist fikirlerden etkilendiğini gözlemledik çünkü kendisini bir devrimci olarak gördüğünü şiirlerinde de belirtmiş ve çalışan kitlelerin yanında olduğunu incelenen kaynaklarda ve şiirlerinde sıklıkla yer vermiştir. Ayrıca, kişisel hayatı ve çocukluk hayatı, trajedinin hayatını ve şiirini domine etmesine, şiirsel ruh haline ve edebi çalışmalarına büyük ölçüde katkıda bulunduğu tezde de yer verdiğimiz şiirlerinde ve yazılarında görülmektedir.

Biz bu tezi çağdaş dönemdeki siyasi olayların, Arap insanındaki trajediyi daha da artırmasının nedenlerinden biri olduğunu anlatmak için çalıştık. Ayrıca tarih boyunca Arap toplumunun sürekli büyük ve ciddi felaketlerle başa çıkmak zorunda kaldığını çeşitli kaynaklardan öğrendik, bunun yanında günümüzde de hala Arap toplumunun büyük acılarına şahitlik ediyoruz. (Suriye Savaşı-filistin Olayları) Bu zorluklar; yoksulluk, sömürü, düşmanlarla iş birliği yapmış hain siyasetçiler yüzünden yaşanmış olduğunu da yine incelediğimiz kaynaklardan öğreniyoruz. Ayrıca, Batı'ya açılma, birçok Arap toplumunda ahlaki bir krize sebep olduğuna da kaynaklardan şahit olduk. Bizce şairin bu denli başarılı olmasına neden olan şey, insanların yaşadığı acıların aynısını kendinin de yaşaması olmasından kaynaklandığı sonucuna vardık. Şiirinin bu denli büyük başarı sağlamasının nedenide kendi yaşadığı şahsi ve toplumsal acılardan ve trajik olaylardan kaynakladığını düşünmekteyiz.

İncelediğimiz şiirlerde el-Cevâhirî'nin sadece kişisel trajedisini ifade etmekle sınırlı kalmadığını aynı zamanda insanlığın ve varoluşun herhangi bir bireyi etkileyebilecek yönlerine de temas ettiğine şahit olduk. Her insanın deneyimleyebileceği duyguları etkili bir ifade ettiğini gördük. Bu durumda okuyucuların onun şiirlerine kendini yakın hissetmesine sebep olduğunu gördük. Ayrıca, el-Cevâhirî şiirlerinde şairlerin trajedisini genel olarakda ele aldığı görülmektedir, onların acılarına ve yaratıcılıkla ilgili zorluklarına duyduğu empatiyide şiirlerinde işlediğini yorumladık.

Şairlerin edebi dünyada yaşadığı deneyimleri ve mücadelelerini gözler önüne sermiş, şiirlerine birçok okuyucunun empati yoluyla onu anladığını inandık.

el-Cevâhirî'nin şiirlerinde, sürgün ve yabancılaşma trajedisi, siyasi kavramlarla ilişkilendirildiğini gördük. Bu konular, toplumun gerçekliği ve onların çektiği sıkıntıları yansıtırken, vatanlarını kaybetme, yabancılaşma ve kökenlerinden izole olma duygularını tasvir etmede ki başarısını da takdir ettik. Bu duygular, gurbette olmanın ve hayatlarına ait bir kimlikle yaşayamanın bir sonucu olarak derinlik ve yoğunlukla karakterize edildiğini varsayıyoruz. Bu trajedi, adaletsizlik ve zulüm sonucu bireylerin vatanlarından ve toplumsal çevrelerinden kopmalarının bir sebebi olarak yansımış olabilir. Bu zulüm, politikacıların ve yöneticilerin eylemlerinin bir sonucu olarak yazıldığı hissi uyandırdı bizde. Bu nedenle, el-Cevâhirî'nin şiiri, sürgün trajedisini ve onunla ilişkilendirilen özlemi, ayrılığı ve acıyı ifade etmek için bir araç olarak ortaya çıktığını ve bu, bireylerin yaşamlarını etkileyen adaletsiz politika ve koşullarla bağlantılı olduğuna inanıyoruz. Bu bizi, şiirin, politikanın, bireylerin ve toplumların kaderlerine nasıl etki edebileceğini ve kararlarının sürgün ve özlem trajedisine nasıl sebep olabileceği düşüncesine sevk etti.

Araştırmamızda, el-Cevâhirî'nin şiirlerini ve yetiştiği dönemi inceledik ve gördük ki Arap dünyasındaki siyasi durumun modern şiirde trajedinin büyümesine büyük katkı sağlamıştır. Irak'ta, diğer Arap ülkeleri gibi, her alanda büyük değişiklikler yaşamış ve tüm bu değişiklikler halkın kanlarıyla pekişmiş olduğunu gördük. Irak, İngiltere'den bağımsızlığını kazandıktan sonra hatta İngiliz Krallığı yıkıldıktan sonra bile sürekli darbelerle çalkalanmış sürekli siyasi iktidarlar değişip duran bir tarihe sahip olmuştur.

el-Cevâhirî'nin, Irak'ın tarihindeki büyük değişikliklere, siyasi çalkantılara ve toplumsal dönüşümlere tanık olduğu her şiirinde anlaşılmaktadır. Şiirlerinin bu olaylardan çok etkilendiğini ve halkın toplumsal duygularını ifade etmek için kullandığı yorumlanmaktadır. Bu duyguların içinde toplumsal trajedi olduğu kadar kişisel trajediyede yer verdiği şiirlerinden anlaşılmaktadır. Ve bu trajedileri şiirlerinde ifade etmek için kullandığıda görülmektedir. el-Cevâhirî'nin şiirindeki trajedi, sadece bir şiir konusu değil, aynı zamanda Irak toplumunun yaşadığı zorlukların ve çatışmaların yansıması olduğu gerçeğini incelediğimiz şiirlerle anlatmaya çalıştık. Şiirlerinde bireyin ve toplumun acısını da ele aldığını gördük. Şairlik yeteneklerini vatanın ve toplumun

acılarına odaklanmak için kullandığına şahit olduk. Şiirlerini bu dönemdeki olayları ve değişiklikleri yansıtmak için kullandığını ve halkın acılarını, değişim ve umutlarına ışık tuttuğunu anlatmaya çalıştık.

el-Cevâhirî'nin yaşamını ve eserlerini inceleyerek, sadece kişisel yaşamı ve çevresindeki trajediyi ifade etmekle kalmadığını, aynı zamanda Arap dünyasındaki siyasi ve toplumsal olayları takip eden ve bunları şiirlerine yansıtan bir şair olduğunu söyleyebiliriz. Bize göre el-Cevâhirî, Arap halkının ve toplumunun ulusal ve Arap meselelerini kendi özgün tarzıyla işlemiş ve şiirlerini zenginleştirmiştir, Arap halklarının endişelerini ve meselelerini ifade etmiş, halkların ve toplumların kolektif düşüncelerini ve duygularını iletmeye yardımcı olmuştur. el-Cevâhirî'nin Filistin meselesi gibi Arap ve İslam meselelerine duyarlılığı dikkat çekicidir; şiirlerinde Filistin halkına olan sempatisi ve onların acılarına, mücadelelerine ve var oluş mücadelesi haklarına incelerken tanık olduk. Ayrıca, el-Cevâhirî, Mısır ve Suriye'deki siyasi ve toplumsal gelişmelere tepki verdiğini ve bu ülkelerin (halklarının) kaderlerine duyduğu ilgiyi şiirlerinde ifade ettiğini görüyoruz. Bu şiirler, el-Cevâhirî'nin döneminde Arap gerçekliliğine duyarlı ve etkileşimli bir yaklaşımını yansıttığını ve onun Arap edebiyatı alanında sesleri ve etkileriyle tanınan şairlerden biri olduğunu göstermektedir.

el-Cevâhirî'nin ulusal düzeyde yaşanan trajediyi ele almaktan öte, uluslararası ve dünya çapındaki olayları da ele aldığı şiirlerinde açıkça gördük. İnsan hakları meselelerine ve insanların var olduğu her yerde meselelere duyduğu empatiyi ve dayanışmayı ifade ettiğini ve bu, insan haklarının ve adaletin savunucusu olarak şair rolünün önemini belirttiğini anlamış olduk. Anladığımız kadarıyla el-Cevâhirî'nin bize göre verdiği bir mesaj vardır. Onun şiir anlayışına göre şiir sadece sözcüklerden ibaret değildir, derin ve güçlü bir ifade aracı olmuştur ve insan hakları meselelerini ve duygularını tam anlamıyla ifade etmek için kullanılmaktadır.

KAYNAKLAR

- 'Abbas, İhsan, *Fenn'uş-Şi'r*. Daru'Beyrut, Beyrut 1955.
- Abdurrazzak, Ahmed Baha', "Mısır fi şî'ri'l-Cevâhirî ve Müzekkaratîhi Dirasetun Tarihiyye". *Mecelletu Kuliyetu't-Terbiyye lil-Banat lil-Ulumu'l-İnsaniyye*. Kufe – Irak: Camiatu'l-Kufe. Sayı 12. Yedinci yıl. 2013.
- Abu Şadî, Ahmed Zekî, *Ķâdâiya eş-Şi'ri'l-Mu'âsır*. Muessesetu Hindavi. İngiltere 2014
- Alvan, Ali 'Abbas, *Tetavvur Eş-Şi'r El-'arabi El- ħadiş Fi'l-Irak*.: Bilgi Bakanlığı Yayınları Manşuratu Vizaratu'l-İlam, Bağdat 1975.
- Aristoteles. *Fennu's-Şi'r*, (Çeviren: Abdurahman Badavi), Maktabatu'l-Nahdatu'l-Misriyye, Kahire 1953.
- Aristoteles. *Kitabu Âristo Fennu's-Şi'r*, (Çeviren: İbrahim Hamade), Maktabatu'l-Enclo el-Masriyye, Kahire Tsz.
- Bakkar, Yusuf, "Dimaşk fi zakiryeti'l-Cevâhirî ve şî'rihi", *er-Ra'i*, 2015, <https://alrai.com/article/732738ملاحق/دمشق-في-ذاكرة-الجواهر-ي-وشعره>. (Erişim Tarihi: 21.07.2023).
- Biĥaleli, es-Sa'id, *El-ĥisu'l-M'savi fi's-Şi'ri'l-Cezayiriyu'l-Ķdim -A'sır Devleti Bani Hammad - Ünmüzecen*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Camiatu Muhammed ĥadiyyera Cezayir-Biskra 2007-2008.
- Bint Karame, Ayşe, "Zahiretu'l-ĥuzun fi şî'ri Bedr Şakir es-Sayyab". Cezayir-Cezayir *et-Ta'limiyye*, 3(7), Temmuz 2015.
- Boula'raf, Sa'diyye, *el-Ĥisu'l-M'savi fi'l-Ķasidetu'l-A'rabiiyyetu'l-Muaşıra - Mahmud Derviş Unmüzecen*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Camiatu Ebu Bekir Belkayid, Cezayir 2019-2020.
- Bumali, Hanan, *Tecelliyatu'l-Alem fi şî'r Bedr Şakir es-Sayyab*, el-Merkezu'l-Camiyye, Camiatu Abdulhafız Busouf, Mila- Cezayir Tsz.
- Buzayyne, Ĥalime, *el-ĥisu'l-M'savi min Ĥilali Şarĥatun fi Vachi'l-Maut l-'Ababsa Hasan*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Camiatu Muhammed Ĥdiyyera, Cezayir-Biskra 2018-2019.

Cibran, Süleyman, *Mücemu'l-dâdad: Dirase fî Siretu' l-Cevahiri ve Şi'rihi - Edebi Eleştiri*. el-musasatu'l-arabiye (1.baskı). Beyrut 2003.

Ebû Sülâmâ, Züheyr, *Divanu Züheyr bin Ebi Selma*, Şarh eden: Ali Hasan Fa'ur, Dar'l-kutubu'l-İlmiyye (1. Baskı). Beyrut-Lübnan 1988.

e

d-Duraru's-Seniyye web sitesi, الدرر السنية - الموسوعة الحديثية - شروح الأحاديث

(dorar.net). (Erişim Tarihi: 20.12.2023).
Edib, Kemal, *Mulcez Tarihu l-Irak*, Daru'l-Farabi (1.Baskı), Beyrut 2013.

el- Maarî, Ebü'l-Alâ' Ahmed b. Abdillâh b. Süleymân, *el-Lüzûmiyyât*. 1. Cilt, (Tahkik eden: Emin Abdulaziz el-Hanci), Maktabatu'l-Hanci, Kahire 1924.

el-'Atavi, Mes'ad, *Teemmulat fi's-şi'ri'l-mu'asır*, Alemu'l-kutubu'l-hadis, Irbid-Ürdün 2014.

el-Alevi, Hadi, *Muhammed Mehdi El-Cevahiri, Dirasat nakdiyyah*, Matbaatu'n-Numan, Necef 1969.

el-As'ad, Hikmet eş-Şafi, *el-M'savi fi şî'ri'l-Cahiliyyin*, Dar Faḍāât (1. Baskı), Amman-Ürdün 2016.

el-Aştâr, Salih, *Mas'altu Filistin ve Eşeruhe fi's-şi'ri'l-mu'asır*, Matbaatu Camiatu Dimaşk, Şam-Suriye 1961.

el-Bassoun, Salim, *El-Cevâhiri Bilisanihi ve biḳalami*, Daru' Mezopotamya (1. Baskı). Bağdat 2013.

el-Cevâhirî, Muhammed Mehdi, *el-Â'malu's-Şi'riyyetu'l-kamile*. 1.Cilt. (Şarh eden: Essam AbdulFattah) Maktabatu Ceziratu'l-Verd. (1. Baskı). Kahire 2011.

el-Cevâhirî, Muhammed Mehdi, *El-Cevâhiri fi'l-'Uyun min âş'arihi*, Daru Tilas (4. Baskı). Şam 1998.

el-Cevâhirî, Muhammed Mehdi, *Dimaşk ya cebhetu'l-mecdi*, "ed-Divan web sitesi", <https://www.aldiwan.net/poem60156.html> . (Erişim Tarihi: 10.07.2023).

el-Cevâhirî, Muhammed Mehdi, *el-Â'malu's-Şi'riyyetu'l-Kamile*, 2.Cilt, (Şarh eden: Essam AbdulFattah) Maktabatu Ceziratu'l-Verd. (1. Baskı). Kahire 2011.

- el-Cevâhirî, Muhammed Mehdi, *Mûzekkarâtî* 1. Cilt. Daru'l-Moctaba (1. Baskı). Najaf 2005.
- el-Cevâhirî, Muhammed Mehdi. *Lem Yabka İ'indi ma Yabtezzuhu'l-Alamu*, "ed-Divan web sitesi", <https://www.aldiwan.net/poem96146.html>, (Erişim Tarihi: 10.07.2023).
- el-Cuburi, Abdullah, *el-Cevâhirî ve nâkdu' cevâhâratihî – Naẓarât fî ş'rhi ve hayâtihî*, Dar Alemlî'l-Kutub, Beyrut 1968.
- el-Cuşani, Rava', *El-Cevâhirî hine Taḳtuluhu'l-aḥzan*, 2018 Divanu'l-A'arab web sitesi, <https://www.diwanalarab.com/%D8%A7%D9%84%D8%AC%D9%88%D8%A7%D9%87%D9%80%D9%80%D8%B1%D9%8A%D9%91-%D8%AD%D9%8A%D9%80%D9%86%D9%8E-%D8%AA%D9%82%D8%AA%D9%84%D9%87%D9%8F-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%AD%D9%80%D8%B2%D8%A7%D9%86> . (Erişim Tarihi: 02.02.2022).
- el-Cusani, Reva', "El-Cevâhirî, Şiir ve ziyaret ve İhtfaatun hamimiyye fî arbaata aşara belad arabiyi". *El-Hizbu's-Şuyu'i'l-Iraki*. 2021, <https://iraqicp.com/index.php/sections/literature/49343-2021-02-17-16-28-31> . (Erişim Tarihi: 07.06.2023).
- el-Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Ḳāmûsü'l-Muḥîṭ*. (Çalışma eden: Muhammed Na'yim el-Iriksusi), Muasastu'r-Risala (8. Baskı). Beyrut 2005.
- el-Hasâni, Abdurrezak, *Târîḥu'l-Iraku'l-Siyasiu'l-Hadis*, 2.Cilt. er-Râfidin liltibaa (7. Baskı), Beyrut 2008.
- el-Ḥelu, Ali Hadi, *Uslubu'l-Suhriye fî Kasıdetu Tanvimet'l-ciyya lil-Cevahiri*, Camiatu Ehl-i Beyt, Irak Tsz.
- el-Kavaz, Muhammed Karim, *el-Cevâhirî ş'i'riyü'l-Mufaraḳa ve Havyetu's-Şai'r*, Daru's-Şounu'l-'Aama (1. Baskı). Bağdat 2013.
- el-Meşed, Muhammed, "Şi'r'lbu's ve el-ḥirman, Muhammed Fadl İsmail Unmuzecen", *Mecelletu Risalatu'l-Maşrek*, 29 (4-1). 2014.

- el-Vindi, Mahmûd, "Tarih Eş-şahafeh". *El- hıvar El-mutamaddin*. Sayı: 2313. 15/06/2008. <https://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=137885> . (Erişim tarihi: 02/05/2023).
- Emin, Baḥri Muhammed, "el-M'savi fi'l-Edebi'l-A'lami", *Camiatu Muhammed Ḥdiyyera, Maclatu'l-Elâdab ve'l-Lüġat*, Biskra, Sayı 04/2010.
- Enis, İbrahim ve diğerleri, *el-Mu'cemü'l-vasîf*, Maktabatu's-Şuruku'l-Davliyya, (4. Baskı), Bulak 2004.
- en-Nâsirî, 'Akîl, "el-Audaâ'u'l-İctima'yye ve'l-İktisadiyye fi'l-Irak Mâtla'u'l-Kâri'l-Madî". *El-hıvaru'l-Mutameddin*. 2004, 977, عقيل الناصري - في:الأوضاع الاجتماعية والاقتصادية لعراق مطلع القرن الماضي (ahewar.org), (Erişim Tarihi: 26.11.2023).
- er-Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir, *Muhtârü's-Sihâh*, Maktabatu' Lubnan, Beyrut 1986
- es-Saidi, Huseyin 'Uceyl, "Cedeliyyetu'l-Alem ve'l-huzun fiş'Şi'ri'l-Iraqi'l-mu'aşır", *El-hıvaru'l-Mutameddin*. Sayı 5787. 14/02/2018. <https://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=589233>, (Erişim Tarihi: 05.02.2022).
- es-Sinani, Süleyman Salim, "Anmaṭu'l-Buṭule Fi Şi'ri'l-Cevâhirî". *Camiatu Taybeh. Mecelletu Kuliyetu'l-Banatu'l-Ezhriyye*, 5(1), 2020, 169-214.
- eş-Şalâl, Umer İbrahim, et-Tetavvurat'l- Şakaḫiyye fi'l-Irak fi'l-'hd'l-Ouşmaniu'l-'Aḫir 1869-1914. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). *Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı; 39, 2015.
- ez-Zain, Muhammed Musa, "Meşhadu'l-Vedaa fiş-Şi'ri'l-Arabu'l-Hadis ma baine'l-Asalati ve'tecdid", *Mecelletu'l-Dirasetu'l-lüġaviyye ve'l-Edebiyye. Camiatu'l-Ceuf*, 1. baskı, 11. yıl. El-ceuf - Suudi Arabistan Haziran 2019.
- Fayze, Akıab, A'sius Ahor, *el-Ḥisu'l-M'savi fi şî'r el-Mu'temid bin Abbad..:* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). *Camiatu Muhammed es-Siddik bin Yahya Cicel* 2020-2021.
- Fethi, İbrahim, *Mucamu'l-Muşṭlahatu'l-Edebiyye*, et-Taaddiyyatu'l-Umalıyye, Sefakus 1986

- Hayyat, Celal, *Eş-şi'r El-İrâkî El-ḥadîş Marhala ve Teṭavvur*, Daru'r-Raedu'l-Arabi (1. Baskı), Beyrut 1987.
- İbn Zeydûn , Ahmed b. Abdillâh, *Divanu İbni Zeydun*. Şarh eden: Abdullah Sendeh. Dar'l-Ma'rife (1.Baskı), Beyrut-Lübnan 2005
- İbnü'r-Rûmî, Ebü'l-Hasen Alî b. el-Abbâs b. Cüreyc el-Bağdâdî, *Divanu' İbnü'r-Rûmî*. 1. Cilt. (Şerh eden: Ahmed Hasan Basec), Daru'l-kutubu'l-İlmiyye (1. Baskı), Beyrut 2002
- İbrahim, Abdulkarîm, "*Huzûn Irakî*". en-Nakîdu'l-Irakî. عزاء عبد الكريم ابراهيم : 2015 عراقي الناقد العراقي – (alnaked-aliraqi.net). (Erişim Tarihi: 20.10.2023).
- İsmail, İzzeddin, *et-Tefsiru'n-Nefsiu Lil-Adab*. Kahire Dar Garip (4. Baskı), tsz.
- Kenana, Ali Nasır, *el-Manfa's-Şi'ri'l-Irakî ,Antulociya Tarihyetun'l-Şuarau'l-Irakiyyin fi'l-Manfe*, Muasasatu'r-Riḥabu'l-Hedişe (1. Baskı), Beyrut 2012
- Luvîs, Ma'lûf, *el-Müncid fi'l-luğa ve'l-edeb ve'l- 'ulûm*, el-Matbaatu'l-Kasulikiyye (19. Baskı), Beyrut Tsz.
- Mandur, Muhammed, *Fennu's-Şi'r*. Muessesetu Hindavi. İngiltere: 2017
- Mus, Neciyye, *Ṣahiretu'l-huzun ve Beva'isauha fi's-Şi'ri'l- 'Arabi'l-mu'asır*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Camiatu Tilimsân, Tilimsân Tsz.
- Şâkir, Mahmûd, *et-Târîhu'l- İslâmî, et-Târîhu'l-Mu'âsır, Bilâdu'r-Râfidin*. el-Maktabu'l-İslâmî (1. Baskı), Beyrut 1992.
- Şehab, Rafid Salem es-Sarhan, "*Eşeru'l-ğurbe ve'l-İğtirab fi şî'ri'l-Cevahiri*". *Macalatu't-Tikani*, 26. Cilt, 6. adet, Anbar - Irak 2013.
- Şerif, Naşmil Umer, *es-Siyase fi şî'ri Muhammed Mehdi El-Cevâhirî*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Türkiye: Bingöl Üniversitesi, Bingöl 2017.
- Wikipedia web sitesi, Filozof Cüth, Johann Wolfgang von Goethe - Vikipedi (wikipedia.org), (Erişim Tarihi: 16.07.2023) .
- Yusuf, Vatullah abdulhamid, *er-Rişau fi şî'ri el-Cevâhirî - Rişau's-Şaḥşyat ânmuṣṣacan*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi. Elazığ 2017.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ahmed ALMUHAMMED AL SÜLEYMAN
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y.Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	